

ՆՈԳԵՎՈՐ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

ԺԲ

ՅՈՒՂԱԲԵՐ ԿԱՆԱՅՔ

ՆՐԱՄԱՆԱԲ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴԻ

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՎԵՆԱՓԱՌ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՆԱՅՈՑ

ՆՈԳԵՎՈՐ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

ԺԲ

ՆԻԿՈՒԱՅ ԱՎԱԳ ՔԱՆԱՆԱ
ԱԳԱՅՈՆՈՎ

ՅՈՒՂԱԲԵՐ ԿԱՆԱՅՔ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌՒ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2010

ՀՏԴ
ԳՄԴ 86.37
3

*Թարգմանությունը տուներենից՝
Վայկերի Պարանյանի*

Յ – **ՆԻԿՈՒԱՅ ԱՎԱԳ-ՔԱՆԱՆ ԱԳԱՖՈՆՈՎ**
Յուդաբեր կանայք: – Էջմիածին: Մայր
Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2010.– 324 էջ:

Նիկոլայ ավագ քահանա Ազաֆոնովի այս պատմական վեպը պատմում է հեզ ու համեստ կանանց սխրանքի մասին, ովքեր գնում էին Քրիստոսի հետևից: Հեղինակն ընթերցողի առջև բացում է սուրբ կանանց այն խորին ձգտումներն ու ապրումները, որոնք արտացոլվել են եկեղեցական Ավանդության ժլատ տողերում:

ԳՄԴ 86.37

ISBN
© Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2010 թ.

Հրապարակության կողմից

Սույն գիրքը հոգեշահ է հայ հավատավոր ընթերցողի համար, քանզի յուրօրինակ մի փորձ է մեկ կուռ ամբողջականությամբ ներկայացնելու այն սուրբ կանանց կյանքն ու սխրանքը, ովքեր սրտի կանչով և հոգու թելադրանքով ընդունեցին Քրիստոսի լույսը, աշակերտեցին նրան և հոգատարությամբ ծառայեցին Նրան: Հետևեցին մինչև Գողգոթա՝ չընկրկելով կատաղի ամբոխի մեջ, որը գոռում էր. «Խա՛չը հանիր դրան»:

Հեղինակը՝ Ռուս Ուղղափառ եկեղեցու ավագերեց Ն. Վ. Ազաֆոնովը (ծն. 1955) ճանաչված ուղղափառ գրող է, Համառուսաստանյան գրական մրցանակների դափնեկիր: Հենվելով չորս Ավետարաններում այդ կանանց մասին բովանդակվող սուղ տեղեկությունների վրա՝ հեղինակը դրանք լրացրել և վերարտադրել է մեկ ամբողջական հենքի վրա, ժամանակի պատմական հանգամանքների մեջ:

Քրիստոսի խաչելությունից հետո կանանց դերը մեծ եղավ Նրա խոսքը քարոզելու, Տիրոջ եկեղեցու հիմնադրման և բարեգարդման գործում: Իրենց

բնական կոչմամբ լինելով ընտանեկան օջախի կրակը պահպանողներ՝ կանայք եղան նաև Քրիստոսի լույսը մարդկանց սրտերի մեջ պահպանողները: Եվ այդ ճանապարհին բազում կանայք նահատակվեցին հանուն այդ լույսի և սրբացան: Այդպես սրբացան Գայանյան և Յոհիսիմյան կույսերը, ովքեր եղան Չայաստանում Քրիստոսի լույսի առաջին կին քարոզիչները՝ փաստորեն դառնալով յուզաբեր կանանց գործի շարունակողները:

ՆԵՂԻՆԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Մարդկային ցեղն իր բարձրագույն հոգևոր զարգացմանը հասավ ի դեմս Կոլյա Մարիամի: Բարձրանալով չտեսնված հրեշտակային բարձունքների, Նա գերազանցեց նրանց, դառնալով «ազնվագույն Քերովբե և անհամեմատելի փառավորագույն Սերովբե»:
Հանդիսանալով այն Երկնային Դարպասը, որով միջով աշխարհ եկավ Փրկիչը, Ամենասուրբ Կոլյսը բոլոր ժամանակների համար դարձավ կնոջ բնության խորհրդանիշը՝ օծված Աստվածային վսեմությամբ: Եվ եթե Աստվածամորը կոչում են «մեր փրկության գլխավորը», ապա Նրան պետք է ճանաչել նաև Քրիստոսի ու Նրա Եկեղեցու առջև կանանց ծառայության գլխավորը:

Ավետարանի էջերում Տերը հաճախ է դիմում կանանց: Եվ ոչ միայն մեղքերը ներելով, բուժելով, այլ նաև Աստծո Արքայության մասին նրանց հետ զրուցելով: Ուշադրության արժանի է այն, որ Տերն առաջին անգամ, ուղիղ ու բաց,

Իրեն որպես Մեսիայի, այսինքն՝ Քրիստոսի, բացահայտեց կնոջ մոտ (Հովհ. Դ, 25–26): Ինչպես և առաքյալները, կանայք, որ հետևում էին Քրիստոսին, Նրան կոչում էին իրենց Ուսուցիչը (Հովհ. Ի, 16): Ճիշտ է, ի տարբերություն առաքյալների, որոնց Տերն Ինքն էր ընտրել ու կոչել ծառայություն, կանայք հետևել էին Նրան բացառապես սրտի կանչով: Բայց մի՞թե սրտի կանչը Աստծուց չէ: Դա միայն խոսում է այն մասին, որ կանանց սրտերն ընդունակ են լսելու Աստծո կանչը՝ չունենալով այն խոսքով հաստատման անհրաժեշտությունը:

Երբ եկան փորձություն օրերը, Փրկիչն ասաց առաքյալներին. «Թող ձեր սրտերը չխռովվեն, հավատացե՛ք Աստծուն, հավատացե՛ք և Ինձ» (Հովհ. ԺԴ, 1): Բայց նույնիսկ նրանք, Քրիստոսին սիրողները, վախեցան ու փախան: Տիրոջ հետ մնացին միայն նրանք, ում մասին Ավետարանում, մինչև Գողգոթայի դեպքերը, ոչինչ չի պատմվում: Դրանք եղել են ամենուրեք Քրիստոսին հետևող ու իրենց ունեցվածքով Նրան ծառայող (Ղուկ. Ը, 1–3) հեղ, համեստ կանայք: Այն ժամանակ, երբ ստորացված ու կտտանքներից տանջահար Քրիստոսին իբրև հանցագործ տանում էին խաչելու, կանայք նրա կողքին էին: «Խաչե՛լ, խաչե՛լ Դրան» աղաղակող մոլեգնած

ամբոխի մեջ նրանք չեբերացին: Երբ կարդում ես Ավետարանը, մտքիդ դեմ հառնում է Քրիստոսի հետևից Գողգոթա բարձրացող կանանց հուզիչ տեսարանը: Շփոթված ու վախեցած, հազիվ զսպելով հեկեկանքը, նրանք գնում են լուռ սգալով: Արցունքներից միջից ճանապարհը համարյա չտեսնելով, մեկմեկու օգնելով, նրանք գնում են իրենց անարգված ու ծաղրված Ուսուցչի հետևից: Այդ կանայք միայն սիրուց են քաղում իրենց ուժերն ու գնում մինչև վերջ:

Երբ եկավ ժամանակն ու փառաբանվեց Մարդու Որդին, Իր հարույն բարի լուրը Նա առաջինը շնորհեց կանանց. «Ուրախացե՛ք», – ասաց նրանց, հանձնարարելով գնալ ու պատմել առաքյալներին մահվան հանդեպ տարած Իր հաղթանակի մասին: Իսկ երբ առաքյալները չհավատացին, Քրիստոսը հայտնվեց ու «հանդիմանեց նրանց իրենց անհավատության և խստասրտության համար, որովհետև չէին հավատացել նրանց, որոնց ինքը երևացել էր՝ մեռելներից հարություն առած» (Մարկ. ԺԶ, 14):

Յուզաբեր կանանց սխրանքի մեջ բացահայտվեց Աստծուն և աշխարհին կանանց մատուցած ծառայության ողջ վեհությունը: Նրանց կյանքը, ըստ սուրբ նահատակ Սերաֆի-

մի (Չիչագով)¹, «այժմ էլ ուսանելի է ժամանակակից քրիստոնեոհիներհի համար»: Անձնագոհ սիրո մեջ ու մեսիոներական ասպարեզում յուղաբեր կանանց կյանքի ընդօրինակումն իր տեղն է գտել քրիստոնեական Եկեղեցու երկուհազարամյա պատմության ողջ ընթացքում: Դժվար է գերագնահատել կնոջ դերը նաև մեր Հայրենիքում ուղղափառ հավատի պահպանման գործում: Ես նույնիսկ կհամարձակվեի ասել, որ անաստվածության խառնակ ժամանակներում հատկապես կանայք պահպանեցին այդ հավատը: Այդ մասին լավ է ասված իմ սիրելի բանաստեղծ Ալեքսանդր Սոլոդովնիկովի² հիանալի բանաստեղծության մեջ.

Տղամարդիկ ավելի շատ փրկիսոփայում
Ու կասկածում են Թովմասի հետ,
Արցունքով Քրիստոսի ոտքերը ողողում՝
Լռում են կանայք յուղաբեր,
Տղամարդիկ զինվորներից վախեցած՝
Թաքնվում են կատաղի քենից,
Իսկ կանայք խունկը պատրաստած՝
Գերեզման են շտապում առավոտ ծեփից,

¹ Միլորտովիչ Սերաֆիմը (23.02.1928-14.10.1933) սրբադասվել է Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցու կողմից 1997 թվականին (ծնթ. խմբ.):

² А. Солодовников. Я не устану славить Бога... Избранные стихи / Паломник. М.: 2006.

Մարդկության իմաստունները մեծ
Ատոմային դժոխք են տանում ժողովուրդներին,
Սակայն սպիտակ գլխաշորերն են
Կապում կամարներն եկեղեցիների:

Շատ ժամեր, օրեր ու ամիսներ եմ ես անցկացրել յուղաբեր կանանց մասին խորհելով: Խորամուխ եղա ավետարանական այն տողերի ու ժլատ տեղեկությունների մեջ, որ թողել է մեզ Եկեղեցական Ավանդությունը: Փորձում էի պատկերացնել, թե ինչպես են նրանք ապրել, մտածել ու գործել կյանքի տարբեր համայնքներում: Ու թեև ես իմ գիրքը գրեցի խորապես համոզված, որ ամեն ինչ գրածիս պես էլ եղել է, բայց ընթերցողից խնդրում եմ հիշել, որ նրա առջև նախ և առաջ գեղարվեստական արձակ է, որտեղ պատմական փաստերը միահյուսված են հեղինակի հորինվածքների ու ենթադրությունների հետ:

Միակ տեղը, որտեղ ես ինձ թույլ չեմ տվել ինչ որ բան հորինել, դա ավետարանական դեպքերի նկարագրությունն է: Դրանում իմ պատումը անչեղորեն հետևում է Սուրբ Գրքի ոգուն ու տառին, ինչպես նաև սուրբ հայրերի Ավետարանի մեկնություններին:

ԳԼՈՒԽ 1

Մայրամուտի վերջին շողերը տակավին դալուկ բոսորագույնով էին զարդարում Գալիլայի ծովի¹: Նրային հարթության վրա քնկոտորեն անշարժացած փետրաթև ամպերը: Ձկնորսներն իրար ուրախ ձեռք առնելով և ուռկանները վարժ շարժումներով նավակներում տեղավորելով՝ գիշերային որսի էին պատրաստվում:

– Ջերբեղեռան ինչ որ չի երևում, – ասաց ձկնորսներից մեկը՝ գլխով նշանացի ցույց տալով ափի մոտ հանգույցից ճոճվող անտերացած երեք նավակներ:

– Այսօր նա ուրիշ որս ունի, – ծիծաղեց երկրորդ ձկնորսը, – նրա ցանցը նազարեթցի մի գեղեցկուհի կույս է ընկել:

– Այո, այսօր նա որսի գլուխ չունի, – ավելացրեց երրորդը, – նա ամուսնանում է:

Թիակների համաչափ թափահարումով նա-

¹ Գեներալեթի լիճը երբեմն Գալիլայի ծով էին անվանում (Մատթ. ԺԵ, 29): (Այստեղ և այսուհետև ժանոթագրությունները հեղինակինն են)

վակներն արագորեն հեռացան ափից: Ձկնորսները մայրամուտի վերջալույսերի մեջ ինչ որ ժամանակ դեռ տեսնում էին իրենց հայրենի քաղաք Կափառնայումի ուրվապատկերը, բայց շուտով այդ ուրվագծերն էլ կորան՝ սուզվելով գիշերային խավարում:

Կափառնայումը քնած էր, երբ անսպասելիորեն նրա փողոցները ողողվեցին թմբուկի ու ըրախ զարկերով ու Ֆլեյտայի մեղեդային ձայներով: Բնակիչներից ոչ ոք չենդարտեց այդ կարծես անժամանակ աղմուկից: Սկսվում է չորեքշաբթին՝ նշանակում է՝ հարսանիքի օրը¹:

Ընդհակառակը, մարդիկ սկսեցին դուրս գալ տներից դիտելու հարսանեկան թափօրը, որ տասնյակ ջահերով լուսավորվելով՝ դանդաղ ընթանում էր փողոցով: Հարսնացուն, ոտքից գլուխ փաթաթված ծածանվող լայն քողի մեջ, գնում էր՝ շրջապատված իր ընկերուհիներով: Նվագով, երգ ու պարով նրան տանում էին փեսացուի մոտ նշանդրեքի: Հարսնացուի գլուխը զարդարում էր սպիտակ ծաղկեպսակը, ծաղիկներով էր ծածկված նաև քողը: Ընկերու-

¹ Տրևանտի մոտ կույսերի հարսանիքի օրը սովորաբար չորեքշաբթին էր, այրիներիև՝ ուրբաթը: Ընդհանրապես, շաբաթ օրը երբեք հարսանիք չէին նշանակում: Հարսանեկան թափօրը, որպես կարգ, ընթանում էր ուշ երեկոյան կամ գիշերը՝ լուսավորված ցահերով:

հիները, թեևանցուկ, կենդանի շրջան բռնած, երգում էին հարսնացուի շուրջը. «Գիշերն անկողնուս մեջ փնտրեցի իմ հոգու սիրածին, փնտրեցի նրան, բայց չգտա, կանչեցի, բայց ինձ ձայն չտվեց: Վեր կենամ, շրջեմ քաղաքում, անցնեմ փողոցներ ու հրապարակներ և փնտրեմ նրան՝ իմ հոգու սիրածին: Փնտրեցի նրան, բայց չգտա, կանչեցի նրան, բայց ինձ ձայն չտվեց»¹:

Նշանդրեքի էին տանում նազարեթցի հյուսն Հովսեփի դստերը՝ Սաղոմեին: Բարձրահասակ, ձիգ, աշխույժ և ուրախ բնավորությամբ աչքի ընկնող աղջիկը գնում էր գլուխը կախ, սսկված ու խեղճացած: Այդ րուպեներին Սաղոմեն նույնիսկ փոքր ինչ նախանձում էր անբռնազբոս երգող ընկերուհիների ուրախությանը.

«Երգվեցեք, ո՛վ Երուսաղեմի դուստրեր, հողի ու հանդի զորության վրա, եթե դուք գտնեք իմ սիրեցյալին, կպատմեք նրան, որ ես այրվում եմ նրա սիրուց.

– Ինչո՞վ է առավել քո սիրելին մյուս տղաներից, ո՛վ գեղեցիկդ կանանց մեջ, ինչո՞վ է նա առավել, որ այդպես երգվեցնում ես մեզ.

– Իմ սիրեցյալը սպիտակ է և կարմիր, ընտրյալ է՝ տաս հազարից: Նրա գլուխը ոսկի է ազ-

¹ Երգ երգոց, Գ 1-2:

նիվ, նրա մազերը գանգուր են, սև, ինչպես ագռավ: Նրա աչքերը նման են աղավնիներին՝ հակված առատ ջրերի վրա: Նրա ծնոտները նման են խնկե անոթների, որոնք, ինչպես օձման յուղեր, անուշահոտությու են բուրում, նրա շուրթերը շուշաններ են, որոնցից առատ զմուռս է բխում»¹:

Սաղոմեն ակամա ունկնդրում էր: Նա անգիր գիտեր այդ խոսքերն ու մի անգամ չէ, որ երգել էր հարսանիքներում: Բայց հիմա, երբ դա իրեն էր առնչվում, երգը հանկարծ ուրիշ նշանակությու ստացավ: Սաղոմեն դեռ չէր տեսել իր փեսացուին և երգի խոսքերը նորից հարցեր առաջացրին. «Ինչպիսի՞ն է նա, իմ ապագա ամուսինը»:

Նշանդրեքի ու հարսանիքի մասին պայմանավորվելու համար հոր հետ Կափառնայում էր գնացել Հակոբոսը՝ Սաղոմեի եղբայրը: Բայց մի՞թե նրանից, այդ լռակյաց ու լուրջ պատանուց, հնարավոր էր որևէ մի հասկանալի պատասխան կորզել:

Փեսացուի մասին քրոջ հարցերին նա կարճ պատասխանեց. «Սովորական մարդ է, ինչպես բոլորը», իսկ երբ փորձեց, այնուամենայնիվ, Հակոբոսից իմանալ, թե գեղեցի՞կ է արդյոք իր

¹ Երգ երգոց Ե, 8-13:

փեսացուն, եղբայրը զարմացած բարձրացրեց աչքերը. «Մի՞թե ես աղջիկ եմ, որ տղամարդու գեղեցկությունը տեսնեմ»:

Ո՞ր աղջկան չի հետաքրքրում իր ամուսնական ճակատագիրը: Բայց իր հոր ընտրությունը Սաղոմեն ընդունեց իբրև Աստծո կամք: Այժմ, ծնողական օրհնանքին հնազանդ, նա սրտի թրթռուն նվազումով էր ընդառաջ գնում իր ճակատագրին:

Հարսին հետևում էին նրա եղբայրները, հայրն ու ազգականները: Հովսեփին, իր բարեպաշտությամբ ու հոգու բարությունամբ հայտնի այդ այրին գիտեին քաղաքի սահմաններից հեռու: Հիմա նա խոր մտորումների մեջ էր: Նրա կին Սաղոմեն մահացավ, երբ լրացել էր մոր պատվին այդ անունն ստացած դստեր ինը տարին: Հովսեփն արդեն վեցերորդ տասնամյակն էր բոլորում և սիրելի կնոջ մահից հետո ամուսնություն մասին չէր մտածում: Տան ողջ աշխատանքը, փոքր եղբայրների հոգսի հետ միասին, Սաղոմեի ուսերին էր: Տան գործերը նա վատ չէր գլուխ բերում: Բայց երբ լրացավ տասներեք տարին, Հովսեփն սկսեց նրա համար փեսացու փնտրել: Որքան էլ տխուր էր իր եղբայրների մորը փոխարինած դուստրից բաժանվելը, բայց լավ չէր հարսնացուի տարիքին հասած

աղջկան տանը պահելը¹: Առավել ևս Սաղոմեի նման գեղեցկուհուն, որ փեսացուների պակաս չուներ: Բացի այդ, նրա երկրորդ աղջիկը՝ Մարիամն էլ արդեն տասնմեկ տարեկան էր և տնտեսության մեջ քրոջից վատ չէր գլուխ հանում: Կանցնի երկու— երեք տարի, և նրան էլ հարկ կլինի ամուսնացնել: Որդիների հետ միասին Հովսեփի տանը դաստիարակվում էր նաև նրա կրտսեր եղբայր Կղեովպասը, ծնված հոր երկրորդ կնոջից, որի հետ նա ամուսնացել էր առաջացած տարիքում, երբ արդեն այրիացել էր: Կղեովպասը Հովսեփի ավագ որդու՝ տասնհինգամյա Հակոբոսի հասակակիցն էր: Երկու տղաներին էլ իր արհեստը սովորեցնելով՝ ծերացող Հովսեփը ոչ վատ շինարարական պատվերներ էր վերցնում ու լիուլի ապահովում ընտանիքի ապրուստը²: Հովսեփը չէր կարող

չնկատել, որ Կղեովպասի ու իր աղջիկ Մարիամի միջև հատուկ մտերմիկ զգացմունքներ էին առաջացել ու մտածում էր. «Մի երկու տարուց չամուսնացնե՞մ այս ջահելներին¹: Շատ դժվարություններ կհարթվեն, և տունը տնտեսուհի կունենա, և շինարարական գործերում անփոխարինելի Կղեովպասը հետս կլինի»:

Զբեղեոսի տանն արդեն լսել էին, որ հարսանեկան թափորը մոտենում է, ու դուրս էին եկել հարսին դիմավորելու: Զբեղեոսն զգեստավորված լավագույն տոնական հագուստով՝ գնում էր իր երիտասարդ ընկերներով շրջապատված: Տան մոտ հարսանեկան վրան էր կառուցված, որ ծաղիկներով զարդարված կտորե կամար էր հիշեցնում: Փեսացուին վրանի մոտով ընդառաջ տարան հարսնացուին: «Ես պատկանում եմ իմ սիրեցյալին, և նա ինձ է ցանկանում», — երգում էին աղջիկները՝ Սաղոմեին մոտեցնելով նրան: Զբեղեոսն առաջին անգամն էր տեսնում իր հարսնացուին և այժմ, նայելով Սաղոմեի շիկնած, գեղեցիկ երեսին, այնպես հուզվեց,

¹ Տրևաների մոտ այն ժամանակներում փասներք փարեկան դարձած փղան արդեն հասուն էր համարվում, նա կարող էր կրոնական դափարանում վկայություն փայ. իրավաբանորեն իրավասու էր գնել ու վաճառել. նաև ամուսնանալ: Աղջիկը չափահաս էր դառնում փասներկու փարեկանում, այդ ժամանակից սկսած, կրոնական ծեսերը կատարելով, նա նույնպես կարող էր դափարանում վկայություն փայ. ամուսնանալու որոշում ընդունել: Սովորաբար աղջիկներին ամուսնացնում էին 12-14 փարեկանում:

² Այն ժամանակ Ավեսարանում հիշափակված հովսեփի արհեստն իր մեջ ներառում էր ոչ միայն նեղ ապրող գործու-

թյունը, այլ նաև շինարարական բոլոր փեսակի աշխատանքները:

¹ Տրևաների մոտ հնում միայն անմիջական ազգականների ամուսնությունն էր անթույլատրելի. օրինակ՝ եղբոր ու քրոջ միջև: Հորեղբոր և զարմուհու ամուսնությունը ոչ միայն թույլատրվում էր, այլև եզակի երևույթ չէր:

որ մի պահ մոռացավ ծեսի խոսքերը, որոնցով մինչև նշանդրեքի արարողութիւնը պիտի դիմեր հարանացուին: Վերջապես իրեն տիրապետելով՝ նա բացեց բռունցքն ու ափի մեջ երեք արծաթե դրամ մեկնեց: Հուզմունքից խզված ձայնով արտաբերեց.

– Սաղոմե՛, Մովսեսի և Իսրայելի ժողովրդի օրենքով իմ կինը դարձիր:

Սաղոմեն ավելի շիկնելով և հայացքը դեպի փեսացուն չբարձրացնելով, նրա քրտնած ափից լուռ վերցրեց խոնավացած դրամները, որ ամուսնութեանը համաձայն լինելն էր նշանակում¹: Փեսացուն թեթևացած շունչ քաշեց, կարծես ծանր աշխատանք էր կատարել: Փեսացուի հոգոցին Սաղոմեն ակամա թեթևակի ժպտաց ու աչքի տակով նայեց նրան: Զբեղեոսը խոժոռվեց:

Ընկերները փեսացուին տարան հարսանքատուն: Երբ նրան կանգնեցրին խորհրդանշական վրանի տակ, ասացին.

– Ամեն այստեղ եկողը թող օրհնյալ լինի:

Նույն մաղթանքներով՝ ընկերուհիները

¹ Ըստ հրեաների հինավուրց ավանդույթի փեսացուն փղամարդ վկաների (ոչ ազգական ու երկուսից ոչ պակաս) ներկայությամբ հարսնացուին հարցնում էր, թե համաձայն է ամուսնության ու փող էր նվիրում, որպես կարգ՝ արծաթե դրամներ: Եթե նա ընդունեւր նվերը՝ ամուսնությունը կկայանար:

նրանց հետևից Սաղոմեին տարան վրանն ու փեսացուի շուրջ պտտեցնելով, սկսեցին երգել. «Ե՛կ, իմ սիրեցյալ, ելնենք ազարակները, գիշերենք շեների ու պարտեզների մեջ, վաղ առավոտյան այգիները գնանք: Տեսնենք, թե արդյոք ծաղկե՞լ է որթատունկը, ծաղկե՞լ է արդյոք նոճին, ծաղկե՞լ է արդյոք նոսենին: Այնտեղ քեզ կտամ իմ ստինքները» (Սաղմ է, 11–12): Հարսնացուին երրորդ անգամ Զբեղեոսի շուրջը պտտեցնելուց հետո աղջիկները Սաղոմեին կանգնեցրին նրա աջ կողմն ու հարսնացուի հաստ քողը գցեցին գլխին: Բոլորը դեմքով շրջվեցին արևելք: Նրանց մոտեցավ ժողովարանի առաջնորդը՝ ալեհեր Սամվելը: Զբեղեոսն, ինչպես և ընդունված էր, բռնեց իր նշանած օրիորդի ձեռքերն ու թեթևակի սեղմեց՝ իր կոշտ ու մեծ ափերի մեջ զգալով նրանց դողը: Սաղոմեն երախտապարտ հայացքով նայեց նրան:

Գինով լի գավաթը տվեցին ալեհեր Սամվելի ձեռքը: Նա թավ հոնքերի տակից խեթ հայացքով չափեց փեսացուին ու հարանացուին և փոքր ինչ դողացող ձայնով հանդիսավորապես արտաբերեց.

– Այժմ և հավիտյան թող օրհնյալ լինի Աստծո անունը: Թող մեզ տանի ճամարտութեան

ուղիներով ու լսի օրհնութիւնը Մովսէսի որդիներին, Ահարոնի որդիներին: Օրհնյալ է Իսրայելի Աստվածը՝ խաղողի որթի պտուղն ստեղծողը:

Այս խոսքերն ասելով Սամվելը գավաթը տվեց նորապսակներին գինի խմելու:

Սկսեցին ամուսնական պայմանագիրն ընթերցել: Նրանում թվարկվում էր Ձեբեղեոսի ունեցվածքը: Տուն Կափառնայումում և մի տուն էլ Երուսաղեմում, երեք նավակ, մի քանի ձկնորսական ցանց: Նույն պայմանագրում էլ թվարկվում էր հարսնացուի օփառը: Այնուհետև օրհնանքներով ու մաղթանքներով ևս յոթ գավաթ բարձրացրին: Սաղոմեն արդեն չէր ըմբռնում արտասանվող խոսքերի իմաստն ու հետագա բոլոր արարողութիւնները նրա համար ասես երազում էին կատարվում: Նա մի պահ նույնիսկ չըմբռնեց, որ ինքն ու Ձեբեղեոսը սենյակում արդեն բոլորովին մենակ են նստած: Նրանց այդ սենյակն էին տարել հին ավանդույթի համաձայն, մի քանի ըոպեով, որ վկային նրանց առանձնացումը որպէս օրինական ամուսինների: Նրանք նստել էին լուռ, առանց աչքերը բարձրացնելու: Լուութիւնը խախտեց Ձեբեղեոսը.

– Երբ դու ինձ համար որդիներ կծնես, – ասաց նա, – ես նրանց ձուկ որսալ կսովորեց-

նեմ, – փոքր ինչ լուեց ու շարունակեց, – նրանք լավ ձկնորսներ կդառնան ու մեր տանը միշտ լիութիւն կլինի:

Սաղոմեն նույնպէս ցանկացավ ինչ որ բան ասել, բայց այդ ժամանակ Չահելները խմբով սենյակ խուժեցին և նորապսակներին տարան տոնական սեղանի մոտ: Աղմկոտ հարսանեկան խրախճանքը, ինչպէս ընդունված էր լավագույն տներում, շարունակվեց յոթ օր¹: Ութերորդ օրը Ձեբեղեոսի նավակներն արդեն հեռու էին Գեննեսարեթի լճի ափերից: Երիտասարդ տնտեսուհին մնաց տանն՝ սպասելու ամուսնուն:

¹ Նրեաների հարսանեկան խրախճանքը սովորաբար շարունակվում էր յոթ օր, ի հիշատակ այն բանի, որ Լաբանը հակոբին սպիակեց յոթ փարի աշխատել իր փանը Լիայի, և յոթ փարի՝ Ռաբկի համար:

ԳԼՈՒԽ 2

Կիսաքուն և կիսարթուն երանելի վիճակը, որ լինում է քնից առաջ, դանդաղեցնում էր Հերովդեսի անհանգիստ մտքերի ընթացքը, դրանք դարձնում կպչուն, թանձր, պատրաստ ուր որ է սառելու մնալու ինչ որ անորոշ, անտարբեր բանի անձև մի զանգվածի: կարծրացնելու արդեն անորոշ ու անհուզիչ, անտարբեր ու անձև ինչ որ մի բանի զանգված:

Թագավորը թեթևացած հոգոց հանեց ու փակեց աչքերը: Բայց հաջորդ պահին անորոշ տազնապը ասեղի պես ծակեց սիրտն ու քունը վախեցած թռչնի պես թռավ փախավ: Հերովդեսի կրծքից մի հառաչ պոկվեց, ավելի շուտ նման վիրավոր գազանի մռնչյունի, որի մեջ միաժամանակ հուսահատության ու ափսոսանքի զգացում էր արտահայտվում: Որոշ ժամանակ թագավորը շուռ ու մուռ էր գալիս իր անկողնում, ասես մարմնի դիրքի փոփոխությունից հոգին կարող էր հանգիստ գտնել: Բայց գիտակցելով այդ փորձերի անպտուղ լինելը, պառկեց մեջքի

վրա ու անշարժացավ՝ ազատություն տալով իր ծանր մտքերին:

Իմաստուն կառավարիչ ու հաշվենկատ քաղաքական գործիչ Օգոստոս կայսեր օրոք Հերովդեսը Հրեաստանում վերջապես հասավ փառքի ու իշխանության գագաթնակետին: Այդ ամենը նրան հեշտություն էր չէր պատերազմեց, ամրոցներ կանգնեցրեց ու նավահանգիստներ կառուցեց, ճնշեց անհնազանդների ելույթները, ի նպաստ հրեաների կրոնական ձգտումների վերակառուցեց Երուսաղեմի տաճարը, բայց մեկ է, չարժանացավ նրանց սիրուն: Սակայն փոխարենը կարողացավ հաճոյանալ Հռոմին. ձիարշավարաններ ու թատրոններ կառուցեց, դիվանագիտություն ու առատաձեռնություն դրսևորեց Հռոմեական կայսրության քաղաքների նկատմամբ: Եվ թեկուզ Հռոմում նրան ամբողջովին չէին վստահում, բայց հարգում և գնահատում էին որպես հավատարիմ կամակատարի: «Իսկ ինչ մնում է հրեաների սիրուն, – սրտնեղած մտածում էր Հերովդեսը, – անգամ Աստված չէր կարող նրանց գոհացնել: Թեկուզ չեն սիրում, բայց հովախենում են»: Մնում է օր ծերության ապրել և ուրախանալ այս կյանքով: Բայց ասես դանակի հարված թիկունքին՝ դավադրություն սե-

փական ընտանիքում: Եվ ումի՞ց: Որդիներից: Սիրելի որդիներից՝ ծնված Հասմոնյան հարստության՝ տոհմից սերված Մարիամնայից: Հարազատ հոր դեմ ապստամբում են նրանք, ում ինքը ցանկանում էր թողնել իր թագավորությունը: Հերովդեսը նորից խոր հոգոց քաշեց ու կրճատացրեց ատամները: «Օ՛, եթե հաստատվի, որ դավադրության մասին այդ նամակը կեղծիք է, երգվում եմ Եսայիի գահով, նրանք չեն ապրի: Կոչնչացնեմ ինչպես վայրի գազանների ու մոխիրը կտամ քամուն»:

Բորբոքված այդպիսի մտքերից՝ թագավորը ելավ ու նստեց գահին: Ինչ որ ժամանակ նա դեռ չէր կարողանում հանդարտվել, ասես ինչ որ մեկի հետ խոսելով՝ թափահարում էր ձեռքերը: Վերջապես սկսեց հանգստացանալ, բայց այդ պահին մի միտք ծագեց, որից սառը քրտինք տվեց վրան. «Իսկ եթե նրանք իրենց մտքին դրածը իրականացնեն հիմա՞»: Հերովդեսը տազնապով նայեց իր ննջարանը թիկնապահների ջոկատի կացարանից բաժանող ծանր վարագույրին. «Ոչ, – այնտեղ հրեաներին ատող իդոմեացի հավատարիմ Բաշարն է: Իբ-

¹ Հասմոնյան հարստություն - Հասմոնյանները գլխավորեցին հրեաների ապստամբությունը հունա-սիրիական փրկապետության դեմ և այնուհետև հինգ սերունդ, ՔԱ 165-ից մինչև ՔՆ 37 թթ. կատավարեցին Նրեսսարանը:

րև ատելի թշնամու՝ դավադիրներն առաջինը նրան կկախեն: Ոչ, Բաշարը չի դավաճանի»:
Հերովդեսն զգաց, որ ապրումներից կոկորդը չորացել է: Ձեռքը մեկնեց կողքը դրված հունական գինով լի սափորին: Անոթի պռունկը հպելով շրթունքներին՝ գլուխը հետ գցեց ու սկսեց խմել՝ երանությունը զգալով խաղողի որթի տտիպ համն ու բուրմունքի թարմությունը: Գինին թափվում էր Հերովդեսի մորուքին, կաթկթում պատմուճանի վրա, որից էլ կրծքին մի մեծ, կարմիր բիծ առաջացավ: Հագենալով՝ Հերովդեսը սափորը մի կողմ դրեց ու սկսեց ականջալուր լինել իր ներքին զգացողություններին: Գինին հաճելիորեն տաքացնում էր ներսն ու հանգստություն բերում: Թագավորը հոգոց քաշեց, մտավ մահիճն ու նինջը նորից պատեց նրան:

Հագիվ լսելի շրշյունն Հերովդեսին ստիպեց վեր թռչել: Նա նայեց շուրջն ու տեսավ, թե ինչպես իր ննջարանն անձնական թիկազորի սենյակից բաժանող ծանր վարագույրն սկզբում տարուբերվեց, իսկ հետո սկսեց դանդաղորեն հետ քաշվել: Սարսափը պատեց թագավորին: Չգիտես ինչու նա արդեն գիտեր, որ մեկը հիմա կմտնի ննջարան: Զգացողությունը նրան չխաբեց: Ննջարան մտավ նրա որդի Ալեք-

սանդրը: «Օ՛, խորամանկ,— մտածեց Հերովդեսը,— և ո՞ւմ է ուզում նա խաբել: Ախր ես գիտեմ, որ նրա թիկնոցի տակ սուր է պահված»:
Թագավորն աճող հուզմունքով նայում էր մոտեցող որդուն ու տենդագին երևակայում, թե ինչ ձեռնարկի: Նա արդեն ուզում էր աննկատ ելնել անկողնուց ու թաքնվել, բայց վիճակը ծանր էր, մարմինն ասես կապարով էր լցվել: Եվ այդժամ թագավորը մտածեց, որ Ալեքսանդրը չգիտի, որ ինքը նրան տեսնում է: Իսկ եթե իմանար, որ հայրը քնած չէ, ապա չէր համարձակվի ձեռք բարձրացնել նրա վրա: Հերովդեսը ճիգ գործադրեց խոսելու, բայց վախից սառեց ու հասկացավ, որ ոչ մի բառ չի կարող արտաբերել: Այդժամ վարագույրն սկսեց նորից հետ քաշվել, և Հերովդեսի մեջ հույս արթնացավ. միգուցե դա իրեն օգնելու եկող հավատարիմ Բաշա՞րն է: Բայց թիկնապահի փոխարեն գողեգող ներս մտավ իր երկրորդ որդին՝ Արիստոբուլոսը: «Ոչ,— հուսահատ մտածեց Հերովդեսը,— նրանից օգնություն սպասել չի լինի, նա էլ եղբոր հետ դավադիր է»: Այդ միջոցին Ալեքսանդրը մոտեցավ մահճին, շուրջը նայեց, թիկնոցի տակից հանեց կարճ սուրն ու խրեց հոր կուրծքը: Հերովդեսին այնպիսի անասելի սարսափ պատեց, որ նա հստակ, ֆի-

զիկական ցավի պես զգաց, թե ինչպես է սրի սայրը խրվում իր կրծքավանդակն ու կտրտում այն: Թագավորը վայրենի ճիչ արձակեց: Նա այն ժամանակ էլ չգաղարեց ճչալ, երբ հասկացավ, որ այդ ամենը միայն երազ էր: Ծնում էր, տեսնելով, թե ինչպես է ննջարանում վախեցած վազվզում ներքինի Պանկրատիոսը: Ծնում էր և այն ժամանակ, երբ բոցավառվող ջահերով ննջարան ներխուժեց պալատական պահակախումբը: Ծնում էր ու չէր կարողանում լռել:

ԳԼՈՒԽ 3

Երբ վայրի, անմարդկային ճիչը թնդյունով տարածվեց թագավորական պալատի սենյակաշարքով մեկ ու հասավ կանանց հարկաբաժին, Հերովդիան ցնցվեց ու բացեց աչքերը:

– Լույս վառեք, – Հերովդիան ջանում էր իր ձայնին տիրականություն հաղորդել, բայց ձայնը դողում էր ու հագիվ դեռատի պարմանուհու խղճալի ծղրտոց էր ստացվում: Աղախինն անկողնուց վեր թռչելով՝ անմիջապես սկսեց կայծքարերն իրար խփել: Բոցավառված ջահով նա վազելով մտավ Հերովդիայի ննջարանը:

– Տիրուհի՛, մի՛ վախեցեք, ես այստեղ եմ: Ձեզ ոչինչ չի սպառնում, դա պալատի մյուս կեսում է:

– Ես չեմ էլ վախենում, – սրտնեղվելով իր թուլության համար՝ գրգռված պատասխանեց աղջիկը, – ես ինքս էլ ամեն ինչ հիանալի լսում եմ: Ես ուղղակի ուզում եմ, որ լույս լինի:

– Լավ, տիրուհի, թող լույս լինի, – անմի-

ջապես պատրաստակամորեն պատասխանեց աղախինն ու վառեց Հերովդիայի մահճի կողքին, պատին ամրացրած պղնձե ճյուղավոր աշտանակի երկրորդ մոմը:

Թրթռացող բոցի լույսի ցուլքերն ընկնում էին Հերովդիայի տազնապահար դեմքին: Չնայած հավաստիացումներին՝ նա այնուամենայնիվ վախենում էր: Եվ վախենում էր տանջալիորեն: Հերովդիան գիտեր. այդ իր պապն էր ճչում: Վերջին ժամանակներն այդ բանը ավելի ու ավելի հաճախ էր կրկնվում: Մայրը պատմում էր Հերովդիային, որ գիշերով հանկարծ կատաղություն է իջնում պապի վրա, երբ նրա խանգարված երևակայությանը տեսիլքներ են երևում ու սկսում ծվատել թագավորի հոգին: Այդ ժամանակ նա գոռում է, կանչում իր սիրելի կնոջը՝ Մարիամնային, ում շատ տարիներ առաջ ինքն էր մահապատժի ենթարկել, աղերսում է, անիծում, խոստանում պատժել զրպարտիչներին: Թագավորն արդեն մահապատժի էր ենթարկել բոլորին, ովքեր իր իսկ հրամանով դատել էին Մարիամնային: Հերովդիան այդ ամենը գիտեր ու հենց գիտենալու համար էլ վախենում էր: Իր հարազատ տատին այնքան նման աղջկան թվում էր, որ իրեն կբռնեն ու կտանեն մահապատժի: Մահապատժի կենթար-

կեն, քանի որ նման է տատին: Քանի որ ինքը Մարիամնայից ու Հերովդեսից ծնված Արիստոբուլոսի աղջիկն է և իր երակներում նույնպես հոսում է Հասմոնյան թագավորական տան ազնվական արյունը: Հասմոնյան հարստության ներկայացուցիչը լինելու զգացմունքը, որ նրան ամբարտավան գոռոզություն էր ներշնչում, միաժամանակ և մեծ սարսափ էր ծնում:

Ելնելով անկողնուց՝ պարմանուհին զգոն ականջ էր դնում ծառաների ճիշերին ու վազվզոցին: Բայց ահա վերջապես պալատում լուռություն տիրեց, և աղջիկը թեթևացած շունչ քաշեց: Նրան թվաց, որ ննջարանում անտանելի շոգ է՝ մխացող ջահի՞ց, թե անցած շոգ օրից: Հերովդիան ելավ անկողնուց: Ու հենց այդպես, քաթանե երկար գիշերային պատուճանով, մոտեցավ պալատի կանանց հարկաբաժնի մի քանի ննջարաններ սրահով միմյանց միացնող բաց ճաղաչարքին: Դուրս եկավ ու քարացավ իրեն պատած հիացմունքից: Ուղիղ նրա առջև տարածվում էր հատուկենտ կրակներով լուսավորվող ու գիշերային մթուժյան մեջ շենքերի ու աշտարակների պղտոր ուրվապատկերներով ուրվագծվող Երուսաղեմը: Բայց աղջիկը քաղաքին չէ, որ նայում էր: Գլուխը հետ գցած՝

դյուրթված նայում էր երկնքին: Գլխավերևում հսկայական, պայծառ աստղերով պատած երկնագույն երանգով սև վրան էր տարածվում: Հերովդիային հանկարծ թվաց, թե այդ գիշեր ամեն ինչ միայն իրեն է պատկանում, և՛ այդ երկինքը, և՛ մթուժյան մեջ խորհրդավոր մարմրող այդ աստղերը, և՛ իր առջև տարածվող ողջ քաղաքը: Նա նայում էր աստղերին ու երագում, որ նրանք կարող են խոսել ու բացել իր համար շատ կարևոր գաղտնիք. գաղտնիք, որն իրեն կօգնի տիրելու ողջ աշխարհը: Հատկապես մյուսներից պայծառ ու պապի թագավորական աղամանդե թագի խոշոր թանկարժեք քարը հիշեցնող մի աստղ էր աչքի զարնում: Այդ աստղից ոչ հեռու նա նկատեց ուրիշ, գույնով տպագիրոնի նման մի ոչ մեծ, դեղին աստղիկ. «Իսկ գուցե թանկարժեք ակնեղենն ա՞յս է, որ կա, — երագուն մտածում էր աղջիկը: — Ի՞նչ կլինի, եթե դրանք հիմա թափվեն այստեղ: Ես կդառնամ ամենահարուստն աշխարհում: Ավելի հարուստ, քան երբևիցե եղել է եգիպտական թագուհի Կլեոպատրան, որի առջև խոնարհվում էին նույնիսկ թագավորները: Իսկ չէ՞ որ կգա ժամանակը և ես կթագավորեմ»: Հերովդիայի կրծքում այս մտքից ամեն ինչ պաղեց մի քաղցր-նվաղուն հիացմունքի մեջ, և նա վա-

խեցած շուրջը նայեց, զգուշանալով, թե չլինի՞ հանկարծ մեկը կուահի իր մտքերը: Բայց շուրջը գիշերային պաղ լուսով չէր տիրում՝ խզվելով միայն ծղրիգների ձայներից: Նա հանկարծ հիշեց պապի աղեկտուր ճիչը: «Այդ ճիչն ասես մոտեցող դժբախտություն է գուժում: Այդպես նա երբեք չէր ճչացել», – մտածեց պարմանուհին ու նրա սիրտը կծկվեց տազնապալի կանխագգացումից: Հերովդեիան մի անգամ էլ նայեց աստղալից երկնքին, բայց առանց նախկին հիացմունքի: Աղջկան շրջապատող աշխարհն արդեն թվաց օտար ու թշնամի, իսկ մարմրող աստղերը՝ սառն ու անտարբեր:

Իր ննջարանը վերադառնալիս մոր հարկաբաժնից Հերովդեիան լաց ու դառը հառաչանքներ լսեց: Աղջիկն անմիջապես այնտեղ նետվեց ու ականատես եղավ իր ոչ ճշմարտանմանությունմբ ապշեցնող տեսարանի: Հերովդեիայի մայր Բերենիկան ու հորեղբայր Ալեքսանդրի կին Գլաֆիրան իրար գրկած կանգնել ու դառը հեկեկում էին:

Տեսածը չէր տեղավորվում աղջկա գլխում: Հերովդեիսի երկու հարսների միջև թշնամանքն այնպես էր արմատացել շրջապատողների գիտակցություն մեջ, որ նրանց այդ վիճակում տեսնելով՝ Հերովդեիան շփոթահար կանգ առավ

չեմին: Նկատելով աղջկա ներկայությունը՝ մայրն արտասովալից հառաչեց.

– Լաց, աղջիկս, լաց: Եկել են մեր սև օրերը: Քո հայրն ու հորեղբայրը զնդանում են: Իբրև թագավորի դեմ մահափորձ կատարած դավադիրների՝ նրանց ուզում են մահապատժի ենթարկել:

Հերովդեիան հոր հանդեպ խղճահարությունից ու իրեն համակած սարսափից լաց եղավ: Հերովդեիայի փոքրիկ եղբայր Ագրիպպասը, որ մինչև այդ առանց հասկանալու մորն ու հորեղբոր կնոջն էր նայում, տեսնելով արտասովող քույրիկին՝ ինքն էլ սկսեց բարձրաձայն լաց լինել ու նետվեց դեպի նա, կարծես պաշտպանություն ու հանգստություն գտնելու: Հերովդեիան դադարեց լաց լինելուց ու շոյիչ խոսքերով մխիթարելով՝ սկսեց շոյել եղբայրիկի գլուխը: Բայց փոքրիկն իր հանդեպ ուշադրություն զգալով՝ ձայնն ավելի բարձրացեց: Եվ այդտեղ Հերովդեիայի գլխում մի սարսափելի միտք ծագեց. «Իսկ որ վերցնեն ու հորից հետո փոքրիկ ժառանգ Ագրիպպասին նույնպես մահապատժի ենթարկե՞ն»: Այս մտքերից Հերովդեիայի տազնապան ավելի ու ավելի էր աճում: Տենդագին մտածելով՝ նա անհանգստությունմբ շուրջը նայեց. ի՞նչ կարելի է ձեռնարկել: Վերջապես

վճիռ կայացնելով՝ կուսցավ եղբայրիկի ականջին ու շշնջաց.

– Ագրիպպաս, արի պահմտոցի խաղանք: Կթաքնվենք, որպեսզի մեզ ոչ ոք չգտնի:

Երեխայի լացն անմիջապես դադարեց: Նա անհանգիստ նայեց քրոջն ու իբրև համաձայնուլթյան նշան՝ գլխով արեց:

– Գնանք ինձ հետ, ես գիտեմ՝ որտեղ կարող ենք թաքնվել, – այս ասելով Հերովդեիան բռնեց Ագրիպպասի ձեռքից ու դուրս տարավ սենյակից:

Նրանք սկսեցին աստիճաններով զգուշորեն իջնել պալատի առաջին հարկը: Երբ արդեն անցնում էին թույլ լուսավորված միջանցքով՝ լսեցին զենքերի շաչյուն ու տեսան դեպի իրենց շարժվող պահազորին: Հերովդեիան փոքրիկի հետ նետվեց առաջին հանդիպած անցումն ու սլացավ ողջ ուժով: Ագրիպպասը, թեև քույրը քաշում էր ձեռքից, չէր հասցնում նրա հետևից ու ընկավ, ու խռովելով՝ անմիջապես ձայնը գլուխը գցեց: Հերովդեիան ձեռքով փակեց նրա բերանը. «Սո՛ւս, Ագրիպպաս, խնդրում եմ քեզ, սո՛ւս: Մի՛ լացիր: Մեզ կլսեն»: Փոքրիկն աչքերը, որոնց մեջ սարսափը խառնված էր վիրավորանքին, չուեց նրա վրա ու փորձեց ճչալ ավելի բարձր: Այդ ժամանակ Հերովդեիան, ուշադրու-

թյուն չդարձնելով եղբոր գոռոցին՝ բռնեց նրա ձեռքն ու արագորեն հեռացավ նրա հետ: Նա արդեն ինքն էլ չէր գիտակցում, թե պալատի ո՞ր մասում էր գտնվում և որմնախորշով մի մուլթ անկյուն տեսնելով՝ մտավ այնտեղ ու եղբորը սեղմեց կրծքին: Ագրիպպասը սակվեց ու քրոջ օրորից քնեց:

ՊԼՈՒԽ 4

Հարսանիքից մի տարի անց Սաղոմեն ծնեց Ձեբեղեոսի առաջնեկին: Յոթերորդ օրը թլպատման ծեսը կատարելով՝ որդուն պապի պատվին կոչեցին Հակոբոս: Թլպատման ծեսից հետո փոքրիկ Հակոբոսն սկսեց ճչալ ու մինչև երեկո չէր կարողանում հանգստանալ:

Ձեբեղեոսը գիշերային որսի էր պատրաստվում: Նա նայեց լացող որդուն, կնճռոտվեց, այնուհետև նրան վերցրեց Սաղոմեի ձեռքից ու տանից դուրս գալով, գնաց դեպի լճի ափը: Սաղոմեն շտապ հետևեց ամուսնուն: Ձեբեղեոսը մոտեցավ իր նավակին ու երեխային դրեց ձկնորսական ցանցերի վրա: Մանչուկը շարունակում էր ճչալ:

– Նա մեր բոլոր ձկներին կվախեցնի, – կատակեց Ձեբեղեոսի վարձու ձկնորսներից մեկը:

Սաղոմեն հարցական նայեց ամուսնուն և ուզում էր վերցնել երեխային, բայց Ձեբեղեոսը հետ պահեց նրան.

– Ձեռք մի տուր: Թող ընտելանա մեր գործին: Կճչա ու կհանգստանա:

Քանի դեռ Ձեբեղեոսը մյուս ուռկաններն էր պատրաստում, նավակում օրորվելով ու զով գեփյուռից շոյվելով՝ երեխան հանգստացավ ու քնեց: Հայրը մոտեցավ ու որդուն նավակից դուրս բերելով՝ հանձնեց կնոջը: Երեխան արթնացավ ու նորից լաց եղավ:

– Տեսնո՞ւմ ես, – հպարտությամբ ասաց հայրը, – ձկնորսական ուռկանները նրան ձեր օրորոցներից ավելի հաճելի են: Մի քիչ կմեծանա ու հետո ձկնորսության կտանեմ:

Հակոբոսը գրկին տուն վերադառնալով՝ Սաղոմեն մտածում էր. «Լավ է, իհարկե, երբ որդին հետևում է հորը, բայց ավելի լավ է, երբ մարդն առաջին հերթին Տիրոջն է հետևում»: Նա հիշեց իր մանկական տարիները: Իրիկունները Հովսեփը հավաքում էր իր երեխաներին ու նրանց պատմում էր Աստծո, մարգարենների մասին, Իսրայելի ժողովրդի պատմությունը: Քանի անգամ նրանք լսել էին հորից, որ Դավթի տոհմից, որին պատկանում էին և իրենք, կծնվի Մեսիան¹, Իսրայելի ժողովրդի ապագա մեծ առաջնորդը: Հովսեփը պատմում էր, որ Մեսիան ոչ միայն կվերականգնի Դավթի տան անցյալ վեհությունը, այլև ժողովրդին կտանի

¹ Մեսիա - հունարեն Քրիստոս. նշանակում է Օծյալ՝ աշխարհի Փրկիչ թագավորը, ում գալուստն աշխարհ կանխապես էին Իսրայելի մարգարենները:

Աստծուն հաճո բարեպաշտութեան ճանապարհով: Մեսիայի օրոք Իսրայելի փառքն ավելի բարձր է լինելու Սողոմոնի թագավորութեան փառքից: Նա հիշեց Երուսաղեմից Կափառնայուամի ժողովարան եկած մի դպիրի պատմութիւնը Մեսիայի մասին. «Մեսիան Աստուծոց պիտի օժտվի անսովոր ուժով ու շնորհներով, – գուշակում էր Երուսաղեմի քարոզիչը, – Նա պիտի հրամայի աշխարհի տարերքներին: Նա ծով դուրս կգա ու կասի. «Ծով, տուր ինձ բոլոր գանձերը, որ պահում ես դարերով: Եվ ծովը թանկարժեք մարգարիտներ ու քարեր, ոսկի ու արծաթ ափ կնետի: Եվ բոլորն Իսրայելում պիտի հարուստ լինեն և ողջ աշխարհը պիտի հնազանդվի Մեսիային»:

Սաղոմեն, չգիտես ինչու, կասկածեց դպիրի խոսքերին: «Մի՞թե, – մտածեց նա, – Մեսիան երկրային հարստութիւններով է խաղաղութիւն ու բարօրութիւն գնելու ժողովուրդների համար: Չէ՞ որ երկրային թագավորներն ունեն հարստութիւն, բայց արյունն ու դժբախտութիւններն աշխարհում չեն դադարում: Ոչ, հավանաբար Մեսիան պիտի մարդկանց սրտին ու հոգուն ազդելու ուժ ունենա: Ինչպե՞ս ես կուզեի, որ գա այնպիսի Մեսիա, որ բոլոր բարի մարդկանց տանի իր հետևից ու նրանց հա-

մար աշխարհում կառուցի իր Մեսիական թագավորութիւնը: Ինչպե՞ս ես կուզեի, որ իմ զավակները ծառայեն Մեսիային»: Խորասուզված այսպիսի բարեպաշտ մտքերի մեջ, Սաղոմեն այժմ երազում էր, որ զավակների հոգում դաստիարակի Իսրայելի մխիթարութեան մեսիական ակնկալիքները:

ՔԼՈՒԽ 5

Անցում էին օրեր, շաբաթներ, ամիսներ, և Ալեքսանդրի ու Արիստոբուլոսի բոլոր մտերիմներն անց էին կացնում մերթ հուլիսի, մերթ հուսահատության հասնող տագնապալից սպասումների մեջ: Սկզբում նրանց լուրեր հասան, որ թագավորը որդիներին Երիքով է տարել ժողովրդի դատին հանձնելու, որտեղ քիչ է մնացել ամբողջ նրանց ծվատի, բայց վերջին պահին Հերովդեսը միտքը փոխել ու պաշտպանել է նրանց: Այնուհետև թագավորը որդիներին տարել է իր թագավորության սահմաններից դուրս՝ Բերիտ քաղաքը: Այնտեղ սիրիական նահանգի կարևոր մարզկանց հատուկ դատ է գումարվել: Դատից հետո, որտեղ մեծամասնությունը որդիներին մեղավոր է ճանաչել, նրանց տարել են Սամարիա: Եվ ահա եկավ սարսափելի լուրը. Սամարիայի Սեբաստիա քաղաքում Ալեքսանդրին ու Արիստոբուլոսին մահապատժի են ենթարկել:

Հոր մահը Հերովդային հուսահատության

մեջ գցեց: Դատեր՝ սիրո, իր համար՝ վախի, պապի նկատմամբ ատելության զգացմունքները խառնվել էին նրա մեջ ու պարմանուհու հոգին ասես սառը զրահով սառցապատել ամենքի նկատմամբ անտարբերությամբ: Նույնիսկ իր մոր նկատմամբ: Հերովդայի արտասուքն սպառվել էր: Նա աննպատակ թափառում էր պալատում, բայց դեռ հեռվից տեսնելով որևէ մեկին՝ թաքնվում էր:

Ալեքսանդրի ու Արիստոբուլոսի մահապատժից մի տարի անց նրանց երեխաներին տարան պապի մոտ: Ինչի ասես սպասելով՝ Հերովդայան դողում էր կաղամախու տերևի պես: Նրա հետ քայլում էր իր հարազատ քույրը՝ սուսիկ աղջնակ Մարիամնան: Սրահում, ուր խնջույքի սեղանի շուրջ թիկն էին տվել թագավորն ու իր անվանի հյուրերը, ուրախ աշխուժություն էր տիրում: Հերովդեսի հյուրերից էր արաբական հողերի իշխան Արետասը: Արաբների հետ ռազմական բախումները շատ տհաճություններ էին պատճառում Հերովդեսին: Իսկ այժմ, երբ հաջողվել էր լավ հարաբերություններ հաստատել արաբական իշխանության հետ, երկու տիրակալները քննարկում էին, թե այդպիսի քաղաքական միությունն ինչպես ամրացնեն նաև ազգակցական կապերով: Թուլլատրված

էր, որ սեղանին մասնակցեն նաև Հերովդեսի երկու որդիները՝ Արքեղայոսն ու Անտիպասը՝ ծնված նրա երրորդ կին Մալֆակից: Պատանիները հենց նոր էին վերադարձել Հռոմից, ուր ուսում էին առնում: Հյուրերն սկսեցին դիտել թագավորի թոռներին:

Բոլորովին չնեղվելով թոռների ներկայութիւնից՝ Հերովդեսն ինքնագոհ դատում էր.

– Սրանք Հասմոնյան տոհմի շառավիղներ են: Որբեր են, – այս ասելիս թագավորի աչքերը խոնավացան, – իմ պարտքն է կառուցել նրանց ապագան:

Թագավոր Արեստասը զմայլվում էր՝ նայելով քույրերի համեմատ առավել գեղեցիկ երեացող Հերովդիային: Աղջկա գլխի հպարտ տեսքով ավարտվող ուղիղ կեցվածքը, կուսական մարմնի նույնիսկ ծածկոցի տակից հազիվ ուրվագծվող նրբագեղ կլոր ձևերի հետ տպավորութիւն էին թողնում: Աղջկա մուգ կանաչ աչքերն, ինչպես հեռավոր Հնդկաստանի երկու խոշոր զմրուխտ, կայծկլտում էին թավ ու սև հոնքերի տակից: Զվաճև, անթերի դեմքն ու հազիվ նկատելի կորուսյամբ հստակ գծագրված ուղիղ քիթը աղջկա ողջ կերպարանքին թագավորական վեհութիւն էին տալիս: Անտիպասը, որ մինչև Հռոմ մեկնելը տեսել էր միայն ցցուն ոսկոր-

ներով դեռահասի, աղջկան, այժմ անթաքույց հիացմունքով նայում էր ազգականուհուն:

– Ահա, սրան, – մատնացույց արեց Արեստասը Հերովդիային, – որդուս համար կխնամախոսեմ, նա ընդամենը երկու կին ունի, իսկ երրորդը, այսպիսի գեղեցկուհին, կլինի սիրելին:

Այս խոսքերից Հերովդիայի սիրտը տագնապահար բաբախեց: Նա բոլորովին չէր ուզում արաբական շեյխի երրորդ կինը լինել:

– Ցավոք սրտի, մեծարգո Արեստաս, այս աղջիկն արդեն նշանված է իմ որդիներից մեկի հետ:

Արքեղայոսն ու Անտիպասը տարակուսանքով իրար նայեցին, իսկ Հերովդիայի սիրտը քիչ էր մնում կանգ առնել: Նա կավճի պես սպիտակեց ու խոնարհեց հայացքը, տենդագին մտածելով, թե ինչ կարող էին նշանակել պապի խոսքերը, չէ որ ոչ մի նշանդրեք էլ չէր եղել:

– Բայց մխիթարութիւն համար, բարեկամս, – դիմելով արաբական տիրակալին՝ անմիջապես ավելացրեց Հերովդեսը, – որպես փեսացու ես քեզ առաջարկում եմ իմ որդիներից ցանկացածին: Տե՛ս, ինչ տղերք են:

Այս ասելիս Հերովդեսը ձեռքը գցեց Արքեղայոսի ու Անտիպասի մեջքով, կարծես ոչ թե խնամախոսութիւն, այլ զամբիկների առև-

տուր էր: Հերովդեսի առաջին կնոջից՝ Դորիսից ծնված ավագ որդին՝ Անտիպատրոսը, տագնապած խեթ հայացք գցեց հոր վրա, բայց բոլորի մոտ չհամարձակվեց որևէ բան ասել:

– Ես սիրելի աղջիկ ունեմ, իսկական արաբական անապատի ծաղիկ, անու՛նն Ալբինա¹, – երկու ձեռքով մորուքը շոյելով՝ ինքնագոհ տոնով ասաց արաբը:

– Դե, եթե քեզ համար սիրելի դուստր է, – ծիծաղեց Հերովդեսը, – ուրեմն մեզ համար էլ կլինի դուստր ու իմ որդի Անտիպատի կին, – այս խոսքերն ասելիս թագավորը գինու արծաթե մեծ գավաթն անձամբ տվեց իր անվանի չյուրին:

Անտիպատը ճնշված նստել էր, իսկ Արքեղայոսը՝ ձեռք էր առնում:

– Է՛հ, եղբայր, ես քեզ չեմ նախանձում: Եթե այդ վարդը նաև փշեր ունի, ապա նրա հետ քնելը շատ բարդ կլինի: Իսկ ինձ Հերովդիայի հետ էլ վատ չի լինի: Նա թագավորական տոհմից է ու նաև գեղեցկուհի:

Բայց երկու օր հետո պարզվեց, որ Արքեղայոսին ոչ թե Հերովդիայի, այլ Մարիամնայի հետ են ամուսնացնելու. դա խիստ հիասթափեցրեց ինքնասեր պատանուն: Պապը որոշել էր Հերով-

դիային տալ Բոնտ Փիլիպպոսին, իր չորրորդ կնոջից՝ քահանայապետի դուստր Մարիամնայից ծնված որդուն: Գոռոզ Հերովդիան, իմանալով պապի որոշման մասին՝ այն աստիճան խոցվեց այդ ստորացումից, որ երեք օր պառկեց տենդի մեջ: Իրեն, ում երակներով թագավորական արյուն է հոսում, տալ ցածրատոհմիկ կնոջ որդուն, որի հայրը պատահականորեն է քահանայապետ դարձել: Ոչ, նա չէր կարող դրա հետ համաձայնվել: Իշխանավորի կամ արքայազնի հետ ամուսնանալու նրա բոլոր երազանքները խորտակվեցին: «Շատ ավելի լավ է լինել արաբական իշխանի երրորդ կինը», – դառն ափսոսանքով բացականչեց Հերովդիան: Բայց ոչինչ անել չէր կարող, ահարկու պապը ոչ մեկի անհնազանդությունը չէր հանդուրժի:

Բոլոր զավակների ամուսնական արարողությունները կատարեցին միաժամանակ: Պարզվեց, որ Արաբական անապատի ծաղիկն, ինչպես իր աղջկան անվանեց իշխան Արեստսը, մոռ գեմքով, սև-սև աչքերով մի տասներկու տարեկան նիհար պարմանուհի է: Նրա տագնապահար-քննախոլջ հայացքն ասես հարցնում էր. որտե՞ղ եմ ես և ինչո՞ւ եմ այստեղ: Սկզբում իր փեսացու Անտիպատը դուր եկավ Ալբինային: Անտիպատին, ընդհակառակը,

¹ Ալբա - արաբերեն վարդ:

հարսնացուն տհաճ դարձավ ամուսնուլթյան օրից, և նա նախանձով էր նայում Բոետին, ում գեղեցկուհի էր բաժին ընկել: Խնջուլքի սեղանին Հերովդիան նկատեց Անտիպասի՝ իր կողմը նետված հայացքներն ու թեև նման ուշադրությունը նրան շոյում էր, բայց ձևացնում էր, թե ոչինչ չի նկատում: Իհարկե, ինքն իրեն խոստովանեց, որ իր ամուսինն ամեն ինչում գիջում է Անտիպասին: Նա սլացիկ է ու տղամարդկայնորեն գեղեցիկ, դրանում հորն է քաշել: Չափավոր պերճախոս է ու կայտառ: Իսկ իր ամուսինը, թեև մի քիչ ջահել էր Անտիպասից, բայց տեսքով խղճուկ էր: Կռացած է քայլում: Մուայլ նայում է հոնքերի տակից ու լռում: Ամուսնական առաջին ողջ գիշերը Հերովդիան արտասովեց, իսկ հարսանեկան խնջուլքի հաջորդ վեց օրերը նրա համար ասես երկարատև տանջանք լինեին:

ԳԼՈՒԽ 6

Երբ Հովսեփը տուն բերեց դեռատի Կույս Մարիամին, նրա դուստր Մարիամը շատ ուրախացավ: Իր քույր Սաղոմեի տնից գնալուց հետո միայն իրենց տղայական գվարճություններն ունեցող ու քրոջ հետ գլուխ չդնող եղբայրների շրջապատում տանը մնալը նրան ձանձրալի էր թվում. պարմանուհուն բաժին ընկած պատասխանատվությունն էլ անմիջապես նրա և կրտսեր եղբայրերի միջև սառնություն էր հաստատել: Իսկ հիմա տանը Կույս Մարիամի հայտնվելով՝ նա արդեն իրեն այնպես միայնակ չէր զգում: Կար մեկը՝ հետն աղջկական մտքերով կիսվելու, խորհրդակցելու: Աղջիկը գիտեր, որ տուն բերած Մարիամը որք է: Որ նրան մանկուլթյան տարիներին դաստիարակուլթյան են տվել Երուսաղեմի տաճարում: Այնտեղ աղջիկներին ոչ միայն Սուրբ Գիրքն էին ուսուցանում, այլև՝ մանել, ասեղնագործել մետաքսի վրա, գործել, տնային տնտեսուլթյուն վարել: Հովսեփի տանը բոլորը գիտեին, որ Մա-

ըրիամը բարեպաշտ ծնողները՝ Հովակիմի ու Դավիթ Թագավորի ու քահայանապետ Ահարոնի տոհմից է, Աննայի դուստրը: Այդ բարեպաշտ գուլգը, մինչև ծերութիուն երեխա չունենալով, շարունակել էր հուսալ Աստծո ողորմածութեանն ու աղոթել: Դասեր ծնունդը նրանց ջերմեռանդ աղոթքների պտուղն էր: Երեխայի ծնունդն ընդունելով իբրև Երկնային պարգև, նրանք խոստացան Մարիամին նվիրել Աստծուն ծառայելու: Երբ Մարիամը դարձավ չափահաս ու Նրան այլևս չէր կարելի մնալ տաճարում, հոգևորականները, որոնց մեջ էր նաև Հովսեփի ազգական Զաքարիան, որոշեցին Մարիամի համար մի բարեպաշտ ծերունի ընտրել, որպեսի հարազատ հոր նման հոգ տանի Նրա համար: Ընտրութիւնն ընկավ Հովսեփի վրա, և նա հնազանդորեն համաձայնվեց կատարել հոգևորականների խնդրանքն ու իր տուն տանել Կույս Մարիամին՝ մարդկանց առաջ Նրա՝ իր տանը գտնվելու օրինավորութեան համար հետը նշանվելով:

Հովսեփի քույրն անասելի հիացած էր Կույս Մարիամով և անմիջապես սկսեց Նրան քույր անվանել: Նրանք բարեկամացան, ասես իսկապես հարազատ քույրեր էին: Կույս Մարիամի հեզութիւնը, բարիութիւնն ու պարզ միտքը

միայն Հովսեփի աղջկա համար չէին գերող՝ տանը բոլորը սիրեցին Նրան:

Երբ Հովսեփն իր աղջկան հայտնեց, որ պատրաստվում է նրան ամուսնացնել իր կրտսեր եղբայր Կղեովպասի հետ, նա կրկնակի ուրախացավ: Առաջինը՝ Կղեովպասը նրան դուր էր գալիս: Երկրորդը՝ նա մնում էր տանն ու հետագայում էլ կարող էր շփվել իրեն սիրող Կույս Մարիամի հետ:

Շուտով հարսանիք արեցին: Դրանից հետո բոլորը նրան սկսեցին ամուսնով կոչել Կղեովպաս:

ՊԼՈՒԽ 7

Հերովդեիայի հարսանիքից հետո անցավ մի տարի: Կյանքը պալատում անցնում էր իր սովորական հունով: Կարճ ժամանակով հանգստություն հաստատվեց, որն անսպասելիորեն խախտվեց Արևելքից ինչ որ մոգեբրի Երուսաղեմ գալուստով: Նրանք սկսեցին մարդկանց հարցուփորձ անել հրեաների Թագավորի ծննդյան մասին: Այդ ընթացքում Հերովդեսի ընտանիքում ոչ մի տղա չէր ծնվել, և այդ լուրերը կարելի էր օտարերկրացիների խենթություն համարել: Բայց Հերովդեսն անսպասելիորեն լուրջ վերաբերվեց այդ լուրերին: Հերովդեիան տեսնում էր, որ պապը խիստ տագնապած է: Արևելյան հյուրերն անմիջապես պալատ բերվեցին: Երբ պարզվեց, որ նրանք Երուսաղեմ են եկել նոր աստղի հայտնվելու մասին հին մեկնությունների ցուցումով, որ Հրեաստանում մեծ թագավորի ծնունդ էր գուշակում, Հերովդեսն սկսեց հարցուփորձ անել անսովոր աստղի հայտնվելու ժամանակի բոլոր մանրա-

մասնությունների մասին: Հետո կանչեց դպիրներին ու հարցրեց նրանց, թե որտեղ պիտի ծնվի մարգարեների խոստացած Մեսիան՝ Դավիթ թագավորի ժառանգը: Նրանք խորհրդակցեցին ու վստահ հայտարարեցին, որ Մեսիան պիտի ծնվի Դավթի հայրենիքում: Թագավորը մի քիչ հանգստացավ ու աստղագուշակներին առաջարկեց գնալ ու ծնված Մանուկին փնտրել Դավիթ թագավորի քաղաք Բեթղեհեմում: Եվ խնդրեց վերադարձին անպայման այցելել իրեն ու պատմել ամեն ինչի մասին, որպեսզի և ինքը, Հերովդեսը, կարողանա խոնարհվել ապագա մեծ Թագավորին: Բայց մի քանի օրից արևելյան իմաստունները չվերադարձան թագավորի մոտ, և Հերովդեսը հրամայեց փնտրել նրանց: Նրան գեկուցեցին, որ իմաստունները գաղտնի լքել են Հրեաստանը: Թագավորին մեծ կատաղություն պատեց: Իսկ երեկոյան Հերովդեիան պալատի պատից նկատեց, թե ինչպես է մթան ծածկույթի տակ դարպասներից դուրս գալիս թագավորի անձնական թիկնազորը: Երկու օրից, երբ վերադարձան հեծյալները, թագավորն անմիջապես զվարթացավ: Շուտով Հերովդեիան, շատ գաղտնի, թիկնապահներից մեկից իմացավ, որ թագավորը գաղտնի հրամայել էր կոտորել Բեթղեհեմի ու նրա շրջակայքի

բոլոր մանչուկներին: Աչքակապուլթյան համար լուրեր էին տարածել, թե Բեթղեհեմի վրա Արաբիայից ավազակախումբ է հարձակվել: Հերովդիային խորապես ցնցեց այդ դաժան արարքն ու նա հանգեց անմխիթար եզրակացության, որ հանուն իշխանության հարկ է լինում արյուն թափել, հաճախ՝ նույնիսկ անմեղ:

ԳԼՈՒԽ 8

Շուտով Հերովդիան իմացավ, որ իր հոր հանդեպ խարդավանքների մեղավորը Հերովդեսի ավագ որդի Անտիպատրոսն է: Եվ որ թագավորի վրա նրա ունեցած ազդեցությունն էր եղել Բոեթի հետ իր ամուսնության պատճառը: Հերովդիան սկսեց ատել Անտիպատրոսին և երդվեց վրեժ լուծել նրանից: Բայց հորեղբոր հանդեպ իր զգացմունքերը թաքցնում էր: Ընդհակառակը, ամեն կերպ ջանում էր հաճոյանալ և շուտով ձեռք բերեց նրա վստահությունը: Հերովդեսի ժառանգության շուրջ նրանք սկսեցին միասին խարդավանքներ հյուսել: Երբ Հերովդեսի ժառանգության կտակը Անտիպատրոսը տարավ Հռոմ՝ կեսարի հաստատմանը, այնտեղ որդիներից երկուսն էին հիշատակվում. ինքը՝ Անտիպատրոսը, և Հերովդես II Բոեթը: Հերովդիան երանության գագաթնակետին էր: Վերջապես կայացավ կյանքում իր առաջին հաջողությունը: Ինքը դեռ ինչերի կհասնի, եթե տակավին պատանեկության տա-

ըրևերին սովորեց այդպես ճարպկորեն խար-
դավել: Բայց շուտով գործն այնպիսի ընթացք
ստացավ, որ ոչ թե թագավորության մասին էր
պետք երազել, այլ՝ սեփական կյանքը փրկելու:
Քանի դեռ Անտիպատրոսը գտնվում էր Հռո-
մում, անսպասելիորեն Երուսաղեմում թագա-
վորին թունավորելու դավադրությունն բացա-
հայտվեց: Հայտնի դարձավ Անտիպատրոսի
մասնակցությունը դավադրությունը: Սկսվեցին
քննությունն ու կոտանքները: Հռոմից վերա-
դառնալուց հետո Անտիպատրոսը շղթայակապ
զնդան նետվեց: Քննությունը շարունակվում
էր: Ուժեղ կասկածանքներ ընկան նաև Բոե-
տի վրա, դրա համար էլ նա հաջորդ կտակում
զրկվեց ժառանգությունից: Դա Հերովդիայի
համար այնպիսի հարված էր, որից երկար չէր
կարողանում ուշքի գալ:

Իսկ երբ Հերովդիան ուշքի եկավ, թագա-
վորն արդեն մեռնում էր: Հերովդեսը երկար ու
տանջվելով էր մեռնում: Պառկել էր իր մահ-
ճում ու ծանր հառաչում էր: Նրա անկողնու
մոտ էր ազգականությունը եղբայր Աքիաբը:
Հերովդեսը դեպի նա շրջեց ցավից ազավաղ-
ված դեմքն ու հարցրեց.

– Աքիաբ, իմ եղբայր, ինձ խնձոր տուր, ու-
տեղ եմ ուզում:

– Հիմա, արքա, կմաքրեմ,– մրգամանից
խնձորը վերցնելով ասաց Աքիաբը:

– Ոչ, Աքիաբ եղբայր, դանակը տուր ինձ, ես
ինքս եմ ցանկանում մաքրել: Ձէ որ ես դեռ չեմ
մեռել և պետք է ինչ որ բան ինքս անեմ:

– Լավ,– դանակը նրան տալով ու մտածե-
լով, որ հիվանդի վիճակը թեթևացել է, եղբայրն
ուրախությունը համաձայնվեց:

Հերովդեսը վերցրեց դանակն ու թաքուն
նայելով եղբորը, հանկարծ ուզեց թափով
կուրծքը խրել: Բայց Աքիաբը կայծակնային
արագությունը նետվեց դեպի թագավորն ու
ձեռքից բռնելով՝ վայրենի գոռաց: Այդ ժա-
մանակ էլ պալատով մեկ ճիչեր ու ծանր հե-
ծեծանքներ թնդացին: Բոլորը մտածեցին, որ
թագավորը մեռել է: Ձնդանում նստած Անտի-
պատրոսը լսեց այդ ճիչերն ու վեր թռավ: Որոշ
ժամանակ նա դեռ լսում էր, հետո, շղթաները
զրնգացնելով՝ վեր կացավ ու սկսեց կանչել ժա-
մապահին.

– Հե՛յ, դու, ի՞նչ է քո անունը: Մո՛տ արի ու
բա՛ց թող ինձ: Թագավորը մեռավ: Հիմա ես եմ
թագավորը: Անմիջապես ազատի՛ր ինձ:

Պահնորդը տատանվեց:

– Ի՞նչ ես դանդաղում: Թե՞ չգիտես, որ ես
շուայրորեն վարձատրում եմ ինձ ծառայողներին

և խստորեն պատժում նրանց, ովքեր չեն կատարում իմ կամքը:

Պահնորդը վախեցած շուրջը նայեց՝ չհամարձակվելով ինչ-որ բան ձեռնարկել: Մի քիչ էլ տատանվելով՝ նա արդեն ուզում էր գոտկատեղից բանալիներն արձակելով դեպի բանտարկյալը քայլ անել, բայց այդ ժամանակ նրա թիկունքից հայտնվեց Հերովդիան ու հաղթականորեն նայելով Անտիպատրոսին, հանդիստ ձայնով ասաց.

– Թագավորը կենդանի է: Գնա՛, գեկուցի՛ր այս գարշելի դավաճանի առաջարկներին մասին: Այնտեղ դու շուտով պարգև կստանաս:

– Ախ, դու, գարշելի կին, – բղավեց Անտիպատրոսը, – թունավոր օձ:

Հերովդիան համարյա կիպ մոտեցավ վանդակին ու մի այնպիսի զգվելի, կամաց ձայնով ծիծաղեց, որ միստիկական սարսափով համակված Անտիպատրոսը թափով հետ թռավ նրանից:

– Խելագար, ինչո՞ւ ես ինձ կործանում:

– Իսկ ինչո՞ւ դու կործանեցիր հորս, – նա Անտիպատրոսի վրա չարուխայամբ փայլեցրեց աչքերը, – այժմ դու այստեղ կսատկես:

Այս ասելով՝ Հերովդիան շրջվեց ու լուռ հեռացավ դեպի ելքը:

Երբ Հերովդեսին զեկուցեցին բանտապանի

հաղորդածի մասին, նա ուժգին ճչած ու սկսեց գլխով խփել պատին.

– Անմիջապես սպանե՛լ Անտիպատրոսին:

– Լսու՛մ եմ, տե՛ր իմ, – չարուխայամբ աչքերը փայլեցնելով ու գիշատիչ ժպիտով գոչեց Բաշարն ու գլուխ տալով թագավորին՝ արագ դուրս եկավ ննջարանից:

ԳԼՈՒԽ 9

Հերովդեսի հանդիսավոր թաղումից հետո, համաձայն կայսեր հաստատած նրա կտակի, Արքեղայոսը դարձավ Հրեաստանի էթնարքը¹, Անտիպասը չորրորդապետի² տիրոջ սով դարձավ Գալիլիայի ու Բերեայի կառավարիչը, Փիլիպոսը, Հերովդեսի կրտսեր որդին, ծնված նրա հինգերորդ կնոջից՝ Կլեոպատրայից, դարձավ Գալիլիայի հյուսիսում գտնվող Պանաիդա ու Բատանե մարզերի չորրորդապետը: Ժառանգությունից իսպառ զրկված Հերովդիան իր ամուսնու հետ ստիպված եղավ Հրեաստանից մեկնել Հռոմ: Մեկնումի նախօրեին նա, կատաղության մեջ ընկած՝ բոլորին անիծում էր, սկսած իր պապից՝ վերջացրած նրա որդիներով: Բայց բոլորից շատ մեղադրում էր իր ամուսնուն, իր իսկ խոսքերով ասած՝ ոչ մի բանի ընդունակ, բոլորովին անպետք մարդուն:

¹ Էթնարք - ժողովրդապետ: Կառավարչի փոփոխություններից ցածր, նման իշխանի:

² Չորրորդապետ - երկրի չորրորդ մասի կառավարիչ:

Իբրև մասնավոր քաղաքացի՝ Բոետը կնոջ հետ սկսեց ապրել Հռոմում:

Ինը տարի անց, երբ ժողովրդին դաժանորեն ճնշելու կայսերն ուղղված գանգատների պատճառով գահից հեռացվեց Հրեաստանի ազգապետ Արքեղայոսը, Հերովդիայի հոգում նորից, իբրև թագուհի, հայրենիք վերադառնալու հույսեր արթնացան: Բանսարկուլթյունների ու կաշառքների միջոցով նա հասավ Օգոստոս կայսեր ընդունելությունը, բայց այստեղ նրան հիասթափություն էր սպասում: Լսելով Հերովդիայի բոլոր փաստարկները՝ Օգոստոսը ժպիտով պատասխանեց.

– Եթե դու տղամարդ լինեիր, ես առանց տատանվելու ողջ թագավորությունը քեզ կհանձնեի: Բայց ես վստահ չեմ, որ քո ամուսինը կարող է արժանապատվորեն գլուխ հանել այդ խնդրից:

– Ուրեմն գահն ինձ հանձնեք, ոչ թե ամուսնուս, քաջությունը հավաքելով՝ բացականցեց Հերովդիան:

Օգոստոսն, այս անգամ արդեն առանց ժպիտի, նրա խիզախ ինքնավստահության համար, որոշակի հարգալից հիացմունքով նայեց Հերովդային.

– Ցավոք, իսկ միգուցե բարեբախտաբար,

ո՛չ Հրեաստանում, ո՛չ հռոմեացիներին մոտ, պետութայան ղեկավարումը կանանց վստահելու սովորույթ չկա:

Հերովդեիան շողոքորթեց Օգոստոսին, ասելով, որ հիանում է իր երկրի սովորույթների նրա իմացությունը, և պատմեց, թե ինչպես էր հին ժամանակներում Հրեաստանը կին կառավարել՝ Դեբորա անունով: Կայսրը հետաքրքրություններ լսեց նրա պատմությունը և նորից ժպտալով պատասխանեց.

— Դու հին ժամանակների մասին ես խոսում, բայց մեր հիշողության մեջ բոլորովին մոտիկ ժամանակների դեպքերն են. մենք չէինք ցանկանա գործ ունենալ մի նոր Կլեոպատրայի հետ:

Բերելով Հերովդեիայի համար նման շոյիչ համեմատություն՝ Օգոստոսը միաժամանակ հասկացնել տվեց, որ հետագա խոսակցությունն անիմաստ է: Բայց այս զրույցից հետո կայսրը հանձնարարել էր պետական գանձարանից տարեկան ոչ մեծ թոշակ հատկացնել Հերովդեսի ժառանգությունից զրկված որդու ապրուստի համար:

ԳԼՈՒԽ 10

Հրեաստանի ազատված գահը ոչ միայն վտարանդություն մեջ գտնվող Հերովդեիայի համար էր նպատակ դարձել, այլ նաև Գալիլիայի կառավարիչ Անտիպասի համար: Տածելով երբևէ հոր գահին նստելու փառասիրական հույսեր, նա գործի դրեց շողոքորթության ու կաշառքի հնարավոր բոլոր միջոցները: Բայց նրան, ինչպես և Հերովդեիային, չհաջողվեց համոզել Օգոստոսին՝ Հրեաստանի ու Սամարիայի կառավարումն իրեն հանձնել: Առավել ևս, որ նրա սեփական մարզում, Գալիլիայում, Հուդա Գավղոնիտիսի գլխավորությամբ ապստամբություն բռնկվեց: Ապստամբության պատճառ էր հանդիսացել կուսակալ Կյուրենիոսի ձեռնարկած մարդահամարը: Կայսրը նրան ուղարկել էր ստուգում անցկացնելու ու բռնագրավելու տապալված էթնարքի ունեցվածքը: Կյուրենիոսն էլ որոշել էր հրեաների ունեցվածքի համընդհանուր հաշվառում անցկացնել: Եթե Հերովդես Մեծի մահվանից ոչ

շատ առաջ անցկացված մարդահամարը խաղաղ էր անցել, ապա այժմ հանգստություն խուճարար էր ի հայտ եկել: Գամաղա քաղաքում ծնված գալիլիացի Հուդան, փարիսեցի Սադուկի հետ միասին, սկսեց համոզել ժողովրդին դիմադրություն ցույց տալ, ասելով, որ հաշվառումը թույլ տալը միայն ստրկություն կտանի: Հուդա Գավղոնիտիսը կոչ էր անում ժողովրդին բացի Աստծուց ոչ մի իշխանություն չճանաչել: Ժողովուրդն այս ճառերին հիացմունքով էր ունկ դնում, և շուտով խուճարարները վերածեց ժողովրդական ապստամբության, որը ծավալվեց ողջ Գալիլիայով մեկ: «Հանուն Աստծո և օրենքի» նշանաբանով նրան հաջողվեց հանդուգն քաջերի մի ամբողջ բանակ հավաքել: Նրանք գրոհով գրավեցին Անտիպասի մայրաքաղաք Սեփիարիումն ու թալանեցին այն: Հռոմեական զորքերը դաժանորեն ճնշեցին ապստամբությունը: Բայց Հրեաստանի ժողովրդական աշխարհագորի բաժան-բաժան եղած զինյալ խմբերը դեռ երկար թափառում էին երկրում՝ զբաղվելով միայն թալանով ու ավազակությամբ:

ԳԼՈՒԽ 11

Արշալույսը դեռ էր հասցրել լիովին մտնել իր իրավունքների մեջ: Միայն արևի առաջին երկչոտ շողերն էին ընկել Գալիլիայի ծովի ծփացող ջրերին: Դրանք ուրախ թուչկոտում էին ալիքների վրայով և բազմաթիվ ձկնորսական նավակների միջով դեպի արևմուտք թեքվելով՝ Մագդաղիայի շինությունների մոտ վերջապես հասան ավերին: Քաղաքի ու նրա արվարձանների վրա փռվել էր առավոտյան մառախուղի կաթնագույն, թեթև մշուշաքողը: Պարթևական թագավորության սահմաններից ծագող լուսատուն իր տաք շողերով սկսում էր քաղաքի շրջակայքից կամաց-կամաց քշել սառը խոնավությունը: Տներն ավելի ու ավելի էին հստակեցնում իրենց ուրվագծերը՝ պատրաստվելով վերջնականապես դեն նետելու գիշերային քողը: Օդում հնչում էին թռչունների ձայները, իսկ ինչ որ տեղ հեռվում հովվի եղջերափողն էր նվագում՝ կանչելով

ցրված հոտը: Մրգատու ու խաղողի այգիների վրա դայլայլում էին արտույտներն ու բարձր երկնքից գեղգեղանքով լցնում շրջակայքը: Արթնացման առավոտյան ձայները գալիս էին փոխարինելու ծղրիղների գիշերային կաչուն ճռճոցներին: Զրին հարվածող թիակների ու թիակալների ձայներն ազդարարում էին գիշերային որսից վերադարձող նավակների մոտենալը կառանատեղին:

Այդ վաղ առավոտին բրդե գործվածքների հարուստ վաճառական Սիրի տանը գործնական իրարանցում էր նկատվում: Պատրաստվում էին ճանապարհելու տանտիրոջը: Տարածաշրջանում Սիրին լավ էին ճանաչում, նա նաև իր ներկարարական արտադրությունն ուներ և կտոր էր մատակարարում ոչ միայն Երուսաղեմի, այլ նաև Սիրիայի մայրաքաղաք Դամասկոսի շուկաներին: Նրա կինը, հելլենուհի Եվխարիստիան, գործիմացորեն հրահանգներ էր տալիս ծառաներին: Հարկավոր էր ոչինչ չմոռանալ: Տերն այժմ ուղևորվում էր հեռու՝ Պարթևական թագավորություն: Պայմանավորվելով կափառնայումցի ու դաղմանուլթցի¹ ուրիշ վա-

¹ Դաղմանուրթա (իին երբայերն. «Նրա (այսինքն՝ Աստու) նստավայր» - բնակավայր Մագդաղիայի մոտ, Գննեսարեթի լճի ափին:

ճառականների հետ, Սիրը որոշել էր հեռավոր ու խորհրդավոր Խինայից Պարթիա¹ եկող մետաքսի առևտուր կազմակերպելու փորձ անել, քանի որ Հռոմում մետաքսի մեծ պահանջարկ կար: Մոր շուրջը թուվուում էր նրանց յոթնամյա դուստր Մարիամը: Աղջկա մեծ ու սև-սև աչքերը հպարտ փայլով կայծկլտում էին թավ ու սև հոնքերի տակից: Հոր հավաքվելուն մասնակցելուց պարմանուհին ակնհայտորեն հաճույք էր ստանում: Հայրն իր մոտ կանչեց դստրիկին ու գլուխը փաղաքշանքով շոյելով՝ ասաց.

– Ասա, ի՞նչ բերե մ քեզ համար, Մարիամ:

Հրճվանքը չարածճի աչքերում՝ աղջնակը նայեց հորն ու սեղմեց վտիտ ուսերը.

– Ես չգիտեմ ինչ կա այնտեղ, մի գեղեցիկ բան բեր:

Հայրը ծիծաղեց.

– Լավ, քո ապագա հարսանիքի համար ոսկե մանյակ կբերեմ:

– Ես փեսացու եմ ունենալո՞ւ, – ձեռքերն ուրախությունամբ իրար զարկեց Մարիամը:

– Երբ մեծանաս, դստրիկա, ես քեզ համար ամենագեղեցիկ փեսացուին եմ ընտրելու:

Մարիամը մտածեց, հետո հարցրեց.

¹ Պարթիա - Պարթևական թագավորություն այժմյան Իրաքի պարսձքում: Խինա - Չինաստան:

– Հայրիկ, իսկ մեր հարևան Սամսոնը գեղեցի՞կ է:

– Ինչպե՞ս քեզ ասեմ, բոլորը նրան գեղեցիկ են համարում: Իսկ ի՞նչ կա:

Մարիամը հոգոց քաշեց ու խոնարհեց գլուխը.

– Այդ դեպքում ինձ գեղեցիկը հարկավոր է:

– Բայց ինչո՞ւ, – զարմացավ հայրը:

– Նա իր կնոջը ծեծում է, ես ինքս եմ տեսել:

– Դե... – հայրը տարակուսած տարածեց ձեռքերը:

– Հայրիկ, դու ինձ համար ոչ թե գեղեցիկ, այլ բարի փեսացու ընտրիր:

Հայրն այնպես բարձր ծիծաղեց, որ աչքերն արցունքոտվեցին:

– Ա՛խ, դստրիկս, դստրիկս: Գեղեցիկին կարելի է գտնել, բայց թե բարի՞ է նա՝ միանգամից չես տեսնի: Բարի փեսացուի համար պիտի Աստծուն դիմել: Աղոթի՛ր Աստծուն և բարի փեսացու կունենաս:

Եվխարիստիան նավամատուցյց գնաց ամուսնուն ճանապարհելու: Սիրը մտադիր էր Մագդաղիայից մինչև Կափառնայում անցնել բեռնավորված նավակներով, իսկ այնտեղից Պարթիայի թագավորութուն՝ գնալ գրաստների քարավանով: Մարիամը ոչ մի կերպ չհամա-

ձայնվեց մնալ տանը, նա նույնպես, հոր ձեռքը բռնած ու հպարտորեն նայելով սահավաթիվ անցորդներին՝ գնաց նրան ճանապարհելու: Երբ նավակները հեռացան ափից՝ աղջիկը շրջվեց դեպի մայրն ու թախանձագին ինչ-որ բան շշնջաց:

– Չէ մի, – ասած մայրը, – ցերեկը կողանաս: Հիմա ջուրը դեռ սառն է:

– Մայրիկ, սիրելիս, – աղերսեց աղջիկը:

– Ա՛խ, ինչպես վարվեմ քեզ հետ, գնա, – ձեռքը թափ տվեց մայրն ու անմիջապես ավելացրեց, – միայն մտնում ու անմիջապես դուրս ես գալիս:

Աղջիկը հանելով վերևի շորն ու մնալով միայն մինչև ծակները հասնող կարճ գիշերազգեստով՝ անմիջապես նետվեց ջուրը: Նա լավ էր լողում՝ ինչպես Գենեսարեթի լճի ափի բոլոր երեխաները: Մարիամն անմիջապես սուզվեց՝ թաքնվելով ջրի տակ: Մայրը չէր անհանգստանում, նա գիտեր, որ դուստրը լճում իրեն զգում է ինչպես ձուկը ջրում: Հենց նոր հեռացած նավակների մոտ դուրս լողալով ջրից, փնջացնելով, Մարիամը լողաց նրանց կողմը: Դստերը նկատելով հայրը միտումնավոր զայրացած գոչեց.

– Հե՛յ, Մարիամ, ինչո՞ւ ես այս կողմ գալիս: Շուտ հետ լողա:

Մարիամը ծիծաղեց, հորը ձեռքով արեց, վճռականորեն հետ դարձավ ու լողաց դեպի անհանգստացած մայրը:

Չկնորսները նավակից հիացմունքով նայում էին աղջկան:

– Համարձակ աղջիկ է մեծանում:

– Ու գեղեցիկ,– անմիջապես լրացրեց մեկ ուրիշը:

– Նա նաև խելացի է,– ասաց աղջկա գովեստներից շոյված հայրը:

Եվխարիստիան տուն վերադարձավ՝ հոգալու տնտեսութունը, իսկ Մարիամը դեռ երկար կանգնեց ափին: Հորիզոնն անցած հոր նավակներն արդեն չէին երևում, իսկ աղջիկը դեռ կանգնած էր ու երագկոտ նայում էր առավոտյան արևի շողերից փայլվող մեծ լճի ջրերին: Հետո նա ափից մի հարթ խճաքար վերցրեց ու ճարպկորեն նետեց լիճը: Արևի շողերից պաշտպանվելու համար ձեռքի ափը ճակատին հպելով՝ Մարիամը աչքերը կկոցած՝ նայում էր, թե ինչպես է թռչկոտելով ու արծաթավուն հարթության վրա օղակներ թողնելով՝ թռչում խճաքարը: Ուրախ ծիծաղելով՝ աղջնակը վազեց ափեզրով՝ ոտքերով ցրցողելով արևի շողերից հախճապակու պես փայլվող ջրի կաթիլները:

ԳԼՈՒԽ 12

Օգոստոսի մահն ու Տիբերիոսի թագավորելն Անտիպասին հոր գահին տիրանալու նոր հույսեր տվեցին: Չորրորդապետը որոշեց ամեն կերպ հաճոյանալ նոր կայսրին: Նա թողնում է Գալիլայի բլուրներին տեղավորված Սեփիարիում հին մայրաքաղաքը և էմմավուսի տաք աղբյուրների մոտ, Գենեսարեթի լճի ափին, անմիջապես սկսում նորի կառուցումը: Քաղաքի շինարարության համար ընտրվել էր ափի հարավային ոլորանի ամենագեղեցիկ տեղերից մեկը: Քաղաքը հատակագծվեց հռոմեական ոճով և կայսեր պատվին կոչվեց Տիբերիա: Տիբերիոսը հայտնեց իր երախտագիտութունն ու բարեհաճութունն Անտիպասին, բայց չէր շտապում Հրեաստանի գահը հանձնել նրան:

Անտիպասը քաղաքի մոտ պալատ կառուցեց՝ զարդարելով այն մարմարե սյուներով: Պալատի ներքին հարդարանքը համարյա կայսերական փայլով էր կատարվել: Կորնթոսյան բրոնզից՝ ոսկեզոծ առաստաղ ու ջահեր, թան-

կարժեք մետաղներից՝ ճյուղավոր աշտանակներ և ոսկեջրած կահույք՝ փայտի թանկարժեք տեսակներից, դրոշմագարդ արծաթե ամանեղենով սպասքավորված և վարդագույն մարմարով ու ծիրանաքարով զարդարված հիանալի սեղաններ: Այդ ողջ ճոխությունը կուրացնում ու հիացնում էր հյուրերին: Բայց պալատի բազմաթիվ հեթանոսական զարդերն ու այգում տեղադրված տարբեր կենդանիների քանդակները ծանր տպավորություն էին թողնում բաբելոնների վրա: Անտիպասը, պալատի կողքին, ի սարսափ սրբապաշտ հրեաների, մեծ ամֆիթատրոն կառուցեց: Բայց հրեաների մեջ քաղաքն ավելի վատ համբավ վաստակեց այն բանից հետո, երբ հողային աշխատանքներ կատարելիս գտնվեցին հին գերեզմանատան հետքեր: Օրենսգետների աչքին այդ տեղը դարձավ պղծված ու անիծված: Բայց, չնայած բաբելոնների առարկություններին, չորրորդապետն իր նստավայրը Սեփփարիումից տեղափոխեց Տիբերիա և տարվա մեծ մասն անց էր կացնում այնտեղ: Նա քաղաքը դժվարությամբ բնակեցրեց, հիմնականում ամեն տեսակ եկվորներով, քանի որ ոչ մի ուղղափառ հրեա կամովին չէր ցանկանում բնակվել սրբապղծված վայրում:

Շինարարական աշխատանքների ժամանակ

իրեն լավագույնս դրսևորեց Քուսի անունով մի երիտասարդ գալիլիացի, որով շուտ աչքի ընկավ տասնապետերի մեջ ու սկսեց տնօրինել շինանյութերի բոլոր մատակարարումները: Նա լավ գործարար ու շինությունն ու կազմակերպչական ընդունակություններ ուներ, որով և արժանացավ չորրորդապետի գլխավոր վերակացուի՝ Սամուելի ուշադրությանը: Վերակացուն, որ ժամանակին սկսել էր Հերովդես Մեծի սեղանապետի պաշտոնից, արդեն տարիքն առած մարդ էր և իր առաջացած տարիքում նրա համար ավելի ու ավելի դժվար էր դառնում վերակացուի լայն պարտականություններից գլուխ հանելը և նա Քուսիին իրեն օգնական վերցրեց: Սամուելին դուր էր գալիս, որ Քուսիի համեստությունը համատեղվում էր բոլոր գործերում մանրակրկիտ վարչարարի գործնականության հետ: Մի անգամ խոսակցության մեջ սկսեց հետաքրքրվել, թե ինչու նա մինչև այժմ չի ամուսնացել: Քուսին կարմրելով խոստովանեց, որ որք է և խնամախոս չունի, իսկ ինքն այդ հարցերում ամաչում է դրսևորել իրեն:

– Ահա թե ինչ, Քուսի, – ասաց նրան ծերունին, – համարի՛ր՝ հորդ փոխարեն ես եմ: Կարող ես ինձ վրա հույս դնել: Քեզ համար իմ լավ

ազգականուհուն կխնամախոսես: Արդեն լրացել է նրա տասնչորս տարին, ամուսնացնելու իսկական տարիքն է: Տարիքս այն չէ, շուտով կգնամ հանգստի, և իբրև վերակացու մեր տիրոջն իմ փոխարեն քեզ կներկայացնես:

Սամուելը տեր եղավ իր խոսքին ու իր ազգականուհի Հովհաննային ուղեց Քուսիի համար: Աղջիկն իր գեղեցկությամբ, համեստությամբ, խելքով շատ դուր եկավ նրան: Շուտով Սամուելն, ինչպես և խոստացել էր, չորրորդապետին բարեխոսեց բոլոր կալվածքների գլխավոր վերակացու Քուսիին նշանակելու: Տիրերիայի կառուցման ժամանակ Անտիպասն առիթ ունեցավ գործ ունենալու Քուսիի հետ և արդեն ինքը կարողացավ այդ երիտասարդ մարդու մեջ գործնական որակներ տեսնել, դրա համար էլ նրան հաստատեց այդ բարձր պաշտոնին:

Հովհաննայի հեզ ու հանգիստ բնավորությունը շատ դուր եկավ չորրորդապետի կնոջը՝ Ալբինային: Նա, որ սովոր էր արաբական ասկետական կենցաղին, պալատի ճոխություն մեջ, զրկված ամուսնու սիրուց՝ իրեն միայնակ ու նեղված էր զգում: Հովհաննան Ալբինայի համար դարձավ հարճ ու մտերիմ ընկերուհի:

ԳԼՈՒԽ 13

Ե վխարիստիայի հիվանդությունը չերկարեց: Կարողության զգալի մասը, որ ծախսեց Սիրը բժիշկների վրա, տառապալին թեթևություն չբերեց: Նա հավվում էր ամուսնու և դստեր աչքի առջև: Մեռավ խաղաղ, ինչպես ապրել էր: Դա նրա դստեր համար առաջին մեծ ցնցումն էր կյանքում: Նոր էր լրացել Մարիամի տասներեք տարին, բայց նրա անզուսպ կենսուրախությունը փոխվեց մեղմ թախիծի:

Կնոջ մահից հետո մեկ տարի էր անցել, իսկ դուստրն այդպես էլ մնում էր թախծոտ մտորումների մեջ, ու Սիրն սկսեց անհանգստանալ: Նրա գործերը լավ էին գնում: Մետաքսի առևտուրը լավ շահույթ էր բերում, որի մեծ մասը նա մի կողմ էր դնում սիրելի դստեր օժիտի համար, բայց երբ ամուսնություն մասին խոսեց Մարիամի հետ, գորովանքով հորը նայելով՝ աղջիկը խնդրեց հարսանիք անելու համար չչտապի:

– Հայրիկ, ես երջանիկ կլինեմ, եթե դու հեռավոր ճամփորդություններով տնից շատ չբացակայես: Ինձ համար քո կողքին ապրելն է լավ, իսկ շատ փող մեզ պետք չէ:

– Լավ,– համաձայնվեց Սիրը,– վերջին անգամ մետաքսի համար պարթևների մոտ կգնամ ու դրանից հետո միշտ կմնամ տանը: Բայց, միևնույնն է, քեզ ամուսին է պետք, իսկ ինձ ունենալ թոռներ ու ապահովել ծերությունս:

Վերջին ուղևորությանը մետաքսի մեծ խմբաքանակ գնվեց: Սիրի վերադառնալու երկրորդ օրը նրանց տուն եկավ հռոմեացի մշտական վերավաճառողը: Նրա գրաստապանների մեջ կար մի սիրիացի արաբ, որը, չգիտես ինչու, միանգամից դուր չեկավ Մարիամին: Ինչպես միշտ՝ գրաստապանները տեղավորվեցին բակի շինություններում, որ միաժամանակ իբրև պահեստներ էին օգտագործվում:

Երբ եկավ ճաշի ժամը՝ Մարիամն աղախնի հետ բակ իջավ, որպեսզի օգնի կերակուրը բաժանելուն ու նկատեց, թե ինչպես է այդ անծանոթը թաքնվում տան մոտի մրգատու այգու ծառերի արանքում: Մոտենալով պատուհանին, նա սկսեց լսել Սիրի ու վերավաճառողի զրույցը: Գրաստապանի նման արարքից՝ զայրացած Մարիամը համարձակ մտավ այգի, որ ամո-

թանք տա նրան: Գրաստապանը նկատեց մոտեցող Մարիամին ու շփոթահար հետ ցատկեց, ձևացնելով, թե ուղղակի զբոսնում է այգում: Մարիամն այդ մասին պատմեց հորը: Հայրը ծիծաղեց աղջկա կասկածների վրա:

– Այդ թշվառը երևի ցանկացել է մի քանի խակ թուզ պոկել, դրանից, դատրիկս, մենք մեծ վնաս չենք կրի:

Գիշերը շոգ էր ու ինչպես միշտ, Մարիամն ու աղախինը քնել էին տանիքին, բաց երկնքի տակ: Գիշերվա կեսին տնից եկող անորոշ աղմուկից աղջիկը քնից վեր կացավ: Նա արթնացրեց աղախնին ու նետվեց տան ներքևի հարկը: Անծանոթ մարդիկ, ձեթի ոչ մեծ ճրագների լույսի տակ, մերկացրած թրեր ու երկար դանակներ էին բանեցնում: Երկուսով բռնել էին հոր ձեռքերը, իսկ մյուսը, ինչպես Մարիամը անմիջապես ճանաչեց, կասկածելի գրաստապանը, դանակը դրել էր հոր բերան: Մարիամը սարսափից ճչաց, ու ավազակները շրջվեցին դեպի նա:

– Փախի՛ր, դատրիկս, – խուսուտ ձայնով ասաց հայրը:

Գողերից մեկն անմիջապես փակեց տան դուռը:

– Ահա և մեր գեղեցկուհին: Զվարճանալու համար հիմա կա մեկը,– ծիծաղելով ասաց ավազակը:

– Իսկ հայրիկն էլ մեզ կպատմի, թե որտեղ է պահում արծաթը,– դանակը հոր բլին դնողը չարուկթյամբ ցույց տվեց ատամները:

– Ամեն ինչ կասեմ, ամեն ինչ: Միայն ձեռք մի տվեք նրան:

– Խոսի՛ր, նա աղջկան չի դիպչի,– տիրաբար պահանջեց նախկին գրաստապանը, որը, դատելով տեսքից՝ ավագակախմբի պարագլուխն էր:

– Երգվի՛ր Աստծով,– աղերսանքով բացականչեց Սիրը:

– Երգվու՛մ եմ,– տեղն ու տեղն արձագանքեց ավագակը:

– Ամեն ինչ այն պատի մեջ է թաղված,– Սիրը ձեռքով ցույց տվեց դիմացի պատը:

Ավագակախմբից մեկն անմիջապես վերցրեց բրին ու գնաց փորելու հողը: Մի քանի րոպե անց նա ուրախուկթյամբ կանչեց.

– Այստեղ արծաթով լիքը կարասներ են:

– Լավ, կապկպե՛ք դրան,– գլխով ցույց տալով Սիրին՝ ասաց ավագակախմբի պարագլուխը,– իսկ ես առայժմ կգբաղվեմ նրա աղջկանով:

– Սրիկա, բայց դու Աստծով երգվեցիր,– տաքացավ Սիրն ու փորձեց դուրս պրծնել մարդասպանների ձեռքերից:

– Հա, ես երգվեցի, որ նա աղջկան ձեռք չի տա,– պարագլուխը ցույց տվեց իր հանցակցին,– և ես կպահեմ երգումս, իսկապես նա աղջկան ձեռք չի տա: Քո աղջկանով կգբաղվեմ ես:

Այս ասելիս նա վայրենի ծիծաղեց: Սիրը կատաղիորեն հրեց ավագակին, որ ուզում էր իր ձեռքերը կապել, նետվեց դեպի պարագլուխն ու գոչեց աղջկան.

– Փախի՛ր, Մարիամ, Աստծո սիրուն:

Մարիամը նետվեց դեպի դուռը: Ավագակախմբից մեկը փորձեց բռնել նրա շորերից: Բայց աղջիկը, նրա ձեռքերում թողնելով վերնագգեստը, դուրս պրծավ, և միայն ներքնաշորով այգու միջով փախավ ներքև՝ դեպի լիճը: Պարագլուխը դանակը խրեց Սիրի կուրծքն ու մի կողմ հրելով նրան՝ մռնչոցով նետվեց դեպի փախչող աղջիկը: Նրա հետ երկու ավագակներ էլ էին վազում: Չարագործները լճի ափին չըջապատեցին նրան ու արագ վազքից չնչակտուր՝ քմծիծաղով նայում էին իրենց գոհին: Բայց ավագակների համար անսպասելի՝ Մարիամը նետվեց լիճն ու լողաց: Ավագակները զարմանքով տեսան, թե աղջիկն ինչպես անհետացավ ջրի տակ, և արդեն մտածում էին, որ նա խեղդվել է, բայց շուտով Մարիամը ջրի

երես դուրս եկավ և շուրջը չնայելով արագ լողաց՝ ավելի ու ավելի հեռանալով ափից: Ավագակներն ափսոսանքով թքեցին, ձեռքերը թափ տվեցին ու վերադարձան Սիրի տուն:

Մարիամը շատ հետո, ցրտից ու հուզմունքից դողալով ու զգուշորեն շուրջը նայելով, դուրս եկավ ջրից ու գնաց դեպի իրենց տուն: Տան շուրջը լուռթյուն էր: Աղջիկը մտածեց շրջանցել տունն ու անմիջապես դիպավ այգուձ երեսի վրա փռված աղախնի մարմնին: Դժբախտը մեռած էր: Շրջանցելով տունը՝ Մարիամը դռնից ներս նայեց: Նա տնքոցներ լսեց ու ամեն կարգի վտանգ մոռացած՝ ներս վազեց վերնասանյակ: Արյունոտ վերքը կրծքին՝ Սիրն ընկած էր գետնին: Մարիամը ճշալով վազեց դեպի հայրն ու ծոնկի եկավ նրա մոտ:

– Հայրիկ, հայրիկ, ի՞նչ է եղել քեզ հետ:

Նա ձեռքով բարձրացրեց նրա գլուխը: Հոր աչքերը բացվեցին: Պղտորված հայացքը թափառում էր, ասես չէր տեսնում աղջկան:

– Այս ի՞նչ են նրանք քեզ արել, հայրիկ: Այս ի՞նչ են արել:

Վերջապես Սիրի հայացքը պարզվեց: Նա տեսավ աղջկան ու աչքերում ուրախություն երևաց:

– Դստրիկա, ես մեռնում եմ, – շնչաց նա:

– Ոչ, հայրիկ, դու չես մեռնի, – հուսահատ

կանչեց աղջիկն ու արցունքներն առատորեն թափվեցին նրա աչքերից:

– Սպասիր, Մարիամ, ուժերս սպառվում են, ես պիտի հասցնեմ քեզ շատ կարևոր բան ասել:

– Հայրիկ, ինձ մենակ մի՛ թողնիր: Քո կյանքից առավել ի՞նչը կարող է ինձ համար կարևոր լինել:

– Լսիր, դստրիկա: Զիթենու տակ, որտեղ դու սովորաբար խաղում էիր, հորել եմ քո օժիտը: Ոսկի ու արծաթ է: Հետ էի գցել քո հարսանիքի համար: Փառք Աստծո, ավագակները այդպես էլ չիմացան դրա մասին:

– Հայրիկ, ի՞նչ մի հարկ կա հիմա դրա մասին խոսելու: Ինձ ոչինչ պետք չէ, ես միայն ուզում եմ, որ դու կենդանի մնաս:

Սիրը ջանաց աղջկան էլի ինչ որ բան ասել, բայց չկարողացավ: Նա մեղավոր ժպտաց ու հառաչանքով փակեց աչքերը:

Մարիամը հուսահատ հեծկլտաց ու փարվեց հոր կրծքին՝ լսելու շնչառությունը: Նա այլևս չէր շնչում: Աղջիկը մի կողմ քաշվեց հորից: Նրա արյունոտված դեմքը հանկարծ տանջանքից ծռմուվեց ու այդպես էլ սառեց: Միայն արցունքներն էին հոսում ու հոսում՝ դեմքից սրբելով արյունը:

Որոշ ժամանակ անց, երբ հարևաններն եկան Սիրի տուն, Մարիամին գտան հոր դիակի մոտ լուռ նստած: Աղջկա հայացքը, որ մինչ այդ անիմաստ սևեռված էր առաստաղին, նրանց ներս մտնելով կենդանացավ: Նրանում տագնապ հայտնվեց: Մարիամի բորբոքված ուղեղում առկայծեց. «Սրանք ավագակներն են, իսկ մոտս ոչինչ չկա, որ պաշտպանեմ հորս»:

Մարիամը չորեքթաթ կանգնեց ու ատամները ցցելով՝ մռնչաց ներս մտնողների վրա: Հարևանները շփոթված ու վախեցած կանգ առան:

– Մարիամ, մենք քեզ օգնելու ենք եկել:

Բայց Մարիամը նրանց չէր լսում: Երբ փորձեցին նրան ավելի մոտենալ, բարձր ճչալով հարձակվեց նրանց վրա: Երեք տղամարդ հագրիվ զսպեցին: Նրան կապեցին, բայց անընդհատ մռնչում էր ու փորձում որևէ մեկին ատամներով բռնել:

– Մարիա՛մ, Մարիա՛մ, հանգստացի՛ր,– համոզում էին հարևանները,– հարկավոր է թաղելքո հորը:

Դժբախտի հայացքը նորից բթացավ ու դարձավ անտարբեր: Տեսնելով, որ աղջիկը հանգստացել է, նրա կապերն արձակեցին:

– Նրա մեջ դե է մտել,– միստրիկ վախով շշնջում էին Մագդաղիայի բնակիչները:

– Չէ,– ասում էին ուրիշները,– նրա մեջ յո՛թ դե է մտել:

– Խեղճ Մարիամ,– վախեցած կրկնում էին ձկնորսների բարի կանայք,– նրա մեջ յոթ դե կա:

Հոր հուղարկավորութունից հետո Մարիամը դուրս չէր գալիս տանից: Սրտացավ հարևանները նրա համար կերակուր էին բերում ու վախենալով մոտենալ չարքոտած աղջկան՝ դնում տան շեմին: Երբեմն տանից ճիչեր էին լսվում: Ժամանակ առ ժամանակ Մարիամն ուշքի էր գալիս ու սկսում արտասվել: Ասես ոչինչ ու ոչ ոքի չնկատելով՝ նա մեծ մասամբ թափառում էր այգում: Մի անգամ ուշ երեկոյան լճափին տեսան նրան:

– Տեսեք, Մարիամն է, Սիրի աղջիկը,– հեռվից նայելով շշնջում էին նավաստիները,– նրա մեջ յոթ դե է մտել:

ՔԼՈՒԽ 14

Օրորվելով արևահարվելուց բրոնզագույն դարձած ստրուկների ուսերին՝ պատգարակն անշտապ սահում էր Հավերժական քաղաքի փողոցներով: Բազմած փափուկ բարձերին՝ Հերովդես Անտիպասը փոքր ինչ հետ քաշեց մետաքսե վարագույրն ու հետաքրքրությամբ նայեց փողոցի աղմկոտ ու խայտաբղետ ամբոխին: Ամբոխն, ասես թեք ափերի մեջ սեղմված ջրառատ գետ, հոսում էր առևտրական կրպակների, երեք-չորս հարկանի տների ներքին հարկերում տեղավորված արհեստանոցների ու պանդոկների շարքերի միջով: Ամենուր աշխուժություն էր տիրում, անկարգ հրմշտոց ու դժոխային աղմուկ: Վաղ առավոտից բաց պանդոկները լիքն էին պարապ ժողովրդով, որ դուրս էր եկել ոչխարի ու տավարի գլխով պատրաստվող սովորական ապուրով հագեցնելու քաղցը, և ամենակարևորը՝ մի երկու ասսի¹ էժանագին գինի, կամ, ցորենի թնդեցրած ավե-

¹ Ասս - հռոմեական պղնձադրամ:

լի էժան խմիչք՝ ալիկա խմելու: Ահա, ծծումբով թաթախված լուցկու տոպրակները փոխանակելով կամ վաճառելով, անցնում են տրաստեղների¹ հրեա չարչիները. պատգարակը դանդաղ անցնում է պանդոկապանի մոտով, որը տաք պղինձների մեջ քլթքլթացող մսե խորտիկներ էր ցուցադրում ու լարումից խուպոտված ճայնով հաճախորդներին գինետուն կանչում: Հենց այդտեղ, փողոցում, ինչ որ հերթական փողոցային իրադարձությունն դիտելու համար պարապմունքից կտրվել ձգտող աշակերտների ոչ մեծ խմբի առաջ կոկորդն էր ճղում դպրոցական ուսուցիչը: Անտիպասը հայացքը շրջում է դեպի լուծայափոխը, որը զնգացնում է Օգոստոսի պատկերով դրվագված ու անմաքուր սեղանին կույտով դրված մետաղադրամները: Չորրորդապետը ձանձրացած տեսքով շրջվում է նրանից. այդպիսի լուծայափոխներ Հրեաստանում էլ չատ կան: Չախից թխթխկոց է լսվում: Վարագույրը բացելով՝ Անտիպասը տեսնում է, թե ինչպես է ոսկերիչն աշխատում ոսկե ավազի

¹ Տրաստեղներ - հոմի 14-րդ շրջանը (ընդամենը եղել է 14 շրջան), կենտրոնից բաժանված Տիրո գետով: Մինչև Օգոստոսի դարաշրջանն այդ շրջանում առավելապես ապրում էին էպրոսկներն ու սովորաբար փեղավորվում էին եկվոր վաճառականները: Այդպիսի էին բնակվում նաև Երուսաղեմից դուրս Պոմպեոսի կողմից փեղահանված շատ հրեաներ:

հետ, փայլուն թակի կրկնակի զարկերով թափում շատ բան տեսած քարը: Հենց այդտեղ, խաչմերուկում, իրենց հիացմունքը բացազանչություններով արտահայտող ավարաները շրջապատել են օձ վարժեցնողին: Անտիպասը փակում է վարագույրն ու հետ նստելով՝ փակում է աչքերը: Նրա ականջին են հասնում թիթեղագործների մուրճերի թխկոցներն ու մուրացկանների աղմկոտ ձայները, ովքեր փորձում են անցորդներին գթաշարժել ու Բելլոնա¹ աստվածուհու անունով կամ իրենց կյանքում պատահած փորձանքների մասին հիշելով: Բայց ողջ այդ աղմուկը չէր խանգարում չորրորդապետի մտորումներին:

Իսկ մտածելու բան նա ուներ: Նոր էր Հռոմ հետ կանչվել Հրեաստանի գործերի հավատարմատար Վալերի Գրատը, որ համարյա տասնմեկ տարի հաջողությամբ մնաց իր բավականին անհանգիստ պաշտոնում: Հռոմից Սիրիական նահանգում պատրաստվող վարչական փոփո-

¹ Բելլոնա - հռոմեական դիցաբանության մեջ Մարսի շրջապարի աստվածուհի (Բելլոնա անունը ծագում է bellum-պարերագմ բառից: Նաև համարվում էր պարերագմի աստվածուհին: ԶԱ I դարից Բելլոնան նույնացվել էր կապադովկիական Մա աստվածուհու, և նրա պաշտամունքը ընդունեց խրախճանքի բնույթ: Դրանց մասնակցելը հռոմի բաղաբացիներին այդ ժամանակ արգելված էր:

խուլթյունների մասին Անտիպասի ականջին աղոտ լուրեր հասան: Չորրորդապետը տեղն ու տեղը վճռեց ինքն անձամբ ներկայանա Հռոմ, այն հույսով, որ կհաջողվի իր հողերին միացնել գոնե Սամարիան, հնարավոր է՝ նաև Իդումեան: Եվ, ո՞վ գիտի, կամակոր ճակատագիրն այնպես չի շրջվի, որ Երուսաղեմում հոր գահին տիրի ինքը՝ Անտիպասը: Նման հեռանկարներից գլուխը պտտվում էր: Բացի այդ, բայրացակամները Հռոմից գրում էին, որ մայրաքաղաքում շատ նպաստավոր իրավիճակ է դասավորվում: Կայսր Տիբերիոսը մշտապես մնում է Կապրի կղզում, իսկ Հռոմում բոլոր գործերը կառավարում է պրետորիական գվարդիայի¹ պրեֆեկտ Էլիոս Սեյանը: Անտիպասը Սեյանին ծանոթ էր դեռ պատանեկության տարիներից, երբ սովորում էր Հռոմում: Սեյանը հասարակ հեծյալի՝ Սեյ Ստրաբոնի՝ պրետորիական գվարդիայի պետի որդի էր: Չորրորդապետը նրան հիշում էր որպես համարձակ, թեթևասուլիկ ու

¹ Պրետորիական գվարդիա - կայսրի անձնական թիկնապահները: Պրետորիականները ենթարկվում էին հատուկ պրեֆեկտի - praefectus praetorio: Ներառվում բաղաբային ոստիկանությունը, 14 կոհորտայի բաժանված մի կորպուսի մեջ, միացավ պրետորիականների հետ: Նրանք իրականացնում էին գործառնությունը՝ ինչպիսին մեր ժամանակներում ՆԳՆ գործերը:

բոլոր երիտասարդական արկածների մասնակից: «Ինչպիսի՞ն է նա հիմա, երբ ինքն է գբաղեցնում այդպիսի բարձր պաշտոն և, ըստ շատերի հավատիացումների, անսահմանափակ ազդեցություն ունի անմիջապես կայսրի վրա», – պրեֆեկտի տան ճանապարհին մտածում էր չորրորդապետը:

Անտիպասի պատգարակը շրջանցեց իր հաճախորդի հետ ուղիղ փողոցի մեջտեղը տեղավորված սափրիչին, որը բոլորովին չէր անհանգստանում, թե կարող է խանգարել երթևեկությանը: Համաձայն կայսերական խստագույն հրամանի, արևածագից հետո, ընդհուպ մինչև մութն ընկնելը, կառքերի տեղաշարժը քաղաքում արգելվում էր: Տեղաշարժվել թույլատրվում էր միայն հետիոտնին, հեծյալներին ու պատգարակներ կամ կրելի բազկաթոռ ունեցողներին: Բացառություններ արվում էին միայն հանդիսավոր արարողությունների ու հաղթահանդեսների օրերին:

Հռոմի ծոռոսմոռ ու խճճված փողոցներով պատգարակն իր ընթացքը շարունակեց դեպի Կապիտոլիում բլուրը, իսկ անցորդները հոսում ու հոսում էին Անտիպասի երկու կողմերից ու չորրորդապետի պատգարակը շրջանցելուց հետո միանում էին մի միասնական հոսանքի մեջ:

Երբ պատգարակը փափուկ կերպով տեղավորեցին ուղիղ Սեյանի առանձնատան առջև, Անտիպասն արագորեն հետ քաշեց վարագույրն ու իջավ ծածկասայլից: Պրեֆեկտի տան առջև հավաքված ամբոխից նա տհաճություն զգաց: Այնտեղ հավաքվել էին ոչ միայն հասարակ խնդրարկուներ, այլ նաև վերնախավի ներկայացուցիչներ: Հզորագույն պրեֆեկտի ընդունելությունն սպասում էին սենատորներ ու մագիստրոսներ: Եվ դա զարմանալի չէր: Որդու մահից հետո Տիբերիոսն սկսել էր անձամբ իրեն հասնող ավելի ու ավելի շատ պետական գործեր հանձնել Սեյանի հայեցողությունը: Խորամանկ ու հաշվենկատ էտրուսկը¹ տեղյակ էր ամեն ինչին ու իր իշխանությունն ամրապնդելու համար ճարպկորեն օգտվում էր իր դիրքից:

Անտիպասին դիմավորելու ելավ Սեյանի քարտուղարը, որ դեռ երեկ տեղեկություն էր ստացել չորրորդապետի՝ պրեֆեկտի հետ հանդիպելու ցանկության մասին: Այդ ուղերձի հետ եղել էին շուայլ նվերներ, բայց դա չէր դեր խաղացել, այլ այն, որ Սեյանն ինքն էր ցանկացել հանդիպել չորրորդապետին: Երբ Անտի-

¹ Էտրուսկներ - մինչև ՔԱ I դարը Ապենինյան թերակղզու հյուսիս արևմուտքում (հին Էտրուրիա մարզում) բնակված հին ցեղեր, որոնք հռոմեացիների նախորդներից էին ու նրանց վրա մեծ ազդեցություն էին թողել:

պասը քարտուղարի ուղեկցութեամբ անցնում էր սենատորների մոտով՝ պատրիկները զզվանքով կնճռոտվեցին, իսկ նրանցից մեկը նույնիսկ բարձրաձայն հարցրեց իր ընկերներին.

– Այս բարբարո՞սն ով է:

– Ինչ որ արքայիկ փոքրասիական պրովինցիայից:

– Չէ մի, – սենատորների խոսակցութեան մեջ մտավ մի տրիբուն¹, – տեսքից զգացվում է, որ երևելի հրեա է:

Անտիպասը Սեյանի մոտից դուրս եկավ ճնշված ու ընկճված: Թեև պրեֆեկտը նրան ընդունեց շատ սիրալիք, բայց գոնե Իդումեայի կառավարումը տալու Անտիպասի բոլոր խնդրանքներին պատասխանեց խոսափողաբար: Ասում էր, թե Տիբերիոսը դեռ պատրաստ չէ պրովինցիաների սահմանները վերաձևելու, բայց ակնարկեց, որ ապագայում ամեն ինչ հնարավոր է. և դա կախված կլինի մշտապես անհանգիստ Հրեաստանի իրավիճակից: Հետո նա Անտիպասին ներկայացրեց Հրեաստանի կուսակալի նոր թեկնածուին՝ ոչ բարձրասակ, ամուր կազմվածքով Պոնտացի Պիղատոսին, արդեն ձերմակել սկսող մուգ-խարտյաչ, համարյա սև մազերով հոռմեացուն: Տեսքից

¹ Տրիբուն - պաշտոնական անձ հին հռոմում:

նա 40-45 տարեկան էր: Կուսակալի հանդերձի վրայի նեղ, կարմիր շերտերն ու ձեռքի ոսկե մատանին վկայում էին հեծյալների դասից¹ նրա ազնվական ծագումը: Այդ ողջ ընթացքում, քանի դեռ պրեֆեկտը խոսում էր Անտիպասի հետ, Պոնտացի Պիղատոսը չսասաց ոչ մի խոսք: Նրա ներս ընկած, մոխրագույն աչքերն զգուշորեն զննում էին Անտիպասին: Անհեթեթ մտքեր էին անցնում չորրորդապետի գլխով, թե Պիղատոսն ուսումնասիրում ու չափում է իրեն, որ հնարավոր է արդյոք մի ոստյունով Անտիպասին տապալել գետնին, ինչպես դա անում են կրկեսում ըմբիշները: Պիղատոսը խոսեց. ու նրա մասին հոռեատեսորեն մտածող ու խոսքերը բավականին զգուշորեն ընտրող մարդու տպավորություն էր ձևավորվում Անտիպասի մոտ: «Խորամանկ սատանա», – իր համար մտածեց Անտիպասը:

Ծայրաստիճան գրգռված դուրս գալով պրեֆեկտի տնից՝ չորրորդապետը հրահանգեց իրեն տանել հոռմեական մեծահարուստներից մեկի՝ պուբլիկան² Սիտել Արգոնիի մոտ, որի շքեղ ամառանոցում էլ, կայսրության մայրա-

¹ հեծյալների դաս - սենատորներից հետո երկրորդ արքունյալ դասը:

² Պուբլիկան - հռոմեական պետական հարկերի կապալառու:

քաղաքում գտնվելիս, ինքը կանգ էր առել: Պատգարակը նորից սահուն ճոճվեց ստրուկների ուսերին ու առջևում արդեն երևաց Կապիտոլիում բլուրը՝ տաճարների ճերմակին տվող սյուներով: Ստրուկները թեքվեցին դեպի նեղ փողոցն ու սկսեցին իջնել Հռոմի արվարձանը՝ դեպի մայրաքաղաքային վերնախավի շքեղ ամառանոցները: Անտիպասը, մռայլ մտքերից ասես ուշքի գալով, հանկարծ հիշեց, որ խոստացել էր այդ երեկո այցելել իր եղբայր Բոետին: Նա այնքան էլ չէր ցանկանում շփվել իր անհաջողակ ազգականի հետ: Բայց իրեն ուղղված նամակում Հերովդիան այնպես լացակուժած էր խնդրում այցելել իրենց, որ շատ դժվար էր նրան մերժել: Չորրորդապետը Հերովդիային որպես պարմանուհի էր հիշում, որն իր գեղեցկուժյամբ հարսանիքին գերեց իրեն: Հանկարծ նա ցանկացավ նորից տեսնել նրան և կին Հերովդիային համեմատել դեռահաս կույս Հերովդիայի հետ: Այս ամենը մտածելով՝ հրամայեց իրեն եղբոր տուն տանել:

ՔԼՈՒԽ 15

Տիբերիոս կայսեր նշանակած ամենամյա ռենտան թագավորական զավակի համար ապահովում էր թող որ ոչ շքեղ, համենայն դեպս տանելի կենցաղ կայսրուժյան մայրաքաղաքում: Եվ թեև Հերովդես II Բոետը շարունակում էր քեն պահել իր հանգուցյալ հոր նկատմամբ, բայց համարյա հաշտվել էր իր վիճակի հետ, դրանում նույնիսկ գտնելով պետական կառավարման հոգսերով չծանրաբեռնված պարապ զվարճասերի որոշ հաճույքներ: Ժամանակի ընթացքում նա Հռոմում ընկերներ ձեռք բերեց, որոնց հետ բաղնիքներում ու խնջույքներում ուրախ ու անհոգ ժամանակ էր անցկացնում և ավելի ու ավելի էր կախվածուժյան մեջ ընկնում իտալական քաղցր ու հարբեցնող գինուց:

Ի տարբերություն ամուսնու՝ Հերովդիան չէր կարող և չէր էլ պատրաստվում հաշտվել իր վիճակի հետ: Եթե Բոետը բավարարվում էր սենատորների անառակ որդիների ու ազա-

տուլթյունն ստացած ու հարստացած այլասերված զվարճասերների շրջապատով, ապա նա չէր ցանկանում ստորացնել իրեն կասկածելի համբավ ունեցող մարդկանց հետ շփվելով: Բայց Հերովդիային Հռոմի բարձր հասարակությունը չընդունեց, մատրոնաները խուսափում էին հրեական վտարանդի արքայադստեր հետ շփվելուց: Դա շատ էր խոցում Հերովդես Մեծի թոռան ինքնասիրությունը, և նա էլ իր հերթին հռոմեական մատրոնաների նկատմամբ արտահայտում էր իր անթաքույց արհամարանքը: Այնուհետև Հերովդիան առհասարակ սկսեց խուսափել բարձր հասարակության մեջ երևալուց: Իսկ վաշխառուական ու առևտրական գործերով հարստացած հրեական սփյուռքի կանանց հետ շփումը խոցում էր նրա հպարտությունը:

Անտիպասի՝ Հռոմ գալու լուրը սարսափելի հուզեց Հերովդիային: Երբեմն նրա հոգում կատաղության աստիճան սաստկանում էր իր ներկա վիճակի անարդարության գրգռիչ զգացումը: Այդ անարդարությունն ուղղելը դարձել էր Հերովդիայի գլխավոր խնդիրը: Նա սիրտ խառնելու աստիճան սարսուռով էր հիշում Հռոմի առաջին տարիները: Բոետի հետ միասին նրանք հարկադրված էին ծվարել չորսհարկանի տան

խղճուկ պայմաններում: Այդ տունը, ինչպես և Հռոմի հարյուրավոր տներ, բնակեցված էր խայտաբղետ խաժամուժով. մանրավաճառներով, արհեստավորներով և հայտնի չէ, թե էլի ումով: Թեև բնակարանն անմիջապես պանդոկի վերևում էր ու շենքում ամենալավն էր, բայց այդ պայմաններն էլ Հերովդիային անտանելի էին թվում: Նա տառապում էր: Տառապում էր առավոտից մինչև երեկո՝ պանդոկից եկող հարբածների բղավոցներից: Տառապում էր գիշերը՝ ծանր բեռնավորված սայլերի անիվների մշտական դղրդյունից, ճանապարհը գիջել չցանկացող գրաստապանների գոռգոռոցներից ու հայհոյանքներից: Առանձնապես տառապում էր աղբի հոտից, որը պատուհաններից ուղիղ փողոցն էին լցնում: Բայց ի՞նչ էր հնարավոր անել: Հռոմում առանձին բնակարան վարձելը աներևակայելի թանկ էր, իսկ ամուսնուն իրենց կյանքը լիովին բավարարում էր: Մինչև այդ էլ իր ամուսնուն արհամարհող Հերովդիան նրան ընդհանրապես ատեց: Երբ նրանք սկսեցին թոշակ ստանալ կայսրից, Հերովդիան առաջին հերթին Տիբերի մյուս ասիին, 14-րդ շրջանում, մի ոչ մեծ առանձնատուն վարձեց: Առանձնատունը փոքրիկ այգի ուներ, ուր Հերովդիան հանգստանում էր հոգով ու մարմնով: Երկար

ժամանակ նրանք երեխաներ չէին ունենում: Վերջապես Հերովդիան հղիացավ ու աղջիկ ծնեց՝ Սաղոմեին: Եվ ահա, երբ լսեց չորրորդապետի ժամանելու մասին, նա պարզ գիտակցեց, որ իրեն Անտիպասն է պետք: Ամեն գնով... «Թեկուզև նա Հրեաստանի լիիրավ թագավորը չէ, – մտորում էր նա, – բայց, այնուամենայնիվ, կառավարում է երկրի քառորդ մասը: Իսկ ապագայում, ով գիտի, գուցե և ողջ իշխանությունն Անտիպասին անցնի»: Իմանալով, թե որտեղ է հանգրվանել Անտիպասը՝ Հերովդիան ծառային նամակով նրա մոտ ուղարկեց, հրավիրելով այցելելու իրենց տուն: Եվ այժմ, երևելի ազգականի գալու առիթով, պատրաստ էր տունը գլխիվայր չըջելու, միայն թե արժանիրեն ընդունի չորրորդապետին: Նա մի անգամ չէր լսել Անտիպասի Գալիլիայի, Երուսաղեմի Զիթենյաց սարի, Մաքերոս ամրոցի ճոխ պալատների մասին, և իր առանձնատունն իրեն թվաց նեղ ու խղճուկ: Հերովդիան հասկանում էր, որ եթե թագավորական ազգականի ընդունելությունը ծախսի երեք տարվա թոշակը, այդ դեպքում էլ չի կարող զարմացնել մի մարդու, որն իր մոտ այնպիսի թագավորական ճոխություն է սովոր, որոնց այստեղի պատրիկները նույնիսկ չեն երազել: Այդ պատճառով չհո-

գալով սեղանի թանկ կերակուրների մասին, նա զբաղվեց տրիկլինիումի՝ հարդարանքով: Հերովդիան հրահանգեց սրահը զարդարել ծաղկաշղթաներով, հատակը ցողել աղավնաբուսի թուրմով ու վարդի ու շուշանի թերթեր շաղ տալ: Բայց գլխավոր ուշադրությունն իր արտաքինին դարձրեց: Հերովդիան երկար չէր կարողանում զգեստ ընտրել. փորձում էր մեկ այս, մեկ այն հանդերձը: Վերջապես կանգ առավ կապույտ, նուրբ մետաքսից կարված տունիկայի վրա, որի փեշերը բանված էին լայն եզրազարդով: Այն կապեց վարդագույն մարգարիտով կարած գոտիով: Շափուղյա ճարմանդով ձախ ուսին ամրացրեց ասեղնագործ շուշաններով զարդարված թեթև ու նուրբ կտորից պալլան², բայց մինչև իրեն կհագցնեին՝ երկար ժամանակ զբաղվեց սանրվածքով: Մազերը հարդարող ու գանգրացնող ստրկուհին ոչ մի կերպ չէր կարողանում գոհացնել տիրուհուն: Ողորկած ոչ մեծ բրոնզե հայելում Հերովդիան բծախնդրորեն հետևում էր նրա աշխատանքին: Մի խոպոպ ճիշտ չէր դրված ու վատ ամրացրած հերակալը դուրս պրծավ:

¹ Տրիկլինիում - խնջույթի սրահ:

² Պալլա - (pallium) կուրացուցիչ ծաղկանախշով քառակուսի լայն թիկնոց:

Կատաղած տիրուհին ողջ թափով, այնպես, որ իր ձեռքը մրմռած, ապտակեց աղախնուն: Ձախորդ ստրկուհու արցունքներն ակամա ցայտեցին ու դրանից Հերովդիայի տրամադրությունն անմիջապես բարձրացավ:

– Մի՛ ոռնա, – բարիացավ Հերովդիան, – ես քեզ երկու սեստերցիում¹ կնվիրեմ:

Եվ պետք է խոստովանել, որ Հերովդիան իզուր չէր աշխատել իր արտաքինի վրա: Հերովդեսը, որին ցնցել էր իրավիճակի ու եղբոր սեղանի աղքատությունը, ոչ պակաս ցնցված էր նրա կնոջ գեղեցկությունից: Հերովդիային նա չէր տեսել այն ժամանակից, երբ նա, Բոետի տասներեքամյա կինը, հեռացավ Երուսաղեմից: Այժմ նրա դեմ նրբագեղ մի կին էր, որի գեղեցկությունն, ինչպես հնացած գինի, ավելի էր ծաղկել: Այդ գեղեցկությունը ձեռք էր բերել կանացի ներդաշնակության այն անորսալի ավարտունությունը, որը կարող է գնահատել միայն կանացի հմայքի ճշմարիտ գիտակը, նման այն բանի, որ նստվածք տված գինին կարող է գնահատել միայն գինեգործության իսկական գիտակը: Երբ ընթրիքին Հերովդիան ասես պատահականորեն դիպավ չորրորդա-

¹ Սեստերցիում - արծաթե դրամ (27 գրամ), համարժեք էր պղնձե 4 ասսի:

պետի ձեռքին, նրա ողջ մարմնով տարփանքի սարսուռ անցավ: Հերովդիայից թաքուն չմնած Անտիպասի վրա թողած իր տպավորությունն ու ամեն կերպ ջանում էր իր կանացի հմայքի ողջ ուժով ամրապնդել այդ հաջողությունը: Նրա ամուսինը տանտիրոջ իրավունքով գլխավորելով սեղանը՝ այն կոնծաբանություն տարավ: Հյուրի պատվին առաջին կենացն ասելիս նա արդեն գլուխը քաշեց գինու մի մեծ գավաթ: Այդ անելիս ստիպում էր, որ Անտիպասն էլ նույնքան խմի: Անտիպասը խմեց: Բայց արդեն երկրորդ ճաշատեսակները մատուցելիս հաճախակի կոնծաբանություններից թուլացած խնջույքի տիրոջ օրգանիզմը դավաճանեց նրան: Զրուցելիս լեզուն սկսեց փաթ ընկնել, իսկ շուտով հանգիստ խոմփացնում էր սեղանի մոտի իր մահճակալին: Հերովդիան ծառաներին հրամայեց չարթնացնել տիրոջն ու քնքշորեն բռնելով հյուրի ձեռքը՝ նրան իր հետ տարավ այգի:

Հաջորդ օրն Անտիպասն իրեն մի քանի տարով երիտասարդացած էր զգում: Նա սիրահարված էր: Լինելով զգացմունքային մարդ, չորրորդապետն իրեն թույլ էր տալիս հաճախ կապվել կանանց հետ, բայց այդ անգամ Անտիպասը բոլորովին այլ բան էր զգում: Դա

միայն տարփանք չէր, միայն կիրք չէր, այլ՝
զգացմունք, որ թեևավորում էր նրա մտքերն ու
ցանկությունները: Նա հանկարծ ցանկություն
ունեցավ կյանքն սկսել նորից: Նրան առհա-
սարակ թվում էր, թե մինչև այդ օրը չի ապ-
րել ու գոյություն չի ունեցել: Իսկ ահա այժմ
կյանքը կարող է սկսվել, և սկսվել միայն նրա՝
Հերովդիայի հետ: Բայց ինչպե՞ս է դա հնա-
րավոր: Հարց, որ դեռ առավոտից տանջում էր
Անտիպասին և որին նա այդպես էլ պատաս-
խան չգտավ: Առաջինը, նրա ամուսինը կեն-
դանի էր, և եթե նույնիսկ Հերովդիան նրանից
նորից ամուսնանալու ազատություն ստանար,
Անտիպասը, որպես նրա ամուսնու եղբայր,
այն մարդկանցից էր, որոնց հետ Հերովդիայի
ամուսնական միությունն ըստ հրեական օրենք-
ների հնարավոր չէր: Մովսեսի օրենքն արգե-
լում էր կնության առնել եղբոր կնոջը ոչ միայն
նրա կենդանության ժամանակ, այլև երբ նա
կամահանա ոչ անգամակ: Իսկ Բոհտն ու Հերով-
դիան աղջիկ ունեին: Մյուս կողմից ավանդույ-
թը կնոջն արգելում էր ամուսնալուծության
ձգտել: Ամուսինը կարող էր իրենից հեռաց-
նել կնոջը, բայց եթե կինն ինքն էր հրաժար-
վում իր ամուսնուց, դա նրա համար խայտա-
ռակություն էր: Լինելով հունա-հռոմեական

հելլենիզմի ոգով դաստիարակված սադուկեցի՝
Անտիպասը շատ էլ չէր նեղվում Մովսեսի օրեն-
քը խախտելուց: Նա գիտեր նաև, որ օրենքի
հրեական պահպաններին նման իրավիճակնե-
րում իր հայրը սովորեցրել էր լուել, իսկ ժողովր-
դի ասեկոսեների հետ կարելի է հաշտվել: Կխո-
սեն ու կղաղարեն: Առավել ևս, որ ինքը կարող
է մի կին էլ ունենալ, օրենքը դա չի արգելում:
Բայց ինչպե՞ս վարվել ավելի էական արգելքի
հետ: Այն իրեն անհաղթահարելի էր թվում: Նա
հասկանում էր, որ ոչ իր առաջին կինը՝ Արե-
տաս թագավորի դուստր Ալբինան, ոչ ինքը՝
Հերովդիան, տիրակալական դահին մրցակից-
ներ հանդուրժելու պատրաստ կանանց թվից
չէին:

Ինչպե՞ս վարվել Արետասի դստեր հետ: Եթե
հեռացնի իրենից առանց մի որևէ մեղքի, ապա
Արետասը խորը կվիրավորվի, նշանակում է՝
պատերազմ կլինի արաբների հետ: Այն ժա-
մանակ մնաս բարով Հրեաստանի ու Սամա-
րիայի մասին երազանք: Սեյանը ոչ երկիմաստ
ակնարկ էր արել, որ թագավորելու հարցն ուղ-

¹ Սադուկեցիներ - կրոնական կուսակցություն՝ կազմված հո-
գևորական ու հրեական ազնվականության վերնախավից:
Թերահավապորեն էին վերաբերվում ժողովրդական հավա-
քալիքներին ու ավանդույթներին: Չէին հավաքում մեռելնե-
րի հարությանը:

դակիորեն կախված է չորրորդապետի կառավարած երկրներում խաղաղություն պահպանելու ունակության հետ:

Հաջորդ օրն Անտիպասը նորից հանդիպեց Հերովդիայի հետ: Նրանք, ինչպես երկու ստրատեգ, քննարկեցին գործողության պլանը, բայց այդպես էլ ոչինչ չմտածեցին: Այդ ժամանակ որոշեցին սկզբում իրենց հաճույքի համար ապրել Հռոմում, հետո, երբ Անտիպասը կվերադառնա Գալիլիա, Հերովդիան, իբրև ազգականի, կայցելի նրան Տիբերյան պալատ, իսկ հետագա գործողությունները՝ կյանքն ու հանգամանքները կհուշեն:

ԳԼՈՒԽ 16

Գալիլիայի ծովի փաղաքուշ ալիքները մեղմ շոյում էին Ալբինայի նուրբ ոտնաթաթերը: Անմիջապես ափով, հովանոցով, Անտիպասի կինն զբոսնում էր Քուսիի կնոջ՝ Հովհաննայի հետ: Ալբինան քայլում էր ընկղմված իր մտքերի մեջ: Որոշել էր այստեղ, պալատից հեռու, իր տագնապնները կիսել Հովհաննայի հետ: Նա կողքից էր գնում՝ չնկատելով իր տիրուհու տրամադրությունն ու իր ինչ – ինչ մտքերից ժպտում էր:

– Ինչո՞ւ ես ժպտում, – սրտնեղված հարցրեց Ալբինան:

– Հենց այնպես, տիրուհի, ուղղակի մտքովս մի բան անցավ, – պատասխանեց Հովհաննան՝ շարունակելով ժպտալ:

– Վերջն ի՞նչ անցավ մտքովդ, – հետաքրքրվեց չորրորդապետի կինը:

– Ես այն մասին էի մտածում, որ Աստված ջուրը ձկների ապրելու համար է ստեղծել, և մարդը սովորել է լողալ ինչպես ձուկը: Իսկ գուցե կգա ժամանակ, երբ մարդը կսովորի

Թռչել ինչպես թռչուն: Ու հանկարծ ինձ պատկերացավ, որ ես թափ տվեցի թևերս ու թռա ինչպես թռչուն,— Հովհաննան ձեռքով ցույց տվեց ճային:

— Ինչպե՞ս կարող էին քո գլխում այդպիսի մտքեր ծագել,— զարմացավ Ալբրինան,— մարդը չի կարող թռչել, նա թևեր չունի:

— Հըմ,— Հովհաննան մատը դրեց քթին ու, աչքերը դեպի երկինք բարձրացնելով, մտքերի մեջ ընկավ: Հետո ուրախ ժպիտով հանկարծ շրջվեց դեպի իր տիրուհին.

— Ալբրինա, իսկ դու մի՞թե երբեք երազում չես թռել:

Ալբրինան ավելի մեծ զարմանքով նայեց Հովհաննային.

— Իսկ դո՞ւ որտեղից գիտես, որ ես թռել եմ:

— Ուղղակի հարցրեցի:

— Ուրեմն լսիր. դեռ մանուկ էի ու երազ տեսա, որ նստեցի թևավոր ուղտին ու թռա: Նայում եմ ու տեսնում. ներքևում ողջ երկիրն է երևում՝ ինչպես բարձր սարից: Այնպես վախեցա, որ վախից արթնացա:

— Իսկ ես, տիրուհի, մինչև հիմա էլ երազում թռչում եմ: Ու այնպես թեթև է երկնքում, այնպես լավ, որ երկիր իջնել չես ցանկանում: Ես թռչում եմ, թռչում, մինչև որ ասես ինչ-որ

ուժ ձգում է ինձ դեպի գետին ու ես իջնում եմ ու անմիջապես արթնանում: Ու երկրում արթնացումից այնպես եմ դառնանում, որ արտասովում եմ:

Կանայք մարմարե աստիճաններով ափից բարձրացան այգի ու նոճիների ու մրգատու ծառերի միջով անցնող արահետով ուղղվեցին դեպի պալատ:

— Սիրտս շատ անհանգիստ է,— կանգ առնելով՝ հանկարծ խոստովանեց Ալբրինան:

— Ինչո՞ւ, տիրուհի,— նրան թևանցուկ անելով ու կարեկցանքով աչքերի մեջ նայելով՝ հարցրեց Հովհաննան:

— Հավատարիմ մարդիկ լավ լուրեր չեն ուղարկում Հռոմից: Իմ ամուսնուն միշտ Բոեսի կնոջ՝ Հերովդիայի հետ են տեսնում: Ինձ շատ է անհանգստացնում այդ կինը: Արդյո՞ք մտքին մի չար բան չի դրել:

— Ի՞նչ կարող է նա իր ազգականի դեմ մտածել:

— Իսկապես որ՝ ազգականի: Այդ ազգականու թյունից ես միայն փորձանքներ եմ սպասում:

Երբ ընկերուհիները պալատ հասան՝ Ալբրինային արդեն Հռոմից եկած սուրհանդակ էր սպասում: Նա բաց թողեց Հովհաննային, որ

կարողանա առանձին խոսել սուրհանդակի հետ: Մի ժամից աղախներն ուղարկեց Հովհաննայի հետևից: Վերակացուի կինն անմիջապես գնաց իր տիրուհու մոտ: Մոտենալով ննջարանին՝ լսեց Ալբինայի դառը լացը: Անհանգստացած Հովհաննան համարյա վազելով մտավ չորրորդապետի կնոջ ննջարանը: Դեմքը վառ գույներով կարված ծածկոցի մեջ թաղած՝ Ալբինան պառկել էր իր թագավորական անկողնուն ու դառնագին հեկեկում էր: Հովհաննան շփոթահար կանգնեց սենյակի մեջտեղում: Նա տեսնում էր, թե ինչպես են տիրուհու նիհարիկ ուսերը մերթ ընդ մերթ խղճալի ցնցվում, ու նրա սիրտը խղճահարուժյունից այնպես սուր ծակեց, որ ինք էլ հեկեկալով նետվեց դեպի չորրորդապետի կինը:

– Տիրուհիս, ինչի՞ց ես այդպես վշտանում, չլինի՞ քո մոտիկներից մեկը մահացել է:

Ալբինան դադարեց հեցկլտալուց: Ուռած ու կարմրած աչքերով դեմքը շրջեց դեպի Հովհաննան:

– Լավ կլիներ նա մեռներ:

– Ո՞վ, – վախեցած հարցրեց Հովհաննան:

– Ամուսինս: Լավ կլիներ նա մեռներ, չարացած կրկնում էր նա, – իսկ հիմա պիտի մեռնեմ ե՛ս:

– Դու ինչո՞ւ պիտի մեռնես, տիրուհիս, – բոլորովին շփոթահար ձայնով, վախեցած, թոթովեց Հովհաննան:

Բայց ընկերուհու կրծքին փարվելով՝ Ալբինան պատասխանելու փոխարեն նորից հեկեկաց: Այդպես նրանք որոշ ժամանակ լաց եղան: Հետո, լվացվելով, Ալբինան պատմեց Հովհաննային, որ Հռոմից, հավատարիմ մարդուց, հենց նոր լուր է ստացել: Նա իրեն տեղեկացնում է, որ Հերովդիան թողել է իր ամուսնուն ու Հերովդեսի հետ գնացել Գալիլիա, որ այնտեղ դառնա նրա կինը:

– Ուրեմն դու վշտանում ես, որ քո ամուսինը երկրորդ կին է ունենալո՞ւ, – կարեկցանքով նայելով իր տիրուհուն՝ հարցրեց Հովհաննան:

– Ես չեմ պատրաստվում այդ օձի հետ նույն տանն ապրել: Անսպասելիորեն՝ կտրուկ ասաց Ալբինան: – Դե, ինձ չեն էլ թողնի ապրեմ, – անմիջապես ավելացրեց նա ու աչքերում վախ հայտնվեց, – ինձ կթունավորեն: – Սեղմելով Հովհաննայի ձեռքը և ուղիղ նրա աչքերին նայելով, ասես նրանց մեջ փնտրելով իր սարսափելի մտքի հաստատումը, վերջին բառերը կինն ասաց շշուկով:

Չդիմանալով այդ հայացքին, Հովհաննան շրջվեց ու ասաց.

– Ինչո՞ւ պիտի քեզ թունավորեն: Դա մեծ մեղք է Աստծո առաջ:

Ալբինյան դառնորեն ծիծաղեց.

– Նշանակում է՝ քո ու նրանց Աստվածները տարբեր են: Նրանց Աստվածը կարող է սպանելը թույլատրել:

– Բոլորիս համար միայն մի Աստված կա. Իսրայելի Աստվածը, – բացականչեց Հովհաննան:

– Նայիր, Հովհաննա, պալատում ու այգում ինչքան Աստվածներ կան, որոնց մերժում են ձեր ավագները, բայց որոնց իմ ամուսինն, այնուամենայնիվ, թողեց իր տանը: Այդ Աստվածներն էլ նրան թույլ կտան սպանել ինձ: Օ՛, հավատարիմ Հովհաննա, եթե դու գիտենայիր, թե ինչքա՞ն դժբախտ եմ ես: Ես հավատում եմ, դու կօգնես ինձ:

– Ես, թույլ կինս, ինչո՞վ կարող եմ օգնել քեզ, տիրուհիս: Բայց հավատա, կջանամ անել ամեն ինչ, ինչն իմ ուժը կպատի:

– Հիշիր, Հովհաննա, ոչ ոք, ոչ մի շունչ չպիտի իմանա Հռոմից իմ տեղեկություններ ստանալու մասին: Թող մտածեն, որ ես ոչինչ չեմ կռահում: Քանի դեռ Անտիպասը չի եկել՝ օգնիր հավաքելու իմ բոլոր թանկարժեք իրերը, որպեսզի առաջին իսկ հարմար առիթով ճանա-

պարհ ընկնելիս կարողանամ հետս վերցնել: Եվ երրորդը: Երբ նրանք կգան, ես հիվանդ կձևանամ և ամբողջ ժամանակն առանց դուրս գալու կանցկացնեմ իմ ննջարանում, Բայց ինձ համար բերված սնունդը չեմ ընդունելու, կարող է թունավորված լինել: Դու ինքդ ինձ համար գաղտնի հաց ու ջուր բեր:

Ալբինայի նամակ ստանալուց երեք ամիս անց Անտիպասը ժամանեց Տիբերյան պալատ: Կինը չորրորդապետին ցույց չտվեց, թե գիտի նրա ու Հերովդիայի դավադրության մասին: Մի ամսից հետո իր դստեր, տասնամյա պարմանուհի Սաղոմեի հետ, Տիբերիա ժամանեց ինքը՝ Հերովդիան: Ալբինյան պատճառ բերելով իր տկարությունը՝ չգիմավորեց Հերովդիային: Իմանալով, որ Անտիպասի կինը հիվանդ է, Հերովդիան, ոչ առանց թաքուն ուրախության, ասաց իր սիրեցյալին.

– Քո արաբ կինը գուցե ի՞նքը մեր ձեռքերն արձակի:

Ժամանակն անցնում էր, իսկ Ալբինյան դուրս չէր գալիս իր ննջարանից: Բայց նա իզուր ժամանակ չէր կորցնում ու հասցրել էր հորը՝ արաբական իշխան Արետասին, նամակ ուղարկել: Երբ հորից պատասխան ստացավ՝ Ալբինյան տնեցիներին հայտնեց, որ վիճակը

Թեթևացել է: Շուտով նա խնդրեց ամուսնուն, որ իրեն թողնի գնալ Բերեա՝ Մաքերուս ամրոցում ապրելու ու հանքային ջրերում բուժվելու: Անտիպասը, խորհրդակցելով Հերովդայի հետ՝ կնոջը հետ չպահեց: Ալբինային ուղեկցելու համար նա իր անձնական թիկնազորից հեծյալների մի ոչ մեծ շոկատ տվեց: Բացի Հովհաննայից՝ Ալբինան վերնախավի կանանցից ոչ ոքի չէր վերցրել: Ոսկե զարդերի ու թանկարժեք քարերի զարդատուփը նա խնամքով թաքցրել էր զգեստների հակերի մեջ:

Ամուսնու հետ հրաժեշտին գունատ ու նիհարած, ասես հիվանդությունից, դեմքին ժպիտ էր երևում, այնինչ աչքերը, որոնցում վախը խառնվել էր ատելությունը, նա փորձում էր չորրորդապետից թաքցնել: Հերովդայի սիրուց կուրացած Անտիպասն առանձապես չէր հետևում ոչ սիրելի կնոջը: «Թող գնա ու որքան կարելի է՝ շուտ», – վճռեց նա:

Ոչ մեծ քարավանը շարժվեց դեպի հարավ՝ Երուսաղեմի կողմը: Հրեաստանի մայրաքաղաք ժամանելուն պես Ալբինան հանձնարարեց գիշերելու համար կանգ առնել Անտիպասի Զիթենյաց լեռան կալվածքում գտնվող պալատում: Առավոտյան շոկատը Երիքովի ճանապարհով շարժվեց դեպի հարավ – արևելք ու շուտով, Երիքով չմտած, շրջվեց դեպի Հորդա-

նան: Հասնելով ծանծաղուտին՝ ջոկատը անցավ արևելյան ափն ու արդեն Մաքերուս ամրոցի մատուցյների մոտ, Մովաբի սարերի մեջ հանդիպեց գրինված արաբների մի մեծ շոկատի: Անհանգստություն մը նայելով արաբներին՝ Ալբինային ուղեկցողները կանգ առան: Արաբական իշխանություն հետ պատերազմ չկար, և թե ինչ մտադրություններով էր գրինված հեծյալների շոկատը գտնվում իրենց չպատկանող Բերեայի տարածքում՝ անհասկանալի էր, ու թիկնապահները, համենայն դեպս, նիզակները ցցեցին: Մոտեցող հեծյալների մեջ քիչ չէին ճանաչված արաբները:

– Ձեզ ի՞նչ է հարկավոր, – կանչեց հրեաների շոկատի հրամանատարը:

– Մենք եկել ենք մեր գերապայծառ իշխան Արեսասի հրամանով, որ նրա դուստր, տիրուհի Ալբինային, ուղեկցենք հոր մոտ:

– Ալբինան այժմ ուրիշ տեր ունի՝ իր ամուսին Հերովդես Անտիպասը, և նա հրամայել է մեզ նրան ուղեկցել մինչև Մաքերուս ամրոցը:

Այդտեղ հրելով թիկնապահին՝ Ալբինան իր ձիով առաջ եկավ:

– Մի՛ փակիր ճանապարհս, քոսոտ շուն, ու եթե ուզում եք կենդանի վերադառնալ տուն, մի՛ խանգարեք հորս տուն գնալուն:

Արեւտասի դուստրը ճարպկորեն թռավ ձիուց ու իր մոտ կանչեց Հովհաննային:

– Ես ընդմիջտ եմ գնում հորս մոտ: Գնանք միասին, իմ հավատարիմ ու բարի Հովհաննա: Իմ հոր տանը դու ինձ քույր կլինես. կապրես լիության մեջ՝ չունենալով ոչ մի բանի կարիք:

– Բայց ես ինչպե՞ս կարող եմ թողնել ամուսնուս ու գալ քեզ հետ, տիրուհիս:

– Ես քեզ համար ամենահայտնի նուկերնեքից¹ ամուսին կգտնեմ: Իսկ ի՞նչն է քեզ ամուսնուդ հետ կապում: Դուք երեխաներ չունեք: Վաղը նա կարող է քեզ ասել, թե գնա՛, դու չբեր ես, ու իր համար ուրիշ կին բերել: Տես, թե ինչպես վարվեց իմ ամուսինը: Նա անպետք իրի պես դեն նետեց ինձ, կարծես թե ես նույնիսկ մարդ չեմ:

Հովհաննան արտասովեց: Ալբինան ակամա հիշեցրեց այն, ինչն ամենից շատ էր անհանգստացնում Հովհաննայի սիրտը. համարյա յոթ տարի է, որ նա ու Քուզան ամուսիններ են, բայց երեխաներ չունեն:

– Օ՛, ոչ, տիրուհիս, մի հարկադրեք ինձ խախտելու ամուսնուս հետ միությանս սրբությունը: Ինձ նրա հետ Աստված միացրեց, Թող նա էլ, եթե Իրեն հաճո է, բաժանի, բայց ես

ինքս մինչև կյանքիս վերջին օրերը հավատարիմ կմնամ ու իմ կամքով երբեք չեմ լքի:

– Օ՛, Հովհաննա, քո խոսքերն ինձ թողնում են առանց հույսի,– Հովհաննային գրկելով՝ վշտացած բացականչեց Ալբինան,– բայց ճշմարտությունը քո կողմն է: Դեհ, հավատարիմ ու բարի իմ քույր, գնա, քո կամքին հակառակ ես քեզ չեմ պահի:

Այս խոսքերին՝ Հովհաննան արտասովեց, իսկ Ալբինան ցատկեց իր ձիուն ու գնաց դեպի արաբների ջոկատը: Տիրուհու իրերի բեռները տանող ծառան հետևեց նրան:

– Այնուամենայնիվ իմացե՛ք,– դեպի հրեաների ջոկատը շրջվելով՝ կանչեց Ալբինան,– ձեր Անտիպասն այլևս իմ տերը չէ, նա ստախոս ու խաբեբա է: Աստված կպատժի այդ սրբապիղծին: Թող առհավետ անիծյալ լինի նա: Եվ թող անիծյալ լինի Հերովդիան: Իր ստոր արարքների համար Աստված նրան էլ հատուցում կուղարկի: Լսո՞ւմ եք, դո՛ւք, իր դստեր անպատվության համար իմ հայրը վրեժ կլուծի: Զգուշացե՛ք, ձեզ բոլորիդ հատուցում է սպասում:

Երբ հրեաներն արդեն հեռացել էին բերդի կողմը՝ ջոկատի պետն ասաց:

– Մե՞նք այստեղ ինչ կապ ունենք: Արի ու հասկացիր այս կանանց. ամուսինը թողել է, ու

¹ Նուկեր - անձնական թիկնագործի ռազմիկ:

չուրջը բոլորը մեղավոր են: Դեպի բարին չէ այս ամենը: Հիշեցեք խոսքս. դեպի բարին չէ:

Գիշերելով Մաքերուս ամրոցում՝ հաջորդ օրը ջոկատը հետ ուղևորվեց Գալիլիա: Լուրը, որ Ալբինան ինքն է սիրահարներին ազատել իրենց բաղձալի ծրագրերն իրագործելու, միաժամանակ և՛ ուրախացնում, և՛ անհանգստացնում էր Անտիպասին ու Հերովդիային: Անհանգստացնում էր Արետասի կողմից գործողության սպասումը: Հերովդեսը չէր կասկածում, որ իր աները շուտով պատերազմ կսկսի: Բայց չնայած այդ բոլոր հանգամանքներին՝ նա շուտով Հերովդիային իր կինը հռչակեց ու Տիբերյան պալատում ճոխ հարսանիք արեց: Հարսանիքից հետո չորրորդապետը զորքերի պետին հանձնարարեց ստուգել Մաքերուս ամրոցի վիճակը: Պետք էր հատկապես այնտեղ՝ Բերեայում, սպասել արաբների հարձակմանը: Զինվորական ջոկատի հետ Մաքերուս գնաց և Անտիպասի վերակացու Քուզան: Նա պիտի ստուգեր ամրոցի սննդի պաշարներն ու անհրաժեշտության դեպքում լրացնել դրանք: Իր կնոջը՝ Հովհաննային, նա վերցրեց հետը:

ՔԼՈՒԲ 17

Մաքերուս ամրոցը գտնվում էր Արաբիայի սահմանի մոտ, Մեռյալ ծովի հյուսիս-արևելյան ափին, Նաբավ լեռան մոտ: Այդ հզոր միջնաբերդն, ինչպես դժոխային ուրվական, վեր էր խոյացել Մեռյալ ծովի մոտ, հրաբխային քարափների ու ժայռերի զառիվայրին: Հրեա ընթացիկներն այն անվանում էին Սև ամրոց կամ Վառարան, ասֆալտե սև բնահողի պատճառով (որից ծխարձակ ցայտում էին տաք, բուժիչ աղբյուրներ): Երուսաղեմից հետո դա ամենաանառիկացված տեղն էր: Առաջին ամրությունները դեռ Ալեքսանդր Հաննեսոն¹ էր կառուցել: Հերովդես Մեծ թագավորն այն վերակառուցել ու ամրացրել էր որպես իր զորքերի հավաքակայան ընդդեմ արաբների ու,

¹ Ալեքսանդր Հաննեսոն - հրեական թագավոր ու քահանայապետ. ծնվել է ՔԱ 129 թ., հովհաննես Նյուրկանոսի երկրորդ որդին, իր եղբայր Արիստոբոլոսի մահվանից հետո դարձել է գահակալ. հրեաստանը կառավարել է 27 փարի (106-79 թթ.), հաջողությամբ պայքարազմել ու ընդհարձակել է պարսկությունը:

առհասարակ, ահ ու սարսափ՝ բոլոր հարեանքոչվոր ցեղերին: Բնությունն ինքն էր հոգացել այդ ամբողջի պաշտպանության մասին՝ այն շրջապատելով խորունկ կիրճերով: Ամբողջ բլրի ստորոտին ներքին քաղաքն էր տեղավորված, որի շուրջը բոլոր կողմերից բարձր քարափներ էին բարձրանում: Այդ քարափների արանքներում անմատչելի պատեր էին կառուցված: Ամբողջ անկյուններում բարձր աշտարակներ էին կանգնած: Անմիջապես ամբողջում հիասքանչ պալատ էր բարձրանում՝ չորրորդապետի նստավայրը: Ամբողջի մյուս շինություններից պալատն առանձնանում էր քարի ամբողջական բեկորներից այլոսների կանոնավոր շարքերով, բազմերանգ մարմարե սրահներով, հոյակապ բաղնիքներով ու ամեն հնարավոր հռոմեական ճոխություններով: Այնտեղ էլ, երկարատե պաշարման դեպքերի համար, տեղավորված էին ջրի պաշարներով տարողունակ տակառներ, գենքի ու սննդամթերքի պահեստներ ու պահեստածածկեր: Ու, առհասարակ, ողջ ամբողջը կողքից նայելիս նմանվում էր քարափի գագաթին հագցրած թագավորական թագի, որի համար էլ ժողովրդի մեջ այն անվանում էին դիադեմա (ադամանդակուռ թագ): Համաձայն հին ավանդույթի, այդ տեղերից ոչ հեռու, ինչ որ

տեղ, գտնվում է Մովսես մարգարեի գերեզմանը: Շատերն են այն փնտրել, բայց չեն գտել: Երևի Աստված որոշել է ինչ որ ժամանակ չբացել Իսրայելի ժողովրդի առաջնորդի շիրմատեղին:

Ահա այստեղ էլ իր ամուսնու հետ ժամանեց Հովնանան: Ամբողջը շրջապատող տեղանքը նրա վրա ճնշող տպավորություն թողեց: Սկզբում Հովհաննան կարոտում էր Գալիլիայի կենդանարար այգիներին ու Գենեսարեթի ծովի քաղցրահամ ջրերին: Ծովն այստեղ աղի էր: Անհնար էր լողանալ նրա յուղալի ջրերում, դրանք դուրս էին նետում մարմինը, կարծես չէին ցանկանում ոչինչ կենդանի իրենց մեջ ընդունել: Թիկնապահների ու աղախինների ուղեկցությամբ նա մի քանի անգամ գնացել էր ամբողջից հյուսիս, Կոլլիրոյի հովտում գտնվող բուժիչ աղբյուրները: Հռոմեացիներն այնտեղ տանող հարմար ճանապարհ էին կառուցել: Այդ ճանապարհը գնում էր հին արաբական Պետրա քաղաքից Սիրիայի մայրաքաղաք Դամասկոս: Կիրճի խորքում, հենց քարափից, տաք ջրերի աղբյուրներ էին բխում, որ հավաքվում էին հատուկ այդ նպատակով փորված քարե ավազաններում: Կողքը կային նույնպիսի ավազաններ՝ լցված աղբյուրի սառը ջրով: Կարելի էր պառկել տաք ավազանում, մինչև

որ մարմինը քրտնփչեր, հետո անցնել մյուսը՝ լցված սառույցի պես սառը ջրով: Աղբյուրները շրջապատված էին բլուրներով, համատարած փորված հանքերով, նրանցում ծծումբ ու ալյումին էին արդյունահանում:

Մաքերուսի մոտի քաղաքը, որում ոչ պակաս, քան տասը հազար մարդ էր ապրում, կար ոչ միայն ժողովարան, ուր ամեն շաբաթ հաճախում էր Հովհաննան, այլև Արև աստծո պաշտամունքի հեթանոսական տաճար, ուր զոհ մատուցելու էին գնում հույն ու հռոմեացի բազմաթիվ բնակիչներ: Բացի մի քանի անգամ հանքային ջրեր գնալն ու ժողովարան հաճախելը՝ Հովհաննան համարյա դուրս չէր գալիս պալատից: Քուզան հաճախ էր բացակայում ամբողջը՝ զբաղվելով Բերեայի բնակիչներից գնումներ անելով, իսկ Հովհաննան մնում էր մենակ ու երկար նստում պալատի լուսամտուտի մոտ: Այդտեղից հոյակապ տեսարան էր բացվում դեպի Մեռյալ ծովը. Հորդանանի սահուն հոսանքը, հինավուրց նահապետական հիշողություններով պատկառելի Քերրոնն, արևմուտքում՝ Ենգադիի քարափը: Հյուսիսում նրա դեմ բացվում էր Փիզգի բարձունքներից այն կողմ վեր խոյացող Գաղաադյան լեռների տեսարանը: Լավ եղանակին նույնիսկ Երուսաղեմն էր երևում:

Շուտով Քուսին վերադարձավ Բերեա կատարած ուղևորություններից: Նա անհանգստացած էր Արեստասի ջոկատների կողմից Բերեայի մի քանի բնակավայրերի ասպատակվելու մասին: Մաքերուսի զինվորական ստորաբաժանումների պետը ոչ մեծ հեծելազորով դուրս եկավ արաբների դեմ: Առայժմ տեղի էին ունենում հեշտուլթյամբ մանևրել կարեցող հեծյալ ջոկատների թեթև ընդհարումներ: Կողմերից ոչ մեկը չէր համարձակվում ռազմական լուրջ գործողությունների դիմել: Մինչ այդ նախատեսված բոլոր գործերն ավարտելով՝ Քուսին շտապում էր վերադառնալ Գալիլիա:

Երբ ուղղություն վերցնելով դեպի հարավ, ոչ մեծ ջոկատի ուղեկցուլթյամբ նրանք գնում էին Հորդանան գետի երկայնքով, հեռվում, ափին, նրանք ժողովրդի մեծ կուտակում տեսան: Զոկատի պետը ռազմիկներից մեկին հանձնարարեց գնալ ու իմանալ, թե ինչ է այնտեղ կատարվում: Ռազմիկը շուտով վերադարձավ ու հայտնեց, որ այնտեղ մի մարզարե է հայտնվել, Հովհաննես Մկրտիչ անվանվող և Հրեաստանի ու Հորդանանի բոլոր ծայրերից, ու նաև Երուսաղեմից, մարդիկ հավաքվում են այդ մարզարեի մոտ:

Ողջ ջոկատը ցանկացավ տեսնել ու լսել Աստծո կանխատեսողին ու գնաց դեպի ամբո-

խը: Ավելի մոտենալով՝ բոլորը ձիերից իջան ու մոտեցան փիին խռնվող մարդկանց: Ափին, ուսերից էլ ցած թափված մուգ խարտյաշ մագերով, մի բարձրահասակ մարդ էր կանգնած: Դժվար էր նրա տարիքը որոշել. այդ մարդու դեմքը հյուսվել էր պասից, բայց պահպանել էր առնականության ու վճռականության գծերը: Այնուամենայնիվ, Հովհաննայի վրա ամենամեծ տպավորությունն այն թողեց, որ Աստծո կանխատեսողի ողջ կերպարանքը անսովոր ոգևորություն էր արտացոլում: Նրա հագին ուղտի կոշտ մագից քուրձ էր՝ գոտևորած կաշվե լայն գոտիով: Ուժեղ, զրնգուն ձայնով, որում ոչ իր, այլ բարձր, Աստվածային կամքի իշխանություն էր զգացվում, հանդիսավոր լուսնային մեջ ազդարարում էր.

– Ապաշխարեցե՛ք, որովհետև մոտեցել է Երկնքի Արքայությունը: Ես անապատում կանչողի ձայնն եմ, պատրաստեցե՛ք Տիրոջ ճանապարհը և հարթեցե՛ք նրա շավիղները: Բոլոր ձորերը թող լցվեն, բոլոր լեռներն ու բլուրները խոնարհվեն, դժվարին ճանապարհները թող հեշտ դառնան, ապառները՝ հարթ ճանապարհներ, և ամեն մարդ կտեսնի Աստծո փրկությունը:

Մարդարեի ասած ամեն մի խոսքն արձագանքվում էր տան կառավարիչի կնոջ հոգում:

Ոչ մի պահ նա չէր կասկածում, որ այդ մարդու շուրթերով Աստված Ինքն է խոսում: Շատ անգամ էր նա լսել հին մարգարեների մասին ու փորձել պատկերացնել նրանց, և հիմա հասկացավ, որ հենց այնպիսին է պատկերացրել Աստծո նախագուշակներին, ինչպիսին Հորդանանի այս սրբակյացն է: Այս մտքերից Հովհաննան ավելի հուզվեց, իսկ այդ միջոցին Մկրտիչը շարունակում էր խոսել.

– Ապաշխարություն արժանի պտուղներ տվեք և մի՛ սկսեք ասել, թե Աբրահամին ունենք իբրև հայր. այս ասեմ ձեզ, որ Աստված կարող է այս քարերից անգամ դուրս բերել Աբրահամի որդիներ: Բայց, ահավասիկ, կացինը ծառերի արմատների վրա է. ամեն ծառ, որ բարի պտուղ չի տալիս, կտրվում և կրակն է նետվում:

Երբ Հովհաննեսը վերջացրեց իր խոսքը, ժողովրդի միջից ինչ-որ մեկը կանչեց.

– Ասա՛, Աստծո՛ մարդ, իսկ արդ ի՞նչ պիտի անենք:

– Ով որ երկու զգեստ ունի, մեկը թող տա նրան, որ չունի, և ով որ ուտելիք ունի, նույն ձևով թող անի:

– Վարդապետ, մենք, մաքսավորներս, ի՞նչ անենք:

– Ձեզ հրամայվածից ավելին մի՛ վերցրեք:
Անտիպասի զինվորներից մեկն անընդհատ
հրում էր իր պետին:

– Հարցրո՛ւ, հարցրո՛ւ, մենք ի՞նչ անենք:

– Քեզ պետք է, դու էլ հարցրու, – ասաց
պետն ու հեռացավ ամբոխից:

Այդ ժամանակ զինվորը համարձակվեց ու
կանչեց.

– Իսկ մենք, զինվորներս, ի՞նչ անենք:

Մարգարեն բարձրացրեց իր հայացքը դեպի
նա ու երկար նայեց, ասես ուզում էր հիշել, իսկ
հետո, հոգոց քաշելով, պատասխանեց.

– Ոչ ոքի մի՛ նեղեք, ոչ ոքի մի՛ զրպարտեք,
ձեր ուժիկը թող ձեզ բավարար լինի:

Այստեղ ժողովրդի միջից մեկը կանչեց.

– Դո՞ւ ես արդյոք Աստծո մեզ խոստացած
Մեսիան:

– Ոչ, ես Քրիստոսը չեմ, – վճռականորեն
պատասխանեց Հովհաննեսը, – ես ձեզ մկրտում
եմ ջրով, բայց գալիս է ինձանից ավելի զորա-
վորը, որի կոչիկները հանելու արժանի չեմ ես.
նա ձեզ կմկրտի Սուրբ Հոգով և հրով. նրա
քամհարը իր ձեռքում է՝ մաքրելու իր կալը,
հավաքելու ցորենը իր շտեմարանում, իսկ հար-
դը՝ կայրի անշեջ կրակով:

Մարգարեն ձեռքերը երկինք կարկառեց ու
սկսեց աղոթել: Ողջ ժողովուրդը ծունկի իջավ ու
նույնպես սկսեց աղոթել ու ապաշխարել: Այնու-
հետև տղամարդիկ սկսեցին ջուրը մտնել, որտեղ
Հովհաննեսը նրանց մկրտում էր: Նա կանանց
հանձնարարեց իրենք ընկղմվեն¹: Կանանց մի
խումբ գնաց դեպի գետը, Հովհաննան շտապեց
նրանց հետևից: Նրանք բոլորը մտան Հորդանան
ու աղոթքով սուզվեցին ջուրը: Երբ Հովհաննան
դուրս եկավ ջրից ու իր իրերից վերցրեց մաքուր
չոր ու հազնվեց՝ նա հանկարծ իրեն այնպես թե-
թևացած զգաց, որ թվաց, թե չի քայլում, այլ
թռչում է երկրի վրայով ինչպես թռչուն:

Հովհաննային շատ ցանկալի էր մի քիչ էլ
մնալ այդ Աստվածային մարգարեի մոտ, բայց
ջոկատն արդեն շտապում էր ճանապարհ ընկ-
նել: Այն զինվորը, որ Հովհաննեսին հարցրեց,
թե ինչ անել, նույնպես խոստովանեց իր մեղ-
քերն ու սուզվեց ջուրը: Ողջ ժամանակ նա
գնում էր Հովհաննայի կողքով, ու նրանք իրար
հետ կիսվում էին իրենց տոգորած տպավորու-
թյուններով:

¹ Կանանց մկրտությունը կատարվում էր փղամարդկանցից
առանձին, նույնպես մարգարեի աղոթքներով, բայց նա ինքը,
հեպնելով կուսակրոնության հնավանդ պարկերացումնե-
րին, կանանց չէր դիպչում:

ՔԼՈՒԽ 18

Տիբերիա գալով՝ ջոկատի պետը չորրորդապետին զեկուցեց բոլոր հանգամանքների ու արարների հետ սկսված մարտական բախումների մասին: Նա չմոռացավ հիշել և Հորդանանում հայտնված մարգարեի մասին: Այդ լուրը հետաքրքրեց չորրորդապետին: Նա խնդրեց ավելի մանրամասն պատմել ժողովրդի նորահայտ հոգևոր առաջնորդի մասին: Լուրից միտքն անհանգստացնում էր այն, որ մարգարեն ժողովրդի մեծ զանգվածներ է հավաքում Անտիպասին ենթակա տարածքներում և որ այդ ամենը կարող է ժողովրդական անկարգությունների ձև ընդունել: Իսկ հետո, ո՞վ գիտի, չի՞ վերածի այդ ամենն իսկական ապստամբության, նման նրան, որ Հուդա Գավղոնացին սարքեց: Եթե նման բան կատարվի, կարելի է ոչ միայն կայսրի աչքից ընկնել, այլ նույնիսկ զրկվել չորրորդապետությունից:

Հերովդեիան ծիծաղեց նրա վախենալուց, որ ինչ որ թափառական կարող է ժողովրդին ապա-

տամբության հանել: Բայց հետո, երբ նա իմացավ, թե ողջ Հրեաստանից ու Գալիլիայից որքան ժողովուրդ է հավաքվում մարգարեի մոտ, ահամա մտածմունքի մեջ ընկավ. «Իսկ դա չի՞ խանգարի իմ ծրագրերին»:

– Իսկ ինչո՞ւ դու չձերբակալես այդ խռովարարին, – հարցրեց նա Անտիպասին:

– Եթե նա մարդկանց սրտերի վրա այդպիսի իշխանություն ունի, արդյոք նրա ձերբակալությունը չի՞ հարուցի ավելի մեծ խռովություն, – կասկածանքով գլուխը տարուբերեց Անտիպասը:

Հերովդեիան վայելում էր իր նոր դիրքը: Զգալ մի այնպիսի հրաշալի պալատի տիրուհի, որի նմանը Հռոմում չունեին նույնիսկ ամենահարուստ ու անվանի սենատորները, շոյում էր նրա ինքնասիրությունը: Երբ նրան լուրեր հասան, թեև դա խոցում էր նրա ինքնասեր սիրտը, որ Հովհաննես մարգարեն դատափետում է Անտիպասին նրա անօրինական ամուսնության համար, նա նորից ծիծաղեց մարգարեի վրա, որը կին չունենալով՝ դեռ համարձակվում է դատողություններ անել ուրիշ կանանց մասին: Իսկ որոշ ժամանակ անց նա լսեց, որ մարգարեն բացեիբաց պահանջում է, որ Անտիպասն իրենից հեռացնի Հերովդեիային: Դա արդեն նրան

սկսեց լրջորեն անհանգստացնել: Անտիպասի խորհրդականներին մեկը, ալևոր Պտողմեոսը, էլ ավելի ուժեղացրեց Հերովդիայի անհանգստությունը, ասելով, որ մարգարեի կոչերը կարող են ազդեցություն ունենալ Իսրայելի կրոնուսուլյցների վրա: Եվ այդտեղ Հերովդիան գիտակցեց իր վիճակի ողջ վտանգավորությունն ու անկայունությունը: Ամուսնու մեջ տեսնելով ոչ լիարժեք կամային մարդու, նա սկսեց զգուշանալ, որպեսզի ժողովրդի սիրած մարգարեի խոսքերն ազդեցություն չունենան Իսրայելի ավագանու վրա ու նրանք չորրորդապետից չպահանջեն Հերովդիային հեռացնել իրենից: Այնպիսի սարսափ պատեց նրան, որ չէր կարողանում այլ բանի մասին մտածել, բացի այն, թե ինչպես Հովհաննեսին ստիպել լուր: Հերովդիան պատրաստ էր սեփական ձեռքերով խեղդել մարգարեին, միայն թե նա չկարողանար դատափետել իրենց ամուսնությունը: Հովհաննեսին ձերբակալելու՝ Անտիպասին ուղղված նրա խնդրանքներն ուժեղանում էին: Նա բառացիորեն աղերսում էր ամուսնուն ինչ որ բան անել այդ անզսպելի ճշմարտասերի հետ: Թեև մարգարեի դատափետող ճառերը գրգռում էին Անտիպասին, բայց նրա վրա այնպես ուժեղ չէին ազդում, ինչպես՝ Հերովդիայի:

Այնուամենայնիվ, նա չէր վճռում ձերբակալել մի մարդու, որի նկատմամբ ինքն էլ վախի հետ մեկտեղ, սկամա, հարգանքի նման ինչ որ բան էր զգում: Բայց դա երկար չէր կարող շարունակվել: Չորրորդապետը տեսնում էր, թե ինչ տանջալից ազդեցություն է թողնում մարգարեն իր սիրած կնոջ վրա: Հերովդիան նիհարեց ու գրկվեց քնից:

– Դու իմ մահն ես ուզում,– հառաչում էր նա,– դու շուտով այն կստանաս:

Վերջապես Անտիպասը վճռեց: Նա հրամայեց իր զինվորներին ձերբակալել Հովհաննեսին ու տանել Մաքերուս ամրոցի գնդանը:

Հաջորդ օրը նա չճանաչեց կնոջը: Նա ասես կերպարանափոխվել էր ու իր հետ այնքան սիրալի էր, որ իր արարքի ճշտության մասին Անտիպասի վերջին կասկածները լիովին անհետացան:

ՔԼՈՒԽ 19

Աստծո մարգարեն, որին Հովհաննան հանդիպեց Հորդանանում, զբաղեցնում էր նրա բոլոր մտքերն ու զգացմունքները: Նա երազում էր նորից Հորդանան գնալ, որպեսզի նորից լսի այդ Աստծո մարդուն, որպեսզի լինի նրա կողքին: Նրա կյանքում ինչ որ հատուկ բան էր սկսվել: Կարծես մինչև մարգարեի հետ հանդիպելը մի կյանք էր, իսկ հիմա սկսվել էր մի ուրիշը, բայց՝ ամենագլխավորը. ա՛յն, հանուն որի ինքն աշխարհ էր եկել: Հովհաննան արդեն ուզում էր ամուսնուց Հորդանան գնալու թույլտվություն խնդրել, բայց այդտեղ նրան հասավ մարգարեին ձերբակալելու ու Մաքերուս ամրոցում բանտարկելու սարսափելի լուրը: Այդ լուրը բառացիորեն տապալեց Հովհաննային: Նա ջղային նույնպես ունեցավ ու անկողին ընկավ: Շուտով նա լսեց, որ Անտիպասն իր արքունիքով պատրաստվում է Մաքերուս ամրոցի պալատ տեղափոխվել, որ պիլի մոտիկ գտնվի արաբների հետ ռազմական գոր-

ծողություններին: Քուզան ուզում էր կնոջը թողնել Գալիլիայում, բայց նա սկսեց արտասովազին աղերսել, որ իրեն էլ Բերեա տանեն՝ պատճառ բերելով Մաքերուսի բուժիչ աղբյուրները: Այդ վերջին փաստարկը համոզեց Քուզային ու նա Հովհաննային վերցրեց հետը:

Գալով Մաքերուս՝ Հովհաննան սկսեց աղբյուրները գնալ, ու իսկապես շուտով սկսեց լավանալ: Բայց կնոջ բոլոր մտքերն այն մասին էին, թե ինչպես տեսնի պալատի բանտային գետնահարկի տառապյալին: Շուտով նրա ցանկությունը կատարվեց: Զինվորները զբոսանքի համար Հովհաննեսին ներքին բակ դուրս բերեցին: Նա դանդաղ քայլում էր սալապատ բակում՝ զրնգացնելով կապանքների շղթաները: Մարգարեի կոճերը կալոդ օղերից շղթաները ձգվում էին մինչև ձեռքերն ու կալանավորի դաստակների շուրջը միանում մետաղական ձեռնակապերով: Կարծես չնկատելով այդ շղթաները՝ Հովհաննեսն ինչ որ մի խոր մտածմունքի մեջ ընկած քարշ էր տալիս ոտքերը: Նա հանկարծ հայացքը բարձրացրեց դեպի պալատի վերնասրահ, ուր կանգնած էր Հովհաննան: Անսպասելիությունից կիներ քարացավ, վախենալով շարժվել, քանի դեռ մարգարեն նայում էր իրեն: Նույնիսկ արտասուքը քարացավ այ-

տի վրա: Մարգարեն հանկարծ ժպտաց Հովհաննային: Այդ ժամանակ նրա աչքերը բարիություն էին ճառագում: Իբրև ողջյունի նշան՝ նա նույնիսկ փորձեց ձեռքը բարձրացնել: Շղթան զրնգաց, ձեռքը քիչ բարձրացավ՝ ձգելով ծանր շղթաներն, ու անուժ ցած ընկավ: Հովհաննասը թոթովեց ուսերն ու նորից գլուխը կախելով՝ խոր մտածմունքի մեջ շարունակեց քայլել: Չանցած մի քանի քայլ՝ մարգարեն նորից կանգ առավ ու հայացքը բարձրացրեց դեպի վերնասրահ: Այժմ նրա աչքերը փայլում էին զայրույթից: Հովհաննասն կորցրեց իրեն: Նա ակամա հետ ընկրկեց ու տեսավ վերնասրահով հանդիսավոր ճեմող երկու փարիսեցու: Այդ պահին նրանց գլուխները խոնարհված էին դեպի գետին, աչքերը կիսախուլ էին, իսկ շուրթերը շարժվում էին, կարծես՝ աղոթում: Ճակատի գլխակապին ու հագուստի ձախ թևին, ուղիղ սրտի դիմաց, մի քանի գրապանակներ¹ էին ամրացրած: Նրանց ճուխ վերնազգեստի եզրերով վառ կարմիր² լայն ժապավեն էր անցնում:

¹ Գրապանակ, ֆիլակպերիա - զարդարված փուփիկներ, որոնց մեջ դնում էին Սուրբ Գրքից մեջբերումներով պապիրոսն կամ մագաղաթն ներդիրներ:

² Կարմիր ժապավենը հրեաների ազգային փարբերանշանն էր և հիշեցնում էր նրանց օրենքի մասին, իսկ փարիսեցիների մոտ՝ ամեն այլազգայինի հանդեպ անհաշար թշնամության:

Նրանք կանգնեցին վերնասրահի բազրիքի մոտ ու նայեցին մարգարեին:

– Սա՞ է այն ինքնակոչ ուսուցիչը, որը պղտորեց Իսրայելի ուղղափառ մարդկանց մտքերը, – նրանցից մեկը հարցրեց մյուսին:

Բայց նա չէր հասցրել ավարտել իր խոսքը, երբ հնչեց մարգարեի ահեղ ձայնը.

– Իժերի ծնունդներ: Զագրելի ծնողների անպետք զավակներ: Ձեր մեջ կուտակված է այն ողջ աղբը, որ դուք ժառանգել եք ձեր հայրերից, և ձեր գայթակղություններով մահվան եք ուղարկում ուրիշներին: Դո՛ւք, ինչպես թունավոր օձեր, խայթում ու սպանում եք նույնիսկ սրբերին՝ նրանց խոսքերն ու գործերը ծածկելով ձեր զրպարտության թուլյամով:

Փարիսեցիները մարգարեի խոսքերից կուչեկան ու կորցրեցին իրենց ողջ ամբարտավան տեսքը:

– Գնանք այստեղից, – վախեցած ասաց երկրորդ փարիսեցին, – մի՞թե դու չես տեսնում, որ իզուր չեն ասում, թե նրա մեջ սատանա կա:

Փարիսեցիները, մոռանալով վայելչությունը՝ մանրաքայլ հեռացան: Մարգարեի զայրույթն անմիջապես մարեց, ու Հովհաննային նորից նայում էին արդարակյացի բարի ու գորովալից աչքերը:

Մի անգամ Հովհաննան ժողովից հետո դուրս եկավ ժողովարանից ու նրան երկու մարդ մոտեցան: Նրանք խոնարհվեցին նրան ու հարցրեցին.

– Դո՞ւ ես արդյոք Հերովդես Անտիպասի վերակացու Քուզայի կինը:

– Այո, ես Քուզայի կինն եմ:

– Մենք քեզ տեսել ենք գետի մոտ, երբ մեր ուսուցիչ, Աստծո մարգարե Հովհաննեսը քարոզում էր, դրա համար էլ համարձակվեցինք մոտենալ քեզ:

– Դուք նրա աշակերտներն եք,– ուրախացած բացականչեց Հովհաննան,– ի՞նչ կարող եմ ձեզ համար անել:

– Իմացի՛ր, բարի կին, մենք կարո՞ղ ենք տեսնել մեր ուսուցչին:

– Իսկ դուք չե՞ք վախենում, որ ձեզ էլ զնդան կնետեն:

– Ո՛չ, մենք պատրաստ ենք մեռնել նրա համար:

– Այդ դեպքում գնանք ինձ հետ, ես ձեզ համար կխնդրեմ պահնորդների պետին:

Պալատում Հովհաննան մոտեցավ զորանոցներին, ուր պահակախումբն էր տեղավորվել ու, խոսելով պետի հետ, ուրախացած նորից վազեց Հովհաննեսի աշակերտների մոտ:

– Գնանք ինձ հետ, ես կուղեկցեմ ձեզ:

Աշակերտներն շտապեցին կնոջ հետևից ու շուտով հասան պալատի նկուղի մուտքը հսկող պահնորդների կացարանին: Հենց այն զինվորն էր հսկում, որ Հովհաննեսից մկրտվել էր Հորդանանում: Նա պատրաստակամությամբ աշակերտներին ուղեկցեց զնդան՝ մարգարեի մոտ: Այս ամենից հետո աշակերտները տեղավորվեցին քաղաքում: Թեև ոչ հաճախ, բայց, այնուամենայնիվ, նրանց թուլլատրում էին հանդիպել ուսուցչին: Սինագոգի ժողովներից մեկում նրանք շատ շնորհակալութուն հայտնեցին Հովհաննային:

Շուտով նրանք հայտնեցին Հովհաննային, որ ուսուցիչն իրենց ուղարկել է Գալիլիայում նոր հայտնված մարգարե և ուսուցիչ Հիսուս Նազովրեցու մոտ նրան հարցնելու. արդյո՞ք Ինքն է իսկական Մեսիան, թե սպասենք ուրիշին:

ՔԼՈՒԽ 20

Աշակերտների գնալուց հետո Մաքերուսում սկսվեցին Հերովդես Անտիպասի ծննդյան օրվա տոնակատարութայան նապատրաստութայան ճղճիմ օրերը: Խոսում էին, որ չորրորդապետը բազմաթիվ անվանի հյուրեր է հրավիրել ինչպես հրեական իշխաններից, այնպես էլ հռոմեական վերնախավից, և մեծ հանդիսություն էր սպասվում:

Քուզան առանց հանգստի, ամբողջ օրերով, դես ու դեն էր ընկնում, տնտեսութայան համար նախապատրաստելով ամեն անհրաժեշտը: Առավոտից մինչ երեկո նա ընդունում էր պարենի գնման կապալառուներին, հանձնարարություններ էր տալիս խոհարարներին ու բազմաթիվ սպասավորներին: Հոտերով գառներ ու հորթեր էին ամրոց քշում: Բերում էին եղջերվի ու եղնիկի մսեղիք, հնարավոր բոլոր թռչուններով՝ ճտերով, հավերով ու հնդկահավերով, սագերով ու բադերով, խայտահավերով, փասիաններով ու սիրամարգերով, աղավ-

նիներով ու լորերով ծանրաբեռնված սայլեր. միրգն ու բանջարեղենն աշխարհի բոլոր կողմերից. թուխը, սերկևիլն ու դեղձը՝ Պարսկաստանից, բալը՝ Փոքր Ասիայից, ձմերուկն ու սեխը՝ Եգիպտոսից, նուռը՝ Կարթագենից. պարկերով ընկույզ՝ պնդուկ, նուշ, պիստակ ու անտառային ընկույզ: Գետի, լճի, ծովի բազմազան ձկներն անհաշիվ լցնում էին ամրոցի պահեստները: Քուզան ինքն անձամբ էր ամեն ինչ ստուգում՝ գինու նկուղներից վազելով խոհանոց, խոհանոցից՝ մթերքի պահեստները: Նա պալատի դահլիճներով տխուր շրջող իր կնոջը նույնիսկ չէր նկատում: Բոլորովին դադարեցրին մարգարեին զբոսանքի հանելն ու Հովհաննան զրկվեց թեկուզև այդ կարճատև ընդունելի մարգարեի երեսը տեսնելուց: Վերջապես նա գնաց համարձակ արարքի: Խոհանոցում տարբեր ուտելիքներ հավաքեց զամբյուղի մեջ, գինու փոքր սափոր դրեց ու ինքն իրեն վտանգելով՝ գնաց գետնահարկ: Պահնորդը նայեց ուտելիքին ու ծիծաղելով ասաց.

– Նա այս բաները չի ուտելու: Ո՛չ գինի, ո՛չ սիկեր¹ նա, առհասարակ, չի խմում: Ու շատ քիչ է ուտում: Պատմում են, որ երբ նա անա-

¹ Սիկեր - խմորված հապիկից պարրասպված փնակյան գարեջուր:

պատում է եղել, սնվել է միայն վայրի մեղրով ու աղբիղներով¹:

Այնուհետև նա վառեց ջահն ու Հովհաննային ուղեկցեց պալատի նկուղը: Նրանք անցան մի քանի մութ անցումներով ու դուրս եկան բավականին ընդարձակ մի միջանցք, որի պատերի երկայնքով ձգվում էին մի քանի վանդակապատ տարածքներ: Պահնորդը ջահն ամրացրեց պատին ու նրա պայծառ բոցը լուսավորեց վանդակապատ խցերից մեկը: Հովհաննայի աչքերը վարժվեցին մթանն, ու նա տեսավ մարգարեին: Հովհաննեսը հանգիստ մոտեցավ վանդակաճաղին ու այդպես հանգիստ ու հարթ ձայնով հարցրեց.

– Եկել ես հրաժեշտ տալո՞ւ:

– Ես քեզ ուտելիք եմ բերել:

– Թող այնտեղ, վերևում ուտեն ու զվարճանան: Իսկ իմ կերակուրը՝ Աստծո շնչից է գալիս: Շուտով այս կապանքներն ինձ արդեն չեն պահի, ու ես կգնամ Նրա մոտ, Ով ուղարկեց ինձ հայտնելու ու վկայելու Աստծո ճշմարտությունը:

– Եվ Ո՞վ է նա, Ո՞ւմ մասին դու վկայում

¹ Ակրիդ - չորացած մորեխ, որով Արևելքում սնվում էին աղբարները. մեկ այլ ենթադրությամբ՝ Նուդայի անապատում աճող պարիճավոր բույս:

ես, – վախվիսելով հարցրեց Հովհաննան:

– Դու ինքդ Նրան կտեսնես ու կհետևես Նրան: Ու պիտի տարածես Նրա փառքը:

Մարգարեի այդ խոսքերը խորապես հուզեցին Հովհաննային: Նա արդեն չէր հիշում, թե ինչպես դուրս եկավ պալատի նկուղից, ինչպես սթափվեց իր սենյակում ու միայն այնտեղ հանկարծ հիշեց մարգարեի խոսքերը, որ զնդանի կապանքները շուտով զորոլթյուն չեն ունենա իր վրա: «Նշանակում է՝ կազատե՞ն նրան», – մտածեց Հովհաննան, բայց այդ պահին մի ուրիշ, ավելի խոր զգացմունք հուշեց նրան, որ այդ խոսքերն այլ բան էին ասում: Սարսափելի ու անուղղելի դեպքերի վշտալի սպասումը սեղմում էին Հովհաննայի սիրտը, ու նա դառնորեն լաց եղավ:

Այդ ժամանակ ինչպես պալատում էին պատրաստվում տոնակատարությանը, Հերովդիայի ննջարանում նույնպես պատրաստվում էին նշանավոր օրվան: Հերովդիայի դուստր Սաղոմեն կեցվածքով ու գեղեցկությամբ մորն էր քաշել: Տասներկու տարեկանում նա արդեն լրիվ հասուն օրիորդ էր, ու մայրը լրջորեն մտածում էր իր դստեր ապագայի մասին ու փեսացու էր ընտրում: Այդ օրը նա առանձնակի հույսեր էր կապել Սաղոմեի հետ. չէ որ, այսպես թե այն-

պես, շատ անվանի հյուրերը էին գալու: Հերովդեիայի գլուխը մի համարձակ միտք էր մտել՝ իր աղջկա պարով զարմացնել հյուրերին: Սաղոմեի դաստիարակչուհին եգիպտուհի էր՝ արհեստավարժ պարուհիներից: Այդ արվեստը նա սովորեցրել էր նաև Հերովդեիայի աղջկան: Ճկուն ու նրբագեղ Սաղոմեն կատարելապես յուրացրել էր արևելյան պար-մնջախաղի բոլոր նրբությունները: Իհարկե, կնոջ, այն էլ ազնվական, պարելը տղամարդկանց հավաքին արևելքում համարվում էր ընդունված պատշաճության անթույլատրելի խախտում: Միայն ստրկուհիներին էր թույլատրվում իրենց տերերին հաճոյանալու համար խնջույքներին պարել թեթև հագնված: Բայց Սաղոմեն, որ դաստիարակված էր ինչպես իր ժամանակակից հելլենուհիներն ու հռոմեուհիները, իր ազգականուհիների նման ամոթխած չէր: Բացի այդ, հյուրերի մեծ մասը լինելու էր հենց այն խավից, որ քիչ էր գնահատում նահապետական սովորույթներն ու ավելի շատ փորձում էր դուր գալ հռոմեացիներին: Իսկ նրանց մոտ ամեն ինչ թույլատրելի էր: Առավել ևս՝ պար-մնջախաղը կատարվում էր հատուկ դիմակով ու կարելի էր դեմքը չբացել: Այսպես ուրեմն, Հերովդեիան որոշեց ամուսնու համար անսովոր նվեր պատրաստել,

որ նա առաջիկայում էլ գնահատի այս կյանքում ամեն ինչ մեծ օգուտի ու բավականության համար կազմակերպելու իր հնարամտությունն ու ունակությունը:

Հյուրերը հավաքվել սկսեցին տոնակատարության նախորդ օրվանից: Հովհաննային հանձնարարված էր տեղավորել ժամանող հյուրերի կանանց: Հերովդեիան պատրաստվում էր պալատի ճոխ սրահներից մեկում հրավիրվածները¹ կանացի կեսի համար տոնական ընթրիք տալու: Եկել էին ոչ միայն Հրեաստանի ու Գալիլիայի բոլոր անվանի իշխաններն ու բարձրաստիճան գինվորականները, այլև շատ անվանի հռոմեացիներ Սիրիայի նահանգից: Եկել էր նաև Լիբանանի ու Անտիլիբանանի լեռների մեջ գտնվող և հյուսիս-արևելքում Գալիլիային սահմանակից սիրիական Աբիլենե մարզի կառավարիչ Լյուսանիասը: Երևելի մարդկանց այդպիսի հավաք այդ պալատը դեռ չէր տեսել: Տոնակատարությանը ժամանող հյուրերին զվարճացնելու համար Մեռյալ ծովի անապատում Եգիպտոսից վանդակների մեջ բերված երեք առյուծ բաց թողեցին ու որս սարքեցին:

¹ Արևելքի սովորույթները կանանց ոչ միայն արգելում էին փղամարդկանց հետ խնջույքի սեղան նստել, այլ նաև՝ նրալ այնպեղ, ուր նրանք խնջույքի էին:

Որսը, հիրավի, արքայական ստացվեց, եթե չհաշվենք այն, որ շուրջիկալ ընկած մի ծառայի առյուծը մահացու պատառոտեց: Բայց դա հյուրերից ոչ մեկին վրդովմունք չպատճառեց, այլ միայն գրգռեց: Այնուհետև առյուծը դուրս պրծավ շուրջիկալից ու սլացավ լճի ափով: Հետապնդմանը մասնակցեցին բոլորը, բայց ավարը բաժին հասավ սիրիական կայազորի հրամանատար, տրիբուն Պատրոս Չլորիին: Փոքրիկ ու հաստիկ Պատրոսը հետո դրանով շատ հպարտացավ ու առյուծի մորթին նվիրեց չորրորդապետին:

Ահա և եկավ տոնի օրը: Բոլոր տղամարդ հյուրերը, հռոմեական սովորույթի համաձայն, ընթրիքից առաջ գնացին բաղնիք: Արդեն այնտեղ, ավազանների մոտ, գալիլիական գինով բավականին տաքանալով, խնջույքի դահլիճ մտան գինովցած: Պալատի ճոխ դահլիճում հյուրերը տեղավորվեցին մեծ ամֆիթատրոն կազմած: Դահլիճի պատուհաններն ու սյուները զարդարված էին հրապանչ ծաղկաշղթաներով: Երաժիշտները ֆլեյտաներ ու լարային գործիքներ էին նվագում: Ծառաները մեկը մեկի հետևից դահլիճ էին մտնում ու լվացվելու գավաթներ ու սրբիչներ տանում հյուրերին: Այնուհետև ծառաներ հայտնվեցին ամեն տեսա-

կի կերակուրներով ու խնջույքն սկսվեց: Հյուրերը հերթով ոտքի էին կանգնում ու գավաթը մինչև տակը դատարկելով՝ խմում Անտիպասի կենսաքի: Հետո նորից նստում էին ու սկսում խժռել սեղանին շալյուրեն շարած խորտիկները: Երբ մատուցեցին տաք կերակուրների երկրորդ բաժինը, արդեն ոչ ոք ոչ ոքի չէր լսում: Ամեն մեկը գոռում էր ինչ ուզում էր: Քեֆ անողներին առջև ելույթ ունեցող ձեռնածուներին ու մարմնամարզիկներին ոչ ոք ուշադրություն չէր դարձնում: Բոլորն անընդմեջ խոսում էին բոլորովին չմտահոգվելով, թե կլսե՞ն իրենց: Բայց այդ ժամանակ ուրիշիկ զարկեցին թմբուկները, մեղեդայնորեն զնգզնգացին զանգակներն ու մի աղջիկ վազեց դահլիճի կենտրոն: Թեթև, բաց կանաչ մետաքսը պատել էր նրա ձիգ մարմինը՝ իր թափանցիկությամբ չծածկելով աղջկա մարմնի նրբագեղ ձևերը: Գլխին փաթաթված ոսկեգույն ժապավենները, գանգուր մագերի փափուկ խոպուպների հետ, ծփծփում-ծածանվում էին գեղեցկուհու շարժումներից: Դեմքը կիսով չափ ծածկում էր ոսկեբոսոր դիմակը: Աղջիկն ասես առանց հատակին դիպչելու՝ ճախրում էր դահլիճում: Երաժշտությանն ու թնդուն դափերին համաչափ մեկ կորանում էր, ասես առհասարակ ոսկոր չուներ, մեկ զսպա-

նակի պես ուղղվում ու պտտվում այնպես, որ նրա մարմինը ոլորվում ու դառնում էր արտասովոր պարույր: Մեկ սիգարչավում էր ինչպես կամակոր ձիուկ՝ բարձր նետելով ծնկները, մեկ սկսում պատկերել կուրտիզանուհու կիրքը՝ գայթակղելով անտեսանելի սիրեկանին: Երաժշտությունից ու պարուհու շարժումներից դյուլթված տղամարդիկ նստել ու մոռացել էին աշխարհում ամեն ինչ: Իսկ երբ պարը վերջացավ, նրանք, ասես քարացած, դեռ նստած էին: Հետո հանկարծ բոլորը մեկեն աղաղակեցին՝ հիացմունքով գովաբանելով պարուհուն: Աղջիկը խոնարհվեց հանդիսականներին և ուզում էր հեռանալ, բայց ինքը՝ չորրորդապետը, կանչեց նրան:

– Ես հրամայում եմ քեզ, գեղեցկուհի, հանի՛ր դիմակդ:

Աղջիկն սկզբում հապաղեց, բայց հետո վճռականորեն քաշելով հանեց դիմակն ու Անտիպասի դիմաց հայտնվեց իր խորթ աղջիկը: Հյուրերը նորից սկսեցին բարձրաձայն արտահայտել իրենց հիացմունքը: Անտիպասը զարմանքից ախ քաշեց, իսկ հետո, դիմելով հյուրերին, հպարտությամբ հայտարարեց.

– Սա իմ աղջիկ Սաղոմեն է:

Ու նորից լավեցին զարմանքի ու հիացմունքի

բացականչությունները: Հերովդեսը հիացմունքից յոթերորդ երկնքում էր: Յնձուն հայացքը նա հպարտությամբ պտտեցրեց ամֆիթատրոնի շարքերով. – հիացեք, թե ինչպես ամեն ինչ ինձ մոտ լավ է:

– Լսի՛ր, Սաղոմե՛, – դիմեց նա աղջկան, – դու ուրախացրիր իմ սիրտը, և ես պատրաստ եմ քեզ տալ այն ամենն, ինչ դու կցանկանաս: Թեկուզ թագավորությունս կեսը: Խնդրի՛ր:

Գեղեցկուհին շփոթված թարթեց երկար թարթիչները, իսկ հյուրերի մեջ քմծիծաղ լավեց: Դա խոցեց չորրորդապետի ինքնասիրությունը և տհաճ արձագանք գտավ նրա սրտում:

– Լսեցե՛ք, դուք բոլորդ, ես, Հերովդես Անտիպասս, Գալիլիայի ու Բերեայի չորրորդապետը, երդվում եմ իմ բոլոր գանձերով, որ կկատարեմ այս աղջկա ցանկացած խնդրանք:

Սաղոմեն հանկարծ շրջվեց ու արագ փախավ, որով շատ զվարճացրեց հյուրերին: Խնջույքը նորից ընթացավ իր կարգով: Բայց երբ հեացող պարուհին նորից վազելով դահլիճ մտավ, բոլորը լռեցին ու հյուրերի հետաքրքրասեր հայացքներն ուղղվեցին դեպի Սաղոմեն.

– Ուզում եմ, որ սկուտեղի վրա ինձ տաս ժողովրդի մեջ Մկրտիչ անվանվող Հովհաննեսի գլուխը:

Եթե պարզ երկնքում ամպրոպ որոտար, նույնիսկ դա հյուրերին ավելի քիչ կզարմացնեն քան այն տարօրինակ ցանկությունը, որը հայտնեց նա: Բոլորն սկսեցին խոսել իրար հետ, իսկ աղջիկը կանգնել ու սպասում էր պատասխանի: Անտիպասը խոժոռվեց ու մտածմունքի մեջ ընկավ: Նրա կողքը նստած Աբելենների չորրորդապետ Լյուսանիասը խոցելով ասաց.

– Ամեն կառավարիչ չէ, որ ի զորու է կատարելու իր երդումը:

– Ո՛չ, – հարբած ձայնով հանկարծ բղավեց չորրորդապետը, – թող բոլորն իմանան, որ Մեծ արքա Հերովդեսի որդին արժանի է իր հորը: Թող այնպես լինի, ինչպես նա ուզեց: Հե՛յ, Հովսեփ, – կանչեց նա իր թիկնազորի պետին, – սկուտեղի վրա անմիջապես ինձ մոտ բերեք Հովհաննեսի գլուխը:

Բոլոր հյուրերը համերաշխորեն ոտքի կանգնեցին ու գինով լի գավաթները բարձրացնելով՝ ոտնկայս ողջյունեցին Հերովդես Անտիպասի վճռականությունը, ասելով, որ նա արժանի է թագավոր լինելու, ինչպես իր հայրն էր: Գինին նորից հոսեց գետի նման:

ԳԼՈՒԽ 21

Երեք զույգ գինվորական ոտքեր սանդալների ամուր ներբաններով դոփեցին նկուղի քարե աստիճաններին: Երբ զնդանի միջանցքը լուսավորվեց վառվող ջահերի ցուլքերով՝ Հովհաննեսն արդեն կանգնած էր վանդակաճաղի մոտ՝ այն ձեռքերով բռնած: Թիկնազորի պետը բացեց կողպեքն ու մտավ խուցը: Հովհաննեսն ուղիղ նայեց պահնորդի աչքերի մեջ: Նա փոքր ինչ շփոթվեց, բայց արդեն հաջորդ պահին իր սուրը լուռ հանեց պատյանից: Պատյանին զարնվող շեղբի չարագուշակ մեղեդին ստիպեց ցնցվել մարգարեին: Բայց հաջորդ ակնթարթին Հովհաննեսն ուղղվեց, առանց շփոթմունքի նշույլի նայեց ջահերի լույսից փայլող սուր մետաղին ու հայացքը շրջեց դեպի իր դահիճը: Այդ հայացքում կար հանգստություն մի մարդու, ով մի անգամ չէ, որ ապրել էր սեփական մահն ու հիմա այն ընդունում էր իբրև սպասման տառապանքներից ազատում: Բանտարկյալը ծունկի չոքեց ու կախեց գլու-

խը: Սուրն, ասես փայլատակող կայծակ, իջավ թափահարման բարձրությունից, և նրա իջնելու հետ միաժամանակ խուլ թխկոցով նկուղի քարե սալերին ընկավ կանանցից ծնված մարդկանցից մեծագույնի գլուխը:

Խնջույքի դահլիճից իջնելով պալատի խոհանոց՝ Քուզան հանկարծ օրորվեց ու պատից բռնելով՝ նստեց քարե սառը աստիճաններին: Նա այլևս ցանկություն չուներ շարժվելու: «Ահա, այսպես նստես ու ոչինչ չանես, — երանությամբ փակելով աչքերը՝ մտածեց Քուզան, բայց եթե ես էլի մի քիչ նստեմ, այլևս չեմ կանգնի: Կանգնել է պետք»: Այդ պահին նրա ճակատին մի ձեռք հպվեց: Նա անմիջապես զգաց, որ ամբողջ աշխարհում դա միայն մի ձեռք կարող է լինել՝ իր կնոջ ձեռքը:

— Քեզ վա՞տ ես զգում, — լսեց նա Հովհաննայի հոգատար ձայնը:

Աչքերը չբացելով՝ Քուզան երանությամբ ժպտաց.

— Հիմա ինձ լավ եմ զգում: Գիտես, ես հիմա հիշեցի, թե ինչպես, երբ դեռ երեխա էի, հիվանդացա: Այնքան վատ էի զգում ինձ, որ մահն արդեն այնպես սարսափելի չէր թվում, նույնիսկ՝ հակառակը: Բայց ահա մոտենում է մայրս ու իր ձեռքը դնում է գլխիս, ու անմի-

ջապես թեթևանում եմ ու ցանկանում ապրել: Ի՞նչ վաղուց էր դա: Իսկ հիմա թվում է, թե վերջերս է եղել:

Հովհաննան քնքշորեն ձեռքը տարավ ամուսնու արդեն ճերմակել սկսող մազերի վրայով ու սիրով ու կարեկցանքով նայեց նրա նիհարած դեմքին:

— Քեզ հանգստանալ է պետք, իմ սիրեցյալ տեր:

— Ո՛չ, ի՞նչ ես ասում, ոչ, — Քուզան թափ տվեց իրեն ու վեր կացավ աստիճաններից, — առանց ինձ ինչ որ բան այն չի լինի: Ահա թե էլ ինչ. Սաղոմեն, մեր տիրուհու դուստրը, պարել է հյուրերի առաջ:

— Իսրայելի Աստվա՛ծ, — զարմանքով բացականչեց Հովհաննան, — ինչպիսի մե՛ղք:

— Օ՛, իմ սիրելի կին, եթե այդ ամենը վերջանար միայն այդ մեղքո՛վ: Բայց պարելով, իբրև պարզև, նա թագավորից պահանջեց մեր զնդանում նստած մարգարեի գլուխը, ու նա համաձայնվեց կատարելու այդ անմիտ խնդրանքը:

Հովհաննան գոնատվեց, ճչաց ու վազեց: Երբ հասավ նկուղի մուտքին, նրան հանդիպեց պահնորդների պետը երկու զինվորի հետ, նրանք սրբիչի մեջ փաթաթած ինչ որ բան էին ձեռքով տանում: Հովհաննային թվաց, որ կտավի վրա

արյան հետքեր էին: Դեռ չհասվատարով ամենասարսափելիին՝ նա աստիճաններով թափով ներքև նետվեց: Պատին ամրացրած ջահը լուսավորում էր բանտային տարածքը: Պահնորդն առաջ եկավ, հենց նա, որ կնքվել էր Հորդանանում: Գունատ էր ու շփոթված: Ճանաչելով Հովհաննային՝ փակեց նրա ճանապարհը:

– Տիրուհի, քեզ չի կարելի դա տեսնել:

Բայց Հովհաննան նրանից մի կողմ նետվեց, իսկ հաջորդ պահին տեսավ, թե ինչպես երկու պահնորդ կոպիտ կտավի մեջ ինչ որ բան են փաթաթում: Իսկ հենց որ նա հասկացավ, թե ինչ են նրանք փաթաթում, ջահը մարեց: Ամեն ինչ մարեց: Պահնորդը տեսավ, թե ինչպես Հովհաննան երերաց ու նետվեց դեպի նա, բայց, մեկ է, չհասցրեց բռնել նրա ընկնող մարմինը:

Իսկ մինչ այդ դահլիճում շարունակվում էր ուրախ երաժշտությունն ու հարբածությունն անսանձ ուրախությունը հասել էր այն սահմանին, երբ խնջուկավորների մեջ մարդկայինից շատ քիչ բան է մնում: Սպասավորները ընկնող մեկ բերում էին տեսակ–տեսակ կերակուրներ, և այդ պատճառով էլ չորրորդապետի թիկնազորի պետի ներս բերած արծաթե սկուտեղին հյուրերը ուշադրություն դարձրին ո՛չ անմիջապես: Հովսեփն սկուտեղը տարավ ուղիղ դե-

պի Անտիպասի սեղանն ու դրեց իր տիրոջ առջև: Հարբած մարդու բուժ դեմքով Անտիպասը նայեց բերված սկուտեղին, անմիջապես չըմբռնելով, թե ինչ է վրան դրված: Բայց երբ ուշադիր նայեց, մի պահ սթափված նրա հայացքում սարսափ երևաց:

– Տար Սաղոմեին,– ճչաց նա, ու նրա ձայնի ոչ շինծու սարսափը փոխանցվեց հյուրերին:

Պահնորդն սկուտեղը տարավ հյուրերի լիակատար լուսթյան մեջ: Մարդկային դաժանությունն այդպիսի անթաքույց ցուցադրումից հետո ուրախությունը լքեց խնջուկի դահլիճը:

ՔԼՈՒԽ 22

Հովհաննան ուշքի եկավ ննջարանում, իր մահճակալին, ու անմիջապես զղջաց, որ վերադարձել է այս դաժան աշխարհը: Որոշ ժամանակ նա պառկել էր առանց շարժվելու: Բայց այն միտքը, որ մարգարեի արժանապատիվ թաղման համար ինքը պիտի հոգա, նրան ստիպեց վեր կանալ անկողնուց: Հովհաննեսի աշակերտներին նա տեսավ դեռ հեռվից: Նրանք որբի պես կուչ էին եկել ամրոցի դարպասների մոտ, փորձելով ինչ որ բան բացատրել պահնորդներին: Հովհաննային տեսնելով՝ նրանք ուրախացած ձեռքով արեցին: Հովհաննան մոտեցավ նրանց ու նրանք կնոջ վշտահար դեմքից հասկացան, որ ինչ-որ սարսափելի բան է կատարվել:

– Ի՞նչ է պատահել մեր ուսուցչին,– հուզմունքով հարցրին նրանք:

Հովհաննան ոչինչ չպատասխանեց, ավելի ճիշտ՝ ուզեց պատասխանել, բայց չկարողացավ, միայն լուռ արտասպեց: Աշակերտնե-

րը գլուխները կախելով սպասեցին մինչև նա դադարեց արտասպել ու հետո ասացին:

– Մենք ուզում ենք թաղել մեր ուսուցչին:

– Այո, նրան հարկավոր է թաղել,– գլխով արեց Հովհաննան ու տղամարդկանց տարավ դեպի պահնորդների զորանոցները: Պահնորդների պետն անմիջապես հանձնարարեց մահապատժի ենթարկվածի մարմինը հանձնել թաղելու համար: Բայց երբ սկսեցին խնդրել մարգարեի գլուխը, նա վճռականորեն հրաժարվեց գնալ չորրորդապետի կնոջ մոտ:

– Ինձ համար ավելի հեշտ է դժոխք իջնել, քան այդ կնոջ մոտ գնալ,– վրդովմունքով ասաց նա:

Հերովդեայի մոտ գնաց ինքը՝ Հովհաննան:

Չորրորդապետի կինն, առանց հանվելու, իր ննջարանում ողջ գիշեր նստել էր մարգարեի գլխի առջև: Մշուշված հայացքով նա նայում էր իր թշնամու գլխին: Երբեմն նրա աչքերում կարդացվում էր անմխիթար թախիժ՝ մի ինչ-որ ընդմիջտ կորսված բանի համար: Հատկապես հիմա էր հասկանում, որ չի հաղթել նրան, ով կարող էր կործանել իր երազանքը, իր դժվարուլթյամբ ձեռք բերված երջանկուլթյունը: Ոչ, նա ինքն էր հաղթված:

Երբ հեացող դուստրն իր հաղթանակի մա-

սին պատմելով ու խորհուրդ տալու խնդրանքով, թե ինչ կարելի է ուզել չորրորդապետից, մոտ էր վազել իրեն, Հերովդիան միայն մի բոպե էր վարանել: Այդ մի բոպեում նրա գլխով ամեն տեսակ խնդրանքների հարյուրավոր տարբերակներ էին անցել, բայց արդեն հաջորդ ակնթարթին նա միանգամից ասել էր.

– Խնդրի՛ր Հովհաննես Մկրտիչի գլուխը:

Սկզբում նույնիսկ ինքը չհասկացավ, թե ինչ ուզեց աղջկանից: Այդ վայրի միտքն ասես դուրս թռավ՝ ինչպես իր գոհին դարանակալած գող: Աղջիկն իր վախեցած աչքերը չուէլ էր մոր վրա:

– Այո՛, այո՛, աղջիկս, խնդրի՛ր միայն Հովհաննեսի գլուխը, – ավելի ամբանալով այդ մտքին՝ ասել էր Հերովդիան, աղջկա գլուխը սեղմելով իր ասիների մեջ ու համբույրներով ծածկելով նրա քրտինքից թրջված դեմքը. – ես քեզ կտամ իմ թանկարժեք իրերը, իմ զգեստները: Ամենն, ինչ կուզես՝ վերցրու, միայն թե խնդրիր Հովհաննեսի գլուխը:

Այդպիսի շռայլ խոստումներից աղջիկն ուրախացել, մոր գրկից անմիջապես դուրս էր թռել ու վազել խնջույքի դահլիճ: Հերովդիան հանկարծ ցանկացել էր հետ կանչել աղջկան ու ասել, որ փոխում է իր խնդրանքը: Նա արդեն ձեռքն աղջկա կողմն էր երկարել, բայց հետո

իջեցրել էր, հասկանալով, որ ի գորու չէ փոխելու իր որոշումը:

Այժմ, նայելով մարգարեի գլխին, Հերովդիան իրեն հարց էր տալիս. «Իսկ ի՞նչ էր հարկավոր անել. Հռո՞մ վերադառնալ հարբեցող ամուսնու մոտ ու շարունակել քարշ տալ կայսեր հաշվին ապրող կնոջ ողորմելի գոյությո՞ւնը: Իսկ աղջի՞կը, որին հարկավոր էր տեղավորել: Ինչո՞ւ ինչ-որ մեկն իր փոխարեն հանկարծ պիտի որոշի, թե ինչպես պիտի ինքն ապրի ու ում հետ ապրի: Մի՞թե դա արդարացի է: Եվ, առհասարակ, ի՞նչն է այս կյանքում արդարացի: Շուրջը նախանձություն է, ստորություն, խաբեություն, դաժանություն: Ի՞նչ կարելի է այդ ամենին հակադրել, եթե ոչ նույն ստորությունն ու խաբեությունը»:

Հերովդիայի մտքերն ընդհատեց աղախինը, որը գեկուցեց, որ վերակացու Քուզայի կինը ուզում է իրեն տեսնել: Հերովդիան դուրս եկավ հարևան ննջարան, որ ընդունի Հովհաննային: Նա ներս մտավ գունատ ու հուզված ու երկար չէր կարողանում խոսքն սկսել: Երբ Հերովդիան արդեն կորցնում էր համբերությունը՝ Հովհաննան, գլուխը խոնարհելով՝ շշնջաց.

– Տիրուհի, հանուն ամենայն սրբության, թաղելու համար ինձ տուր Հովհաննեսի գլուխը:

Հերովդեիան մտորեց:

– Մի՞թե դու չես հասկանում, որ դա անել չի կարելի:

– Ձեմ հասկանում,– անկեղծորեն զարմացավ Հովհաննան:

Հերովդեիայի աչքերում վախ փայլատակեց: Իջեցնելով ձայնը, ասես վախենում էր, որ կարող են իրենց լսել, ասաց:

– Եթե գլուխը միացնեն մարմնին, ապա նա հարուժյուն կառնի. չէ՞ որ նա սուրբ է:

Հովհաննային ցնցեց ոչ այնքան մարգարեի հարուժյուն առնելու գաղափարը, որքան այն, որ իր սպանած մարգարեին նա սուրբ է համարում: «Մի՞թե, իմանալով այս մարդու սուրբ լինելու մասին, նա համարձակվել էր սպանել նրան».– սարսափով մտածեց Հովհաննան:

Հերովդեիան, ասես կռահելով նրա մտքերը, ասաց.

– Ես մտածում էի, որ սուրբն ինձ համար սարսափելի է, քանի դեռ նա ողջ է, բայց հիմա հասկացա, որ մեռած նա ավելի սարսափելի է:

Հովհաննան այլևս չկարողացավ լսել ու սարսափահար հեռու փախավ նրանից: Աշակերտներին նա ասաց, որ Հերովդեիան հրաժարվում է տալ Հովհաննես Մկրտիչի գլուխը: Բայց երբ հնարավորուժյուն ստեղծվի, նա խոստացավ,

որ կթաղի մարգարեի գլուխը: Աշակերտները, վշտից ընկճված, լուռ գլխով արեցին Հովհաննային ու մարգարեի մարմինը վերցնելով՝ ճանապարհ ընկան, որպեսզի իրենց ուսուցչին հողին հանձնեն Սեբաստիայում, ուր չորրորդապետի իշխանությունը չէր տարածվում:

Շուտով Անտիպասն իմացավ, որ արաբների հիմնական զորքերը դուրս են եկել Պետրայից¹ ու իրենց ուժերը քաշում են դեպի Գամաղիտիդայի սահմանները: Անտիպասը նույնպես հրամայեց իր զորքերին շարժվել դեպի Գամաղիտիդա, որպեսզի վճռական ճակատամարտ տա: Բացի Գալիլիայից ու Բերեայից հավաքված զորքերից, նրան էին միացել նաև չորրորդապետ Փիլիպպոսի վարձկանների ջոկատները: Անտիպասը հույս ուներ այս ուժերով ջախջախել արաբներին: Անտիպասի զորքերը մարտի մեջ էին մտել, երբ դեռ չորրորդապետի ոչ բոլոր ուժերն էին մոտեցել ճակատամարտի տեղին: Նրանց հեռացրել էր արաբների հիմնական ուժերի կեղծ նահանջը: Տարվելով հետապնդումով, Անտիպասի հեծելազորը թակարդն էր ընկել: Հենց որ ձիերի լավան լցվել էր կիրճը, մինչ այդ թաքնված արաբական նետաձիգներն ասես սպանդանոցում անասուն էին

¹ Պեյրա - արարական պեյրոսյան մայրաքաղաք:

Ջարդուժ, սկսել էին թաքստոցներից նետահարել կուտակվող հեծելագորին: Արեստասի մյուս ուժերը չըջանցել էին գալիլիացի նիզակակիրների հետևակային գնդերին՝ շնորհիվ Փիլիպոսի չորրորդապետութայան վարձկան ջոկատների, որոնք իրենց կողմն էին անցել: Շրջանցելով գալիլիացիներին՝ արաբներն այնպես անսպասելի էին հարվածել թիկունքից, որ գործը, կորցնելով իր ողջ ռազմական ավյունը, փախել էր: Ժողովրդի մեջ կարծիք էր տարածվում, որ Անտիպասի պարտությունն Աստծո պատիժն էր Հովհաննես Մկրտիչի մահապատժի համար: Որպեսզի խուսափի Հռոմի հանդիմանություններից, Անտիպասը Արեստասի դեմ բողոք գրեց Տիբերիոսին ու դադարեցրեց մարտական գործողությունները:

Անտիպասի ողջ արքունիքն անմիջապես տեղափոխվեց Երուսաղեմ, Զիթենյաց լեռան պալատ: Հենց այդ ժամանակ Երուսաղեմում էր գտնվում նրա եղբայր Փիլիպոսը, Պանաիդայի ու Բատանեի չորրորդապետը, ու Անտիպասը, Հերովդիայի համոզելով, խնամախոսեց նրան իր խորթ աղջիկ Սաղոմեի համար:

Գալով Զիթենյաց լեռան պալատ՝ Հերովդիան որոշեց թաքցնել Հովհաննես Մկրտիչի գլուխը: Նա այն փաթաթեց սփռոցի մեջ ու երբ եկավ

գիշերը, չվստահելով ծառաներից ոչ մեկին, ինքն ախոռների մոտ փոս փորեց ու այնտեղ էլ, ախոռներից այն կողմ, թաղեց սուրբ մարգարեի գլուխը: Այդ օրը Քուզան ուշ երեկոյան վերադառնում էր Գալիլիայից ու պատահամբ տեսավ, թե ինչպես իր տիրուհին բոլորովին մենակ գնում է ախոռներից այն կողմ: Նրան ուժեղ հետաքրքրություն պատեց: Նա այդտեղ թաքնվեց ու տեսավ, թե ինչպես է Հերովդիան փաթաթած մի բան թաղում: Նա կռահեց, թե հատկապես՝ ու ինչ է թաքցնում չորրորդապետի կինն ու խռովահոյզ փախավ տուն: Նա այնպես էր հուզված, որ Հովհաննես սկսեց համառորեն հարցուփորձ անել հուզմունքի պատճառի մասին: Քուզան փորձեց լռել, բայց հետո, չհամբերելով, ամեն ինչ պատմեց կնոջը: Հովհաննես սարսափեց այն բանից, որ մարգարեի գլուխն այդպիսի անհամապատասխան տեղում է թաղված: Նա ոչինչ չասաց ամուսնուն, բայց հաջորդ օրը նախապատրաստեց մաքուր սավան ու լայն կավե անոթ: Հետո անոթով մյուսուն ու հում կավի մի կտոր վերցնելով՝ Հովհաննես գիշերն անցավ ախոռներից այն կողմ: Փխրեցված հողի թարմ հետքերով նա շուտով գտավ գլխի թաղման տեղը: Վախեցած մի պահ շուրջը նայեց, փորելով հանեց կապոցը, արձա-

կեց այն ու չկարողացավ զսպել արցունքները: Ողբալով մարգարեին, նա հանեց մյուռոնով անոթն ու թանկարժեք հեղուկը լցրեց Հովհաննես Մկրտիչի գլխին: Հետո փաթաթեց այն մաքուր, սպիտակ սավանի մեջ ու երկյուղածուլթյամբ դրեց կավե անոթի մեջ: Անոթը կափարիչով ծածկեց, ճեղքերը փակեց հուժկավով, տեղափոխեց այգի ու որքան հնարավոր է՝ խորը թաղեց ձիթենու տակ: Ամեն ինչ այդպես անելով՝ Հովհաննես վերադարձավ տուն, բայց անցած օրվա ապրումներից մինչև առավոտ չկարողացավ քնել:

ՊԼՈՒԽ 23

Իսկ առավոտյան Հովհաննես չկարողացավ տեղից բարձրանալ: Ոտքերը կնոջը չէին ենթարկվում:

– Քեզ ի՞նչ է պատահել, – անհանգստացած հարցրեց ամուսինը:

Նա ոչինչ չկարողացավ պատասխանել, պառկել էր անտարբեր ամեն ինչին ու նաև իր վիճակին:

Երեք օր անց պայատում իրարանցում սկսվեց: Անհանգստությունից իր տեղը չգտնող Հերովդիան, այն բանից հետո, ինչ թաղել էր Հովհաննես Մկրտիչի գլուխը, վերջապես որոշել էր հանել մարգարեի գլուխն ու վառել: Միստիկական սարսափ պատեց չորրորդապետի կնոջը, երբ նա չգտավ Հովհաննեսի գլուխը: Չիմանալով ինչպես դա բացատրել, նա անմիջապես հանձնարարեց հավաքվել Տիբերիա գնալու համար: Բայց այնտեղ էլ անհանգստությունն ու տագնապը չէին լքում նրան:

Քուզան Հովհաննային էլ ուղարկեց Տիբե-
րիա, հուսալով, որ Գալիլիայի թարմ օդը նրան
օգտակար կլինի: Ինքը հարկադրված էր Երու-
սաղեմում մնալ: Տիբերիայում Հովհաննան
չլավացավ: Նա այդպես էլ պառկած էր՝ հա-
մարյա ուտելիք չընդունելով: Աչքի առաջ հալ-
վում էր: Բժիշկները տարակուսանքով միայն
ձեռքերն էին տարածում ու կարծում էին, որ
պիտի պատրաստվել մահվան: Հերովդիայի
աղախինը լսել էր Նազարեթից Կափառնայու-
մում ու նրա շրջակայքում հայտնված Մար-
գարեի հրաշագործ բուժումների մասին: Նա
իշուկը լծեց սայլակին, այնտեղ ծղոտ լցրեց ու
ծառաներին խնդրեց, որ օգնեն իրեն տիրու-
հուն տեղափոխելու: Վերակացուի կնոջն զգու-
շորեն պառկեցրին ծղոտին ու տարան Կափառ-
նայում: Հովհաննան պառկել էր սայլակին ու
անտարբեր հայացքով նայում էր գալիլիական
անհուն երկնքի թափանցիկ լազուրին: Նրա հո-
գում այնպես դատարկ էր, ինչպես այդ երկն-
քում: Անիվների բազի յուղով առատ յուղած
թիակալները չէին ճռռում, միայն երբեմն սայ-
լակն էր սկսվում ցնցվել, երբ անիվների տակ
խոշոր քարեր էին ընկնում: Սայլակի հետ
ցնցվում էր նաև Հովհաննայի անկամ մարմի-
նը: Նրանց հարկ եղավ Կափառնայումից գնալ

Գեննեսարեթի լճի ափի երկայնքով, մինչև վեր-
ջապես հասան զառիթափ մի բլրի: Այն ամբող-
ջովին ծածկված էր ժողովրդով: Ո՛վ կանգնել,
ո՛վ պառկել էր գետնին, ու բոլոր հայացքներն
ուղղված էին դեպի գազաթին կանգնած Մար-
գը: Ինչ-որ մեկը շնչաց Հովհաննային, որ դա
ինքը՝ Հիսուս Նազովրեցին է: Հիսուսը խոսում
էր ու նրա խոսքերը երկյուղած լուսթյան մեջ
անարգել հասնում էին յուրաքանչյուրի լսո-
ղությանը:

– Երանի՛ հոգով աղքատներին, որովհետև
նրանցն է երկնքի Արքայությունը: Երանի՛ սգա-
վորներին, որովհետև նրանք պիտի մխիթարվեն:

Այդ Մարդու խոսքերն, ասես անձրևի կե-
նարար շիթերի նման ոռոգում էին Հովհան-
նայի արդարության հանդեպ հավատը կորց-
նելուց չորացած հոգին: Ու խանդաղատանքի
արցունքները, հիվանդության երկար օրերից
հետո առաջին անգամ, դուրս ցայտեցին կնոջ
աչքերից: Աստծո Արքայությունն հռչակող
Շնորհալի Մունետիկը խոսում էր հեզերի,
արդարության ծարավիների, ողորմածների,
սրտով մաքուրների, հալածվածների մասին, ու
Նրա ամեն մի խոսքը բուժիչ բալասան էր Հով-
հաննայի սրտին: Նրան թվում էր, որ ամեն ինչ
հատկապես իր համար է ասված, որ այդ ամենը

միայն իր համար էր: Նա դա զգաց ամբողջ հոգով, չկասկածելով էլ, որ հենց այդպես էլ մտածում են Քրիստոսին մյուս լսողները:

Բայց ահա Հիսուսն ավարտեց խոսքն ու մարդկանց աղմուկից ու շարժումից Հովհաննան հասկացավ, որ Նա գալիս է: Ահա Նա անցնում է իր կողքով. «Մի՞թե նա ինձ չի նկատելու: Մի՞թե կողքովս կանցնի», – անհանգստացավ Հովհաննան: Ոչ: Նա կանգ է առնում ու մեկնում է իր ձեռքը: Նա լուռ հպվում է կնոջ գլխին, ու նա նույնիսկ ծածկոցի տակից զգում է Նրա ձեռքերի անսովոր տաքությունը: Այդ տաքությունը թափանցում է նրա ողջ էությունը: Հովհաննան հանգստություն է զգում, թեթևություն ու անանց ուրախություն: Նա շարունակում է գնալ, բայց ինքը դեռ զգում է Նրա ձեռքերի բարեչնորհ տաքությունը: Հովհաննան փակում է աչքերն ու քնում: Հիվանդություն վերջին օրերին առաջին անգամ նա քնում է այնպես թեթև, ինչպես քնել էր միայն մոր ձեռքերին, երբ դեռ մանուկ էր:

Երազում Հովհաննան ճախրում էր: Ծախրում էր ազատ ու թեթև այն նույն երկնային լազուրում, որին, դեռ ոչ շատ առաջ, հիվանդություն մահիճից նայում էր անտարբեր: Նա ճախրում է ու բլուրին տեսնում Նրան՝ շրջա-

պատված ժողովրդի բազմությունը: Այդ պահին նա երկնքից գետին է նետվում ու արթնանում: Ծախրանքի այդ ընդհատումը թախիժ չի բերում, ինչպես մի ժամանակ, մանկության տարիներին: Հովհաննան հիմա հասկանում է. ուր Հիսուսն է, այնտեղ էլ երկիրքն է: Արթնացումը թեթև էր, ինչպիսին ինքը՝ երազը: Իր գլխավերևում նա տեսավ մի շատ գեղեցիկ, երիտասարդ կնոջ հակված դեմքը: Կինն իրեն սիրալիորեն ժպտում էր ու այնպես պարզ ասաց, կարծես իրենք ամբողջ կյանքում ծանոթ էին.

– Ողջունում եմ քեզ, Հովնաննա: Ես Մարիամ Մագդաղենացին եմ:

Հովհաննան շուրջը նայեց ու տեսավ, որ ինչ-որ տան մեջ է: Կինը կրակի մոտ ապուր է պատրաստում:

– Որտե՞ղ է Նա, որպեսզի բուժվելու համար իմ շնորհակալությունը հայտնեմ, – փորձելով թաքցնել հուզմունքը՝ հարցրեց Հովհաննան:

– Դու դա չես հասցնի անել, Հովհաննա: Ուսուցիչը հիմա Հովնանի որդու՝ Սիմոնի տանն է: Հիսուս Նազովրեցին միայն քեզ չի բուժել: Ահա Շուշանը, – նա ցույց տվեց կրակի մոտ հոգացող կնոջը, – նրան նույնպես Ուսուցիչն է բուժել:

Հովհաննային ապուր տվեցին, ու նա սկսեց

ախորժակով ուտել: Իսկ այդ միջոցին Մարիամ Մազդաղենացին շարունակեց իր պատմութիւնը:

– Հորս զոհվելուց հետո ես տառապում էի սարսափելի հիվանդութեամբ: Այնպես էի տառապում, որ չէի ցանկանում ապրել: Բայց Հիսուսը բուժեց ինձ, ու այժմ իմ կյանքը Նրան է պատկանում: Մենք, նրա բուժած կանայք, գնում ենք մեր Ուսուցչի հետևից ու ծառայում ենք Նրան ինչով որ կարողանում ենք: Հագուստ ու կոշիկ ենք գնում Նրա աշակերտների համար, միթերք ենք ձեռք բերում ու կերակուր պատրաստում: Տասներկուսը մշտապես գնում են Հիսուսի հետ: Նրանցից ոմանք նախկինում եղել են սրբապիղծ Հերովդես Անտիպաս թագավորից մահապատժի ենթարկված Հովհաննես Մկրտիչի աշակերտները:

– Ես ճանաչում էի Հովհաննես մարգարեին, – չզիմանալով բացականչեց Հովհաննան:

Կանայք սկսեցին հարցուփորձ անել Մկրտիչի մասին, ու Հովհաննան ամեն ինչ պատմեց: Իսկ հետո սրտի նվազումով հարցրեց.

– Իսկ կարելի՞ է ես էլ գամ ձեզ հետ:

– Արի՛, – ուղղակի պատասխանեց Մարիամ Մազդաղենացին: Հովհաննան երախտագիտութեան պոռթկումով համբուրեց Մարիամի ձեռքը, իսկ նա քնքշորեն գրկելով՝ ասաց.

– Հիմա քեզ համար նոր կյանք կգա: Մեզ հետ նաև Ուսուցչի ազգականուհիներից են գալիս: Դու վաղը նրանց հետ կժանոթանաս: Դրանք հրաշալի կանայք են. Սաղոմեն՝ Զեբեդեոսի կինը, նրա երկու որդիները՝ Հակոբոսն ու Հովհաննեսը, որ Հիսուսի աշակերտներն են, Մարիամը՝ Կղեովպասի կինը: Բայց մեր՝ կանանց մեջ, ամենահիանալիին Հիսուսի Մայրն է, Նազարեթից Մարիամը:

– Այո, այո, – անմիջապես շարունակեց Շուշանը, – Նրանից սիրո ու հանգստութեան այնպիսի բարեշնորհ զգացողություն է ճառագում, որ երբեմն թվում է, թե այդ սերը ողջ աշխարհին կհերիքի:

Շուտով Հովհաննան իմացավ, որ Անտիպասն իր ամուսին Քուզային ինչ որ գործերով ուղարկել է Հռոմ: Դա նրան նույնիսկ ուրախացրեց: Այժմ նա ազատ կարող էր մնալ իր Ուսուցչի կողքին: Հովհաննան մի անգամ էլ եղավ Տիբերյան պալատում, որպեսզի վերցնի իր արծաթն ու, Մարիամի ու Շուշանի նման, իր ունեցվածքով ծառայի Հիսուս Նազովրեցուն:

ՔԼՈՒԽ 24

Ղազարոսի՝ ճիթենու ստվերոտ այգով շրջապատված տունը գտնվում էր Ձիթենյաց լեռան հարավ-արևելյան լանջին, Բեթանիա ոչ մեծ բնակավայրում: Տան կողքով անցնում էր Երուսաղեմից դեպի Երիքով գնացող ճանապարհը: Ծնողներից ժառանգածով ոչ վատ կարողություն ունեցող Ղազարոսը շատ էր օգնում աղքատ մարդկանց ու նրա տունն ամենահյուրնկալն էր ողջ շրջանում: Ղազարոսը սիրում էր իր մոտ հյուրնկալվող մարդկանց հետ խոսել Աստծո, մարդու համար Աստծո նախանշած ուղիների մասին: Իմանալով Ղազարոսի բարեպաշտությունը՝ հաճախ նրա տանը դպիրներ ու րաբբիներ էին կանգ առնում: Նա նրանց հարցեր էր տալիս, թե ինչպիսի գործերն են հաճո Աստծուն, ինչպես պիտի ապրել՝ պահպանելով Նրա օրենքները: Դպիրները դատողություններ էին անում, վիճում իրար հետ, բայց այդ գիտուն մարդկանց դատողություններում ինչ-որ բան միշտ պակասում էր: Նրանց

վեճերը հիմնականում պտտվում էին այն բանի շուրջ, թե ինչպես ճշգրիտ կատարել օրենքի բոլոր գրավոր կարգադրությունները: Մի անգամ նրանք լրջորեն դատողություններ էին անում, թե կարելի՞ է արդյոք ուտել շաբաթ օրը հավի ածած ձուն, ճանապարհի քանի՞ փուլ կարելի է անցնել շաբաթ օրով: Դրա համար, երբ Ղազարոսը գալիլիացի մի Ուսուցչից լսեց, որ «ոչ թե մարդն է շաբաթվա համար, այլ շաբաթը մարդու», նա զարմացել էլ իր հոգևոր պահանջմունքներին համապատասխանող այդ մտքի պարզությունից: Նա սկսեց Ուսուցչին խնդրել զրուցելու համար գալ իր տուն: Լավ էր. Երուսաղեմից մինչև Բեթանիա ճանապարհը շատ չէր: Հիսուսը, այդպես էին անվանում Ուսուցչին, եկավ իր մի քանի աշակերտներով: Սեղանին, որ Ղազարոսը գցել էր Նազովրեցի Հիսուսի պատվին, տան տերը ոչինչ չէր կարողանում ուտել, լսում էր ու լսում այդ ճիշտ որ ոչ սովորական Ուսուցչին: Հիսուսը խոսում էր ոչ դպիրների ու փարիսեցիների պես, այլ ինչպես Աստծո ճանապարհի գաղտնիքներից խոսելու իշխանություն ունեցող: Հիսուսին նա ուզում էր լսել անվերջ: Եվ ոչ միայն լսել, այլև անել այն, ինչ սովորեցնում էր Գալիլիացին: Ղազարոսի հետ ապրում էին նրա երկու հարազատ

քույրերը՝ Մարթան ու Մարիամը: Նրանք, որ հյուրերի այցերին սովորաբար գցում էին սեղանն ու հետո դպիրների վեճերին անտարբեր՝ անմիջապես հեռանում, այժմ չէին կարողանում հեռանալ սեղանից՝ ջանալով որսալ Ուսուցչի ամեն խոսքը: Ղազարոսին հարկ էր լինում նշաններով քույրերին հիշեցնել հյուրերին սպասարկելու իրենց պարտականությունների մասին:

Այդ առաջին հանդիպումից հետո Հիսուսն, ամեն անգամ, երբ լինում էր Երուսաղեմում, սկսեց այցելել Ղազարոսի տուն: Ղազարոսը նկատեց, որ գալիլիացի Ուսուցչին էլ է դուր գալիս իրենց մոտ լինելը: Այժմ, երբ Հիսուսը գալիս էր, Ղազարոսի տանը տոն էր լինում: Ուսուցիչը նրան իր ընկերն էր անվանում, որն անասելի ուրախացնում էր տան տիրոջը:

Աշուն եկավ: Մոտենում էր Տաղավարահարաց տոնը, հրեական ամենաուրախ տոներից մեկը: Բայց Ղազարոսի տանը ուրախություն չէր զգացվում: Ահա արդեն կես տարուց ավելի Ուսուցիչը չէր եղել Երուսաղեմում ու չէր այցելել Բեթանիա: Քույրերը շատ տխուր էին, իսկ Ղազարոսն իր տեղը չէր գտնում. «Բան պատահած չլինի՞ Հիսուսին»,– որերորդ անգամ տագնապած հարցնում էր ինքն իրեն Ղազարոսը:

Մի անգամ, երբ Ղազարոսն իր քույր Մարիամի հետ տանը նստած զրուցում էր Ուսուցչի մասին, բակից ներս վազեց Մարթան: Նրան ճանաչել չէր լինի: Դեմքն այնպիսի անկեղծ երջանկով թյամբ էր փայլում, որ բոլորին պարզ դարձավ պատճառը: Մարիամը հուզմունքից երկու ձեռքը կրծքին սեղմած՝ լուռ սպասում էր, թե քույրը երբ կհայտնի Ուսուցչի գալստյան մասին: Իսկ եղբայրը հուզմունքից միայն հոգոց էր հանում.

– Գալի՞ս է:

– Այո՛, այո՛,– աղջնակի պես թռչկոտեց Մարթան ու նետվեց գրկելու քրոջը, – հենց նոր Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսից լուրն առա: Նա առաջ է անցել Ուսուցչից ու հիմա իր տանն է, Երուսաղեմում, իսկ Հիսուսը գալիս է ուղիղ մեզ մոտ: Լսո՞ւմ եք: Մեզ մո՛տ:

Բոլորը տնից դուրս վազեցին, որ դեռ ճանապարհին դիմավորեն սիրելի Ուսուցչին: Հիսուսը գալիս էր մի քիչ կորացած ու հոգնած քայլվածքով: Հագուստը ճանապարհին փոշոտվել էր: Նրան մի քանի աշակերտ էր ուղեկցում, մյուսները մնացել էին Երուսաղեմում: Երբ Հիսուսը տանտերերի ուրախ բացականչությունների տակ մտավ տուն, Մարթան անմիջապես

կավե մեծ թաս ու ջրով լիքը սափոր բերեց նրա ոտքերը լվանալու համար:

Ոտքերը լվանալուց հետո Ուսուցչին հանգստանալու համար տարան նրան հատկացված ննջարանը, իսկ Ղազարոսը գնաց ընկերներին հրավիրելու ընթրիքի: Նա շատ էր ուզում, որ ոչ միայն ինքը, այլ ինչքան հնարավոր է՝ շատ մարդ լսի Ուսուցչի խոսքերը: Քույրերն սկսեցին հոգալ տնտեսություն մասին, նրանց գլխավոր հոգսն էր՝ որքան հնարավոր է լավ հյուրասիրել այդպիսի թանկագին Հյուրին: Շուտով Ուսուցիչը, փոխված թարմ հագուստով, ելավ այգի ու նստեց նստարանին: Մարիամն անմիջապես նստեց նրա ոտքերի տակ: Նա Ուսուցչին ինչ որ հարց տվեց: Նա նրան պատասխանում էր, իսկ Մարիամը սրտի նվաղումով լսում էր Նրա խրատները: Մարթան, որ տնային գործերով էր զբաղված, միայն ընդհատումներով էր լսում, թե ինչպես էր Հիսուսն ասում:

– Երկնքում ավելի շատ ուրախություն կլինի մեկ ապաշխարող մեղավորի համար, քան իննսուներեք արդարների, որոնց ապաշխարություն պետք չէ:

– Ինչպե՞ս թե, – տարակուսում էր Մարիամը, – ինչո՞ւ երկնքում իննսուներեք արդարների

ընդհանուր ավելի քիչ կուրախանան, քան՝ մի ապաշխարող մեղավորի:

Հիսուսը շարունակում էր.

– Ո՞ր կինը, ունենալով տասը դրամ, եթե կորցնի մեկ դրամը, ճրագ չի վառի և չի ավլի սենյակը փութով և չի փնտրի, մինչև որ գտնի, իսկ գտնելիս չի կանչի իր բարեկամներին ու հարևաններին ու չի ասի «ուրախացե՛ք ինձ հետ, ես գտա կորցրածս դրամը»:

«Ի՞նչ երջանիկ է Մարիամը, որ կարող է նստել ու լսել Ուսուցչին, – ակամա քրոջը նախանձելով՝ ինքն իրեն մտածեց Մարթան: – Բայց եթե ես էլ նստեմ, ո՞վ պիտի հյուրասիրությունը զբաղվի»:

Մարթան շարունակում էր հոգալ տնային գործերն ու արդեն նեղանում էր քրոջից, որ նա իրեն չի օգնում: «Մի՞թե Ուսուցիչը չի նկատում, որ քույրս ինձ մենակ է թողել», – վրդովված մտածում էր Մարթան ու, վերջապես չհամբերելով, հանդիմանանքով դիմեց Ուսուցչին.

– Տե՛ր, մի՞թե քեզ փուլթ չէ, որ քույրս ինձ մենակ է թողել գործի մեջ, ասա՛ դրան, որ օգնի ինձ:

Հիսուսը նրան ասաց.

– Մարթա՛, Մարթա՛, դու հոգս ես անում և շատ բաներով ես զբաղված, բայց այստեղ մեկ

բան է պետք. Մարիամը ընտրել է լավ մասը, որը նրանից չպիտի վերցվի:

Այդտեղ Մարթան հասկացավ, որ Ուսուցչի համար կարևոր է ոչ թե այն, ինչ Նրան տալիս են, այլ այն, ինչ Նրանից ստանում են: Երկրային հաց է պետք մարդուն, բայց «միայն հացով չի ապրի մարդ, այլ՝ այն ամեն խոսքով, որ դուրս է գալիս Աստծո բերանից»¹:

Այդպես մտածելով ու ամաչելով՝ Մարթան որոշեց այլևս երբեք չտրտնջալ քրոջից: Երկու օր Ղազարոսի տանը մնալով՝ Հիսուսը գնաց Երուսաղեմ, Տաղավարահարաց տունին, որից հետո նորից ճանապարհվեց դեպի Գալիլիա:

ԳԼՈՒԽ 25

Չմեռ եկավ: Հիսուսը նորից Երուսաղեմ գնաց, այս անգամ արդեն՝ տաճարի նաւակատիքի տունին: Այդ օրը Իսրայելի ժողովուրդը հիշում է Հուդա Մակաբայեցու կողմից տաճարի վերաշինության իրադարձությունը, որը սարսափելիորեն պղծել էր Ասորիքի թագավոր Անտիոքոս Եպիփանեսը: Այդ տունին Երուսաղեմում միշտ շատ ժողովուրդ է հավաքվում:

Հիսուսը նորից հյուր գնաց Ղազարոսին: Մարթան ու Մարիամը նորից վայելում էին սիրելի Ուսուցչի ներկայությունը: Մի քանի օր իր ընկերների մոտ հյուրնկալվելով՝ Հիսուսը գնաց Երուսաղեմ: Շուտով Ղազարոսին ու քույրերին անհանգստացնող լուրեր հասան, որ Նավակատիքի տունին Ուսուցիչը ժողովրդի մեջ սկսել է խոսել Իր մասին իբրև Մեսիայի (Քրիստոսի), որի համար փարիսեցիներն ու օրենսգետները ցանկացել են Նրան քարկոծել: Նրանք Հիսուսին մեղադրել են Աստծուն անարգելու

¹ Մաթթ. Գ, 4:

Համար և նույնիսկ փորձել են բռնել Ուսուցչին, բայց չեն կարողացել: Նրա տեսքից շփոթված՝ նրանք Հիսուսին ճանապարհ են տվել ու ատելությունից կարմրատակած դեմքերով նայել, թե ինչպես է հեռանում:

Ղազարոսն ու իր քույրերը շատ անհանգստացան Ուսուցչի համար, բայց շուտով թեթևություն զգալով իմացան, որ Հիսուսն անցել է Հորդանանից այն կողմ՝ Բերեա:

– Ուսուցիչն այժմ անվտանգ տեղ է, – ուրախությամբ ասում էր Մարթան, – ահա ամեն ինչ կհանդարտվի, ու մենք նորից կտեսնենք Նրան:

Գարնան գալու հետ Ղազարոսն անսպասելի հիվանդացավ: Քույրերը հոգատարությամբ խնամում էին նրան: Բայց Ղազարոսի վիճակը չէր լավանում: Ծանր տառապելով՝ Ղազարոսն այնուամենայնիվ փորձում էր քույրերին հանգստացնել, ասելով, որ մինչև Զատիկն անպայման կլավանա, չէ՞ որ Ուսուցիչը խոստացել է տոնին այցելել: Բայց օր – օրի եղբոր վիճակն ավելի ու ավելի էր վատանում: Քույրերը հալումաչ էին լինում ապրումներից՝ տեսնելով թե ինչպես է իրենց սիրելի եղբայրն աչքի առաջ բառացիորեն հալվում:

– Միայն Ուսուցիչը կարող է օգնել մեր եղբորը, – հուսահատ բացազանչեց Մարիամը:

– Դու ճիշտ ես, քույր, – արձագանքեց Մարթան, – ես էլ եմ հավատում, որ միայն Հիսուսը կարող է բուժում բերել մեր եղբորը:

Քույրերը որոշեցին Հիսուսին իմացնել իրենց եղբոր հիվանդության մասին: Ծառա ուղարկեցին Բերեա: Նա Հիսուսին գտավ Հուդայի սահմանի մոտ ու ասաց Նրան.

– Տե՛ր, ահավասիկ նա, ում Դու սիրում էիր, հիվանդացել է:

– Այդ հիվանդությունը՝ մահվան չէ, Աստծո փառքի համար է, – ասաց Հիսուսն ու փոքր ինչ լուելով՝ ավելացրեց, – որպեսզի դրանով Աստծո Որդին փառավորվի:

Բոլորը մտածում էին, որ Ուսուցիչն անմիջապես կմեկնի Բեթանիա, բայց Նա էլի երկու օր մնաց Բերեայում:

Այդ ընթացքում, երբ ծառան դեռ Բերեայի ճանապարհին էր, Ղազարոսն ավելի վատացավ: Նա զգաց, որ մեռնում է ու կանչեց քույրերին.

– Իմ սիրելի քույրե՛ր, Մարթա՛, Մարիա՛մ, – ասաց նա նրանց, – ես մեռնում եմ, այդպես էլ չտեսնելով իմ Ուսուցչին: Բայց մեռնում եմ այն Երկնքի Թագավորության հավատով, որի մասին Նա միշտ ասում էր մեզ: Միակ բանը, որ վշտացնում է իմ հոգին, այն է, որ դուք մենակ կմնաք ու ձեզ համար հոգացող չի լինի:

Այս խոսքերի վրա քույրերը դառն արտասովեցին: Երեկոյան կողմ Ղազարոսը խաղաղ վախճանվեց: Հաջորդ օրը թաղման սգո թափորը շարժվեց դեպի գերեզմանի քարայրը, որն իր համար նախօրոք պատրաստել էր Ղազարոսը: Ողջ Բեթանիան էր գնում հանգուցյալի աճյունի հետևից: Երուսաղեմից ու Երիքովից Ղազարոսին ճանաչող շատ հրեաներ էին եկել: Բոլորը սիրում էին ամեն մարդու հոգսին ուշադիր այդ ուրախ ու հյուրասեր տանտիրոջը: Մարդիկ անկեղծորեն ողբում էին Ղազարոսի համար ու կարեկցում նրա վշտահար քույրերին:

Այդ ժամանակ Հիսուսը հայտնեց, որ պատրաստվում է Բեթանիա գնալ: Աշակերտները փորձեցին Ուսուցչին հետ պահել այդքան վտանգավոր ձեռնարկից.

– Բաբբի, հրեաները բոլորովին վերջերս ուզում էին քարկոծել Քեզ, և հիմա Դու նորի՞ց ես գնում այնտեղ:

Բայց երբ առաքյալները Փրկիչի խոսքերից հասկացան, որ Ղազարոսը մեռել է, նրանք համարձակություն առան, իսկ Թովմաս առաքյալը բացականչեց.

– Եկեք մենք էլ գնանք ու նրա հետ մեռնենք:

Երբ Հիսուսն իր աշակերտների հետ մոտենում էր Բեթանիային, բնակավայրի մոտ, խոր ափսոսանքի խոսքերով, Մարթան դիմավորեց նրանց:

– Տե՛ր, եթե Դու այստեղ լինեիր, իմ եղբայրը չէր մեռնի:

– Քո եղբայրը հարություն կառնի,– ասաց նրան Հիսուսը:

– Գիտեմ,– պատասխանեց Մարթան,– որ հարության ժամանակ՝ վերջին օրը հարություն կառնի:

– Ես իսկ եմ հարությունն ու կյանքը,– ասաց Ուսուցիչը,– ով հավատում է Ինձ, թեպետ և մեռնի, կապրի՛: Հավատո՞ւմ ես այս բանին:

– Այո, Տեր, հավատում եմ, որ Դու ես Քրիստոսը, Աստծո Որդին, որ աշխարհ էիր գալու:

Մարթան հիշեց, թե Ուսուցիչն ինչպես Երուսաղեմում, Տաղավարահարաց տոնին իրեն Մեսիա հռչակեց ու հիմա, երբ ակամա խոստովանեց, որ Հիսուսն Աստծո որդի է, նրա մեջ հանկարծ ազոտ հույս ծագեց: Նա դեռ չգիտեր, թե մտքովն ինչ անցավ, բայց հոգով զգաց, որ Ուսուցիչը մահի վրա էլ իշխանություն ունի:

Այդ ժամանակ Մարիամը նստած էր տանը, իր վիշտը մխիթարող ազգականներով ու հարևաններով շրջապատված: Մարթան մոտեցավ

նրան ու մեմ շնջաց.

– Ուսուցիչն այստեղ է ու կանչում է քեզ:

Մարիամը վեր կացավ ու շտապ դուրս եկավ տնից: Նրան հետևեցին մյուսները, մտածելով, որ նա գնաց գերեզմանի վրա լացելու: Նրանք նրան գտան Հիսուսի ոտքի տակ հեկեկալիս ու նույն խոսքերը, որ ասել էր Մարթան՝ կրկնելիս.

– Տե՛ր, եթե Դու այստեղ լինեիր, իմ եղբայրը էջր մեռնի:

Այդ վիշտը խորապես ցնցեց Փրկիչին, նրա աչքերը խոնավացան:

– Տեսեք, թե ինչպես էր սիրում նրան,– Հիսուսի աչքերում արցունք տեսնելով՝ ասում էին բոլորը:

– Ո՛ւր դրիք նրան:

– Տե՛ր, արի՛ ու տե՛ս,– պատասխանեցին արտասովոր քույրերը:

Շուտով նրանք հասան գերեզման, որն, ըստ հրեական ավանդույթի, մուտքը քարով փակված մի ոչ մեծ քարայր էր: Չորս օր էր անցել, ինչ Ղազարոսի մարմինը դրել էին այնտեղ: Հիսուսը հանձնարարեց քարը վերցնել գերեզմանից:

Մարթան երկչոտությունք տրտնջաց, ասելով, որ դիակը, հավանաբար, արդեն սկսել է քայքայվել: Դրան Հիսուսն ասաց.

– Քեզ չասացի՞, եթե հավատաս, կտեսնես Աստուծո փառքը:

Երբ քարը վերցրին՝ Փրկիչն աչքերը դեպի երկինք բարձրացնելով սկսեց աղոթել.

– Հա՛յր, գոհույթյուն եմ տալիս Քեզ, որ լսեցիր ինձ: Ես գիտեի, որ Դու ամեն ժամ լսում ես ինձ, բայց այս անում եմ շուրջս կանգնած այս ժողովրդի համար, որպեսզի հավատան, որ Դո՛ւ ինձ ուղարկեցիր:

Վերջացնելով աղոթքը՝ Տերն ուժգին բացա-կանչեց.

– Ղազարո՛ս, վե՛ր կաց, դո՛ւրս արի:

Երբ քարայրի խորքում թաղման պատանքով փաթաթված հայտնվեց մեռածը՝ ամբոխին սարսափից սարսուռ պատեց:

– Արձակեցեք դրան և թողեք, որ գնա – հանձնարարեց Հիսուսը չտեսնված հրաշքի ցնցված ահանատեսներին:

Հիսուսի նոր, մեծագույն հրաշքի լուրերը չափազանց շփոթեցրին ու հուզեցին ատյանի անդամներին: Խորհրդակցելով՝ նրանք որոշում ընդունեցին գալիլիացի Քարոզիչի ձեռքակալույթյան մասին: Բայց Հիսուսը չգնաց Երուսաղեմ, այլ աշակերտների հետ Հորդանանից անցավ Եփրայիմ քաղաքը:

ՔԼՈՒԽ 26

Մոտենում էր Զատիկի տոնը, ու տարբեր տեղերից դեպի Երուսաղեմ ձգվեցին ուխտավորների խմբերը: Հիսուս Քրիստոսն իր աշակերտներին հետ դուրս եկավ Եփրայիմից ու ուղևորվեց Երուսաղեմ: Այդ ողջ ընթացքում Քրիստոսի հետ եղած կանայք նույնպես ուրախություններ հետևեցին Նրան դեպի մեծ տոնը: Թվում էր, թե միայն Սաղոմեն չի բաժանում համընդհանուր ուրախությունը: Ինչ-որ մշուշոտ կանխագագացում կնոջը հանդիստ չէր տալիս: Վերջին դեպքերը նրան մոտեցող դժբախտություն նախանշանակն էին թվում: «Բայց ի՞նչ կարող է պատահել, – մտորում էր կինը, – չէ՞ որ Հիսուսն իսկական Մեսիա է: Ինչո՞ւ է նա խոսում այն մասին, որ Երուսաղեմում թշնամիներն իրեն պիտի բռնեն ու մահվան դատապարտեն: Կարո՞ղ է այդպիսի բան պատահել մարգարեների խոստացած Մեսիայի – Քրիստոսի հետ»: Նա հիշեց, թե ինչպես երեք տարի առաջ իր երկու որդիները տուն եկան ու հիացմունք

քով պատմեցին, որ հանդիպել են արտասովոր Ուսուցչի, որին ինքը՝ Հովհաննես Մկրտիչն է ցույց տվել իբրև Մեսիայի, և Սաղոմեն, չգիտես ինչու, անմիջապես հավատացել էր իր որդիներին: Նրա երկրորդ որդին՝ Հովհաննեսը, ծնվել էր, երբ Սաղոմեն ու Զեբեդեոսն արդեն ամեն հույսը կորցրել էին, թե նորից երեխա կունենան, քանի որ առաջնեկի՝ Հակոբոսի ծնվելուց հետո անցել էր տասնվեց տարի: Եվ ահա Տեղը նրանց նկատմամբ նորից գլխասիրտ եղավ: Հովհաննեսը գիտություններ ուսումնասիրելու առանձնահատուկ օժտվածություն ուներ, ու թեև վաղ մանկական տարիքից հոր ու ավագ եղբոր հետ ձկնորսություն էր գնում, բայց մնացած ազատ ժամանակը գերադասում էր անցկացնել Օրենքն ու մարգարեներին կարդալով: Տասնհինգ տարեկանում նա Գիրքը գիտեր Կափառնայումի ժողովարանի պետից ոչ վատ: Սաղոմեն ամեն ինչ անում էր որդու համար ու արժանիորեն հպարտանում էր նրանով: Ամուսինը հոռետեսորեն ընդունեց որդիների բերած լուրն Ուսուցչի մասին, որին նրանք արժանացել էին:

– Կարո՞ղ է արդյոք Նազարեթից մարգարե լինել: Նա իմ աներոջ՝ Տյուսն Հովսեփի որդին է, – Զեբեդեոսին զայրացնում էր, ինչպես իրեն

Թվում էր, իր գավակների հիմարուծությունը: Երբ անհաջող գիշերային որսից վերադառնալով որդիները համոզում էին նորից գնալ լճի խորքը և ուռկանները գցել, քանի որ այդ մասին ասել էր Ուսուցիչը, նա հաճույքով համաձայնվեց կատարել նրանց խնդրանքը. «Լույսը բացվել է, էլ ի՞նչ որս, – միտք էր անում Զեբեդեոսը, – բայց թող երեխաները համոզվեն, որ այդ Հիսուսն առհասարակ մարգարե չէ»: Այնինչ, երբ չտեսնված որսից ծանրացած ուռկանները հագիվ բարձրացրին, Զեբեդեոսը շփոթվեց, բայց կամակորուծությունը նրան թույլ չէր տալիս Հիսուսին մարգարե համարել:

– Սա ուղղակի պատահականություն է, – ասի դուրս գալով ասում էր նա:

Հակոբոսն ու Հովհաննեսը հայտարարեցին, որ լքում են ընտանեկան օջախն ու գնում են Հիսուս Նազովրեցու, իրենց Ուսուցչի հետևից: Զեբեդեոսը դրանից ծայրաստիճան գայրացավ: Ամեն ինչում նա մեղադրում էր Սաղոմեին, որն, իր խոսքերով ասած, այն էր անում միայն, որ մշտապես Մեսիայի մասին ամենատարբեր պատմություններ էր լցնում գավակների գլուխները:

– Ես էլ եմ հավատում, որ Հիսուսին Աստված է ուղարկել, – ի պատասխան նրա հանդիմանանքին՝ պատասխանեց կինը:

– Այդ դեպքում գնա՛ նրանց հետևից, – գայրույթով գոռաց Զեբեդեոսը:

Նա կարծում էր, թե կինը խելքի կգա, կզղջա ու հենց ինքը կսկսի համոզել գավակներին. թողնել Հիսուսին, չէ՞ որ նրա խոսքը նրանց համար շատ էր ազդեցիկ: Բայց, ի վարմանս Զեբեդեոսի, Սաղոմեն հավաքվեց ու գնաց: Քանի որ նրա գավակները Քրիստոսին ընդունել էին որպես մարգարեներից խոստացված Մեսիա, ինքը նույնպես, առանց տատանվելու, հաստատապես հավատաց, որ Ուսուցիչը իսկական Մեսիան է: Ինչ որ տեղ, հոգու խորքում, Սաղոմեն գիտակցում էր, որ Հիսուսին հետևում է նաև նրա համար, որ իր երեխաների կողքին լինի, էլ չասած, որ երեխաներին դաստիարակելիս հեշտ չէր զսպել նրանց բուռն բնավորությունը, բայց, դրսևորելով իր մայրական սերն ու անդադրում հոգատարությունը, դրանով նրանց սրտերի կրակն ուղղում էր դեպի սերը: Այդ զգացումը Հակոբոսի ու Հովհաննեսի մեջ փոխվում էր և հաճախ Աստծո հանդեպ խանդավառ սերը դառնում էր չարի հանդեպ բոցավառ ատելություն:

Մայրական սերը միշտ էլ ինչ որ չափով տուժում է կուրուծությունից, և Սաղոմեն էլ բացառություն չէր: Այն, որ Հիսուսն իր գավակներին

Հատուկ առանձնացնում էր մյուս աշակերտներին՝ շոյում էր նրա մայրական զգացմունքը: Նույնիսկ այն, որ Ուսուցիչը նրանց անվանում է Բաներեգես, այսինքն՝ «որոտման որդիներ», նրան դուր էր գալիս, թեև մի անգամ չէ, որ Հիսուսին հարկ էր լինում զսպել նրանց ավելորդ տաքարյունությունը:

Իսկ այժմ, երբ Երուսաղեմի ճանապարհին Հիսուսը բացեիբաց ասաց իր աշակերտներին, թե այնտեղ իրեն մահվան դատավճիռ է սպասում, Սաղոմեն զգուշ ունկնդրում էր այդ մարգարեություններն ու չգիտակցված տաճնապն ավելի ու ավելի էր թափանցում նրա հոգին: Բայց աշակերտների մտքերը՝ բռնված երկրային մեսիական ձգտումներով, Քրիստոսին յուրովի էին հասկանում: Ուսուցչի ճառերում նրանք ավելի ուշադրություն էին դարձնում նրա հարուստ մարգարեություններին: Այդ մարգարեությունն մեջ նրանք տեսնում էին մեսիական թագավորության շուտափույթ հաստատման գուշակումը: Հուզմունքը, որ տիրել էր գալիք մեծ իրադարձությունների սպասող աշակերտներին, հարկադրում էր նրանց մտածել Քրիստոսի ապագա թագավորության մեջ իրենց ճակատագրի մասին: Զավակների այդ մտքերն ու հույսերն անցնում էին նաև Սաղոմեին: Նա

արդեն սկսել էր անհանգստանալ, որ չլինի թե, երբ Հիսուս Քրիստոսն իր Թագավորությունը հաստատի, մյուս աշակերտները շրջանցեն Հակոբոսին ու Հովհաննեսին: Սաղոմեի աչքին դա մեծ անարդարություն կլիներ:

Սաղոմեի բանականությունը չէր կարող ընկալել ավետարանական հայտնություն ողջ խորությունը, չէ՞ որ նույնիսկ առաքյալներն էլ մինչև վերջ չէին հասկանում Քրիստոսի զոհաբերական ծառայության նշանակությունը: Սաղոմեն որոշեց գնալ ուղիղ Քրիստոսի մոտ ու հոգալ նոր Մեսիական Թագավորությունում իր որդիների ճակատագրերը:

«Ձէ՞ որ ինձ համար չեմ ուզում խնդրել, այլ իմ սիրելի երեխաների համար», – Հիսուսին մոտենալով՝ հանգստացնում էր իրեն Սաղոմեն: Բայց երբ նա խոնարհվեց նրան և արդեն ուզում էր խոսել, այնպես հուզվեց ու վախեցավ, որ սկսեց անհասկանալի ու կցկտուր բաներ ասել, ի վերջո՝ շփոթմունքից բոլորովին լռելով: Տերն, ինչպես սրտագետ, արդեն գիտեր, թե նա ինչ է ուզում խնդրել, բայց որպեսզի դա մյուսներն էլ կարողանան լսել, նորից հարցրեց.

– Ի՞նչ ես ուզում:

Համարձակություն հավաքելով ու Քրիստոսի հարցնելուց քաջալերվելով՝ նա ասաց.

– Ասա՛, որ սրանք՝ իմ երկու որդիները, նստեն քո արքայության մեջ, մեկը՝ քո աջ կողմում և մյուսը՝ ձախ կողմում:

– Չգիտեք, թե ինչ եք խնդրում,– առանց բարկության նշույլի, ինչ-որ տեղ նույնիսկ տխուր, պատասխանեց Տերը,– կարո՞ղ եք խմել այն բաժակը, որը ես խմելու եմ, կամ՝ մկրտվել այն մկրտությամբ, որով ես մկրտվելու եմ:

Կանցնի ոչ շատ ժամանակ ու Սաղոմեն կըմբռնի Փրկիչի այս խոսքերի ողջ դառնությունը: Մի անգամ չէ, որ կցնցվեն այդ բարի կնոջ հոգին ու սիրտը, երբ նա Գողգոթայում կանգնած կլինի Խաչի տակ, որի վրա խաչված կլինի Աստվածային Ուսուցիչը, ու կհիշի Նրա մարգարեական խոսքերը: Այդ խոսքերի իմաստը Սաղոմեի համար հասկանալի կդառնան արդեն Քրիստոսին դատելու ժամանակ: Եվ հասկանալով, թե ինչ բաժակի մասին էր խոսում Տերը, նա այլևս հետ չի կանգնի այդ բաժակը Քրիստոսի հետ խմելու իր խոստումներից: Նա իր Ուսուցչի հետ կգնա Գողգոթա: Կգնա, չնայած բռնվելու ու Նրա հետ մահապատիժի ենթարկվելու վախին: Կգնա, քանի որ այդ կնոջ սերն իր զավակների հանդեպ նրա մեջ արդեն անբաժանելի է Քրիստոսի հանդեպ սիրուց: Բայց այդ բոլորը պիտի լինի հետո, իսկ հիմա,

դեռևս չհասկանալով Քրիստոսի խորհրդավոր խոսքերը, պարզասիրտ կինը պատասխանեց.

– Կարող եմ:

– Իմ բաժակը կխմեք,– ասաց նրան Քրիստոսը,– և այն մկրտությամբ, որով ես մկրտվելու եմ, կմկրտվեք, բայց նստեցնել իմ աջ ու ձախ կողմերում՝ կախված չէ Ինձանից, այլ ում համար որ նախատեսված է իմ Հորից:

Աշակերտները լսեցին Քրիստոսի այս զրույցը Սաղոմեի ու նրա որդիների հետ ու վրդովվեցին, որ ինչ-որ մեկն առանց իրենց արդեն սկսում է բաժանել դալիք Թագավորության իշխանությունը: Նրանք կշտամբում էին Հովհաննեսին ու Հակոբոսին, ասելով նրանց, որ միայն նրա՛նք չեն արժանի Դավթի գահին Մեսիայի Թագավորելու ժամանակ պատվավոր պաշտոններ զբաղեցնելու: Նրանց մեջ սկսված վեճին, թե իրենցից ով ինչ տեղ է զբաղեցնելու դալիք Թագավորությունում, միացավ նաև Հուդա Իսկարիովտացին: Նա ասաց, որ չի հավակնում առաջատար տեղերի ու պատրաստ է նոր Թագավորությունում զբաղվել նրանով, ինչով զբաղվում է և հիմա, այսինքն՝ դրամ հավաքել պետական գանձարանի համար: Լսելով իր աշակերտների վեճերն իշխանության մասին՝ Հիսուսը նրանց կանչեց ու ասաց.

– Գիտեք, որ ազգերի իշխանավորները տիրում են ազգերի վրա, և մեծամեծները իշխում են նրանց վրա: Ձեր մեջ ևս չպետք է այդպես լինի. այլ ձեզնից ով կկամենա մեծը լինել, ձեր ծառան պիտի լինի. և ձեզնից ով կկամենա առաջինը լինել, ձեր ծառան պիտի լինի, ինչպես որ Մարդու Որդին ծառայություն ընդունելու, այլ ծառայելու և իր անձը տալու որպես փրկանք շատերի փոխարեն:

Աշակերտներն ասես սթափվեցին իշխանության համար վեճերից, որով տարվել էին, ու ամաչելով իրենց եսասիրությունից, այլևս այդ թեմայով չխոսեցին:

ՊԼՈՒԽ 27

Անցնելով Հորդանանը՝ Հիսուսն ու նրան վուրց Երիքով քաղաքը: Այնտեղ Տերն այցելեց մաքսապետ Զաքեոսի տուն: Երիքովում հանգստանալով՝ Հիսուսն իր աշակերտների հետ նորից շարունակեց ճանապարհը դեպի Երուսաղեմ: Ծանապարհը թեթև չէր, քանի որ ամբողջ ժամանակ հարկ էր լինում սարը բարձրանալ: Բայց ահա երևացին Զիթենյաց լեռան ծանոթ ուրվագծերն, ու ճամփորդները, թեթևացած և ուրախությամբ, նրա կանաչ լանջին տեսան հյուրընկալ Բեթանիան: Նորից ուրախալի հանդիպում հարություն առած Ղազարոսի տանը: Այս անգամ շատ ժողովուրդ հավաքված լինելու պատճառով Քրիստոսին և նրա աշակերտներին ընդունեցին բորոտ Սիմոնի տանը: Ընթրիքին բարեհաճ զրույց էր տեղի ունենում մի քանի անվանի հրեաների հետ, ովքեր եկել էին անձամբ համոզվելու, որ Ղազարոսի հետ իրոք կատարվել է այդ հրաշքը: Այնտեղ, իր Ուսուց-

չի հետ սեղան նստած, բազմել էր Քրիստոսով հարուժյուն առած Ղազարոսը: Մարթան սպասարկում էր սեղանը:

Երբ հացկերույթն սկսվեց, կատարվեց մի բան, որ մի քիչ շփոթեցրեց հավաքված հյուրերին ու տանտերերին: Ոչ մեծ սափորը ձեռքին՝ վերնասենյակ մտավ Ղազարոսի քույր Մարիամը: Չասելով ոչ մի խոսք, նա գնաց ուղիղ Քրիստոսի մոտ ու նրա առջև խոնարհելով՝ բացեց անոթն ու սկսեց օծել Ուսուցչի ոտքերը: Վերնասրահով մեկ տարածվեց թանկարժեք յուղի անուշ բուրմունքը: Այդ միջոցին Մարիամն իր մազերով սրբեց Քրիստոսի ոտքերն ու հետո սկսեց նրա գլխին յուղ լցնել: Համընդհանուր լռությունն ընդհատեց Հիսուսի աչակերտ Հուդա Իսկարիովտացին.

– Ինչի՞ համար է յուղի այս անիմաստ ծախսը, – վրդովված ասաց նա, – այն կարելի էր վաճառել ավելի քան երեք հարյուր դահեկանով ու բաժանել աղքատներին:

Ներկաներից շատերը, հավանություն տալով, գլխով արեցին ու հանդիմանանքով նայեցին Մարիամին:

Բայց Հիսուսը, որ մինչ այդ լռել էր, վճռականորեն առարկեց.

– Ինչո՞ւ էք նեղուություն տալիս այդ կնո-

ջը, նա Իմ հանդեպ մի բարի գործ կատարեց, աղքատներին ամեն ժամ ձեզ հետ ունեք, բայց ինձ միշտ ձեզ հետ չեք ունենա: Իմ մարմնի վրա այդ յուղը թափելով՝ նա Իմ թաղվելը կանխանչեց: Բայց ճշմարիտ եմ ասում ձեզ, որ ամբողջ աշխարհում, ուր էլ այս Ավետարանը քարոզվի, պիտի պատմվի դրա հիշատակին, նաև ինչ որ դա արեց:

Հիսուսի այս պատասխանից հետո ինչ որ բան փոխվեց Հուդա Իսկարիովտացու գիտակցություն մեջ: Թանկարժեք յուղի անիմաստ ծախսի հարուցած վրդովմունքն ուղղվեց Ուսուցչի դեմ. «Ինչի՞ մասին է նա խոսում, – գրգռված մտածում էր Հուդան, – ի՞նչ թաղման մասին: Սպասիր, չէ որ վերջերս այդ մասին նա արդեն շատ անգամ է ասել: Իսկ եթե Ուսուցչին իսկապես չի պատրաստվում վերցնելու իշխանությունն Իսրայելո՞ւմ, եթե ես իզուր եմ արդեն երկու տարուց ավելի հետևում նրան ու ամեն տեսակ տանջանքներ կրո՞ւմ: Հիմա ի՞նչ է ստացվում, նա չի էլ պատրաստվում հաստատելու իր Թագավորությունը: Էլ ինչո՞ւ է նա մեր գլուխը տանում: Ես չեմ պատրաստվում կեղծ խոստումներով խաբված լինել: Ինչ հիմարն եմ ես, որ հավատացի: Նա, որին ի վերուստ շնորհ է տրված հրամայել հողմերին ու

կենդանացնել մեռածներին, բուժել բորոտներին, հինգ հացով կերակրել հազարավորներին՝ պարզապես պատրաստվում է մեռնելու: Եթե ես ունենայի նման ընդունակություններ, ես դեպի իշխանություն տանող իմ ճանապարհին կմաքրեի ամեն ինչ: Ես ոտքի կհանեի գազազած խաժամուժի լեգեոններն ու իմ թագավորության համար նրանց մարտի կնետեի: Իսկ հիմա՞: Եթե Հիսուսն ավելի վճռական լիներ՝ ես Նրա թագավորությունում կգրավեի գլխավոր հարկահավաքի պաշտոնը: Ես ողջամտորեն կտնօրինեի ողջ գանձարանը, չէ՞ որ այդ բոլորը Նրան հետաքրքիր չէ: Քանի՜ մարդու ես կարող էի բարերարություն անել, և դրա համար նրանք ինձ կփառաբանեին: Ես կլինեի արդարացի: Իսկ հիմա՞ ի՞նչ: Միայն նվիրատվությունների այս խղճուկ արկղը, դե դա էլ Նրա մահից հետո կխլեն: Չէ, ես չեմ պատրաստվում մեռնել Նրա հետ: Նշանակում է՝ պետք է գործել»:

Բորոտ Սիմոնի տանը սեղանի շուրջ Քրիստոսի զրույցը հյուրերի համար անհետևանք չանցավ. մի քանի անվանի հրեաներ հավատացին Հիսուսին իբրև Քրիստոսի: Այդ լուրերը հասան ատյան ու քահանայապետերին հասցրին մոլեգին կատաղության: Ատյանի անդամները որոշեցին, որ Քրիստոսի հետ մեկտեղ

անհրաժեշտ է սպանել նաև Ղազարոսին՝ իրենց համար ատելի Գալիլիացու հրաշագործության անհերքելի վկային: Հիսուս Քրիստոսի հանդիսավոր մուտքը Երուսաղեմ վախեցրեց նրանց ու ավելի հաստատեց Նրան սպանելու մտադրությունը: Այժմ Քրիստոսի դեմ էին ատյանի նույնիսկ այն անդամները, որոնք մինչ այդ կասկածում էին: Բայց ինչպե՞ս բռնել Նրան, եթե ամբողջ ժամանակ Նա շրջապատված է երկրպագուների խանդավառված ամբոխով: Նրանք կարող են խռովություն բարձրացնել: Այդ ժամանակ նաև ատյանի բանը բուրդ կլինի. հռոմեական իշխանությունները նրանցից հաշիվ կպահանջեն տոների ժամանակ եղած անկարգությունների համար: Լավ կլինեի այդ Գալիլիացուն բռնել գիշերը, առանց ավելորդ աղմուկի: Բայց ամեն անգամ Նա նոր տեղում է գիշերում: Ու հնարավոր չէ այդ տեղը գտնել: Ա՛յ, եթե Նրա աշակերտներից գտնվեր մեկը, որ ցանկանար մեզ օգնել:

Ի ուրախություն ատյանի՝ այդ աշակերտը գտնվեց: Հուդա Իսկարիովտացու գալուց ուրախացան ու համաձայնվեցին նրա բոլոր պայմաններին: Տաճարի գանձարանից տվեցին երեսուկ արծաթադրամ: Վերցնելով փողերը՝ Հուդան մտածեց. «Ուսուցիչը շատ էլ շուայլ

չէ գնահատած: Այդ փողերը կհերիքեն միայն մի ստրուկ գնելուն: Շատ չէժանացրի՞: Փողը նրանք հաճույքով տվեցին, հարկավոր էր ավելի շատ խնդել: Եվ մի՞թե միայն փողի մեջ է բանը: Իսկ եթե Ուսուցչի ձերբակալությունը վճռականություն տա Նրան ու ծառայի ապստամբության մղելո՞ւն: Այդ ժամանակ, միևնույնն է, ես էլի շահում եմ, չէ որ աշակերտներից ոչ ոք չգիտի իմ դավաճանության մասին: Ապստամբություն կսկսվի, ես կմասնակցեմ»: Այսպես մտածելով՝ Հուդան քթի տակ չար քմծիծաղ տվեց ու սկսեց թափառել ժողովրդով լեցուն Երուսաղեմի փողոցներում:

ԳԼՈՒԽ 28

Նրան ամսի 14-երորդ օրվա առավոտյան Հիսուսի աշակերտ Սիմոն Պետրոսը հաղորդեց Ուսուցչի հանձնարարությունը Ջատիկի ընթրիքի տեղ պատրաստելու մասին: Սեղանը պատրաստում էին Սիմոն Պետրոսի ազգական Հովհաննես Մարկոսի ընդարձակ տանը: Մարկոսի մայրը՝ Մարիամը, շատ գոհ, որ Ուսուցիչը տոնի համար հատկապես իր տունն էր ընտրել, ուրախ ու հուզված տրամադրության մեջ էր: Իր որդի Մարկոսին, որին ոչ վաղուց Քրիստոսն ընտրել էր իր յոթանասուն աշակերտների թվում, նա հանձնարարել էր գառ գնել: Տանը նրան օգնում էին Ուսուցչի հետ եկած կանայք: Հակոբոսի ու Հովսեփի մայր Մարիամն ու Շուշանը: Նրանք ավլեցին, լվացին վերնատունը, հատակին մաքուր, սպիտակ փսիաթ փռեցին: Մարիամը՝ Հիսուսի մայրը, նույնպես և Մարիամ Կղեովպասը, Մարիամ Մազդաղենացու հետ միասին, ինչպես միշտ, կանգ էին առել Ջերեդեոսի կնոջ՝ Հիսուսի եր-

կու աշակերտների մայր Սաղոմեի տանը: Դեռ երկու օր առաջ Հովհաննան գնացել էր Հերովդես Անտիպասի Զիթենյաց լեռան պալատը, քանի որ նրա ամուսին Քուզան վերադարձել էր Հռոմից:

Երուսաղեմի փողոցները վաղ առավոտից լեփ-լեցուկ էին կրպակներից դուրս չեկող ու տոնական սեղանի համար բոլոր անհրաժեշտ ապրանքներն առնող ժողովրդով: Առանձնապես գառների մեծ պահանջարկ կար, և այդ օրը նահանգի տարբեր ծայրերից տասնյակ հազարներով գառներ էին քաղաք բերում: Վեցերորդ ժամից¹ հետո արհեստավորներն ու առևտրականներն շտապում էին ավարտել իրենց գործերը, որպեսզի մինչև երեկոյան մթնշաղը հասնեին տուն՝ Զատիկի սեղանին: Տներում արդեն սափորների մեջ գինին լցված էր ու սեղաններին դարսված էին անթթխմոր հացի՝ բաղարջի մեծ բլիթներ: Դրանից հետո, երբ իններորդ ժամին² տաճարում կատարվում էր երեկոյան զոհաբերությունը, բոլոր տներում սկսում էին պատրաստել Զատիկի իրենց գառը: Տան գլխավորն, աղոթքն ասելուց հետո, կտրում էր հացն

¹ Վեցերորդ ժամը համապարասխանում է այսօրվա ցերեկվա ժամը 3-ին:

² Իններորդ ժամը համապարասխանում է այսօրվա երեկոյան ժամը 6-ին:

ու բաժանում տնեցիներին, այնուհետև, գոհություն հայտնելով Աստծուն ու գինի լցնելով գավաթները՝ տալիս շրջանով խմելու:

Մարկոսի տան սեղանին հավաքվել էին միայն Քրիստոսի ամենամտերիմ տասներկու աշակերտները: Երուսաղեմի դատարկված նեղ փողոցներում տարածվում էին սխտորի սուր հոտն ու ածուխների վրա խորոված ոչխարի մսի ախորժալուր բուրմունքը: Ամեն մի ուղղափառ հրեայի տանը հիշում էին, թե ինչպես, շատ դարեր առաջ, Մովսեսն Իսրայելի ժողովրդին դուրս բերեց եգիպտական գերությունից ու Աստծո հետ ուխտ կնքեց: Ողջ Իսրայելում միայն մի տուն կար, որտեղ գավաթը բարձրացնում էին ոչ թե Մովսեսի միջոցով ստացած Հին Ուխտը հիշելու, այլ՝ իբրև Աստծո հետ Քրիստոսով ստացած Նոր Ուխտի խորհրդանիշ:

Ինչի մասին էր խոսում Հիսուսն Իր աշակերտների հետ՝ հետևի սենյակում սեղան նստած Մարիամ Կղեովպասն ու Շուշանը չէին կարող լսել, բայց գիշերն իջնելուն պես նրանք տեսան վերնատանից դուրս եկող առաքյալներին: Բոլորի դեմքին տազնապ կար: Ուսուցչի հետ նրանք գնացին դեպի Երուսաղեմի հարավային դարպասներն, ու կանայք կռահեցին,

որ առաքյալները գնում են Գեթսեմանի: Ոչ միայն կանայք տեսան, թե ուր են գնում առաքյալներն իրենց Ուսուցչի հետ. նրանց հետևից միջուկյան քողի տակ գնում էր նաև Հուզան: Պարզելով, թե նրանք որ կողմ են գնում, նա անկյունից վճռականորեն թեքեց ճանապարհն ու գնաց տաճարի լեռան կողմը:

Այդ ընթացքում, դուրս գալով քաղաքի պարիսպներից, առաքյալներն իջան ցամաքած Կեղրոն գետի ձորակն ու նրանով գնացին Գեթսեմանիի այգին¹: Լուսնի լույսը փայլվումն շողերով անցնում էր նոր բացված ձիթենու նուրբ տերևների միջով: Երգելով «Տերն իմ կյանքի ապավենն է, ումի՞ց ես դողամ» սաղմոսը² նրանք խորանում էին այգում: Այգում խաղաղ էր ու հանգիստ: Նույնիսկ թռչունները, որ թաքնված էին ձիթենու փարթամ ճյուղերի մեջ, չէին խախտում այդ հանդիսավոր լռությունը: Ուսուցիչն այնտեղ, այգում, բոլորին հանձնարարեց տեղավորվել գիշերակացի համար ու իր հետ վերցնելով Պետրոսին, Հովհաննեսին ու Հակոբոսին՝ նրանց հետ հեռացավ այգու խորքերը: Առջևում, այգու ցանկապատից այն

կողմ, Զիթենյաց լեռան լանջն էր սկսվում, որի գագաթը նրանց հայացքից ծածկում էր Բեթանիան, որտեղ Ղազարոսի բարետու տունն էր: Աշակերտները նայեցին Երուսաղեմին: Նրանց հայացքի դեմ հառնում էր Մորիա լեռը՝ դեպի տաճարի վեհաշուք գավիթը տանող իր արհեստական դարավանդներով:

Շուտով աշակերտները քնեցին ու չնկատեցին, թե ինչպես քաղաքի դարբասներից դուրս եկավ զինված մարդկանց մի ոչ մեծ ջոկատ և շարժվեց դեպի Գեթսեմանիի այգին: Չարագույժ ցուլցում էին ջահերի բոցերը: Թախիծը քարացել էր քնած առաքյալների դեմքերին:

¹ Գեթսեմանի բառը նշանակում է ձիթապտղից յուղ քամվու մամլիչ:

² Մաղմ. ԻՁ. 1:

ՔԼՈՒԽ 29

Հիսուսի կալանավորման լուրն առաջինն իմացան կանայք՝ Մարկոսի տանը: Մարկոսը տուն վազեց համարյա մերկ, միայն ազդերածածկոցով, ու հայտնեց, որ քահանայապետի ծառաները Գեթսեմանիում բռնել են Ուսուցչին: Մարկոսը պատմեց, որ մյուս աշակերտների կողքին, իր հետ վերցրած սավանով փաթաթված՝ քնել էր ծառերի տակ, հետո ճիչերից արթնացավ ու ջահերի լույսի տակ տեսավ, թե ինչպես է Պետրոսը կատաղի թափահարում թուրը: Բայց Հիսուսը հորդորեց Պետրոսին թուրը հետ քաշել ու ձեռքի հպումով բուժեց ծառայի արնածորող ախանջը, որ նա կտրել էր: Այդ ժամանակ աշակերտները փախան այգուց: Հիսուսին տարան Երուսաղեմ, քահանայապետի մոտ, հեռվից հեռու՝ Պետրոսն ու Հովհաննեսը հետևեցին նրանց:

– Իսկ ես զնում էի նրանց կողքով, – պատմում էր Մարկոսը, – քանի դեռ ինձ վրա ուշադրություն չէր դարձրել տաճարի պահստապետը:

որից մեկը: Նա բռնեց իմ ծածկոցից: Վախեցա, որ ինձ էլ կբռնեն ու ծածկոցն այդ պահստապետի ձեռքում թողնելով՝ փախա:

Այդ սարսափելի լուրն առնելով՝ Հակոբոսի մայր Մարիամն ու Շուշանը, գիշերով անմիջապես վազեցին Զեբեդեոսի տուն: Այնտեղ ամեն ինչ գիտեին: Տանը լսվում էր կանանց լացուկոծը: Բոլորը մեծ շփոթմունքի մեջ էին: Մարիամ Մազդաղենացին առաջարկեց զնալ քահանայապետի տուն ու անձամբ ամեն ինչ իմանալ: Բոլորն անմիջապես հավաքվեցին:

Անընդհատ շուրջը նայելով, ասես մեկը հետևում էր իրենց, վախվորած երամիկով, կանայք մի փողոցից մյուսն էին անցնում, մինչև որ հասան քահանայապետի տուն: Նրանք չհամարձակվեցին ավելի առաջ զնալ ու սպասեցին, որ ինչ որ դեպքից ամեն ինչ կպարզվի: Գիշերը ցուրտ էր, կանայք կիս սեղմվել էին միմյանց ու վախով ու հույսով նայում էին քահանայապետի տան բակի կամարին: Հարկ եղավ երկար սպասել: Մոտիկ ինչ որ տեղ կանչեց աքաղաղը: Բռունցքներով սրբելով արցունքները՝ քահանայապետի տան բակի կամարից դուրս եկավ Պետրոսը: Կանայք փորձեցին ձայն տալ նրան, բայց նա նույնիսկ հետ չնայեց, այլ միայն դառնացած ձեռքը թափ տվեց ու քայ-

լերն արագացնելով՝ ծածկվեց խավարում: Երբ բակի կամարում հայտնվեց Հովհաննեսը, կանայք իսեղձացած կանչեցին նրան: Նա անմիջապես մոտեցավ:

– Մեր Ուսուցչին սկզբում տարան քահանայապետներից Աննայի մոտ, իսկ հետո Կալիսիայի¹, – ասաց Հովհաննեսը կանանց, – այժմ Նրան տանելու են կուսակալ Պիղատոսի մոտ ու մահապատիժ պահանջեն:

Այս խոսքերին կանայք դառը հեկեկացին: Այդ ժամանակ, տաճարի պահպանները Հիսուսին շրջապատած, դուրս եկան կամարից ու Նրան տարան Անտոնիոսի ամրոցը, որտեղ գտնվում էր հռոմեական կուսակալի նստավայրը: Կանայք միայն հեռվից էին նայում իրենց Ուսուցչին:

Որպեսզի փոքր ինչ տաքանան, նրանք տուն գնացին, բայց այնտեղ երկար չմնալով՝ նորից շտապեցին Պիղատոսի նստավայրը: Այնտեղ նրանց պատմեցին, թե երբ Պիղատոսն իմացավ,

¹ Հռոմեական իշխանությունների կողմից Աննան հետացվել էր քահանայապետի պաշտոնից: Նա նեղ մարդ էր, ու երբ քահանայապետ դարձավ նրա փեսա Հովսեփ Կայիափան, դաժան, բայց թույլակամ մի մարդ, Աննան ամրապնդեց իր ազդեցությունը արյանում: Փաստորեն նրա փեսան խորամանկ աներոջ ձեռքին խաղալիք դարձավ: Ահա թե ինչու ավերարանիչները քահանայապետների մասին հոգնակի թվով են խոսում:

որ Հիսուսը ծնունդով Գալիլիայից է, Նրան ուղարկեց չորրորդապետ Անտիպասի մոտ: Կանայք վերադարձան տուն ու սկսեցին տագնապով սպասել հետագա դեպքերին: Շուտով, արցունքն աչքերին, վազելով Զեբեդեոսի տուն եկավ Հովհաննան ու ընկերուհիներին հայտնեց, որ Ուսուցչին հենց նոր Անտիպասի պալատում է տեսել:

– Նրան բերեցին պահանջների հսկողությամբ ու կանգնեցրին Հերովդես թագավորի առջև, – արցունքն աչքերին պատմում էր Հովհաննան, – Անտիպասն սկսեց հարցնել Ուսուցչին, թե ի՞նչ է Նա ուսուցանում և չի՞ կարող արդյոք իրեն ցույց տալ Իր հրաշքներից մեկը, բայց Հիսուսը ոչինչ չպատասխանեց: Այդ ժամանակ Անտիպասը հրամայեց Ուսուցչին սպիտակ հագուստ հագցնել ու ծաղրելով՝ նորից ուղարկեց Պիղատոսի մոտ:

Այդ ժամանակ Զեբեդեոսի տուն եկան Ղազարոսի վշտից ցնցված քույրերը: Նրանք ասում էին, որ Քրիստոսին ձերբակալելու սարսափելի լուրերը հենց իրենց հասան, անմիջապես շտապեցին Երուսաղեմ, իսկ Ղազարոսը գործերով գտնվում է Երիքովում ու դեռևս ոչինչ չգիտի:

Իմանալով, որ Հիսուսին նորից Պիղատոսի մոտ են տարել, կանայք հավաքվեցին ու գնա-

ցին Անտոնիոսի ամրոցը: Երբ նրանք հասան ամրոցի բակը, այնտեղ արդեն ժողովրդի մեծ բազմութիւնն էր հավաքվել: Բոլորն սպասում էին ինչ որ բանի: Հուդայի կուսակալը վերջապես բարձրացավ Քարահատակ¹ կոչված տեղը, իսկ հետո դուրս բերեցին Հիսուսին ու էլի մի մարդու: Մարիամ Մագդաղենացին նկատեց, որ քահանայապետի ծառաներն ամբոխի մեջ ղեսուղեն են ընկնում ու ինչ որ բան են ասում մարդկանց: Նրանցից մեկն անցավ Մարիամի կողքով ու կիսաձայն ասաց.

– Ավանդույթի համաձայն հիմա կառաջարկեն ազատել նրանցից մեկին, – նա դեպի քարահատակը գլխով արեց, – կխնդրեք ազատել Բարաբբային, նա հռոմեացի զինվորի է սպանել: Նա պայքարում է Իսրայելի ազատութեան համար:

Մարդն արագ թաքնվեց ամբոխի մեջ: Մարիամը շփոթված նայում էր նրա հետևից ու վատ նախազգացումից նրան դող դիպավ: Այդ ժամանակ Պիղատոսը դիմեց ժողովրդին.

– Զատիկի տոնին մի հանցագործ ազատելու լավ սովորույթ կա մեզ մոտ: Ո՞ւմ կուզեք,

¹ Քարահատակ կամ Կապապաթա (եբր.) (Տով. 19.13) – բարձրադիր փոքր պալատի մուրքի առջև: Տեղիական օգրագործուն է հուն. լիթոսպրոպոն ձևը, որը կապապաթա-ի թարգմանությունն է:

որ ազատեմ, – Քրիստոս կոչվող Հիսուսի՞ն, թե՛ Բարաբբային:

Ամբոխը գոռաց.

– Բարաբբային, ազատի՛ր Բարաբբային:

Արցունքների միջից Մարիամ Մագդաղենացին ճչաց.

– Հիսուսի՛ն, ազատեք Հիսուսի՛ն, – բայց նրա թույլ ճիչը խլացավ գրգռված ամբոխի ընդհանուր ժխորում:

Ինչ որ մարդ չարացած շնջաց Մարիամին.

– Հենց հիմա վե՛րջ տուր, թե չէ ես քեզ կսպանեմ:

– Սպանի՛ր, – դեպի նա շրջվեց Մարիամն ու նրա աչքերը փայլատակեցին զայրույթից, – միևնույնն է, ես ճչալու եմ:

– Խելագար, – վախեցած հետ քաշվելով ասաց մարդն ու թաքնվեց ամբոխի մեջ:

Երբ ամբոխը փոքր ինչ լուեց՝ Պիղատոսը նորից դիմեց նրան.

– Իսկ ես ի՞նչ անեմ Քրիստոս կոչված Հիսուսին:

Եվ նորից ամբոխը բարձրաձայն վայնասուն կապեց.

– Թող խաչվի՛:

– Ի՞նչ չար բան է արել նա, – ամբոխի նման չարութիւններից զայրմացած՝ նորից հարցրեց Պի-

ղատուսը:

– Թող խաչվի՛, – նորից թնդաց ամբոխը:

Ամբոխի ցնծուլթյան տակ ազատեցին Բարաբբային, իսկ մյուս կալանավորներին Պիղատոսը հրամայեց տանել: Ժողովուրդը հրապարակից չէր հեռանում: Թեև նրանք չէին տեսնում, թե ինչպես են Քրիստոսին Պիղատոսի հրամանով կուսակալի ապարանքի բակում մտրակահարում, բայց սպասում էին վերջնական դատավճռին: Որոշ ժամանակ անց արդեն դուրս բերեցին միայն Հիսուսին: Նրա տեսքը ցնցեց Մարիամ Մագդաղենացուն: Ամբողջ դեմքին արյան շիթեր էին: Գլխին փշերից հյուսված պսակ էին դրել, որի սուր փշերը խրվել էին գլխին ու Հիսուսի դեմքով արյան շիթեր էին հոսում: Ուսուցչի ուսերին գինվորական կարմիր թիկնոց էր գցված:

– Ահա Մարդը, – այն հույսով, որ ամբոխը չի պահանջի Նրան խաչել ու կբավարարվի դաժան պատժով, Հիսուսին ցույց տալով՝ ասաց Պիղատոսը:

Բայց ամբոխն ասես արյուն տեսնելուց ցնորված՝ սկսեց բղավել.

– Խաչի՛ր, խաչի՛ր Դրան, դրա արյունը մեր վրա ու մեր որդիների վրա է:

Մարիամը համարձակ գործի դրեց արմունկ-

ները՝ ամբոխը ձեռքերով մոտենալով Ուսուցչին: Պիղատոսը ձեռքով նշան տվեց, ու ծառան արծաթե գավաթով ջուր բերեց: Կուսակալը ցուցադրաբար, բոլորի աչքի առջև, իբրև մահապատիժ պահանջող հրեաների հետ իր անհամաձայնության նշան, լվաց ձեռքերն ու հայտարարեց հարյուրապետին.

– Խա՛չ հանեք:

Եվ արդեն հեռանալու համար շրջվելով ուսի վրայից ասաց.

– Նազարեթցու հետ Բարաբբայի ավագակախմբից կալանված երկուսին էլ կախեք:

ՔԼՈՒԽ 30

Ապարանքի դարպասից դուրս եկավ խաչելուծյամբ մահվան դատապարտվածների վշտահար թափորը: Ամեն մեկն իր ուսերին տանում էր լայնակի իրար ամրացված ծանր գերանները: Կանայք տեսան, թե ինչպես, խաչի ծանրուծյան տակ կորանալով ու մի կողմից մյուսն օրորվելով, Հիսուսը դուրս եկավ, փորձեց գնալ, բայց անմիջապես սայթաքեց ու ընկավ:

– Այսպես մենք մինչև իրիկուն տեղ չենք հասնի, – գայրացած փնթփնթաց հարյուրապետը: – Հէ՛յ, տղե՛րք, գտե՛ք որևէ մեկին:

Պահնորդը շուրջը նայեց ու տեսավ մի գյուղացի, որ կանգնել ու հետաքրքրասիրուծյամբ նայում էր թափորին:

– Հէ՛յ, դո՛ւ, ով ես, ինչ ես, – կանչեց նրան պահնորդը, – այստեղ արի՛:

Գյուղացին վախից գունատվեց, բայց մոտեցավ:

– Հապա կանգնի՛ր, կտանե՛ս խաչը:

– Ես ոչինչ չեմ արել, – սկսեց նա վախեցած

արդարանալ, – ես Սիմոն Կյուրենացին եմ, տեղացի հողագործ եմ, եկել եմ քաղաք առևտուր անելու:

– Այ քեզ բուժ էչ, – հայհոյեց հարյուրապետը, – մենք քեզ բաց կթողենք, դու միայն պիտի օգնես տանելու խաչը:

– Շա՛տ լավ, շա՛տ լավ, – անմիջապես համաձայնվեց գյուղացին, ու Հիսուսի խաչը նրա շալակը տվին:

Նա կռնչաց խաչի ծանրուծյունից, բայց տարավ առանց իրեն զոռ տալու: Երթն արագ էր գնում: Քաղաքային դարպասներն անցնելով երթն ուղղվեց դեպի մերկ ու գառիվեր Գողգոթա բլուրը. ինչպես ժողովուրդն էր այլ կերպ ասում՝ «գանգի տեղ՝ կառափնատեղի», քանի որ այն մարդու գանգ էր հիշեցնում: Այնտեղ միշտ մահապատիժներ էին իրականացվում:

Քանի դեռ դատապարտվածներին մեխում էին խաչերին՝ կանայք սարսափից ականջները փակած մի կողմ էին քաշվել, որ չլսեն մուրճերի մանրահաճախ թխկոցները: Խաչերը բարձրացրին ու կանգնացրին քարքարոտ տեղում՝ նախօրոք փորած փոսերում: Գողգոթայի շուրջ իրարանցում սկսվեց: Պահակագործ հետաքրքրասերներին հեռու էր քշում մահապատի տեղից: Կանանց էլ էին հետ քշում: Նրանք բոլորը

միասին, ոչ մեծ խմբով կանգնել ու արցունքների միջից հեռվից նայում էին Գողգոթային. մինչևկեսօրյա կիզիչ արևին հստակ առանձնանում էին խաչերի ու նրանց վրա կախված մարդկանց ուրվագծերը: Խաչը, որին Հիսուսն էր խաչված, կանգնեցրել էին անմիջապես երկու խաչված ավազակների միջև: Ոչ մեկի խաչին մոտենալ թույլ չտվող գինվորների շղթան շրջափակել էր Գողգոթան: Հիսուսի մայրը՝ Կույս Մարիամը, Մարիամ Կղեովպասի ու Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսի օգնությամբ մոտեցավ պահակազորին: Հովհաննեսը խնդրեց հարյուրապետին.

– Ողորմած պարոն, թույլ տվեք Հիսուսի մորը նրա կողքին լինի:

Հարյուրապետը խեթ նայեց երկու կնոջ հետ մոտեցած պատանուն ու հրամայեց.

– Բա՛ց թողեք սրանց:

Իր քույրացու Մարիամ Կղեովպասի ու Հիսուսի սիրելի աշակերտ Հովհաննեսի հետ Կույս Մարիամը մոտեցավ ու կանգնեց ուղիղ խաչի մոտ: Հիսուսը խղճահարույթյամբ ու կարեկցանքով նայեց Մորն ու նորից հոգնածությամբ փակեց աչքերը:

Մարիամ Մագդաղենացին, մյուս բոլոր կանանց հետ, մի կողմ էր կանգնած: Նրա հետ էին

Հովհաննան, Սաղոմեն, Շուշանը, Ղազարոսի երկու քույրն ու էլի մի քանի կին Գալիլեայից: Այդ ամենը նրանց անիրական էր թվում, ասես մղձավանջային երազ, որից որքան հնարավոր է՝ հարկավոր է շուտ ուշքի գալ: Եվ երբ, այնուամենայնիվ, այդ ամենի անարտահայտելի իսկույթունը հասավ նրանց գիտակցությանը, նրանց սրտերը այնպիսի ցավով ու թախիծով սեղմվեց, որ միայն մեռնելն էր ցանկալի: Նրանցից ոչ հեռու երկու փարիսեցիներ էին կանգնած: Նրանք գլխով արեցին Հիսուսի կողմը, իսկ մեկը չարախնդաց.

– Ուրիշներին փրկում էր, իսկ Ինքն Իրեն չի կարողանում փրկել. եթե Նա Իսրայելի Թագավորն է, թող հիմա իջնի խաչից ու մենք Նրան անվերապահորեն կհավատանք:

– Աստծուն էր ապավինում. դե թող ազատի, եթե հաճո է Նրան,– ծիծաղեց երկրորդ փարիսեցին,– էջ որ Նա Ինքն էր ասում. «Ես Աստծո Որդին եմ»:

Այդ փարիսեցիները Հովհաննային ծանոթ թվացին: Նա հանկարծ հիշեց, որ հենց նրանք էին, որ եկել էին տեսնելու Հովհաննես մարգարեին, իսկ նա զայրացած շչպուեց: Հովհաննան տարակուսանքով նայեց Իսրայելի ուսուցիչներին ու արհամարհանքով շրջվեց:

Մարիամ Մագդաղենացին ոչ ոքի չէր նկատում, նրա հայացքը հառված էր խաչված Հիսուսին: «Օ՛ր, եթե միայն ինձ թույլ տային մեռնելու Ուսուցչի փոխարեն, ի՛նչ հաճույքով ես դա կանեի»: Այս մտածելով՝ Մարիամն ակամա քայլեց դեպի Գողգոթա: Նա ինքն էլ չէր նկատում, թե ինչպես է ավելի ու ավելի մոտենում Գողգոթային, մինչև որ կուրծքը դեմ առավ նիզակի սայրին:

– Ո՛ւր ես գնում, կի՛ն: Ձի՛ կարելի, հե՛տ, – սպառնալով ասաց նրա ճանապարհը փակող զինվորը:

Մարիամն աղերսող հայացքը շրջեց դեպի հարյուրապետը: Նա ձեռքը թափ տվեց.

– Թող գնա:

Զինվորը փնթփնթալով բաց թողեց Մարիամին.

– Անցած անգամ նման տասը մարդ էր հավաքվել ու փորձում էին իրենց ազգականի խաչը հանեն: Իսկ դրա համար մենք ենք պատասխանատու:

Մարիամ Մագդաղենացին մոտեցավ խաչի մոտ կանգնած Հիսուսի Մորն ու Մարիամ Կղեովպասին: Այդ ժամանակ Քրիստոսը բարձրացրեց գլուխը: Տառապանքներից խամրած Նրա հայացքը մի պահ պարզվեց: Նա նայեց Իր Մո-

րը: Չորացած շուրթերը բացվեցին ու Հիսուսը կամաց ասաց.

– Ո՛վ կին, ահա Քո որդին, – ու աչքերով ցույց տվեց Հովհաննեսին:

Շարունակելով իր սիրելի աշակերտին նայել՝ Հիսուսը շնջաց.

– Ահա քո Մայրը:

Մագդաղենացին տեսնում էր, թե ինչ դժվարությամբ էր Ուսուցչը կարողանում արտահայտել այդ բառերը: Ասելուց հետո, ուժասպառված, Նա մեկեն կախեց գլուխը:

– Ծարավ եմ, – հանկարծ ձայն տվեց Հիսուսը:

Զինվորներից մեկն սպուզն անմիջապես ամրացնելով նիզակին՝ թրջեց քացախած գինու մեջ ու մոտեցրեց Նրա շուրթերին:

Մի կաթիլ կու՛մ անելով՝ Հիսուսը հայացքը բարձրացրեց դեպի երկինք ու բարձրաձայն աղաղակեց.

– Հա՛յր, քո ձեռքն եմ ավանդում իմ հոգին:

Այնուհետև, նայելով խաչի մոտ կանգնածներին, ասաց.

– Ամեն ինչ Կատարված է, – այս ասելուց հետո՝ Հիսուսի գլուխն անկենդան թեքվեց կրծքին: Նա մահացավ:

ԳԼՈՒԽ 31

Գալիք շաբաթ՝ գատկական Մեծ օրվան նախապատրաստվելու ընթացքը փողոցի ավարաների հիշողությունից դուրս մղեց նորերս տեսած արյունալի տեսարանը: Քաղաքի կյանքը մտնում էր իր սովորական հունի մեջ, բայց շուտով նորից ընդհատվեց: Տաճարի կոչնակները հազիվ էին ազդարարել վեցերորդ ժամը, երբ օրը ցերեկով, սև ամպերը ծածկեցին արևի երեսը, և Երուսաղեմը օրը ցերեկով ընկղմվեց աղջամուղջի մեջ: Քաղաքը թեթևացած անձրևի էր սպասում, սակայն դեռ ոչ մի կաթիլ չէր ընկել ցերեկային շոգից տաքացած փողոցների սալահատակին, իսկ մուլթն ավելի ու ավելի էր թանձրանում՝ խառնվելով սխտորի և արևելյան մյուս համեմունքների սուրկաչուն հոտերի հետ: Մուլթը քաղաք էր սողոսկում ինչպես աղետի չարագույժ նախանշան: Առաջինն այդ զգացին կենդանիները: Տխուր ու երկար ոռնում էին շները: Տաճարի զոհարան բերված ոչխարները, փոքր հոտ դարձած, վախեցած դեսուղեն էին ընկնում: Տազնապած

բառաչում էին հորթերը: Անասուններից տազնապն անցավ մարդկանց: Երբ ոտքերի տակ գետինը ցնցվեց, շատերին այնպիսի վախ ու հոգեկան խուռվք պատեց, որ նրանք ծնկի իջան փողոցում՝ թողություն համար աղոթելով ահեղ եահվեին: Հոգևորականները սարսափով նայում էին, թե Սողոմոնի տաճարի քարե սյուններից մեկն ինչպես երերաց ու հսկայական փայտե հեծանը, որից կախված էր Սրբությունների Սրբությունը ծածկող վարագույրը՝ ճրթճրթոցով կոտրվեց ու ընկավ: Վարագույրի բեհեզյա ծանր կտորը չոր ճայթոցով վերից վար ճղվեց ու հրեաների աչքի առաջ բացեց տաճարի ամենախորհրդավոր հարկաբաժինը՝ Սրբությունների Սրբությունը:

Ե՛վ արևի խավարումը, և՛ երկրաշարժը չընդհատեցին ատյանի նիստերը: Քահանայապետ Կայրափան, տեսնելով, թե ինչպես է պալատի դահլիճն օրը ցերեկով թաղվում խավարում, զայրացած ձայն տվեց ծառաներին. «Ի՞նչ եք հեթանոսական կուռքերի պես քարացել: Կրակ բերեք»:

Ծառաներն սկսեցին շտապ-շտապ վառել ջահերը: Զեթի կանթեղների թրթռուն բոցերը մեռելային լույսով էին լուսավորում ատյանի անդամների մռայլ դեմքերը: Ի՞նչն էր նրանց

այնտեղ պահում՝ դա բացատրել ոչ ոք չէր կարող, բայց բոլորն զգում էին, որ գործը չի ավարտվել:

Հարկավոր էր սպասել ուղարկված տաճարի պահակագործի պետի տեղեկությունը: Նրան Պիղատոսի մոտ ուղարկել էին հանձնարարելով էր խնդրել կուսակալին՝ հանցագործների մահապատիժն ավարտել որքան հնարավոր է շուտ. լավ էլ զատկական շաբաթի օրը մարմինները թողնել խաչերի վրա: Իսկ առաջժամ նստել ու որոշում էին. թե ինչ անեն փողերի հետ, որ վերադարձրել էր Մահապատի Ննթարկվածի աշակերտը՝ Հուդա Իսկարիովտացին:

Նրա գալը բոլորի համար բոլորովին անսպասելի էր եղել. իրեն պահել էր խանգարվածի նման, ճչացել էր, որ ծախել է Անմեղի արյունը, այնուհետև, փողերը շպրտելով քահանայապետերի ոտքերի առջև, փախել էր պալատից: Գումարն այնքան էլ մեծ չի, մտածեցին ատյանի անդամները, բայց դրանով գնված է Իսրայելի ժողովրդի հանգստությունը, որը գայթակղվում է իրեն Մեսիա հուսակող մե՛կ այս, մե՛կ մի ուրիշ ինքնակոչով: Հիմա վերջ է դրված շատ հրեաների մտքերը խառնած Նազարեթցի Քարոզիչին, բայց այդ փողերը չի կարելի վերադարձնել տաճարի գանձարանը, քանի որ

դրանք կապ են ունեցել արյունոտ գործի հետ: Ի՞նչ անել:

Ոչ երկար վեճերից հետո վճռեցին Հուդայի վերադարձրած արծաթով ոչ մեծ հողակտոր գնել անոթ օտարականների թաղման համար:

Այդ ժամանակ տաճարից վազելով եկավ լրաբերն ու հայտնեց Սրբությունների Սրբություն վարագույրի պատուվելու մասին: Լուրն անհանգստացրեց ատյանի անդամներին, ու վախի ու անվստահության զգացումը սառն օձի պես սողոսկեց նրանց հոգին:

Վերջապես եկավ Պիղատոսի մոտ գնացած լրաբերը: Նա պատմեց, որ կուսակալը հաճույքով համաձայնվեց մահապատիժն արագացնել ու զինվորներին կախվածները՝ սրունքները ջարդելու հրաման ուղարկեց: Լրաբերը հայտնեց նաև, որ Հիսուս Նազովրեցին այդ ժամանակ արդեն իսկ Իր մահով մեռել էր, ու զինվորները ջարդել էին միայն մնացած երկու հանցագործի սրունքները: Սինեդրիոնի բոլոր անդամները թեթևացած շունչ քաշեցին ու պատրաստվեցին

¹ Խաչին գամվածը կախվում էր երեքից մինչև հինգ-վեց օր, նրա ոտքերը հենվում էին հարուկ շինած պարվանդակին, և այդպիսով պահպանվում էր արյան շրջանառությունը: Նա մարմնի ծանրությունը ձեռքերից փոխափոխում էր ոտքերը: Երբ ջարդում էին սրունքները, խաչվածն այլևս չէր կարողանում հենվել ոտքերի վրա, կախվում էր ձեռքերից ու շուրթով մահանում թոքերի այրուցումից:

գնալու տուն: Հանկարծ ձայնեց քահանայապետ Աննան՝ Կայրափայլի աները: Ժողովի ժամանակ նա նստել, լուռ հետևում էր մյուսներին ու երբեմն քմծիծաղում, բայց շարունակում էր սովորում մնալ, թեև լավ գիտեր, որ իր կարծիքը, եթե որոշեր այն արտահայտել, ավելի մեծ նշանակություն կունենար, քան իր փեսայի կարծիքը: Նա թեև նախկին քահանայապետ էր, բայց կառավարման սանձը, ո՛չ երևակայականը, այլ իսկականը, շարունակում էր իր թեև ծերունական, բայց դեռևս ամուր ձեռքերում պահել: Ահա հիմա էլ, բավական էր նա խոսի, ու բոլորը պապանձվեցին ու նրան հառեցին սպասողական հայացքները:

– Անմիտներ, դուք կարծում եք գործն ավարտված է: Չէ մի: Ասվածը ասողից երկար է ապրում: Մի՞թե մոռացել եք, որ Նազարեթցին ասում էր, թե երրորդ օրը հարություն կառնի մեռելներից: Կամ գուցե դուք նշանակություն չե՞ք տվել Նրա խոսքերին: Իսկ եթե Նրա աշակերտներն իրենց Ուսուցչի մարմինը գողանան ու հետո ասեն, թե Նա հարություն է առել: Ի՞նչ կլինի այնժամ: Դուք չե՞ք մտածել: Իսկ ես ձեզ ասում եմ. դա մեզ համար շատ ավելի վատ կլինի, քան էր Նրա կենդանություն օրոք:

Աննայի խոսքի սկզբում ատյանի շժամ անդամները տարակուսանքով նայում էին նրան, բայց հետո, երբ այդ պարզ, բայց անվիճելի միտքը հասավ նրանց գիտակցությունը, նրանք բոլորը միաժամանակ սկսեցին խոսել՝ տարբեր կերպ կրկնելով Աննայի արտահայտածը:

– Ի՞նչ կարող ես դու մեզ առաջարկել, – վերջապես, երբ ատյանի անդամները փոքր ինչ հանգստացան, աներոջը դիմեց Կայրափան:

– Շատ հասարակ, – ինքնագոհ պատասխանեց Աննան, – հարկավոր է գերեզմանի մոտ երեք օր պահնորդներ կարգել, այդ դեպքում աշակերտները չեն կարող Հիսուսի մարմինը գողանալ ու հաստատել, որ Նա հարություն է առել:

Ատյանի անդամները ցրվեցին տները: Ժողովարանից դուրս եկավ նաև Հովսեփ Արիմաթիացին: Նա մտածումներ էր մեջ որոշ ժամանակ կանգնեց, իսկ հետո վճռական քայլեց դեպի Անտոնիոսի ամրոցը: Ու երբ գնաց Պիղատոսի մոտ մահապատժի ենթարկված Հիսուսի մարմինը վերցնելու խնդրանքով, կուսակալը որոշ ժամանակ մտքերի մեջ ընկավ: Որքան էլ այդ Գալիլիացի քարոզիչը նրան տարօրինակ թվար, իր վարքով Քրիստոսը կուսակալի մոտ սկամա հարգանք էր առաջացնում: «Եթե ես

Նրան թաղեմ հանցագործների հետ մի ընդհանուր փոսուամ,— մտածում էր Պիղատոսը,— դա ինձ որպես ազնվական հռոմեացու պատիվ չի բերի»։ Նա անմիջապես իր զինվորական սպասյակին ուղարկեց Հովսեփի հետ՝ մահապատժի ենթարկված Հիսուս Նազովրեցու մարմինը տալու։ Հիսուսի ծպտյալ աշակերտ Նիկողիմոսն արդեն Գողգոթայում էր։ Կանայք նայում էին, թե ինչպես Հովհաննեսի օգնությամբ երկու իսրայելցի տղամարդ Ուսուցչի մարմինն իջեցրին խաչից, հետո Նիկողիմոսի բերած կտավը յուզով թաթախելով՝ փաթաթեցին նրա մեջ։ Տեսնելով ինչ աճապարանքով են թաղում իր սիրելի Ուսուցչին՝ Հովհաննան շշնջաց Շուշանային.

– Սիրտս կտոր– կտոր է լինում նրանից, որ չի կարելի պահպանել թաղմանն անհրաժեշտ բոլոր ծեսերը։ Քանի դեռ խանութները չեն փակվել՝ զնանք քաղաք ու թանկարժեք յուզ գնենք։

Գալիլիացի ուրիշ կանանց հետ նրանք արագ ճանապարհ ընկան Երուսաղեմ։ Հովհաննան վազեց ճանապարհին պատահած առաջին խանութը։ Խանութպանն արդեն ուզում էր այն փակել։ Իմանալով, թե ինչ է հարկավոր կանանց, նա փնթփնթաց, որ ուշ են

եկել, բայց յուզ վաճառեց։ Վերցնելով մի շիշ յուզ՝ կանայք գնացին Մարկոսի տուն, որպեսզի այնտեղ սպասեն շաբաթվա առաջին օրվա առավոտին։

Հիսուսի Մայր Կույս Մարիամն իր Որդու մարմինն ուղեկցեց մինչև Հովսեփ Արիմաթիացու այգու քարայրը։ Հովսեփն ինքն իր համար թաղման անձավը վաղուց չէ, որ սարքել էր, և հիմա տխուր մտածում էր, որ այդ բոլորը պատրաստել էր Նրա համար, Ուսուցչի մնացել, որ ճանաչեր իբրև Մեսիա, բայց, չնայած դրան, իր սրտում խոր հարգանք էր տածում Հիսուս Նազովրեցու հանդեպ և ուրախ էր, որ կարող է արժանապատվորեն թաղել Սրբակյաց Մարդուն։ Հենց որ Հիսուսին դրեցին գերեզման՝ Հովհաննան, Մարիամ Կղեովպասն ու Սաղոմեն Հիսուսի մորն ուղեկցեցին տուն։

Գերեզմանի մոտ նստած մնացին միայն Մարիամ Մագդաղենացին ու Հակոբոսի մայր Մարիամը։ Հովսեփի այգում, որ Գողգոթային շատ մոտիկ էր, մոլթը թանձրանում էր, բայց նրանք լավ տեսնում էին, թե ինչպես են Հովսեփն ու Նիկողիմոսը քարե գերեզմանի մուտքի մոտ ներս ու դուրս անում։ Ահա, նրանք մեծ քար են գլորում ու նրանով փակում քարանձավի մուտքը։

– Վերջ,– կամաց ասում է Մարիամ Մազդազեանացին:

Հակոբոսի մայր Մարիամը շրջվեց ու հարցական նայեց իր ընկերուհուն. Մազդազեանացին նստած էր անշարժ, իսկ նրա խոշոր, սև աչքերը լրիվ չոր էին ու մի կետի հառված՝ կարծես ոչինչ չէին տեսնում: Հակոբոսի մայր Մարիամը կռացավ դեպի Մազդազեանացին ու նայեց նրա աչքերի մեջ: Այդ աչքերի խորքում նա այնպիսի ցավ ու հուսահատություն տեսավ, որ ինքն իրեն վատ զգաց: Մարիամը վախեցավ, որ ընկերուհու մոտ նորից կսկսվեն խելացնորությունն նույնները, որ ինչ որ ժամանակ բուժել էր Ուսուցիչը: Նա թեթևակի ցնցեց Մարիամի ուսը: Մազդազեանացին, ոչ միանգամից, բայց այնուամենայնիվ սթափվելով՝ շրջվեց ու նրա աչքերում նորից կենդանի արտահայտություն հայտնվեց:

– Գիտե՞ս, Մարիամ,– ջերմորեն շնչաց նա,– մեր ուսուցիչը չպետք է մեռներ, այստեղ ինչ որ բան այնպես չէ: Դու ինձ հասկանո՞ւմ ես: Չէր կարող, և՛ չպետք է մեռներ: Չէ որ նա իսկական Մեսիա էր, իսկ Մեսիան չպետք է մեռնի:

– Մազդազեանացի, ի՞նչ ես ասում: Դու ինքդ ես ամեն ինչ տեսել:

– Հա, ճիշտ է, ես տեսել եմ այն, ինչը չպետք է և չպիտի լիներ երբեք: Բայց, մեկ է...

Մազդազեանացին շրջվեց Հակոբոսի մայր Մարիամից ու նրա հայացքը նորից սառեց խոր վշտի մեջ:

Հակոբոսի մայր Մարիամն անհանգիստ հայացքով երկար ու կարեկցաբար նայեց ընկերուհուն ու նորից ցնցելով նրա ուսը՝ ասաց.

– Մազդազեանացի, զնանք, շաբաթն արդեն սկսվել է:

Ձեռք-ձեռքի տված, ասես որբացած, նրանք դանդաղ քայլեցին դեպի Երուսաղեմի պարիսպները: Սկսվում էր շաբաթը՝ մեծ հանգստի օրը:

ՔԼՈՒԽ 32

Շաբաթ օրը անվերջ երկար էր ձգվում: Կանանց սկսել էր թվալ, որ հանգստի այդ օրը երբեք չի վերջանալու: Բայց ահա վառեցին առաջին կանթեղներն¹ ու Հիսուսի Մայրը լուռ վերկացավ ու մոտեցավ ելքին: Բոլորը գիտեին, որ նա գնում է Հովսեփ Արիմաթիացու այգին՝ այդ գիշերն Իր Որդու գերեզմանի մոտ անցկացնելու: Կանայք հասկանում էին, որ Նրան անհրաժեշտ է մնալ մենակ ու աղոթել: Մարիամ Մագդաղենացին նույնպես վեր կացավ ու գնաց Կույս Մարիամի հետևից՝ Նրան մինչև Հիսուսի թաղման վայրն ուղեկցելու, ու շուտով վերադարձավ:

– Այնտեղ, գերեզմանի մոտ, պահնորդ խումբ է կարգված, – ասաց նա կանանց, – ես հարցուփորձ արեցի նրանց ու ինձ ասացին, որ տեղա-

¹ Տրևական ավանդույթի համաձայն հաջորդ օրն սկսվում էր երեկոյից, երբ որ քաճարում վառում էին կանթեղները: Այսինքն՝ շաբաթ երեկոյան սկսվում էր շաբաթվա առաջին օրը (այժմյան կիրակին) և վերջանում էր հանգստի օրը (շաբաթ):

կայված են սինեդրիոնի կողմից՝ մինչև երրորդ օրը: Գնում եմ բուրավեա նյութեր գնելու:

– Մենք էլ կգանք քեզ հետ, – ասաց Սաղոմեն: Նրանց միացավ Հակոբոսի մայր Մարիամը, և երեք կանանցով գնացին մոտակա խանութը:

Երեկոն իջնելուց հետո, երբ շաբաթ օրը փոխարինվում էր շաբաթվա առաջին օրով, Հովհաննան, Շուշանը ու Ղազարոսի քույրերը գնացին Զբեդեոսի տուն՝ իրենց ընկերուհիներին այցի:

Նրանք բոլորը միասին նստել էին կանթեղի թրթռացող թույլ լույսի տակ: Պապանձված, վշտից վհատված ութ կին: Քրիստոսի ութ հավատարիմ աշակերտուհիները: Մարիամ Մագդաղենացին, Սաղոմեն, Մարիամ Կղեովպասը, Հակոբոսի մայր Մարիամը, Հովհաննան, Շուշանն ու Ղազարոսի քույրերը՝ Մարթան ու Մարիամը: Նրանց վիշտն այնքան ծանր էր, որ անհնար էր մենակ կրել: Թվում էր, թե ահա կարտաչնչես ու ներշնչելու բան չի մնա: Վիշտը կանանց էր մոտեցրել ավելի, քան այն ժամանակ՝ ուրախությունը, երբ նրանք երջանիկ գնում էին Հիսուսի հետևից, նախանձախնդրորեն մեկը մեկից առաջ անցնելով շտապում էին ծառայել Նրան ու Նրա աշակերտների ոչ մեծ խմբին:

Վաղը կգա շաբաթվա առաջին օրն, ու կյանքը բոլորի համար կհոսի իր սովորական հունով, բայց ոչ նրանց համար: Ի՞նչ է լինելու այսօրվանից հետո: Դրա մասին նրանք հիմա չեն մտածում: Նրանց համար կյանքն ավարտվեց այնժամ, երբ Նիկողիմոսն ու Հովսեփն Ուսուցչի դեռևս չսառած մարմինը գերեզման դրեցին ու այն մի մեծ քարով փակեցին: Այնտեղ, ծանր քարից այն կողմ, անշունչ պառկած է Նա, Ով բոլորովին վերջերս ասում էր. «Ես եմ կյանքը»: Նրանք հավատում էին Նրան, քանի որ Նրա՝ իրենց անձնական կյանքի մեջ մտնելով՝ այն փոխվեց: Փոխվեց այնպես, կարծես իրոք Երկնային Թագավորությունն իջել էր երկիր ու բնակվել իրենց մեջ: Նա մահացել էր, բայց իրենց սրտերում երբեմնի վառված սերը շարունակում էր վառվել նախկին կրակով. մի տարբերությունը, որ այդ սերն այլևս չէր ջերմացնում, այլ վառում էր անդառնալի կորստի կրակով: Այդ կրակը կամաց– կամաց կայրի ամեն ինչ, իսկ մխացող մոխիրների տակ կմնան միայն տանջալից հիշողությունները:

Ահա այդպես, միասին նստելով, չասելով համարյա ոչ մի բառ, նրանք բաժանվեցին, պայմանավորվելով առավոտյան հանդիպել գերեզմանի մոտ:

Քիչ էր մնացել. թող որ լուսաբացը փոքր ինչ առկայծի, ու նրանք կգնան իրենց Ուսուցչի մոտ, նրա կողքին լինելու: Սա ամենակուլ ցանկուլթյուն էր. նրանց ուրիշ ոչինչ չէր մնացել, միայն անշունչ մարմինը Նրա, Ով Ինքն էր դեռ վերջերս շունչ հաղորդում անշունչ մարմիններին: Նրանք չկարողացան Նրան ոչնչով օգնել, երբ տառապելով մեռնում էր խաչի վրա, իսկ այժմ, ծայրահեղ դեպքում, կարող էին իրենց վերջին պարտքը կատարել Նրա առաջ: Կարող էին Նրան մատուցել թաղման բոլոր պատիվները, որ այդպես էլ մինչև վերջ չիրականացվեցին այն ուրբաթ երեկոյան՝ իրենց կյանքի ամենասարսափելի օրը:

Կույս Մարիամը նստել էր այգում, ծառի տակ, ուղիղ գերեզմանի դիմաց: Աստանի կարգած տաճարի պահպանները նիզակները գերեզմանի մուտքը փակող քարին հենած՝ խաղաղ քնել էին: Արցունքները մոռնել հոսում էին Ամենասուրբ Կույսի աչքերից, իսկ շրթունքները Դավթի սաղմոսն էին շշնջում:

– Աստվա՛ծ, Աստվա՛ծ իմ, ես առավոտից քեզ եմ դիմում. հոգիս ծարավ է քեզ, առավել ևս մարմինն իմ, ինչպես մի անապատ ու անջուր երկիր, ուր ճամփա չկա: Այդպես էլ պիտի երևամ քո սրբարանում՝ տեսնելու փառքդ և

գորուծությունը, քանզի ինձ համար քո ողորմու-
թյունն ավելի լավ է, քան կյանքս, և շրթունք-
ներն իմ պիտի գովեն քեզ: Այսպես իմ կյան-
քում քեզ պիտի օրհնեմ և քո անունով ձեռքս
բարձրացնեմ¹:

Բացի ճպուռների ճռճոցից՝ ոչինչ չէր խախ-
տում այգու լուծթյունը: Բայց շուտով նրանք
էլ լուեցին: Իջած լուծթյան մեջ լավում էր միայն
քնած պահնորդների Ֆսֆսոցը: Հանկարծ գե-
տինը տարուբերվեց: Պահնորդները վախեցած
արթնացան ու առնելով նիզակներն՝ սկսեցին
իրենց շուրջը նայել: Երկնքից, ձյունածեղմակ
հանդերձով, մի մարդ էր իջնում, ուղիղ դեպի
նրանց մոտ: Նրանից այնպիսի կուրացուցիչ
լույս էր ճառագում, որ պահնորդները կկոցե-
ցին աչքերը: Մարդը մոտենում էր: Աներևա-
կայելի սարսափ պատեց պահնորդներին ու
նրանք, գիտակցությունը կորցրած, ընկան գե-
տին: Կույս Մարիամն այդ ամենը տեսավ, բայց
ոչ թե սարսափը պատեց Նրան, այլ՝ ակնածալից
հիացմունքի անմեկնելի զգացմունքը: Փայլի-
լող հանդերձով Հրեշտակը մոտեցավ գերեզմա-
նին ու քարն, ասես փետուրիկ, թեթևությամբ
մի կողմ հրեց: Գերեզմանից, նույնպես շողար-
ձակ հանդերձով, դուրս եկավ Իր Աստվածային

Որդին ու Իր անարատ ձեռքերը մեկնեց անչափ
երջանիկ Իր Մորը:

Ուշքի եկած պահնորդները տեսան, որ քա-
րը տեղաշարժված է ու գերեզմանը՝ դատարկ:
Իրար մեջ գոնե մի բառ չփոխանակելով՝ նրանք
սարսափահար դիմեցին փախուստի: Փախչե-
լիս միայն մի միտք էր հետապնդում նրանց.
«Արա՛գ, արա՛գ՝ այս սարսափելի վայրից»:

Քրիստոսի Մայրը մտավ տուն ու լուռ գնաց
իր սենյակը: Կանայք տեսան, որ Նա զարմանա-
լիորեն հանգիստ էր: Նրանց նույնիսկ թվաց,
որ Աստվածամոր շուրթերին երանելի ժպիտ
է խաղում: Նրանք զարմացել ու նույնիսկ
անհանգստացել էին Նրա այդ վիճակից, քանի
որ չէին կարող այն բացատրել: Բայց Կույս Մա-
րիամը չդիմեց նրանց ու նրանք էլ ոչինչ չհա-
մարձակվեցին հարցնել:

¹ Սաղմ. ԿԲ, 2-5

ՔԼՈՒԽ 33

Մարիամ Մագդաղենացին զգաց, որ այլևս ուժ չունի նստելու տանն ու սպասելու արևի առաջին շողերին: Նա որոշեց գերեզման գնալ մինչև լույսի բացվելն ու այնտեղ սպասել մյուսներին: Լուռ վեր կենալով տեղից՝ նա դուրս սահեց դռնից ու արագ քայլով շարժվեց դեպի Գողգոթա: Ասես հոգնած ամբողջ մի գիշեր տեած արթնությունից՝ Լիալուսինը նստեց հորիզոնի գծին: Նրա մեռելային-գունատ լույսի տակ Մարիամ Մագդաղենացին տեսավ գերեզմանի մի կողմ գլորած քարն ու արագացրեց քայլերը: Քիչ էր մնում գետնին նետված նիզակի վրա սայթաքեր: Մագդաղենացու սիրտը մոլեգնաբար տրոփում էր անորոշ տազնապից: Գերեզմանի մոտ պահնորդություն չկար: Մի րոպե տատանվելուց հետո, լցվելով հանդուգն վճռականությամբ, նա գերեզման մտավ:

Մարիամն, ինչքան ուժ ուներ, գերեզմանից հետ վազեց քաղաք: Արդեն քաղաքի պարիսպների հետևում նա թեքվեց Մարկոսի տան

կողմը: Կանանց նա տանն արդեն չհանդիպեց, նրանք հենց նոր էին գնացել գերեզման: Բայց Մարիամին նրա՛նք չէին պետք: Նա կանչեց Սիմոն Պետրոսին ու վազքից շնչակտուր լինելով՝ հուզված ասաց.

– Տիրոջը վերցրել են գերեզմանից ու չգիտենք որտեղ են դրել:

– Ի՞նչ ես խոսում, կի՛ն, – զարմացած հարցրեց Պետրոսը:

– Ես ինքս եմ տեսել, քարը մի կողմ էր գլորած, իսկ գերեզմանը՝ դատարկ էր:

– Վազի՛ր, Մարիա՛մ, կանչի՛ր Հովհաննեսին: Մարիամը վազեց Զեբեդեոսի տուն:

Շուտով վազելով եկավ լուրից հուզված Հովհաննեսն ու Պետրոսի հետ միասին գնացին Արիմաթացու այգին:

Այն ժամանակ, երբ Մարիամ Մագդաղենացին վազում էր Պետրոսին ու Հովհաննեսին հայտնելու Ուսուցչի մարմնի անհետանալու մասին, գալիլիացի կանայք՝ Հովհաննան, Շուշանն ու նրանց միացած Ղազարոսի քույրերը, գնում էին գերեզման: Լուսաբացը հազիվ էր նշմարվում: Կանայք տանում էին շաբաթվա նախօրյակին գնած բուրավետ յուղերը: Նրանք անցան այդու ծառերի միջով ու տարակուսած կանգ առան: Քարը գերեզմանից մի կող

էր գլորած: Լցված վախով ու անվճռականութեամբ՝ նրանք, այնուամենայնիվ, իրենց մեջ արիութիւնն գտան մոտենալու գերեզմանին ու ներսը նայելու: Այն դատարկ էր: Կանայք շփոթմունքի մեջ կանգնել էին գերեզմանի մոտ ու չգիտեին ինչ անել: Այդ ժամանակ նրանք տեսան, թե ինչպես են իրենց մոտենում շողարձակ հանդերձներով երկու այր: Բոլոր կանայք այդ անսովոր այրերի առջև ծնկի եկան:

– Ինչո՞ւ ողջին մեռելների մեջ եք փնտրում, – դիմեց նրանց այրերից մեկը, – Նա այստեղ չէ, այլ՝ հարութիւնն առավ:

– Հիշեցե՛ք, – ասաց մյուս այրը, – ինչպես էր դեռ Գալիլիայում Նա ձեզ ասում, – թե պետք է, որ Մարդու Որդին մատնվի մեղավոր մարդկանց ձեռքը, խաչվի ու երրորդ օրը հարութիւնն առնի:

Շողարձակ հանդերձներով այրերն անհետացան այնպես հանկարծակի, ինչպես որ հայտնվել էին: Ծնկաչոք կանայք ելան և ուրախացած հետ շտապեցին տուն, որպեսզի այս անսովոր երևույթի մասին իմացնեն Քրիստոսի աշակերտներին: Ճանապարհին բոլորը միասին խոսում էին.

– Դրանք Աստծո ուղարկած հրեշտակներ էին, – ասաց Հովհաննան:

– Մեր Ուսուցիչը հարութիւնն է առել, – ուրախ նրան կրկնեց Շուշանը:

– Հիմա ես հիշում եմ Հիսուսի խոսքերը, ինչպես էր խոսում իր գալիք հարութիւնն առնելու, իսկ մենք այն ժամանակ չէինք հասկանում Նրա խոսքերը, – հիացած ասում էր Մարթան:

Իսկ Պետրոսն ու Հովհաննեսը, Մարիամի պատմածից տագնապած՝ վազում էին դեպի գերեզման: Մագդաղենացին հազիվ էր հասցնում նրանց հետևից: Նրանք ընտրեցին ամենակարճ ճանապարհն ու չհանդիպեցին գերեզմանից հետ եկող գալիլիացի կանանց:

Արդեն քաղաքի պարիսպներից այն կողմ Հովհաննեսն առաջ անցավ Պետրոսից ու գերեզմանին հասավ առաջինը: Նա մուտքի մոտ անվճռական կանգ առավ: Նրա հետևից հասած Պետրոսը վճռականորեն մի կողմ հրեց Հովհաննեսին ու առաջինն ինքը մտավ անձամբ: Այնտեղ, ուր պիտի դրված լիներ Հիսուսի Մարմինը, միայն կտավներն էին, որոնցով գլխից մինչև կրունկն ամբողջ մարմինը ծածկող պատանքի վրայից փաթաթել էին հանգուցյալին: Պետրոսը տարակուսած դուրս եկավ գերեզմանից: Գլուխը կուցնելով՝ գերեզման մտավ Հովհաննեսը, որպեսզի անձամբ համոզվի, որ Հիսուսի մարմինն այնտեղ չէ: Երկու աշակերտ-

ները հետ վերադարձան խոր մտածմունքի մեջ: Ի՞նչ կարող էր պատահել: Մի՞թե թշնամիները չեն ցանկանում Հիսուսին նույնիսկ գերեզմանում հանգիստ տալ: Մի՞թե նրանք որոշել են Ուսուցչի մարմինը անարգել նույնիսկ Նրա մահից հետո: Անզոր կատաղությունից Պետրոսը սեղմեց բռունցքները: Հովհաննեսն ակնածանքով տանում էր պատանքը, որ հեռանալիս վերցրել էր գերեզմանից:

Մագդաղենացին գերեզմանի մոտ մնաց մենակ: Հանկարծ նրան պատեց մենակության մի այնպիսի սարսափելի զգացում, ինչպիսին նրան պատել էր հոր մեռնելու ժամանակ: Ուսուցչի Անապական Մարմնի մասին թաղման վերջին հոգսը քաշելու պարտքը բթացել էր անդառնալի կորստի զգացումի սրությունը, որ նա զգացել էր Ուսուցչի թաղմանը: Իսկ այժմ նրանից այդ վերջին մխիթարիչ հոգսն էլ էին վերցրել ու նրա հոգում թաքնված կորուստի ողջ դառնությունը սեղմում էր կոկորդը: Շնչահեղձ լինելով, նա արդեն համարյա կորցնում էր գիտակցությունը, երբ անսպասելիորեն այդ դառնությունը տաք արցունքների հոսքով դուրս հորդեց: Այլևս ուժ չունենալով ոտքի վրա մնալու, նա ծնկի իջավ ու թեքվեց դեպի գերեզմանի մուտքը: Արցունքների միջից

նա տեսավ սպիտակ հագուստներով երկու պատանու: Նրանցից մեկը նստած էր Հիսուսի մի ժամանակ այնտեղ դրված մարմի գլխի, մյուսը՝ ոտքերի մոտ: Բայց սեփական վշտի ապրումներն այնքան ուժեղ էին, որ նա իրեն նույնիսկ հարց չտվեց. ովքե՞ր են այդ մարդիկ: Եվ երբ նրանք հարցրին. «Ով, կին, ինչո՞ւ ես լալիս», – նա միայն այդ ժամանակ սթափվեց, զգալով այդ պատանիների կարեկցանքն իր վշտին:

– Վերցրել են իմ Տիրոջն ու չգիտեմ, թե ուր են դրել, – բացականչեց նա հուսահատ:

Այդ ժամանակ անբացատրելի զգացումն ստիպեց Մագդաղենացուն հետ շրջվել: Նրան թվաց, թե ինչ որ մեկը մոտենում է գերեզմանին: Իսկապես, այգու ծառերի միջով քայլում էր Մարգը: Մարիամն արցունքների միջից չէր կարող ճանաչել Նրան ու որոշեց, որ այդ այգեգործն է գալիս:

– Ո՛վ կին, ինչո՞ւ ես լալիս: Ու՞մ ես փնտրում, – հարցրեց Նա նրան:

Խեղճ կնոջ գլխում մի մխիթարիչ միտք առկայծեց. «Իսկ եթե այս պարտիզպանը գիտի, թե որտեղ են դրել իմ Ուսուցչի՞ն»:

– Տե՛ր, – աղերսելով դիմեց նրան, – եթե դու ես դուրս տարել Նրան, ասա ինձ, որտե՞ղ ես դրել Նրան, ու ես կվերցնեմ Նրան:

– Մարիա՛մ,– մեղմ ձայնով դիմեց նրան Մարդը, որին նա պարտիզպանի տեղն էր դրել:

Մագդաղենացին ցնցվեց: Ուրախությունը ողողեց նրա ամբողջ հոգին ու սիրտը: Այդպես իր անունը կարող էր արտասանել միայն Նա:

– Ուսուցիչ, հրճվանքով բացականչեց կիներն ու ընկավ Քրիստոսի ոտքերը:

Մարիամի աչքերից նորից թափվեցին արցունքները, բայց դրանք արդեն ուրախության արցունքներ էին:

– Մի դիպչի՛ր Ինձ,– սիրալիք նրան ասաց Քրիստոսը,– քանի որ ես դեռ չեմ բարձրացել Իմ Հոր մոտ, այլ գնա Իմ եղբայրների մոտ ու ասա նրանց. «Բարձրանալու եմ Իմ Հոր ու ձեր Հոր, Իմ Աստծո ու ձեր Աստծո մոտ»:

Մարիամ Մագդաղենացին տուն թռավ ասես թև առած: Ուրախությունից, որով լեփլեցուն էր սիրտը, նա ամեն հանդիպողի ուզում էր ողջունել բացականչությամբ. «Քրիստոսը հարույթյուն է առել»: Բայց այդ ուրախ լուրը, ըստ իր Աստվածային Ուսուցչի, պիտի ստանային Նրա մոտիկ աշակերտները՝ Քրիստոսի առաքյալները: Նրանց համար էլ նա տանում էր այդ ուրախությունը:

Մինչ այդմ լուսաբացն ավելի էր մտնում իր իրավունքների մեջ: Սաղոմեն, Մարիամ Կղեով-

պասն ու Հակոբոսի մայր Մարիամը, չսպասելով Մարիամ Մագդաղենացուն, գնացին գերեզման:

– Ո՞վ մեզ համար մի կողմ կտանի գերեզմանի մուտքի քարը,– ընկճված հոգոց էին հանում կանայք:

Բայց այնտեղ նրանք տեսան, որ քարը մի կողմ է տարված:

– Երևի մեզանից ինչ որ մեկն արդեն եկել է,– ենթադրեց Մարիամ Կղեովպասը:

Կանայք մոտեցան գերեզմանին ու ներս նայեցին: Այնտեղ, ուր պետք է դրված լիներ Հիսուսի մարմինը, նրանք տեսան աջ կողմը նստած մի պատանու՝ սպիտակ հագուստով զգեստավորված: Ուսուցչի թաղված տեղում նստած անծանոթի տեսքից կանայք մեծ շփոթության մեջ ընկան: Նրանք ուզում էին ինչ որ բան հարցնել նրան, բայց պատանին առաջ ընկավ նրանց հարցից:

– Մի՛ վախեցեք, ես գիտեմ, որ դուք փնտրում եք խաչված Հիսուս Նազովրեցուն: Նա հարույթյուն առավ: Նա այստեղ չէ: Տեսեք ինքներդ, ահա տեղը, որտեղ Նա դրված էր: Դե՛, շտապ գնացե՛ք ու ասացե՛ք Նրա աշակերտներին ու Պետրոսին, որ Նա հարույթյուն առավ մեռելներից ու կսպասի իրենց Գալիլիայում: Այնտեղ կտեսնեք Նրան, ինչպես ասաց ձեզ:

Լսելով այս խոսքերն ու հասկանալով, որ իրենց հետ խոսում է Աստծո շրջապատը, Սաղոմեն ու Մարիամ Կղեովպասը վախով ու մեծ ուրախությամբ տուն վազեցին, որ այդ լուրն ավետեն Հիսուսի բոլոր աշակերտներին: Հակոբոսի մայր Մարիամը, նույնպես համակված հուզմունքով ու սարսափով, գնաց Մարկոսի տուն, որ ամեն ինչ պատմի Պետրոսին: Ճանապարհին նրանք հուզված քննարկում էին շրջապատից լսածը, այնպես որ անմիջապես չնկատեցին իրենց ընդառաջ եկող Մարգուն: Իսկ երբ նկատեցին, ուրախ կանխազգացումից նրանց սիրտը թփրտաց, քանի որ ընդառաջ եկողը շատ նման էր Հիսուսին: Երբ Նա մոտեցավ նրանց ու ասաց. ուրախացե՛ք, հուզված կանայք, ապշանքի սարսուռով, նետվեցին նրա ոտքերը:

– Մի՛ վախեցեք, – ասաց նրանց Հիսուսը, – գնացե՛ք ու ավետեցե՛ք իմ եղբայրներին, որ նրանք գնան Գալիլիա ու այնտեղ կտեսնեն ինձ:

Մինչ այդ Հովհաննան, Շուշանն ու Ղազարոսի քույրերը եկան Մարկոսի տուն ու ավետեցին աշակերտներին Հրեշտակների հայտնվելու մասին: «Խեղճ կանայք, – գլուխներն էին օրորում ընկճված առաքյալները, – վշտից նրանց աչքին արդեն Հրեշտակներ են երևում»: Շու-

տով եկավ Մագդաղենացին, իսկ նրա հետևից հայտնվեց Հակոբոսի մայր Մարիամը, որ իսկապես վախեցած էր:

Մագդաղենացու ծայրաստիճան հուզված տեսքը միայն հաստատում էր առաքյալներին թաղերությունները, որ կանայք վշտից խելքը թռցրել ու ազատություն են տվել իրենց երևակայությանը՝ ընդունելով ցանկալին իբրև իրականություն: Մարիամ Մագդաղենացին, լսելով մյուս կանանց պատմությունները՝ չսկսեց բացերեաց բոլորի մոտ պատմել Փրկիչի հետ իր անձնական հանդիպման մասին: Նա որոշեց. քանի որ Ուսուցիչն իրեն հանձնարարեց միայն տասնմեկ աշակերտներին ասել, որ Ինքը նրանց կհանդիպի Գալիլիայում, ուրեմն պետք է սպասել, մինչև կմնան միայն Նրա ամենամոտ աշակերտները:

Այդպիսի որոշման հանգեց նաև Հակոբոսի մայր Մարիամը: Բայց արդեն այն, ինչ պատմեցին կանայք Հրեշտակների մասին, մտահոգեց Պետրոսին ու նա որոշեց ստուգել. թե ինչը կարող էր այդպես հուզել նրանց: Պետրոսը նորից վազեց գերեզման ու ներս մտնելով՝ այնտեղ ոչինչ չտեսավ, բացի կտավներից: Նա դուրս եկավ գերեզմանից՝ ինքն իր մեջ նորից զարմանալով կատարվածից:

Երբ Պետրոսը վերադարձավ, Մագդաղենացիներն խնդրեց նրան հավաքել Հիսուսի ամենամոտիկ տասնմեկ աշակերտներին:

– Նորից Հրեշտակների հայտնվելու մասի^օն պիտի խոսես, – խոժոռված հարցրեց Պետրոսը:

– Ոչ, ես ձեզ համար ավելի կարևոր բան ունեմ:

Պետրոսը կասկածանքով օրորեց գլուխը: Բայց շուտով բոլոր տասնմեկն էլ հավաքվեցին վերնատանը, որտեղ դեռ չորս օր առաջ իրենց Ուսուցչի հետ վերջին ընթրիքն էին վայելում, և ուղարկեցին Մագդաղենացուն կանչելու: Նա մտավ վերնասրահ, հանդիսավոր հայացք նետեց առաքյալների խոժոռ, չփոթահար ու արտասովաթոր դեմքերին ու հռչակեց.

– Ես տեսել եմ Տիրոջը:

Առաքյալների տարակուսած հայացքները չըջվեցին դեպի նա, իսկ Մագդաղենացին, ավելի շատ ոգևորվելով, շարունակում էր պատմել, թե ինչպես իրեն երևաց հարուժյուն առած Ուսուցչին ու իրեն ի^օնչ հանձնարարեց փոխանցելու աշակերտներին: Առաքյալները լսում էին՝ գլուխները խոնարհած, նրանց համար անհարմար էր նայել խեղճ կնոջ աչքերին, որն, իրենց կարծիքով, վերջնականապես խելքը թուցրել էր:

Մարիամը նորից հայացքը գցեց Հիսուսի

աշակերտներին ու հասկացավ, որ նրանք իրեն չեն հավատում:

– Դուք ինձ չե՞ք հավատում: Բայց ես արդեն պատմել եմ այն ամենն, ինչ տեսել եմ ու ոչինչ ավելացնել չեմ կարող:

Այս ասելով՝ Մարիամն արտասովեց վիրավորանքից, որ առաքյալները չեն կարողանում հավատալ իր խոսքերին:

– Մարիամ, – խոժոռված ասաց Հովհաննեսը, – մենք չենք մտածում, որ դու մեզ խաբում ես: Մենք գիտենք, որ դու ազնիվ կին ես: Բայց այդ ամենը կարող էր քեզ թվալ:

– Ոչ, – բացականչեց Մարիամը, – ես տեսա Հիսուսին այնպես, ինչպես հիմա ձեզ եմ տեսնում:

Ափսոսանքով նայելով առաքյալներին՝ նա դուրս եկավ վերնատնից:

Կանանց վշտացրել էր առաքյալների չհավատալը Հիսուսի հարուժյանը: Բայց նույնիսկ այդ հանգամանքը չէր կարող խլել այն ուրախությունը, որ Հիսուսը ողջ է ու իրենցից ոմանք տեսել են նրան:

– Մի՛ վշտացիր, Մագդաղենացի՛, – հանգստացնում էր նրան Մարիամ Կղեովպասը, – որ առաքյալները քեզ չհավատացին, իսկ ինձ չհավատաց իմ սեփական ամուսինը: Ահա թե

ով պիտի վշտանա: Եվ այդպես էլ, ասելով, որ այդ ամենն իմ աչքին թվացել է, Ղուկասի հետ գնաց էմմավոս:

Քրիստոսի Մայրը նայում էր կանանց ուրախ ու հուզված դեմքերին ու ժպտում էր եխսաների երջանկության համար ժպտացող մայրական ժպտով: Այդ ամբողջ առավոտը նա անցկացրեց իր սենյակում՝ այդ գիշեր իր ապրած ուրախության համար երախտագիտության մեջ աղոթելով Աստծուն: Նա դեռ որոշ ժամանակ ոչ մեկի չէր բացում իր գաղտնիքը, քանի որ այդ մասին չկար իր Աստվածային Որդու հրահանգը, իսկ Աստվածամայրը երբեք ոչինչ չէր անում իր հայեցողության մեջ:

Բայց արդեն երեկոյան կանայք տեսան հրճվող առաքյալներին, որոնց հայտնվել էր հարություն առած Փրկիչը: Առաքյալները պատմում էին, թե Ուսուցիչն իրենց հանդիմանեց, որ իրենք չէին հավատացել կանանց: Պատկառելի տղամարդիկ հնազանդորեն ներում էին խնդրել: Հատկապես ուրախացել ու Աստծուն երախտապարտություն էր հայտնում Մարիամ Կղեովպասը, որ Նա հատուկ սիրալիր էր եղել իր ամուսնու հանդեպ: Էմմավոսի ճանապարհին Քրիստոսի հայտնվելու մասին Կղեովպասն արդեն հարյուրերորդ անգամն էր պատմում:

Դեռ քառասուն օր Փրկիչը երևաց իր աշակերտներին: Եվ այդ ամբողջ ժամանակ ուրախությունը չէր հեռանում առաքյալներից ու կանանցից: Բայց երբ քառասուներորդ օրը Քրիստոսը տարավ նրանց Ձիթենյաց լեռն ու սկսեց հրաժեշտ տալ, բոլորը տխրեցին: Այդ տխրությունը հուսահատություն չէր դառնում, քանի որ Տերը նրանց սրտերին հույս էր տվել, ասելով, որ շուտով նրանց ուրիշ Մխիթարիչ կուղարկի, որ նրանց հետ կլինի մինչև ժամանակների վախճանը:

ՔԼՈՒԽ 34

Քրիստոսի հանձնարարությունյամբ Նրա աշակերտները բոլորը միասին մնացին Երուսաղեմում՝ սպասելով Տիրոջ խոստացածին: Երբ Զատիկի հիսուսներորդ օրը Սուրբ Հոգին իջավ աշակերտների վրա, Մարիամ Մագդաղենացին ասաց.

– Ինձ այստեղ այլևս ոչինչ չի պահում: Ես պետք է գնամ ու կատարեմ իմ Ուսուցիչ ու Տեր Հիսուս Քրիստոսի հրամանը: Ես կգնամ, ինչպես ինքն ասաց, մինչև աշխարհի ծայրն ու կտանեմ Նրա հարություն ավետիսը:

Նա ջերմորեն հրաժեշտ տվեց բոլորին ու գնաց Պտղեմայիդա: Այնտեղ նա նավ նստեց, որ Հռոմ էր գնում: Նրա գլխում կայսր Տիբերիոսին հասնելու ու նրան հարություն առած Քրիստոսի մասին պատմելու հանդուգն միտք էր ծագել: Մագդաղենացուն թվում էր, որ եթե հնարավոր լինի այդպիսի հզոր տիրակալի Քրիստոսի հավատին բերել, ապա նրա օգնությամբ հեշտ կլինի քրիստոնեական ուսմունքը

տարածել ամբողջ աշխարհում: Բայց Հռոմում կնոջը հրասթափություն էր սպասում: Պարզվեց, որ կայսրը վաղուց իր մայրաքաղաքում չի ապրում, տեղափոխվել է Կապրի կղզի: Իսկ այնտեղ, Հռոմում, բոլորին կառավարում է ամենագոր Սեյանոսը¹, որի մոտ ընդունելության ընկնելը բարդ էր ոչ միայն իր, հասարակ կնոջ համար, այլ նույնիսկ կայսրության անվանի մագիստրոսի: Մագդաղենացին տեղավորվեց հրեական թաղամասում: Հռոմի հրեական գաղութում Քրիստոսի մասին քարոզելուց ոչինչ չստացվեց: Կնոջը ժողովարանում Գրքերը կարդալ ու մեկնել չէր կարելի: Մագդաղենացին փորձեց ժողովից դուրս եկող հրեաների հետ փողոցում խոսել, բայց նրանից փախչում էին ինչպես խելագարից: Կանայք էլ էին անծանոթուհուց հեռու քաշվում: Հեթանոսները, որոնց հետ նրան հաջողվեց շփվել, պատմություններն լսում էին ինչպես լավ ավարտով սարսափելի հեքիաթներ: Բայց երբ նա ասում էր, որ հեթանոսական աստվածները կեղծ են, նրանք մոռալ տարուբերում էին գլուխները.

– Մենք չենք պարսավում քո Աստծուն, և դու էլ չպիտի պարսավես մեր աստվածներին:

¹ Լուկիոս Սեյանոս (21 ՔԱ - 31 ՔՆ) - պրեպորիական գնդի հրամանավար, հռոմի կառավարիչ - ծնթ. խմբ.:

Հռոմեացիին միայն այն ժամանակ է լավ քաղաքացի, երբ պաշտում է հայրենական աստվածներին: Չէ՞ որ դու հռոմեուհի չես, և քեզ թույլատրելի է պաշտել միայն քո Աստծուն:

Այդ ամենից կարելի էր հուսահատության մեջ ընկնել: Նրա համար մեծ ուրախություն էր Քրիստոսի հավատն ընդունած երուսաղեմցի հրեա Մաքսիմինը: Կալիդոնիայի հետ նա Հռոմ էր եկել գործերով: Ի զարմանս և հուրախություն իրեն, Մարիամը, հանձին նրա, ճանաչեց այն կույրին, որին բուժել էր Քրիստոսը: Մաքսիմինը պատմեց Մարիամին, որ Կալիդոնիային ինքն ավելի շուտ է ճանաչել, երբ նա դեռ ողորմություն էր խնդրում և ինքը մի անգամ չէ, որ խեղճին փող էր տվել: Ու երբ տեսել էր աչքերը բացված Կալիդոնիային, ծայրաստիճան գարմացել էր այդ երևույթից ու հետևելով նախկին կույրին, սկսել էր հարցուփորձ անել այդ հրաշքի մասին: Վերջիվերջո նրան հաջողվել էր իմանալ, որ կույրին բուժել էր Հիսուս Նազովրեցին: Ինքն էլ ցանկացել էր տեսնել այդ անսովոր Մարդուն: Բայց Զատիկին Երուսաղեմում չէր եղել: Այդպես էլ չհանդիպելով Քրիստոսին՝ Մաքսիմինը նույնիսկ չգիտեր էլ Նրա խաչվելու մասին: Նա Երուսաղեմ այցելել էր միայն Պենտեկոստեի տոնին ու այնտեղ տե-

սել ինչ որ հռետորի ունկնդրող մարդկանց մեծ ամբոխ: «Երբ ես մոտեցա,— պատմում էր Մաքսիմինը Մազդազենացուն,— լսեցի հետևյալ խոսքերը. «Իսրայելի այրե՛ր: Լսեցե՛ք խոսքն իմ. Հիսուս Նազովրեցու, գորություններով ու հրաշքներով ու նշաններով, Աստծուց ձեզ վկայված Այրիս, որոնք իմ միջոցով իրագործեց Աստված, ինչպես և դուք ինքներդ գիտեք...»: Լսելով Հիսուս Նազովրեցու անունը, ես քիչ էր մնում ճշայի. այո՛, ես գիտեմ Նրա հրաշքները: Ես զսպեցի ինձ ու լսում էի հռետորին՝ ջանալով բաց չթողնել ոչ մի բառ: Երբ ես լսեցի, թե Հիսուսին խաչել են, քիչ էր մնում արտասովեի, բայց արդեն Նրա հարույթյան մասին հաջորդ բառերը հարույթյուն տվեցին նաև իմ հավատին:

Երբ վերջացավ ճառը, ես ձայն տվեցի. մենք ի՞նչ անենք: Շուրջը բոլորն սկսեցին հարցնել. մենք ի՞նչ անենք, եղբայր այրեր: Եվ, ինչպես հիմա գիտեմ, Պետրոս կոչված մարդն ասաց. «Ապաշխարեցե՛ք, և թող ձեզանից ամեն մեկը մեղքերի թողության համար մկրտվի՛ հանուն Հիսուս Քրիստոսի և ստացե՛ք Սուրբ Հոգու շնորհը...»: Ես հենց նույն օրը, ինչպես և ուրիշ շատերը, մկրտվեցի հանուն Քրիստոսի: Հետո ես փնտրեցի Կալիդոնիային, նա նույն-

պես կնքվեց: Այժմ մենք հարազատ եղբայրների պես չենք բաժանվում:

Մարիամն ուրախությամբ լսեց Մաքսիմի- նի պատմութիւնն իրեն ծանոթ Պենտեկոստեի դեպքերի մասին ու շնորհակալութիւն հայտ- նեց Աստծուն՝ Սուրբ Հոգու շնորհի պտուղների մասին լսելու իրեն պարգևած ողորմածութեան համար: Նա Մաքսիմից լսեց Անտիոքում քա- րոզչութեան հաջողութեան մասին: Նրա գալով Հռոմի հրեաների մեջ քարոզելու գործը տե- ղից շարժվեց: Մաքսիմինը գնաց ժողովարան ու կարգալով Գրքերը, սկսեց մեկնել դրանք ու խոսել Քրիստոսի մասին. ժողովից հետո մի քանի մարդ գնացին նրա հետևից: Նրանցից մեկը հրեա էր, իսկ երկուսը՝ Հռոմի կրօնափոխ քաղաքացի: Երբ նրանք գնացին հռոմեացիներից մեկի տուն, եկավ Մարիամ Մագդաղենացու խոսելու հերթը: Մաքսիմինը նրան ներկայաց- րեց իբրև Քրիստոսի մերձավորագույն աշա- կերտուհու: Մարիամի պատմութիւնը լսողնե- րի վրա այնպիսի տպավորութիւն թողեց, որ նրանք անմիջապես ցանկացան կնքվել:

ԳԼՈՒԽ 35

Շ ուտով Մաքսիմինը պատրաստվեց տուն՝ Հրեաստան վերադառնալու, իսկ Մա- րիամը որոշեց նավարկել նրա հետ: Նա մի ոչ մեծ նավ վարձեց: Առհասարակ, ճմռանը նա- վերը համարյա չէին լողում, տարվա այդ եղա- նակին ծովում փոթորիկները հաճախ էին լի- նում, բայց նավի նավապետը համարձակ մարդ դուրս եկավ ու համաձայնվեց նրանց տանել Փիլիպեի Կեսարիա նավահանգիստը:

Չէին հասցրել նրանք դուրս գալ նավա- հանգստից՝ փոթորիկ բարձրացավ: Նավի տերն արդեն ոչ թե ուղղութիւնը պահելու մասին էր մտածում, այլ միայն, որ նավը չխորտակ- վի: Տարեբքի կամքին հանձնված նավը շու- տով կղզի հասավ: Նավապետին հաջողվեց նա- վը բարեհաջող անցկացնել խութերի միջով ու հասցնել ոչ մեծ մի ծովախորշ: Ինչպես պարզ- վեց, դա Կապրի կղզին էր: Մարիամ Մագդա-ղենացին դրանում տեսավ Աստծո նախախնա- մութիւնն ու հայտարարեց, որ գնալու է կայ-

սեր մոտ: Նավապետը զարմացած աչքերը չուց
Մագդաղենացու վրա, իսկ հետո սկսեց հռահռալ:

– Իսկ դու նրան ի՞նչ ընծա ես տանելու, –
ծիծաղից խեղդվելով ասաց նավապետը, – չէ՞
որ կայսեր մոտ առանց ընծաների գնալն ըն-
դունված չէ:

– Ինչ եմ տանելո՞ւ, – շուրջը նայելով՝ հար-
ցը կրկնեց Մագդաղենացին:

Նրա հայացքն ընկավ ծղոտի մեջ հավի հենց
նոր ածած ձվին: Նավի նավապետը սիրում էր
թարմ ձու և նավարկելիս միշտ մի քանի ածան
հավ էր հետը տանում:

– Այ, սա՛, – ձեռքը վերցնելով ձուն՝ ասաց
Մագդաղենացին:

– Կայսերը հասարակ ձու ընծայե՞լ, – շա-
րունակում էր ծիծաղել նավատերը, – այդպիսի
բան դեռ չէի լսել:

– Ինչո՞ւ է հասարակ, առարկեց Մագդա-
ղենացին, – իսկ ես այն կներկեմ, որ համապա-
տասխանի իր բարձր նշանակությանը:

Երբ Տիբերիոսին զեկուցեցին, որ Հրեաստա-
նից ինչ որ կին համառորեն ընդունելության է
ձգտում ու ցանկանում է կայսրին կարևոր բան
հաղորդել, նա, ի զարմանս քարտուղարի, հրա-
մայում է այդ կնոջն իր մոտ բերել: Մարիամ
Մագդաղենացին հաճելիորեն զարմացավ կայ-

սեր սենյակի պարզ իրավիճակից: Նրա առջև
բազկաթոռին նստել էր տարեց ու նիհար մի
մարդ՝ անգարդ, պարզ տունիկայով: Մագդաղե-
նացին նույնիսկ կասկածեց. կա՞յսր է արդյոք
իր առջև: Նկատելով նրա շփոթմունքը՝ Տիբե-
րիոսը քաջալերեց նրան.

– Ասա, ի՞նչ գործ է քեզ ինձ մոտ բերել: Թե
մտածում ես, քանի որ ծերուկը մեկուսացել է,
ուրեմն անելու բան չունի, – այս ասելիս կայս-
րը ծերունաբար ծիծաղեց, – հի՛-հի՛-հի՛:

– Օ՛, աշխարհի արժանավորագույն կա-
ռավարիչ, – ես, Գալիլիայի Մագդաղենայից
Մարիամս, մտքովս էլ չեմ անցկացնի, որ դու
անգործության մեջ ես: Աստված վստահել է
քեզ այսքան լայնարձակ հողերի կառավարու-
մը, որը հասարակ մարդու ուժի բան չէր լինի:

Ժպիտ հիշեցնող ինչ որ բան պատկերվեց
Տիբերիոսի բարակ, ամուր սեղմված շուրթերին:
Չգիտես ինչու նրան դուր եկավ այդ խոշոր ու
սև աչքերով խելացի կինը:

– Ինչ որ բան նաև իմ սենատն է անում, –
ասաց նա, – իսկ ես, այնուամենայնիվ, կգերա-
դասեի քեզ լսել առանց ավելող ներածականի:

– Ես եկել եմ պատմելու քեզ այն ամենի մա-
սին, ինչ կատարվեց վերջերս քո իշխանության
ներքո գտնվող Հրեաստանում: Քո կուսակալ

Պոնտացի Պիղատոսը, մեր ավագանու մեղադրանքով, խաչելով ամոթալի մահվան մատնեց Հիսուս Նազովրեցուն, Ով մեզ Աստվածային ուսմունք բերեց բոլոր մարդկանց լուսավորելու համար:

Կայսրը դժգոհ կնճռոտվեց:

– Դու եկել ես գանգատվելու իմ հրամանով Հրեաստանի կուսակալի պաշտոնը կատարող հեծյալ Պոնտացի Պիղատոսի՞ց:

– Ոչ, տիրակալ: Քրիստոս կոչեցյալ Հիսուսին, որին անարդարացիորեն դատապարտեց Պիղատոսը, երրորդ օրը Աստված հարուժյուն տվեց: Գլխավորն այս է, ինչ ես ուզում էի տեղեկացնել քեզ: Ընդունի՛ր իմ ընծան, քանի որ Քրիստոսը հարուժյուն առավ:

Այս ասելով՝ Մարիամը հանեց կարմիր ներկած ձուռն ու տվեց կայսրին: Նա տարակուսած նայեց Մագդաղենացուն:

– Դու ուզում ես ասել, որ ձեզ մոտ, Հրեաստանում, ինչ որ մեկը լուրեր է տարածում, որ մահապատժի ենթարկվածը նորից կենդանացել է, – հարցրեց Տիբերիոսը՝ քմծիծաղով ձեռքում խաղացնելով ձուռն:

– Այո, մեծ կայսր, միայն թե ես խոսում եմ ոչ թե լուրերի, այլ այն մասին, որ տեսել եմ իմ աչքերով: Ես ինքս վկա եմ եղել Նրա մահվանը

խաչի վրա: Իսկ երրորդ օրը Հիսուսը երևաց ինձ, և նրա ոտքերին ու ձեռքերին գամերի վերքեր կային:

Երբ Մագդաղենացին ասում էր սա՛ կայսրն իր խամրած աչքերի հայացքը բարձրացրեց նրա վրա ու նրանցում հետաքրքրուժյուն երևաց:

– Լսի՛ր ինձ, կի՛ն, եթե մի ինչ որ բանով դու ինձ զարմացրեցիր էլ, ապա ոչ թե քո հարուժյունն առած Քրիստոսով, այլ նրանով, որ դու ինքդ ես հավատում նրան, ինչ ինձ ասում ես: Եթե նա, ում մասին խոսում ես, իսկապես Աստված է, այդ արդեն ոչինչ չի փոխի իմ կյանքում: Կորցնելով հավատն իմ աստվածների նկատմամբ, ես չեմ կարող հավատալ ուրիշներին: Ես արդեն ամփոփել եմ իմ կյանքի արդյունքներն ու գիտեմ, որ ոմանց համար ես հավերժ կմնամ չարագործ, իսկ ուրիշները պիտի փառաբանեն իմ հանճարը: Բայց բանջարանոցում իմ ձեռքերով աճեցրած կաղամբն ինձ ավելի է ուրախացնում, քան մարդկային ամբոխի փառքը կամ կշտամբանքը: Աստվածների մասին ես բոլորովին դադարել եմ մտածել: Ոչ, ես նրանց չեմ հերքում, ինչպես որոշ թերահավատներ: Պարզապես՝ աստվածներն իրենց համար, ես՝ ինձ համար:

Կայսրի մոտից Մարիամ Մագդաղենացին դուրս եկավ մի քիչ հիասթափված ու մտահոգ: Նա հանկարծ դիտակցեց, որ հավատի համար միայն իմացությունը մարդուն բավական չէ, անհրաժեշտ է, որ նա սրտով կարոտ ունենա Երկնային Արքայության ու Աստծո ճշմարտության: Միայն այդպիսի ծարավի հոգին է ընդունակ ընկալելու Քրիստոսի հարության քարոզը, քանի որ Նրա մասին խոսքը կարոտը փոխարինում է խինդով, իսկ Աստծո ճշմարտության հետ շփումը սնունդ է տալիս նման մարդու մտքին ու սրտին: Տիբերիոսի մեջ նա միայն մշտապես աններդաշնակ երկրային թագավորության կարոտ տեսավ ու փախուստ այդ անհաջողություններից՝ դեպի բանջարանոցի կաղամբի մարզը:

ՊԼՈՒԽ 36

Մովը շուտով հանդարտվեց, ու նավապետը որոշեց շարունակել նավարկությունը: Լավ եղանակը պահպանվեց միայն կես օր: Երեկոյան կողմ փչեց ուժեղ հանդիպակաց քամի: Քամին այնպիսի ուժ ունեւր, որ նավն, ասես վրան թւեր էին աճել, ուղղակի թռչում էր արւմուտք: Նավապետը, չփորձելով էլ դիմադրել քամուն, աղոթում էր բոլոր աստվածներին, որ մթան մեջ չզարնվեն խութերին: Գիշերն ալեկոծությունը մոլեգնեց: Հարկ եղավ հավաքել առագաստը, որ նավը չքշվի քամուց: Առավոտյան կողմ փոթորիկը չհանդարտվեց, այլ ընդհակառակը, ավելի սաստկացավ:

– Օ՛, Պոսեյդոն, ինչո՞ւ ես դու մեզ վրա զայրանում,– փորձելով նավախելի ղեկաթիով նավին ինչ որ կերպ ուղղություն տալ՝ աղաղակում էր նավատերը:

Նրան օգնում էին իր վարձած երկու մարդիկ՝ մի պատանի ու մի տարեց նավաստի: Կոտրված կայմը ճրթճրթյունով փլվեց ու ընկավ պատա-

նու գլխին: Նա կիսամեռ փռվեց տախտակա-
մածին ու անշարժացավ:

– Խեղճ Լիպպի, նա մեռավ, – բացականչեց
տարեց նավաստին, – ի՛նչ պիտի ասեմ ես նրա
մորը, սա նրա միակ զավակն էր:

Մարիամ Մագդաղենացին ծունկ չոքեց ու
սկսեց ջերմեռանդ աղոթել Աստծուն: Շուտով
Լիպպին հառաչեց ու բացեց աչքերը: Այդ ժա-
մանակ նավի ստացած ուժեղ հարվածից պա-
տանին դուրս շարտվեց նավից: Սարսափելի
թխկոց լավեց. նավը խուժերի վրա էր ընկել:
Մարիամ Մագդաղենացին, առանց մտածելու,
պատանու հետևից ջուրը նետվեց: Սուզվելով
խորքը՝ նա բացեց աչքերն ու փոթորկի պղտո-
րած ջրի մեջ հազիվ տարբերեց ծովանդուն-
դը սուզվող պատանու մարմինը: Նա լողալով
մոտեցավ Լիպպիին ու նրան, մագերից բռնե-
լով, իր հետևից քաշեց ծովի երեսը: Պատանին
անգիտակից էր: Որպեսի դեմքը լինի ջրի երե-
սին՝ Մագդաղենացին ձախ ձեռքով բռնեց նրա
գլուխը, իսկ աջով սկսեց թափահարել: Նրա ու-
ժերն արդեն սպառվում էին: Մարիամն զգում
էր, որ էլի մի քիչ, ու նա իր փրկած պատանու
հետ կսուզվի հատակը:

– Տեր Հիսուս Քրիստոս, օգնի՛ր ինձ:

Հազիվ էր հասցրել ասել այդ խոսքերը, որ

սկսեց սուզվել ավելի խորը, բայց այդտեղ ու-
ժեղ ձեռքեր բռնեցին նրան ու դուրս հանեցին
ջրից: Մարիամը շուրջը նայեց: Նա գտնվում էր
նավի լողացող բեկորի վրա, որն լաստի պես մի
բան էր հիշեցնում: Տարեց նավաստին զբաղ-
ված էր պատանիով, որ չափից դուրս ծովի ջուր
էր կուլ տվել: Վերջապես Լիպպին հազաց ու
ջուրը դուրս թափելով՝ սկսեց ազատ շնչել: Նա-
վապետը լաստի վրա չէր, տարեց նավաստին
տեսել էր, թե ինչպես նա ջրի տակն անցավ ու
այլևս չերևաց:

Մաքսիմինն ու Կալիդոնին հրաշքով փրկվե-
ցին: Փոթորիկն սկսել էր հանդարտվել: Շուտով
նավաստուն հաջողվեց նավի մի բեկոր էլ բարձ-
րացնել ու թոկերի միջոցով լրացուցիչ ամրաց-
նել լաստը: Առավոտը ծագած արևն սկսեց
անխնա այրել: Վերջնականապես ուժասպառ-
ված ճանապարհորդները պառկել էին արևի
տակ, լաստին: Ծարավը տանջում էր նրանց
բոլորին, հատկապես բավական շատ աղի ջուր
կուլ տված պատանուն: Երեկոյան կողմ շոգը
թուլացավ, բայց ծարավն ավելի ուժեղացավ:
Հազիվ հաջողվեց Կալիդոնիային ծովի ջուր
խմելուց հետ պահել: Հաջորդ օրը նայելով,
թե ինչպես է տառապում Լիպպին՝ նավաստին
ասաց.

– Կին, արժե՞ր արդյոք, որ դու փրկեիր այս դժբախտին, որպեսզի նա հիմա մեռնի ծարավից: Եթե Աստված, Ում մասին դու ամբողջ ժամանակ պատմում ես, կարող է թեկուզ ինչ որ բանով օգնել, խնդրի՛ր Նրան, որպեսզի Նա այս ջրերը խմելու համար պիտանի դարձնի: Եթե այդ հրաշքը տեղի ունենա, ես կհավատամ Նրան:

Մագդաղենացին սկսեց աղոթել: Քամին ուժգնանում էր, բայց փոթորիկի չէր վերածվում: Մինչև երեկո Մագդաղենացին ծնկաչոք աղոթում էր: Դրանից հետո էլ, երբ բոլորն արդեն քնել էին, առանց ոտքի ելնելու շարունակում էր աղոթել: Առավոտյան քաղցից ու ծարավից վատ քնած նավաստին արթնացավ ու հարցրեց.

– Դե ի՛նչ, կի՛ն, քո Աստվածը չի՞ կարող հրաշք գործել:

– Վերցրո՛ւ ու խմի՛ր,– հանգիստ ասաց Մարիամը:

Նավաստին կասկածանքով քմծիծաղ տվեց, ձեռքի ափով ջուրը քաշելով հոտոտեց, լեզվով լիզեց, ապա հանկարծ շուրթերը հպելով՝ ամբողջը միանգամից ներս քաշեց ու լաստից ջրին խոնարհվելով՝ սկսեց ագահորեն խմել: Հետո ուրախ բացականչելով՝ նա ափերի մեջ ջուր

առավ ու տարավ լաստին ուժասպառ պարկած պատանուն:

– Խմի՛ր, Լիպպի՛, սա իսկական ջուր է:

Մաքսիմինն ու Կալիդոնին նույնպես ուրախությամբ ջրին վրա ընկան: Վաղ առավոտ էր, արևը նոր սկսում էր բարձրանալ արևելքում: Արևմուտքում թանճր մշուշից ոչինչ չէր երևում: Արևն ավելի ու ավելի ուժեղ էր տաքացնում, ու մշուշն սկսեց ցրվել: Զարմացած ճանապարհորդների աչքերի դեմ ցամաքն էր տարածվում: Լաստը կանգնած էր մեծ գետի գետաբերանին.

– Է՛,– հիասթափված ձգեց նավաստին,– այնպես է ստացվում, որ հրաշք չկա, այս ջուրը գետի է:

– Հիմար մարդ ես դու,– ասաց Մաքսիմինը,– Հիսուս Քրիստոսը, մեր Աստվածը, Մարիամ Մագդաղենացու աղոթքներով ոչ միայն մեզ քաղցրահամ ջուր խմացրեց, այլ նաև մեր լաստը բերեց փրկարար ափ:

Որպեսզի լաստը մոտեցնեն ափին՝ ճանապարհորդները փորձեցին թիավարել ձեռքերով: Բայց գետի ջրի հոսանքը նրանց ողջ ջանքերն ի չիք էր դարձնում: Շուտով նրանք վերջնականապես ուժասպառվեցին: Մինչև ափը հեռու չէր, ու Մարիամն առաջարկեց լողալով անցնել:

Բայց պարզվեց, որ Մաքսիմինն ու Կալլիդոնին լողալ չգիտեն: Մարիամ Մագդաղենացին, տարեց նավաստին ու պատանին մտան ջուրն ու ոտքերով աշխատելով՝ սկսեցին լաստը դեպի ափն առաջ հրել: Վերջապես ուժասպառված, նրանք ցամաք ելան ու չկարողանալով սովից ու հոգնածուլթյունից առաջ գնալ՝ անմիջապես պառկեցին ափին:

Փոքր ինչ հանգստանալով՝ քարշ գալով նրանք հասան մոտակա մի տուն:

– Ո՞ր երկիրն է Աստված մեզ բերել,– հարցրեց Մարիամ Մագդաղենացին տանտերերին:

– Սա Գալլիայի Մասսալիան¹ է,– պատասխանեց զրուցասեր տանտերը,– այստեղ հռոմեական կայսրը կա տեղակայված, իսկ քաղաքը կառավարում է Հռոմի պրեֆեկտը: Բացի տեղացի բնակիչներից՝ գալլերից, այստեղ նաև հույներ ու հռոմեացիներ են ապրում:

– Իսկ այստեղ հրեաներ չե՞ն ապրում:

– Իսկ նրանք որտե՞ղ չկան,– նույնիսկ զարմացավ տանտերը,– իհարկե, ապրում են: Նրանք նույնիսկ տեղ ունեն, ուր հավաքվում են իրենց Աստծո մասին խոսելու:

– Հիանալի է,– բացականչեց Մաքսիմինը,– այստեղ նույնիսկ ժողովարան կա: Վաղը շաբաթ է, ու մենք կգնանք այնտեղ, որ տանենք Քրիստոսի մասին լուրը:

– Դուք էլ եք հրեանե՞ր,– հետաքրքրվեց տանտերը:

– Այո,– պատասխանեց Մաքսիմինը:

Այդ ժամանակ տանտերը սկսեց նրան հարցուփորձ անել, թե ո՞ր Քրիստոսի մասին է պատրաստվում լուր տանել իր ազգակիցներին: Մարիամը կանգնեց ու ասաց.

– Իմ Աստված Հիսուս Քրիստոս, երախտապարտ եմ քեզ, որ ինձ ցույց տվեցիր Քեզ ծառայելու իմ վայրը:

¹ Մասսալիա - Ֆրանսիայի միջերկրածովյան ափի այժմյան Մարսել քաղաքն է, Գալլիան՝ ժամանակակից Ֆրանսիայի հարավային մասը I դարում հռոմեական նահանգ էր:

ԳԼՈՒԽ 37

Հերովդեիայի կյանքն անուրախ էր անցնում: Պալատները, իշխանությունն ու հարստությունը չբերեցին նրան այն երջանկությունը, որը նա երազում էր այն ժամանակ, երբ ինքն այդ ամենը չունեիր: Հովհաննես մարգարեի սպանությունից հետո վատ կանխագագումը արդեն երբեք չէր լքում չորրորդապետի կնոջը: Նրա անհանգստությունը փոխանցվեց նաև Անտիպասին: Երբ նա լսեց Նազովրեցի Հիսուսի մասին, որ հրաշքներ էր գործում, նրա գլխում մի միտք առկայծեց. արդյո՞ք Նա վերակենդանացած Հովհաննես Մկրտիչը չէ: Հետո, երբ Պիղատոսը նրա մոտ ուղարկեց կալանավորված Հիսուսին, նույնիսկ ուրախացավ, որ անձամբ կարող է համոզվել, թե այդ մարդն իրո՞ք կարող է հրաշքներ կատարել: Բայց նրա մոտ բերված Նազովրեցին ոչ մի խոսք չսասց, որով հիասթափեցրեց չորրորդապետին: Երբ Երուսաղեմում սկսեցին լուրեր տարածվել մեռելներից Հիսուսի հարություն առնելու մասին, քահանայապետ Կայիափան հավատացրեց

չորրորդապետին, որ աշակերտներն իրենք են գողացել իրենց Ուսուցչի մարմինն ու հայտարարել Նրա հարություն մասին: Լսելով սա՛ Անտիպասը ծիծաղեց ու մոռացավ իր համար կյանքի այդ աննշան դրվագի մասին: Բայց, այ, Հովհաննես Մկրտիչի մասին չէր կարողանում մոռանալ ու ամեն անգամ, երբ սեղանին նրան կերակուր էին մատուցում, նա ցնցվում էր: Հերովդեիային Երուսաղեմում կատարվող ոչ մի իրադարձություն չէր հետաքրքրում: Շուտով նրա մոտ իր հոգսերն առաջացան: Մահացավ Սաղոմեի ամուսինը՝ Պանաիդայի ու Բատանեի չորրորդապետ Փիլիպպոսը: Հարկավոր էր հոգալ սիրելի դստեր մասին: Երիտասարդ այրու համար այստեղ՝ Հրեաստանում, արժանավոր փեսացու գտնելը դժվար էր, և թեկնածու որոնելու համար Հերովդեիան սկսեց հոռմեական ազնվականության մեջ աչք ածել:

Մինչ այդ Արեստասի դեմ Անտիպասի բողոքները վերջապես ազդեցություն ունեցան: Տիրերիսը հրամայեց պատժել կամակոր արաբական իշխանիկին: Սիրիայի փոխարքա Վիտտելին, երկու լեզիոնի գլուխ անցած, Հրեաստանով շարժվեց դեպի Բերեա, որպեսզի ռազմական գործողություններ սկսի արաբական իշխանության տարածքում: Նա առանց շտապելու էր

չարժվում ու հասնելով Երուսաղեմ՝ չորրորդապետ Հերովդեսի հետ իր ապագա հաղթանակի պատվին քեֆ էր անում: Իսկ չորրորդ օրը լուր եկավ, որ Տիբերիոսը մեռել է ու կայսր է ընտրվել Գայոս Կալիգուլան: Վիտտելին իր գործերը հետ ուղարկեց ձմեռային բնակատեղիները: Ծանրաբեռնված չորրորդապետից ստացած շուայլ նվերներով՝ Վիտտելին վերադարձավ Սիրիա, ավելի հաստատ մնալով այն կարծիքն, թե կռվում, ինչպես և ուրիշ գործերում, շտապել պետք չէ:

Հերովդիայի կրտսեր եղբայր Ագրիպպասը Հռոմից Երուսաղեմ ժամանեց ինչպես հաղթող: Կալիգուլան նրան արդեն տվել էր մահացած Փիլիպպոսի չորրորդապետութունը, ընդ որում, Ագրիպպասի տարածքներին ավելացրել էր Լյուսանիայի չորրորդապետութունը: Նման հսկայական տարածքներ Ագրիպպասի կառավարմանը հանձնելով՝ կայսրն անձամբ ինքն էր նրա գլխին թագավորական պսակ դրել: Եվ մահացած Ագրիպպասը պարծենում էր թագավորական պսակով ու իր պատվին շուայլ խնջույքներ էր տալիս: Հերովդիան խորապես վիրավորված էր իր ու իր ամուսին Անտիպասի համեմատ կրտսեր եղբոր այդպիսի, ինչպես իրեն էր թվում, անարդարացի բարձրացումով: Իր

ողջ կարողութունը Հռոմում խնջույքներում վատնելով, Ագրիպպասը վերջերս պարտատերերից փախել էր Հրեաստան ու հուսահատության մեջ ցանկանում էր վերջ տալ կյանքին: Ինքը՝ քո՛ւյրը փրկեց իր անառակ եղբորը: Նրան հաջողվեց համոզել ամուսնուն, որ փող տա Ագրիպպասին ու հովանավորի անբախտ եղբորը՝ թույլ տալով անհոգ ապրելու Տիբերիայի պալատում: Բայց «անբախտը», չգոհանալով քրոջ օգնությունից, հանկարծ վեճ սարքեց նրա ամուսնու հետ ու նորից գնաց Հռոմ, որպեսզի քեֆ քաշի այլասերված երիտասարդ պատրիկ Գայոս Կալիգուլայի հետ: Այն ժամանակ ո՞վ կարող էր իմանալ, որ եղբոր բաժակակիցը կդառնա կայսր: Իսկ հիմա Ագրիպպասը, ամբարտավան ու գոռոզ, փառքով ու թագավորական պատիվներով, հայտնվում է Երուսաղեմում ու ծաղրում նեղության մեջ եղած ժամանակ իրեն ապաստանած քրոջ ամուսնուն: Հերովդիայի համար նման ստորացում տանելը դժվար էր: Բախտը փորձելու ցանկությունը նրա մեջ մի նոր ուժով բորբոքվեց: Նա իր վրայից դեն նետեց մեղամաղձոտությունն ու անմիջապես, կարծես երիտասարդանալով, լցվեց իր ամուսնու համար թագ ձեռք բերելու վճռականությամբ: «Իսկ նրա համար թագ ձեռք բերե-

լը նշանակում է, որ ինքս էլ կլինեմ թագուհի, ոչ թե՛ չորրորդապետի կին»։ Բայց Անտիպասն արդեն կորցրել էր իր նախկին վատահուլթյունն ու նրան չէին հրապուրում նախկին համարձակ ձեռնարկումները։ Հերովդիան հարկադրված եղավ գործադրել համոզելու իր ողջ արվեստը։ Ներգործելով ամուսնու ինքնասիրության վրա, նա վերջիվերջո հասավ իր ուզածին։ Անտիպասը, թեև մեծ չկամությամբ, բայց համաձայնվեց գնալ Հռոմ։

Կաշառքների ու խնջույքների համար մեծ փողեր են հավաքված։ Ամեն ինչ բեռնված է նավին, խարխիւր՝ բարձրացված։ Ուղղությունը՝ դեպի արևմուտք։ Հերովդիան արյան հոսքից կարմրած դեմքը պահում է քամուն։ Լայն բացելով ռունգերը՝ ներչնչում է ծովային լայնարձակության թարմ օդը։ Անտիպասը զարմանքով նայում է իր կնոջը։ «Նա մինչև հիմա գեղեցիկ է», – նկատում է ինքն իրեն։

Հաջորդ օրն այդ նավահանգստից դուրս եկավ երկրորդ նավը՝ որով Հռոմ էր գնում Ագրիպասի հավատարիմ մարդը՝ ազատ արձակված Փորտունատը. նա կայսերն ուղղված նամակ էր տանում։ Այդ նամակում Ագրիպասը մեղադրում էր Անտիպասին Տիբերիոս կայսեր դեմ Սեյանի հետ դավադրություն նյութելու և

հենց իր՝ Կալիգուլայի դեմ Պարթևական թագավոր Արտաբանի հետ խարդավանքներ լարելու համար։ Նա չէր պատրաստվում թույլ տալ, որ իշխանության համար մրցավազքում քույրը շրջանցի իրեն։ Լավ, եթե միայն քույրը լիներ, կարելի էր հաշտվել։ Բայց իշխանությունը տալ Անտիպասին, որը վիրավորել էր իրեն, անվանելով իր հաշվին ապրող աղքատ ու մուրացիկ, Ագրիպասը դա իր փեսային ներել չէր կարող։

Անտիպասն ու Հերովդիան Կալիգուլային Հռոմում չգտան։ Երիտասարդ կայսրը գվարձանում էր Կապանի Բայի քաղաքի իր առանձնատներում։ Հերովդիան ու ամուսինը գնացին ամբողջովին հռոմեական ազնվականության առանձնատներով կառուցապատված այդ գողտրիկ քաղաքը։ Ընդ որում, ամեն կայսր այդ պալատները կառուցելիս ջանում էր գերազանցել իր նախորդին։ Անտիպասին Կալիգուլան ընդունեց վաղ առավոտից։ Կայսրը սիրալիբ գրուցում էր նրա ու Հերովդիայի հետ, որին, իբրև իր ընկերոջ քրոջը, հատուկ առավելություն էր տալիս։ Փորտունատը Բայի հասավ հենց նույն օրն ու կայսրին հանձնեց Ագրիպասի նամակը։ Այդ նամակում ամեն ինչ անպացույց էր, բայց որպեսզի սուտը ճշմարտության նմանվի, Ագրիպասը որոշել էր նրան

ավելացնել անվիճելի փաստեր: Իբրև ապացույց բերված մեղադրանքներին՝ Ազրիպպասը հայտնում էր, որ Անտիպասի զինանոցներում յոթանասուն հազար զինվորի համար գենք է պաշարված: Երբ ինչ որ նամակ բերեցին կայսերը, Հերովդիան տագնապեց: Ներքին ձայնը հուշում էր նրան. այդ նամակում ինչ որ ոչ բարի բան կա հատկապես իրենց համար: Եվ երբ կայսրը Անտիպասին հարց տվեց, թե ճի՞շտ է, որ նրա մոտ յոթանասուն հազար մարդու համար սպառազինութուն կա, Հերովդիան ցանկութուն ունեցավ ճշալու. «Ճիշտը մի՛ ասա»:

Բայց ոչինչ չկասկածող Անտիպասը պարզաստորեն պատասխանեց.

– Այո, իմ զինանոցներում ճիշտ այդքան սպառազինութուն կա:

Անտիպասին ու Հերովդիային հրավիրելով տասն օրից իրեն այցելելու՝ կայսրն անմիջապես ավարտեց ընդունելութունը:

– Օ՛, – հառաչեց Հերովդիան, երբ նրանք մնացին մենակ, – սիրտս զգում է, որ այս եղբորս խարդավանքներն են: Դու չպետք է զինանոցի մասին պատասխանեիր:

– Իսկ ինչո՞ւ, – զարմացավ Անտիպասը, – չէ՞ որ զինանոցը նախապատրաստած է վաղուց և ոչ Կալիգուլայի դեմ:

Բայց կնոջ անհանգստութունը փոխանցվեց

նաև Անտիպասին: Ինչպես կլիներ ցանկացած կասկածամիտ մարդու հետ, նա որքան երկար էր այդ մասին մտածում, այնքան ուժեղ էր տագնապը պատում:

Այդ տասն օրերի ընթացքում կնոջ խորհրդով Անտիպասը որոշեց գործել: Ամեն օր նա փայլուն խնջույքներ էր սարքում սենատորների ու կայսերը մոտիկ մարդկանց համար: Շուայրորեն թանկարժեք ընծաներ էր բաժանում: Այդ խնջույքների մասին, որոնց համար անչափ շատ փողեր էին ծախսվում, խոսվում էր ողջ Հռոմում: Բայց համեղ ու ամենատարբեր կերակուրներով ծանրաբեռնված սեղանների, ծաղիկների ու հրավառությամբ զարդարված դահլիճների շքեղության մեջ Հերովդես Անտիպասի հետ սկսեցին տարօրինակ բաներ կատարվել: Հենց նայում էր այդ համեղ կերակուրներից որևէ մեկին, ամանի վրա, ողջ սարսափելիությամբ, նրան պատկերանում էր Հովհաննեսի կտրած գլուխը, իսկ ականջներում հնչում էր մարգարեի ձայնը. «Քո եղբոր կնոջը քեզ կին առնելը օրինավոր չէ»: Խնջույքավորները նկատում էին չորրորդապետին անսպասելիորեն պատող ու աչքերում սառչող սարսափը, բայց բացատրութուն չէին գտնում: Հերովդեսն անմիջապես դառնում էր լուռ ու մուսյլ: Հերովդիան, անհանգստացած ամուսնու

նման վարմունքով՝ արդեն ուրախ չէր Հոռմի ուղևորությունը ձեռնարկելու համար, բայց հետ կանգնելու համար արդեն ուշ էր:

Երբ Կալիգուլյան նորից ընդունեց Անտիպասին ու Հերովդիային, նա արդեն հասցրել էր ամեն ինչ կշռադատել: Հերովդիայի հետ, իբրև իր ընկերոջ հարազատ քրոջ, կայսրը որոշել էր ողորմած լինել:

Հենց որ Անտիպասն ու Հերովդիան մտան դահլիճ, Կալիգուլյան առանց ավելորդ ձևակարգությունների անմիջապես հրամայեց կարգալ իր հրամանը: Հրամանում նշվում էին Անտիպասի բոլոր մեղքերը: Կայսեր դատավճռով չորրորդապետության բոլոր հողերն Անտիպասից անցնում էին Ագրիպպասին: Նրան էին տրվում նաև չորրորդապետության բոլոր դրամական միջոցները: Ինքը՝ Հերովդես Անտիպասը, աքսորվում էր Գալլիայի Լուզգուռնում քաղաքը՝ ցմահ բնակության: Նրա կնոջ Հերովդիայի միջոցները մնում էին նրա լիակատար տնօրինության տակ, իսկ նրա շահերի պաշտպանը դառնում էր նրա եղբայր Ագրիպպասը: Մինչ կարգում էին կայսեր հրամանը՝ Անտիպասը կանգնել էր գունատ ու գլուխը կորցրած: Հերովդիան հասկացավ, որ դա վերջն է, և որոշեց այն ընդունել արժանապատվորեն: Նա լսում էր՝ գլուխը հպարտորեն

բարձրացրած: Զայրույթից դեմքը կարմրել էր: Կայսրն ահամա զմայլվում էր այդ կնոջով: Նա մտածեց, թե ուրախացրեց նրան իր ողորմածությունամբ և հպարտ էր իր մեծահոգության համար: Երբ վերջացրին հրամանի ընթերցումը՝ Հերովդիան մի քայլ առաջ եկավ ու դիմելով Կալիգուլային, ասաց.

– Տեր, մեծահոգաբար ու ողորմածաբար դու ինձ շնորհ արեցիր, բայց օգտվել քո զթասրտությունից ինձ խանգարում է իմ նվիրվածությունն իմ ամուսնուն. ես, ամեն ինչ բաժանելով նրա հետ, երբ նա երջանիկ էր, այժմ ինձ իրավացի չեմ համարի թողնելու նրան ճակատագիրը փոխվելիս:

Նա խոնարհվեց կայսերն ու հետ քաշվեց իր ամուսնու թիկունքը: Այդ ճառը Կալիգուլյան ընդունեց իբրև անձնական վիրավորանք: Կայսրը ոտքի ելավ ու, ջանալով պահպանել արժանապատվությունը, և դիմելով ոչ թե Հերովդիային, այլ իր քարտուղարին, ասաց.

– Գրեք հրաման՝ Հերովդես Անտիպասի կնոջն իր ողջ ունեցվածքից եղբոր օգտին զրկելու և ամուսնու հետ աքսոր մեկնելու մասին:

ՔԼՈՒԽ 38

Մի շաբաթ անց Դիկիարիսեա նավահանգստից Գալլիա մեկնեց մի նավ, որ աքսորի էր տանում Գալիլիայի ու Բերեայի նախկին չորրորդապետ Հերովդես Անտիպասին ու նրա կին Հերովդիային: Ժամանելով Լուզդունում՝ նրանք տեղավորվեցին քաղաքի ծայրամասում, գետակից ոչ հեռու, մի փոքրիկ տնակում: Գետի մյուս ափին, անմիջապես ջրից, բարձրանում էին հռոմեական բերդի պարսպի աշտարակները: Երկու ամիս անց նրանց աքսորավայր եկավ Սաղոմեն: Կալիգուլան որոշեց Հերովդիային ցավ պատճառել նրանով, որ աղջկան էլ աքսորեց: Ագրիպպասը չբողոքեց, այլ նույնիսկ ուրախացավ, վախենալով, որ մոր վրեժն առնելու համար Սաղոմեն կսկսի իր դեմ խարդավանքներ սարքել: Եթե կայսրը ցանկացել էր ցավ պատճառել Հերովդիային, ապա դա նրան հաջողվել էր. իր աղջկան տեսնելիս՝ կնոջ աչքերից վիրավորանքի արցունքներ էին թափվում:

– Ինչպես կարողացավ Ագրիպպասն այդպես վարվել, – ինքն իրեն վշտահար տրտնջում էր Հերովդիան, – չխնայեց հարազատ ազգականուհուն:

Հերովդիան հիշեց, թե ինչպես հեռավոր մանկության տարիներին փորձեց թաքցնել սիրելի եղբորը թվացյալ մարդասպաններից, թե ինչպես լաց լինելիս գրկեց նրան: Այս հիշողություններից նա ավելի էր վշտանում:

Անտիպասն օրերով կորչում էր տեղի մի փոքրիկ պանդոկում: Նստում էր գինվորների ու տեղացի արհեստավորների հետ, գալլիական թթու գինի էր խմում ու լուռ լսում տարեց գինվորների պատմությունները գերմանացիների ու գալլերի դեմ արշավանքների մասին: Երբեմն նա ինքն էր պատմում, թե ինչպես էր կռվել արաբների հետ: Աքսորում Անտիպասը երկար չապրեց, ընդամենը կես տարի: Մեռնելիս, գիտակցությունը կորցնելով, պահանջում էր, որ իր մոտ բերեն Հովհաննես մարգարեին:

Աքսորի հատկապես երրորդ ձմեռը շատ խիստ եղավ: Հերովդիան ամբողջ օրերով նստում էր կրակի մոտ՝ շուռումուռ տալով տաք խանձողները: Ամբողջ ժամանակ սառչում էին ոտքերն ու ձեռքերը: «Ծերուկություն է եկել», – ինքն իրեն խոսում էր Հերովդիան:

Աղջիկը մշտապես կորչում էր մյուս ափին, բերդում: Հերովդիան գիտեր, որ Սաղոմեն մի հարյուրապետի հետ ժամադրության է գնում:

– Դու, արքայազարմ կին, ո՞ւմ հետ ես կապվել, հասարակ՝ զինվորի,– տրտնջում էր Հերովդիան, հասկանալով, որ այժմ ոչնչով չի կարող փոխել դստեր ճակատագիրը:

Հերովդիային լուրեր էին հասնում, որ զինվորների խնջույքներին իր աղջիկը պարում է նրանց առջև: Այդտեղ էլ նա ոչինչ անել չէր կարող. հիշում էր, թե ինչպես էր ինքը մի ժամանակ դստերը մղել անօրինական պարի:

Հարյուրապետը սովորաբար թիավարներով նավակ էր ուղարկում Սաղոմեի հետևից, բայց այդ խիստ ձմռանը գետը ծածկվել էր սառույցով, որն այդ կողմերում հազվադեպ էր պատահում: Այժմ Սաղոմեն մյուս կողմը վազում էր սառույցի վրայով: Ջերմացումն սկսվեց անպասելի, ու սառույցն սկսեց հալվել:

– Այսօր ամրոց մի՛ գնա,– խնդրեց մայրը,– ես լսեցի, թե ինչպես էր ճաք տալիս գետի սառույցը:

– Իսկ ի՞նչ անեմ այստեղ: Այստեղ կարելի է ձանձրույթից մեռնել: Բան չի պատահի, ես թեթև եմ:

Հերովդիան ոչինչ չպատասխանեց, միայն

ծանր հոգոց հանեց ու շարունակեց կրակի մեջ շուռումուռ տալ ածուխը:

Ասես ստուգելով ամրությունը՝ Սաղոմեն մի ոտքը դրեց սառույցին: Հետո դրեց մյուս ոտքն ու գնաց՝ թեթև սղղալով ողորկ սառույցի վրայով: Արդեն գետի մեջտեղին մոտիկ լսեց սառույցի ճութոցն ու տեսավ ոտքի տակ փախչող ճաքերը: Սիրտը սառեց ահից: «Հետ չդառնա՞մ»,– հարցրեց նա ինքն իրեն, իսկ հետո, ձեռքը թափ տալով, սահեց առաջ: Ծոթաց ավելի ուժեղ: Սաղոմեն հետ նայեց ու տեսավ, որ իրենից հետո, ափի մոտ, արդեն սառույց չկա, միայն ջրի հոսանքն է: Զինվորները դուրս թափվեցին բերդի պարիսպների վրա, իսկ հարյուրապետը երկու լեգեոնների հետ դարպասներից դուրս վազեց նրան օգնելու: Հակառակ ափին նույնպես ջուր էր: Սառույցը երեքաց ու տեղից պոկվեց: Նրա վրայով մի ուրիշ սառույց անցավ: Սաղոմեն իսկապես վախեցավ: Նա շփոթմունքի մեջ գլուխը մեկ մի, մեկ մյուս կողմ էր պտտում:

– Ես այստեղից դուրս չեմ պրծնի,– անցավ նրա մտքով,– ես զոհվեցի: Ինչո՞ւ չմնացի տանը,– տխուր մտածեց Սաղոմեն ու նայեց բերդի պարիսպներին:

Հարյուրից ոչ պակաս մարդ նայում էր նրան,

որը հետաքրքրութեամբ, որը կարեկցելով, որն էլ՝ չարախնդութեամբ: «Նայում են, թե ես ինչպես եմ գոհվում, — վշտով մտածեց Սաղոմեն, — տեսնել, թե ինչպես է մեռնում մարդը՝ միշտ էլ հետաքրքիր է»: Նրան հանկարծ պատեց վրդովմունքը. «Մեռնել կարելի է տարբեր կերպ»: Եվ Հերովդես Մեծի ծոռնուհին վճռեց գեղեցիկ մեռնել: Նա ուղղվեց, բարձրացրեց ձեռքերն ու թեթև պտտվեց, և այդ պտույտներին սառույցի վրա մեկ մի, մեկ մյուս կողմ սահել: Մատերով ճթթացրեց ու ճթթոցների տակտի տակ սկսեց ոտքերով պարել: Պարի պտույտների մեջ նա արդեն չէր մտածում վտանգի մասին. այն միտքը, որ ինքն ուշադրութեամբ կենտրոնում է, ալեկոծում էր արյունը: Նրան նայում են: Նրանով հիանում են: Բերդի պարիսպներին կանգնած զինվորներն արժանիորեն գնահատեցին կնոջ արարքն ու սկսեցին ծափ տալ: Խոժոռ լեզուներն երբ ծափ էին զարկում, ու մահվան ու արյան սարսափներին սովոր նրանց աչքերը խոնավանում էին: Ծափերի ուրիշ պարին հինավուրց գոհաբերութեամբ ինչ որ մոգական նրբերանգ էր տալիս: Պարը երկար չեղավ: Սառույցը երկու կեսի տրոհվեց: Պարուհին դեռ հասցրեց թեթևութեամբ թռչել մեծ բեկորի վրա: Ցանկացավ շարունակել իր մահվան պա-

րը, բայց սառույցը երերաց ու սկսեց թեքվել: Սաղոմեն ընկավ ու հասցնելով ճշալ՝ սառույցի վրայով սղղալով ընկավ ջուրը, անմիջապես ընկղմվելով մինչև գլուխը: Հետո մի պահ նրա գլուխը երևաց ջրի վրա: Այդ պահը բավական եղավ. հսկայական սառցակտորը, սրված ինչպես սակր, թեք հարթութեամբ սրնթաց ընկավ դժբախտի վրա ու կտրեց նրա գլուխը: Հոսանքը պարուհու մարմինը ջրի տակ քաշեց, իսկ գլուխը մնաց սառույցին դրված:

Հերովդիան նստել էր կրակի մոտ ու ածուխներ էր շուռումուռ տալիս: Դուռը բացվեց, բայց կինը նույնիսկ չչրջվեց: Լուռ ներս մտան լեզեոներն ու երկու հարևանները: Զինվորը սեղանին դրեց կապոցը.

— Կարեկից եմ ձեր ցավին, տիկին:

Հերովդան ոչինչ չպատասխանեց: Նույնիսկ գլուխը չթեքեց դեպի լեզիոները: Նա ոտքերով թփթփացրեց ու գնաց դեպի ելքը, հարևանները հետևեցին նրան:

Հերովդիան մոտ նստեց սեղանին ու բացեց կապոցը: Նա երկար ու լուռ նայեց դստեր գլխին, հետո մեկնեց իր նիհար ձեռքն ու շոյեց նրա մազերը: Ածուխները կրակի մեջ սկսեցին հանգչել, բայց Հերովդիան, ուշադրութեամբ չդարցնելով դրա վրա, շարունակում էր մտազ-

բաղ հայացքով նայել դստեր մեռելային գունատ դեմքին: Նայում էր, առանց կտրվելու, չոր, անարցունք աչքերով:

Հարևաններն առավոտյան տեսնելով, որ Հերովդայի տանից ծուխ չի ելնում, գնացին նրան տեսնելու: Նա այդպես էլ նստած մնացել էր այն դիրքով, որով տեսել էին երեկ: Հայացքը նախկինի պես հառած էր դստեր գլխին, բայց ինքը, Հերովդիան, արդեն մեռած էր:

ԳԼՈՒԽ 39

Շատ տարիներ Մարիամ Մագդաղենացին քարոզում էր Քրիստոսին Գալիլայի Մասսալինայում: Նա համարեց իր խնդիրն ավարտված, քանի որ այնտեղ արդեն առանց իրեն էլ կտարածեին Աստծո խոսքը:

Կյանքի մայրամուտին ցանկություն ունեցավ նորից գնալ հայրենի վայրերը. Գալիլիա, որտեղ ինքը հանդիպեց իր տեր Հիսուս Քրիստոսին. լինել այնտեղ, որտեղ վկա եղավ նրա փառավոր հարուժյանը: Եվ ավելի շատ ցանկանում էր, որ իր ոսկորները հանգստանային այնտեղ, որտեղ դիպել էր Փրկիչի ոտքը: Սկզբում նա Մասսալինայից գնաց Հռոմ: Մագդաղենացին այնտեղ, ի ուրախություն իրեն, հանդիպեց արդեն մեծ ու ամուր քրիստոնական համայնքի, բայց որն արդեն մի քանի սարսափելի հալածանքներ էր կրել:

Նա Հռոմի քրիստոնյաներից իմացավ, որ Քրիստոսի սիրելի աշակերտ Հովհաննեսը վերադարձել է Պատմոս կղզուց, որտեղ նա

աքսորված էր, և հիմա գտնվում է Եփեսոսում: Եվ Մագդաղենացին որոշեց Գալիլիայի ճանապարհին անապաման հանդիպել Հովհաննեսին: Հռոմից նա գնաց դարձի եկած ազատարձակ Կատիլլայի հետ: Կատիլլան լավ գիտեր Եփեսոսն ու պատրաստակամություն հայտնեց ուղեկցելու Մարիամին:

Նավը, որով լողում էր Մագդաղենացին, շրջանցեց Սամոս կղզին, ու ճանապարհորդների հայացքի դեմ բացվեց փոքրասիական ափի գեղատեսիլ համայնապատկերը: Ափի եզրագծի լեռնիկաշարքերն աստիճանաբար դառնում էին զառիկող բլուրներ, որոնց ստորոտում տարածվում էր իր ջրերն էգեյան ծով տանող գետի հունով բաժանված արգավանդ դաշտավայրը: Ամբողջ տարածությունն, սկսած բլուրներից ընդհուպ մինչև գետափը, անընդմեջ կառուցապատված էր տաճարներով ու պալատներով: Դա հարուստ առևտրական քաղաք էր, Հռոմի փոքրասիական նահանգի մայրաքաղաք Եփեսոսը:

Ողջ Փոքր Ասիայից ու Արևելքից ապրանքներ էին հոսում Եփեսոս: Այդ պատճառով էլ նավը, որով լողում էր Մարիամ Մագդաղենացին, դժվարություններ էր խուսանալով ողջ մարդաշխարհից եկած հարյուրավոր նավերի միջև:

Վերջապես նավի անձնակազմը տեղ գտավ նավամատույցում:

Քաղաքով անցնելիս Մագդաղենացին ուշադրություն դարձրեց բազմաթիվ սյուներով մի վեհաշուք տաճարի: Կատիլլան բացատրեց, որ դա պտղաբերության ու պտղավետության աստվածուհի Եփեսոսյան Արտեմիսի տաճարն է: Տեղի բնակիչներն այդ աստվածուհուն համարում էին քաղաքի հովանավորը, և երկրպագության ու զոհաբերության համար ողջ կայսրությունից ժողովուրդը հոսում էր այնտեղ: Իսկապես, տաճարի մոտ շատ մարդ կար: Բազմաթիվ կրպակներում ոսկե, արծաթե ու բրոնզե մեղալներ էին վաճառում՝ Արտեմիսի ու նրա տաճարի պատկերով: Առևտուրը շատ աշխույժ էր ընթանում: Կատիլլան պատմեց, որ այդ իրերը պատրաստում են տեղացի բազմաթիվ արհեստավորներ: Դա նրանց միակ վաստակն է, այդ պատճառով էլ, երբ Պողոս առաքյալը քարոզում էր այստեղ, քիչ էր մնում նրան սպանելին նրա համար, որ շատերին հետ պահեց կռապաշտությունից: Մարիամը Հռոմում արդեն շատ էր լսել Պողոս առաքյալի մասին ու նույնիսկ կարդացել էր նրա ուղերձները Հռոմի քրիստոնյաներին: Նրան պատմել էին առաքյալի նահատակության մասին. Ներոնի օրոք

քրիստոնյաների հալածանքների մասին նա դեռ Գալլիայում էր լսել: Լսել էր նաև Պետրոս առաքյալի խաչելուժյան մասին: Քրիստոսի բոլոր աշակերտներից մնացել էր միայն Զեբեդեոսի որդի Հովհաննեսը: Մյուս առաքյալներն իրենց հավատը վկայել էին նահատակութամբ:

Մագդաղենացին քայլում էր ամբողջովին խորասուզված իր մտքերի մեջ ու Կատիլլային արդեն համարյա չէր լսում: Վերջապես նրանք կանգ առան քաղաքի ծայրամասում գտնվող մի ոչ մեծ, համեստ տան մոտ: Կատիլլան թակեց ու դուռը բացեց միջին տարիքի մի ոչ բարձրահասակ մարդ: Դա Հովհաննես Աստվածաբանի քարտուղար Պրոխորոնն էր: Նա անմիջապես ճանաչեց Կատիլլային ու եկվորներին տուն ուղեկցեց: Սենյակը, որտեղ Պրոխորոնը թողել էր Մագդաղենացուն, մի ճերմակահեր ծերունի մտավ: Նա, կկոցելով աչքերը, նայեց Մագդաղենացուն:

— Դժվար է, Մագդաղենացի, քո մեջ ճանաչել նրան, ով գնում էր մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի հետևից:

— Հովհաննես՛ս, — ուրախութամբ բացականչեց Մագդաղենացին ու նրան ընդառաջ գնաց:

Նրանք ձեռք ձեքի տված երկար նայեցին միմյանց, ասես ցանկանալով գտնել զձերն այն

հեռավոր պատանեկության, որը երջանկացել էր Քրիստոսի հետ շփվելով: Վերջապես Հովհաննեսը իրեն սեղմեց Մագդաղենացուն ու համբուրեց ճակատը:

— Թող օրհնվի՛ Տիրոջ անունը քեզ հետ հանդիպելու ուրախության համար, բարի Մարիամ:

Երբ նրանք նստեցին, Հովհաննեսը, քնքշանքով նայելով Մարիամին, ասաց.

— Ինչ լավ է, որ դու եկար ինձ մոտ: Այդ Սուրբ Հոգին ուղարկեց քեզ: Դու հարկավոր ես ինձ: Ես հիմա նկարագրում եմ մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսի կյանքն ու Նրա ուսմունքը: Ես ուզում եմ լսել քո պատմությունը Քրիստոսի իր փառավոր հարուժյունից հետո Նրա՝ քեզ երևալու մասին: Եվ, առհասարակ, ամեն ինչի մասին, ինչ դու այն ժամանակ տեսել ես: Դու հիշո՞ւմ ես այն կնոջը, ում հետ մեր Ուսուցիչը զրուցում էր Հակոբի ջրհորի մոտ, — Հովհաննեսը ժպտաց, — այն ժամանակ մենք նույնիսկ զարմացանք, որ Տերը բարեհաճեց զրուցել սամարացի կնոջ հետ: Հետո Հռոմում ես հանդիպեցի այդ կնոջը: Նա քրիստոնյա էր դարձել, ընդունելով Փոտինե¹ անունն, ու համարձակորեն քարոզում էր հեթանոսներին: Ներոնի օրոք

¹ Սամարուհու դարձի մասին տես Մ. աղք. Օրմանյան, համապատում, Ս. Էջմիածին, 1997, § 38 (ծնթ. խմբ.):

նահատակի պսակ ընդունեց: Երբ մենք հանդիպեցինք, ես հարձուփորձ արեցի նրան, թե ինչ էին Ուսուցչի հետ զրուցում, ու նա ամեն ինչ ինձ պատմեց: Հետո ես գրի առա: Նիկոզիմոսի հետ հանդիպեցի դեռ Երուսաղեմում և Ուսուցչի հետ նրա զրույցը նույնպես գրի առա: Կցանկանայի քեզանից էլ, Մարիամ, լսել հարուժյուն առած Ուսուցչի ձեզ՝ կանանց հայտնվելու մասին: Բայց դրա մասին մենք հետո կխոսենք, իսկ հիմա ավելի լավ է պատմիր ինձ, որտեղ ես ջանացել Քրիստոսի ավետիսը տալու համար:

Մարիամն սկսեց Հովհաննեսին պատմել Գալլիայի մասին: Հովհաննեսն ուշադիր լսում էր: Պատմության վերջում, հանկարծ հիշելով, Մարիամն ավելացրեց.

– Գալլիայում ես լսել եմ Կալիգուլայի հրամանով այնտեղ աքսորված Հերովդես Անտիպասի, Հերովդիայի ու նրանց դուստր Սաղոմեի ճակատագրի մասին:

Ու Մագդաղենացին պատմեց Սաղոմեի սարսափելի կորստյան ու նրա մոր մահվան մասին:

– Տեսնո՞ւմ ես, Հովհաննես, Աստված լիովին հատուցեց նրանց կատարած չարիքի համար: Հովհաննես Մկրտիչի վրեժը լուծված է, – այս խոսքերով ավարտեց նա իր պատմութիւնը:

Հովհաննեսը տխուր օրորեց գլուխը.

– Դու իրավացի չե՛ս, Մարիամ, Աստված մեզանից՝ մեղավորներիցս, վրեժ չի առնում: Մեզանից վրեժ առնում է չարիքը, որը մենք ցանում ենք: Նա մահացու ծիլեր է տալիս: Սատանան ձրի ոչինչ չի անում: Երբ Հերովդիան խնդրել է Հովհաննես Մկրտիչի գլուխը, նա չգիտակցելով՝ դրա դիմաց փրկագին է տվել սատանային՝ իր դստեր գլուխը: Աստված Սեր է: Նա չի պատժում, մարդիկ իրենք են իրենց ենթարկում պատժի: Մարդն իր կամքով է մեղքի մահացու թույնն ընդունում իր հոգու մեջ: Ես հիշում եմ, թե ինչպես էինք Ուսուցչի հետ Սամարիայի բնակավայրերով գնում Երուսաղեմ: Գնում էինք հոգնած, քաղցած ու որոշեցինք այդ բնակավայրերից մեկում հանգստանալ, բայց բնակիչները մեզ դուրս քշեցին: Այն ժամանակ ես ու իմ եղբայր Հակոբոսը խիստ բարկացանք: Ոչ այնքան մեզ համար, որքան՝ մեր Ուսուցչի, ու այդ բնակավայրերի վրա երկնքից կրակ իջեցնելու ու նրանց կրակի մատնելու թույլտվութիւն խնդրեցինք Նրանից: Իսկ Տերը մեզ ասաց. «Չգիտեք, թե ինչ ոգուց եք»: Եվ իսկապես մենք չգիտեինք:

Այս ասելով՝ Հովհաննեսը լռեց, սանդղավանդից, որտեղ նրանք նստած էին, մտքերի մեջ

ընկած նայելով սարերին, որոնցից այն կողմ, ինչ որ տեղ հեռվում, արևելքում, իր հայրենի Կափառնայումն էր: Մարիամն էլ էր լռել՝ քննելով Հովհաննեսի խոսքերն ու գալով այն մտքին, որ նա իրավացի է: Աստված մարդուց վրեժ չի առնում: Աստված մարդուն, քանի դեռ նա ապրում է երկրի վրա, ապաշխարության է կանչում: Հովհաննեսը հանկարծ խզեց լուրթյունը.

– Հիմա ո՞ւր ես ուզում գնալ, Մարիամ:

Մարիամը հոգոց քաշեց.

– Որոշել եմ հարազատ վայրեր վերադառնամ: Այնտեղ ամեն ինչ ինձ Քրիստոսին կհիշեցնի:

Հովհաննեսը ժպտաց:

– Հիմա դու ինձ հիշեցրիր, թե ինչպես սամարացի կինը, Քրիստոսի հետ ջրհորի մոտ զրուցելիս, հարցրեց. «Որտե՞ղ է Աստծուն երկրպագելու ճշմարիտ տեղը»: Եվ ահա, մեր Տեր Հիսուս Քրիստոսը պատասխանեց, որ «կգա ժամանակը, երբ ճշմարիտ երկրպագուները կերկրպագեն Հորը հոգով և ճշմարտությամբ»: Դրա համար էլ ասում եմ քեզ, Մարիամ. հիմա Աստված միանման մոտիկ է բոլոր հավատացյալներից: Տերը երկինք համբարձվեց ողջ մարդկային ցեղի համար, ողջ երկրից են

աղոթում Նրան, և Նա բոլորին միանման լսում է: Մնա՛ այստեղ, Մարիամ, այստեղ դու Տիրոջն ավելի ես հարկավոր: Հեթանոսներին կվկայես Քրիստոսի հարության մասին: Ես զգում եմ, որ Տերը շուտով քեզ իր մոտ կկանչի, ու դու կհանդիպես Տիրոջը ոչ թե Երուսաղեմի փլատակներում, այլ իր Երկնային Թագավորությունում:

– Լավ, – նույնպես ժպտով պատասխանեց Մագդաղենացին, – բայց ես կցանկանայի իմանալ կանանց ճակատագիրը, որոնց հետ միասին գնացել ենք մեր Տիրոջ հետևից:

– Իմ մայր Սաղոմեն Աստծուն ներկայացավ լուռ ու խաղաղ՝ Աստվածածնի վերափոխումից շատ չանցած, – իր պատմությունն սկսեց Հովհաննեսը, – Մարիամ Կղեովպասն ու նրա ամուսինը՝ Կղեովպաս առաքյալը, երկար ժամանակ Գալիլիայում քարոզեցին Քրիստոսին: Առաքյալների դասին դասված նրանց որդի Սիմոնը այժմ գլխավորում է Երուսաղեմի եկեղեցին: Ինչ եղավ Հակոբոսի մայր Մարիամի ու Շուշանի հետ՝ ես չգիտեմ: Ղազարոսի քույրերը՝ Մարիամն ու Մարթան, գնացին իրենց եղբոր մոտ, Կրետե կղզի, որտեղ նա քրիստոնեական եկեղեցի է հիմնադրել: Համարյա երեսուն տարի նրանք նրան օգնեցին քարոզելու Քրիստո-

սին ու այնտեղ էլ, Կրետեում, խաղաղ հանգան ի Տեր: Իսկ ահա քո ընկերուհին, Հերովդեսի վերակացու Քուզայի կին Հովհաննան, որքան որ լսել եմ, մինչև այժմ կենդանի է: Նրա ամուսինը կնքվել էր, ու Տերը նրանց երկու որդու ու երեք աղջկա ծնունդ էր պարգևել: Հերովդես Անտիպասի աքսորվելուց հետո նրանք հրաժարվեցին ծառայել Ագրիպպաս թագավորին ու Երուսաղեմից գնացին իրենց ծննդավայրը: Այնտեղ, Գալիլիայի ծովի ափին, նրանք տուն ունեն, որտեղ հաց կիսելու և աղոթելու համար հավաքվում են քրիստոնյաներ: Նրանց երկու որդին դարձել են եկեղեցու քահանաներ, իսկ աղջիկներն ամուսնացել են ու իրենց ամուսինների հետ միասին նույնպես ծառայում են Տիրոջը: Հովհաննան դայակուծություն է անում իր բազմաթիվ թոռներին ու նրանց հավատի ու բարեպաշտության մղում: Ահա այն ամենն, ինչ ես գիտեմ քո ընկերուհիների մասին:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Մագդաղենացին մի քանի տարի ապրեց Եփեսոսում՝ Հովհաննես Աստվածաբանին օգնելով ավետելու Քրիստոսին: Այդ օրը Հովհաննեսի տանը կայացած հաղորդության հավաքույթից հետո Մագդաղենացին անմիջապես գնաց ծովափ: Ինչը նրան մղեց այդ վաղ ժամին, բոլորովին մենակ գնալ զբոսնելու, ինքն էլ իրեն չէր կարող բացատրել:

Պարզապես հանկարծ շարժվել ուզեց: Լույսը դեռ չէր բացվել, ու նա հիշեց, թե ինչպես գիշերվա այդ նույն ժամին ինքը գնաց Փրկիչի գերեզմանը: Սիրտը դողաց ուրախ նախազգացումից: Նա արագացրեց քայլերն ու հասավ ծովածոց:

Էգեյան ծովն իր ալիքները մեղմորեն դեպի ափ էր նետում ու խճաքարերը խշշացնելով՝ նորից հետ քաշում:

Մագդաղենացին նստեց մի մեծ գլաքարի ու նայեց դեպի հեռուն: Ծովը շատ չէր նման իր

մանկութեան ու պատանեկութեան լճին, բայց նա ցավ զգալու աստիճան ցանկանում էր երևակայել, որ այն հենց իր հարազատ Գենեսարեթի լիճն էր: Գլխաշորի տակից մտախոհ ուղղեց մազերի սպիտակ խոպոպն ու նայեց տխուր ժպիտով: Ոչ, ինքը չի հոգնել ապրելուց, իր կյանքը՝ դա ծառայութիւնն է Տիրոջը, ուղղակի գիշերը, երբ Հովհաննէս Աստվածաբանը հաղորդութեան ժամանակ Հացը կտրեց ու տվեց իրեն, հանկարծ պարզ գիտակցեց, որ հաջորդ անգամ Տերն ինքը պիտի իր Աստվածային ձեռքով իրեն հաղորդութիւնն տա կենաց Հացից:

Եկել էր նրա ժամանակն, ու նա սպասում էր դրան:

Երկինքն աստիճանաբար լուսավորվում էր: Էգեյան ծովի ջրերն արծաթին էին տալիս: Մագդաղենացին շրջվեց դեպի արևելք: Լեռան հետևից դանդաղ ելնում էր արեգակի պայծառ սկավառակը: Նա նորից շրջվեց դեպի ծովածոցը: Ոտքերի տակ հարթ խճաքար էր փռված: Մագդաղենացու գլխում հանկարծ մի չարածճի միտք ծագեց. ինչպես մանուկութեանը՝ վերցնել խճաքարերն ու նետել ջրի վրայով: Նա կռացավ քար վերցնելու ու զգաց, թե ինչպես ցա-

վի կծկումից սեղմվեց սիրտը: Մի պահ աչքերը մթնեցին: «Դե, ահա, – անցավ նրա մտքով, – պառավը որոշել է չարութիւնն անել, բայց մոռացել է, որ վաղուց անցել է ութերորդ տասնամյակը»:

Մագդաղենացին նորից ուղղվեց: Ցավը թողեց, ու նա իրեն անսովոր թեթև զգաց: Թեթև ու ազատ: Նա նորից նայեց խճաքարին, այն փայլում էր ասես ինչպես իսկական շափուղա: Մարիամը կռացավ, վերցրեց շափուղան ու չպրտեց ջրի վրայով:

Շափուղան ուրախ թռչկոտում էր ծովածոցի պսպղացող արծաթավուն հարթութեան վրա: Քարը թռչում էր ու թռչում, թեթևորեն հետ թռչելով ջրից, իսկ նրանից հեռացող օդակները չէին մարում, նրանք վերածվում էին հրաշալի նախշերի: Անսովոր գեղեցիկ էր: Նա տեսավ, որ իր կողքին, ափին, մի կին էր պառկած ու, հավանաբար քնած էր: Կինը նրան շատ ծանոթ թվաց, ասես ինքը նրան գիտեր ամբողջ կյանքում, ասես այդ կինը նրան հարազատ ու մոտիկ էր եղել:

– Բայց սա հո ես եմ, – զարմանքով բացականչեց Մագդաղենացին:

Քարին, որին դեռ քիչ առաջ նստած էր Մագդաղենացին, այժմ մի պատանի էր նստած՝ շողարձակ շորերով:

Պատանին նույնպես նրան ծանոթ թվաց: Նա նրան արդեն տեսել էր. «Այո, ես նրան տեսել եմ, — հանկարծ հիշեց Մագդաղենացին, — այնտեղ, Արիմաթացու այգում»: Պատանին սիրալիր ժպտաց Մարիամին.

— Քո մարմինը, Մարիամ, պիտի արթնանա հրեշտակապետի փողի ձայնից, — ցույց տալով պառկած ձեռ կնոջը՝ ասաց պատանին, — իսկ քո հոգին թող գնա քո Տիրոջ մոտ:

Մարիամն իրեն զգաց այնպես երիտասարդ, ինչպես այն ժամանակ, երբ գնաց Քրիստոսի հետևից: Նա ձեռքով արեց Հրեշտակին ու գնաց: Գնաց ուղիղ աներևակայելի կապույտով փայլատակող ծովի ջրերի վրայով: Իսկ ծովն ասես շուռ էր եկել ու երկինք դարձել: Մարիամը թեթև քայլվածքով շարունակում էր ընդառաջ գնալ իր Ուսուցչին: Նա դեռ նրան էլ էր տեսնում, բայց գիտեր, որ դեպի Նա է գնում: Երևացին շատ քաղաքներ: Նրա հայացքի դեմ բացվեց հայրենի Գալիլիայի ծովը: Նա ափին տեսավ երեխաներով շրջապատված Հովհաննային: Հովհաննան հեռու էր նրանից, բայց միև-

նույնն է՝ Մագդաղենացին ամեն ինչ լսում էր:

— Ողջունում եմ քեզ, Հովհաննա, — ձայն տվեց նրան Մագդաղենացին ու ջրերի վրայով ճախրեց ավելի հեռու:

Հովհաննան ցնցվեց ու բարձրացրեց գլուխը:

Մագդաղենացին թռչում էր ու արդեն տեսնում էր իրեն ընդառաջ եկող հորն ու մորը: Նրանք գրկեցին դստերն ու նրա հետ միասին գնացին Քրիստոսի մոտ:

Հովհաննան դեռ նայում էր երկնքին, իսկ երեխաները քաշում էին նրա փեշից:

— Տատիկ, դու այնտեղ ի՞նչ տեսար:

— Ոչինչ, դա միայն ինձ թվաց:

— Տատի՛կ, դե պատմի՛ր, թե հետո ինչ եղավ:

— Ահա մենք գնում ենք, արտասովում, իսկ Քրիստոսը մեզ ընդառաջ է գալիս, — իր պատմությունը շարունակեց Հովհաննան:

— Կենդանի՞, — զմայլվում է տատիկի ծնկներին նստած փոքրիկ աղջնակը:

— Իհարկե կենդանի, — ասաց մոտ ինը տարեկան տղան, որ արդեն գիտեր ողջ պատմությունը, — չէ՞ որ նա Աստված է ու դրա համար էլ հարույթուն առավ:

— Ճիշտ է, թոռնիկս, — շրջվելով դեպի տղան՝ ասաց Հովհաննան:

– Իսկ ի՞նչ ասաց ձեզ Քրիստոսը, երբ դուք
հանդիպեցիք Նրան, – հարցրեց աղջնակը:
Հովհաննան ժպիտով շոյեց աղջկա գլուխն
ու, ինչ որ տեղ, դեպի հեռուն նայելով, ասաց.
– Քրիստոսը մեզ ասաց.

«ՈՒՐԱՆԱՅԵՔ»:

ՆԱՎԵԼՎԱԾ

Ովքե՛ր են յուդաբեր կանայք, և քանի՛սն են նրանք

Քրիստոսի հետևից գնացող կանայք ծնվել
ու մեծացել են աշխարհի ամենագեղեցիկ անկ-
յուններից մեկում՝ Գալիլիայում: Գեներեսա-
րեթի լճի արևմտյան ափին, Կափառոնայում
քաղաքից հարավ, ստվերախիտ պտղատու
ծառերի ու խաղողի այգիների մեջ, այն ժա-
մանակներում տեղավորված էր Մազզաղիա
քաղաքը: Այնտեղ, ինչպես և Գալիլիայի ծո-
վի մյուս առափնյա քաղաքներում, ապրում
էին արհեստավորներ, ձկնորսներ, հովիվներ
ու հողագործներ: Այդ քաղաքը հռչակված էր
իբրև զոհ մատուցվող աղավնիների ամենա-
խոշոր մատակարար: Մազզաղիան ողջ երկ-
րին հայտնի էր նաև իր բրդյա գործվածքներով
ու ներկարաններով: Բազմաթիվ կռիվներն ու
ժողովուրդների գաղթերը Մազզաղիայի բնա-
կիչների հիշողությունից սրբեցին հինավուրց
ավանդությունները: Միայն մի որևէ դպիր կա-

րող էր նրանց հիշեցնել, որ Մագդաղիան¹ եղել է վիճակահանությամբ Նեփթաղիմի (Հեսու ժԸ, 38) որդիների իսրայելյան սերնդին հանձնելու համար Հեսու Նավեի թվարկած տասնինը քաղաքների ցուցակում: Բայց ո՛չ զոհաբերության աղավնիները, ո՛չ բրդյա գործվածքներն ու ներկարանները, ո՛չ նույնիսկ քաղաքի հիշատակումը Հեսու Նավեի գրքում նրան աշխարհին հայտնի չդարձրին: Մագդաղիան փառաբանվեց նրանով, որ այնտեղ է ծնվել ամենահայտնի կանանցից մեկը՝ Մարիամը, անվանված՝ Մագդաղենացի: Եվս երկու յուզաբեր կանանց ծննդավարը կարելի է որոշել մեծ հավանականությամբ՝ համարելով Նազարեթը. դրանք են արդարակյաց Հովսեփ Նշանածի դուստրեր Սաղոմեն ու Մարիամը, որն ամուսնականով անվանվում է Կղեովպաս: Քուզայի կինը՝ Հովհաննան, Շուշանն ու Հակոբոսի ու Հովսեփ մայր Մարիամը ամենից հավանականն է, որ գալիլիացի կանայք են: Եվ միայն Ղազարոսի քույրեր Մարթան ու Մարիամն են ծնվել Հրեաստանում, Երուսաղեմի մոտ:

Յուզաբեր կանանց մասին առաջին հիշատակությունը մենք գտնում ենք Ղուկասի Ավետարանում. «Դրանից հետո Հիսուսը շրջում

էր քաղաքներում և գյուղերում, քարոզում էր և ավետարանում Աստծու արքայությունը: Եվ նրա հետ էին Տասներկուսը և մի քանի կանայք, որոնք բժշկվել էին չար ոգիներից ու հիվանդություններից. Մարիամը, որ կոչվում էր Մագդաղենացի, և որից յոթը դե էր դուրս եկել, Հովհաննան՝ Հերովդեսի վերակացուի՝ Քուզայի կինը, և Շուշանն ու շատ ուրիշներ, որոնք իրենց ունեցվածքից մատակարարում էին նրան» (Ղուկ. Ը, 1-3): Այսպիսով, սուրբ ավետարանիչ Ղուկասը հիշատակում է երեք անուն ու վերապահություն է անում, որ դեռ «շատ ուրիշները» կային:

Ավետարանի այդ տեքստից մենք կարող ենք հետևություն անել, որ Քրիստոսին հետևող կանայք եղել են ոչ պարզապես «ժողովրդի բազմության», ամբոխի մասը, որ հրաշք բուժման ծարավից շրջապատում ու նեղում էր Քրիստոսին: Ոչ, այդ կանայք եղել են, ինչպես ավետարանիչն է ասում՝ «ոմանք», որ հետևում էին Քրիստոսին ու ծառայում նրան: Այսինքն նրանք ոչ միայն լսում էին Քրիստոսի խրատները, այլ նաև ծառայում էին նրան: Ավետարանիչ Ղուկասի նշումը, որ յուզաբեր կանայք ծառայում էին Քրիստոսին «իրենց ստացվածքով», խոսում է այն մասին, որ այդ կանայք ունեւոր ընտանիքներից են եղել: Այսինքն, ըստ

¹ Մագդաղ-իլ՝ եբրայերեն նշանակում է «Աստծո աշխարակ»:

էութեան, յուղաբեր կանայք իրենց դրամը նվիրաբերում էին առաքելական համայնքը պահելու համար:

Բացի վերը թվարկած յուղաբեր կանանց երեք անունից, Ավետարանում մենք հանդիպում ենք նաև ուրիշ անունների. Սաղոմե, Մարիամ Կղեովպաս, Հակոբոսի ու Հովսեի մայր Մարիամ: Մեկնիչներից ոմանք վերջին երկուսին նույն անձն են համարում (տես ստորև): Բնական է, յուղաբեր կանայք ավելի շատ են եղել, քան մեզ հասած անունները: Այդ մասին խոսում են ավետարանիչները՝ հիշատակելով շատ ուրիշ կանանց մասին¹:

Առաքելապատիվ Մարիամ Մագդաղենացի

Առաքելապատիվ Մարիամ Մագդաղենացին միակ յուղաբեր կինն է, որի վարքը կա Հայս-

¹ Հայոց եկեղեցական օրացույցում յուղաբեր կանայք հիշատակվում են երկու անգամ. Վերափոխման 2-րդ կիրակիին հաջորդող երեքշաբթի և Ս. Խաչի 6-րդ կիրակիին հաջորդող երկուշաբթի օրերին: Ընդ որում անուններով հիշվում են միայն Ղազարոսի թույրեր Մարիամն ու Մարթան: Մեր Նայսամավորներում հուլիսի 22-ին հիշվում է Մարիամ Մագդաղենացին, իսկ փետրվարի 10-ին Ղազարոսի թույրերը՝ Մարիամն ու Մարթան (ծնթ. խմբ.):

մավուրքում: Ու թեև եկեղեցական ավանդությունն, ի տարբերություն մյուս կանանց, ավետարանական դեպքերից հետո միայն նրա հետագա ճակատագրի մասին է պատմում, բայց այդ տեղեկությունները բավականին կցկտուր են: Ծնունդով Մարիամը եղել է Կափառնա-յումի ու Տիբերիայի միջև, Գենեսարեթի լճի արևմտյան ափին տեղավորված Մագդաղիա ոչ մեծ քաղաքից: Նրա ծնողները՝ Սիրը և Եվխարիստիան¹, ունևոր մարդիկ են եղել, քանի որ նրանց դուստրը հետագայում կարողացել էր «իր ստացվածքով» ծառայել Քրիստոսին: Մարիամը տառապում էր անհայտ, ծանր հիվանդությամբ², որից նրան բուժել էր Քրիստոսը, այնուհետև նա միշտ, մինչև Գողգոթա հետևել է Նրան ու եղել է առաջինը, ում հայտնվել է հարություն առած Քրիստոսը: Պենտեկոստեից հետո Մարիամ Մագդաղենացին զնաց արևմուտք՝ Քրիստոսին քարոզելու: Նա գնաց Տիբերիոս կայսեր պալատն ու, «Քրիստոս հարավ» ասելով, նրան կարմիր ներկած ձու ըն-

¹ Святая Мария Магдалина / Библиотека ревнителей безмолвия / - М., 2007, стр. 24.

² «Յոթ դևեր ելան» պատկերավոր արքայապալատումը ցույց է տալիս, որ Մագդաղենացին փառասպել է ծանր հիվանդությամբ, բանի որ սուրբգրային լեզվով յոթը ամբողջականության, լրիվության խորհրդանշան է համարվում:

ծայեց: Դրանից հետո Զատիկին ներկած ձվեր նվիրելը դարձավ սովորույթ: Թողնելով Հոռմը, նա, ըստ որոշ ավանդույթյունների, գնում է Գալլիա ու այնտեղ քարոզում Քրիստոսին: Հետո գնում է Եփեսոս, որտեղ մնում է մինչև իր մահը, Հովհաննես առաքյալի հետ մասնակցելով նրա քարոզչական գործունեությանը: Հովհաննես առաքյալը նրա պատմածով է գրել իր Ավետարանի 20-րդ գլուխը: Իր երանելի վախճանից հետո առաքելապատիվ Մարիամը թաղվել է Եփեսոսում:

Մարիամ Մազդաղենացու մասին արևելյան ուղղափառ ավանդույթյունը տարբերվում է ամեն տեսակի ոչ ճշմարտանման, երևակայական պատմություններով առատ արևմտյան կաթոլիկականից: Կաթոլիկական ավանդույթյունը Մարիամ Մազդաղենացուն նույնացնում է Ղազարոսի քույր Մարիամի հետ, որ Բեթանիայում թանկարժեք յուղով լվաց Քրիստոսի ոտքերը, ինչպես նաև ավետարանական անառակ կնոջ հետ, որ Քրիստոսի ոտքերը լվաց արցունքներով: Այստեղից նրանց մոտ ծնվել է մեղքը խոստովանող անառակ Մարիամ Մազդաղենացու կերպարը, որը հետագայում Արևմուտքում ծնունդ տվեց ոչ քիչ սրբապիղծ գրականության: «Քրիստոսի վերջին գայթակ-

ղույթյունը» Ֆիլմն ու «Դա Վինչիի կողը» գիրքը Մարիամ Մազդաղենացու արևմտյան աղավաղված կերպարի ուղիղ հետևանքներն են: Ուղղափառույթյունը մերժում է այդպիսի ինքնակամ ու անհիմն մեկնությունները: Արևելյան ավանդության մեջ ակնարկ անգամ չկա սուրբ Մարիամ Մազդաղենացու նման անցյալի մասին¹:

¹ Մարիամ Մազդաղենացու մասին՝ Նայոց Նայսավորքների պարմումները գրեթե համապարփախանում են Արևելյան ուղղափառ եկեղեցու վերոհիշյալ պարմություններին:

Նշենք նաև, որ Մազդաղենացու անբարո անցյալ ունենալու փեսակերպին համաձայն չեն ո՛չ Արևելյան Եկեղեցիների, որոնց թվում է Նայոց Եկեղեցու ավանդությունը, ո՛չ էլ Կաթոլիկ Եկեղեցու վաղ շրջանի հայրերի փեսակերպերը: Արևելյան և Նայոց Եկեղեցիների ավանդությամբ՝ Մազդաղենացի Մարիամը չի նույնացվում ոչ պոռնիկ կնոջ հետ, ով մազերով սրբեց Տիրոջ ոտքերը, քանի որ Ավարարանն էլ նման բան չի ասում, ոչ էլ Ղազարոսի քույր Մարիամի (Օգոստինոսը, սակայն, նույնացնում է Ղազարոսի քրոջն ու Մարթեոսի Ավարարանի այս հավավածում հիշված կնոջը): Նովի. Ծործորեցին, իր «Մեկնություն Մարթեոսի ավարարանի» Մարիամ Մազդաղենացուն համարելով թե՛ Ղուկասի Ավարարանում հիշված մեղավոր կինը և թե՛ Մարթեոսի սույն հավավածում հիշվածը, հեղինակում է այս մասին առավել ուշ շրջանի կաթոլիկ ավանդությանը, որն այժմ Կաթոլիկ Եկեղեցում ևս շատ փարածում չունի, ինչպես նախկինում (փես **Նովի. Ծործորեցի**, Մեկնություն Մարթեոսի ավարարանի, պրակ Բ, Ս. Էջմիածին, 2010, էջ 292, նաև **Մ. սարք. Օրմանյան**, Համապարում, Ս. Էջմիածին, 1997, § 70, 71, 204) (ծնթ. խմբ.):

Ներովդեսի վերակացու Քուզայի կին Նովհաննա

Եթե եկեղեցական ավանդույթունը տեղեկույթուններ է պահպանել ավետարանական դեպքերից հետո Մարիամ Մագդաղենացու ապրած կյանքի մասին, ապա Հովհաննայի մասին ավանդույթունն, ընդհակառակը, նրա կյանքի էջերը բացում է մինչև նրա՝ Քրիստոսին հետևելը:

Ավետարանական դեպքերից հետո նրա ճակատագրի մասին ոչինչ հայտնի է: Հովհաննայի մասին Հայամավուրքը հիշատակում է Հովհաննես Մկրտիչի Գլխատման պատմության մեջ (օգոստոսի 29): Այնտեղ էլ պատմվում է, որ Հերովդես Անտիպասի տան վերակացուի կինը՝ Հովհաննան, իմանալով, որ Հովհաննես Մկրտիչի Գլուխը Հերովդիան թաղել է անմաքուր տեղում, սրբույթունը գաղտնի հանում է հողից ու նորից թաղում մի ուրիշ տեղում, Զիթենյաց լեռան վրա:

Երբ Հերովդիան, տանջվելով սարսափներից, որոշում է այրել (այսինքն բոլորովին ոչնչացնել) Մկրտիչի գլուխը, նա այն չի գտնում: Այսպիսով՝ Հովհաննան փրկել է քրիստոնեա-

կան մեծագույն սրբույթունն ու չի թողել, որ մեծ մարգարեի մասունքները անարգվեն¹:

Սաղոմե

Կույս Մարիամի նշանած արդար Հովսեփի դուստրն է: Ամուսնացած էր Գենեսարեթի լճում ձկնորսույթուն անող Զեբեդեոսի հետ: Նրա երկու որդիները, Հակոբոսն ու Հովհաննեսը, Քրիստոսի կողմից առաքելական ծառայության կանչվածներից առաջիններից էին: Իր որդիներին հետևելով՝ Սաղոմեն նույնպես զնաց Փրկիչին ծառայելու:

Մարիամ Կղեովպաս

Մարիամ Կղեովպասը Հովսեփ արդարի կրտսեր դուստրն է, նշանակում է՝ Սաղոմեի հարազատ քույրը: Նա դեռ օրիորդ էր, երբ Ամենասուրբ Կույսը բնակվեց նրանց տանը, և նրանք ապրեցին ինչպես հարազատ քույրեր:

¹ Հայոց Նայսավորքներում Նովհաննես Մկրտչի գլխատման պատմությունը նույնպես օգոստոսի 29-ի հարվածում է: Սակայն հայ խմբագրություններում պարամի վերջին մասը՝ Նովհաննայի մասին, բացակայում է (ծնթ. խմբ.):

Երբ Հովսեփը Կույս Մարիամի ու մանուկ Հիսուսի հետ Եգիպտոսից վերադարձավ Նազարեթ, նա իր կրտսեր դուստր Մարիամին ամուսնացրեց իր կրտսեր եղբայր Կղեովպասի հետ: Այդ փաստը հաստատում են այնպիսի հեղինակավոր եկեղեցական պատմագիրներ, ինչպիսիք են Եվսեբիոս Կեսարացին, Գեորգիոս Կեղերինը և Նիկիփոր Կալլիստրատոսը¹: Այն ժամանակներում մոտիկ ազգականների ամուսնուլթյուններն այնքան էլ եզակի չէին ու լիովին բնական էին համարվում: Այդ ամուսնուլթյունից ծնվեց Սիմոն որդին, ապազա 70-առաքյալներից մեկը և Երուսաղեմի Եկեղեցու երկրորդ եպիսկոպոսը: Մարիամի ամուսին Կղեովպասը Քրիստոսին անվերապահ հավատաց դեռ Նրա կենդանուլթյան օրոք ու 70 աշակերտների թվում կոչվեց առաքելական ծառայուլթյան: Հարուլթյուն առած Քրիստոսին հենց այդ Կղեովպասը հանդիպեց էմմավուսի ճանապարհին, ուր նա գնում էր Ղուկաս առաքյալի հետ: Նա Քրիստոսի հետ հոգու կսկիծով է գրուլցում Երուսաղեմում կատարված վերջին տխուր դեպքերի մասին ու չի ճանաչում իր Աստվածային

¹ Գեորգիոս Կեղրին - XI-XII դդ. բյուզանդացի պատմիչ, Նիկիփոր Կալլիստրատոս - XIV դ. բյուզանդացի պատմիչ, հայրնի Է որպես Նայսամավուրքների խմբագիր (ծնթ. խմբ.):

Ուսուլցչին: Նա արդեն չի հավատում Հիսուս Քրիստոսի մեսիա լինելուն, անվանելով Նրան թեկուլց «գործով ու խոսքով ուժեղ Աստծո ու ժողովրդի առջև», բայց միայն մարգարե, և ոչ Նա, «Ով պիտի ազատի Իսրայելը»: Տարօրինակ բան. կինն ամուսնուն վկայում է, որ իրեն և ուրիշ կանանց Հրեշտակներ են հայտնվել և ավետել Քրիստոսի հարուլթյունը, բայց նա դրան չի հավատում: Եվ միայն հացը կտրելուց հետո, «երբ բացվեցին նրանց աչքերն» ու Տերը դարձավ անտեսանելի, Կղեովպասն ու իր ուղեկիցը հուլզմունքով հիշում են, թե ինչպես էր ճմլվում իրենց սիրտը Քրիստոսի հետ գրուլցելիս (Ղուկ. ԻԴ, 13-35): Իսկ նրա կնոջ սիրտը միշտ էր վառվում, առանց դադարի: Եվ Աստված Իր փառքը Մարիամ Կղեովպասին ավելի շուտ հայտնեց, քան նրա ամուսնուն:

Շուշան

Շուշանի կյանքի մասին ոչ մի եկեղեցական պատմուլթյուն չկա: Այդ կնոջ անունը միայն մի անգամ Ղուկասի Ավետարանն է հիշատակում (Ղուկ. Ը, 3): Բայց իմանալով նրա միայն անունը, մենք կարող են մեր աղոթքները հղել նրան

ու նրա պատվին անուն տալ մեր դուստրերին, իսկ դա արդեն քիչ չէ:

Սուրբ, երանելի Շուշան, մեզ համար ազոթի՛ր Աստծուն:

Հակոբոս կրթների ու Հովսեփ մայր Մարիամ

Թեև այս յուզաբեր կնոջ մասին հիշատակում են երեք ավետարաններ՝ Մատթեոսի, Մարկոսի և Ղուկասի, բայց նրա կյանքի մասին մենք որևէ տեղեկություն չունենք:

Որոշ մեկնիչներ Մարիամ Կղեովպասին ու Հակոբոս կրտսերի ու Հովսեփ մայր Մարիամին նույն անձն են համարել: Բայց դա հակասում է եկեղեցական ավանդույթյանը, որը պարզ նշում է, որ նա Հովսեփ արդարի կրտսեր դուստրն է ու Հովսեփ արդարի կրտսեր եղբոր՝ 70 առաքյալների մեջ դասված Կղեովպասի կինը: Մարիամն ու Կղեովպասը մի որդի են ունեցել՝ Սիմոնը, նույնպես առաքյալ դարձած, հետագայում Երուսաղեմի եպիսկոպոս: Իսկ երկրորդ Մարիամը ավետարանիչների մոտ կոչվում է Հակոբոսի ու Հովսեփ մայր:

Ի՞նչ փաստարկեր են առաջ բերում նրանք,

ովքեր Մարիամ Կղեովպասին ու Հակոբոս կրտսերի ու Հովսեփ մայր Մարիամին նույն անձն են համարում: Այդ ենթադրությունը հիմնվում է ավետարանական տեքստի վերլուծության վրա: Համաձայն առաքյալ ու ավետարանիչ Հովհաննես Աստվածաբանի. «Հիսուսի խաչի մոտ կանգնած էին Նրա մայրը, և Նրա մորաքույր Մարիամ Կղեովպասը, և Մարիամ Մագդաղենացին» (Հովհ ԺԹ, 25): Ավետարանիչ Մատթեոսը խոսում է երեք կնոջ մասին. Մարիամ Մագդաղենացու, Հակոբոսի ու Հովսեփ մայր Մարիամի ու Զեբեդեոսի որդիների մոր (Մատթ. Իէ, 56): Մարկոսը թվարկում է նույն կանանց, միայն Զեբեդեոսի որդիների մորը նա անվանում է անունով՝ Սաղոմե (Մարկ. ԺԵ, 40): Ստացվում է, որ բոլոր երեք ավետարանիչների մոտ հիշատակվում է Մարիամ Մագդաղենացին: Բայց Հովհաննեսի մոտ հիշատակում չկա իր սեփական մոր մասին, այնինչ Մատթեոսի ու Մարկոսի մոտ Սաղոմեն ներկա է: Այդ նույն ժամանակ Հովհաննեսի մոտ խոսվում է Մարիամ Կղեովպասի մասին, իսկ Մարկոսի մոտ՝ Հակոբոսի ու Հովսեփ մայր Մարիամի: Այս դժվարությունները փորձում են հարթել հետևյալ կերպ. որոշ հետազոտողներ համարում են, որ Հովհաննես Աստվածաբանը խոսում է

Մաղոմեի ներկայութեան մասին՝ չհիշատակելով նրա անունը, այլ միայն անվանելով Հիսուսի մորաքույր: Եվ դա նրանց թվում է հավանական, քանզի անբնական կլիներ ենթադրել, որ ավետարանիչը կկոչեր Սուրբ Աստվածածնի քրոջը անունով, երբ որ անունով չի կոչում Քրիստոսի մորը: Ըստ այդ վարկածի՝ ավելի քան հավանական է ենթադրել, որ Հովհաննես Աստվածաբանը հիշատակում է չորս կանանց՝ երկու խմբում զույգերով կանգնած, որոնցից առաջին երկուսին անունով չի կոչում (դրանով էլ բացատրվում է «և» մասնիկի կրկնակի օգտագործումը):

1-ին խումբ. Նրա՝ (Քրիստոսի) մայրը և մորաքույրը:

2-րդ խումբ. Մարիամ Կղեովպասը և Մարիամ Մագդաղենացին:

Այս դասավորութեամբ իսկապես ստացվում է, որ բոլոր երեք ավետարանիչները խոսում են ինչպիսի մոտի երեք յուզաբեր կանանց մասին, և այդ դեպքում չեն համընկնում միայն երկու Մարիամները՝ Կղեովպասն ու Հակոբոսի ու Հովսեփի մայրը: Ուստի, ինքնաբերաբար այն եզրակացությունն է հետևում, որ Հովհան-

նես ու Մատթեոս ավետարանիչները Մարկոսի հետ ի նկատի են ունեցել միևնույն Մարիամին: Բայց այդ վարկածը կարելի է ընդունել միայն մեծ վերապահութեամբ:

Իմ խորին համոզմամբ, հենվելով ավետարանական տեքստի ու դեպքերի տրամաբանութեան վրա, կարելի է ուրիշ հիմնավորում բերել ավետարանիչների մոտ անունների տարբերութեան այլ տեսակետի օգտին: Նախ և առաջ պետք է նկատել, որ ավետարանիչներ Մատթեոսն ու Մարկոսը խոսում են ոչ թե ինչպիսի մոտ, այլ հեռվում կանգնած կանանց խմբի մասին: «Այնտեղ կային ու հեռվից նայում էին նաև շատ ուրիշ կանայք, որոնք Հիսուսին հետևել էին դեռ Գալիլիայից՝ ծառայելով Նրան. նրանց միջև եղել էին Մարիամ Մագդաղենացին ու Հակոբոսի ու Հովսեփի մայր Մարիամը, և Զեբեդեոսի որդիների մայրը» (Մատթ Ի է, 55-56): Նույնը գտնում ենք նաև Մարկոսի մոտ: Եվ նա, ինչպես և Մատթեոսը, նշում է, որ կանանց այդ խումբը «նայում էր հեռվից» (Մարկ. ԺԵ, 40): Նկատենք, որ ո՛չ Մարկոսը, ո՛չ Մատթեոսը մի կողմ կանգնած կանանց խմբի մեջ Կույս Մարիամին չեն հիշատակում, քանի որ Հիսուս Քրիստոսի Մայրը, Հովհաննես Աստվածաբանի հետ միասին, գտնվում էր անմիջապես ինչպիսի մոտ (Հովհ.

ԺԹ, 25): Պահնորդները խաչի վրա խաչվածներին միշտ հսկում էին մինչև նրանց մահը, քանզի վտանգ կար, որ հարազատները կարող էին դատապարտվածին ազատելու փորձ անել: Եվ այդպիսի դեպքեր պատմություն մեջ եղել էին: Որպեսզի խոստովեն նման անկարգությունները, պահնորդները ժողովրդին մոտ չէին թողնում խաչին: Մահապատժին կարող էին հետևել միայն հեռվից: Բայց ամենամոտիկների ոչ մեծ խմբի համար կարող էին բացառություն անել: Այդ պատճառով էլ Խաչի մոտ կանգնած էր միայն Աստվածամայրը, իսկ նրան սատարում էին նրա ամենամոտ մարդիկ՝ Քրիստոսի սիրելի աշակերտն ու Մարիամ Կղեովպասը, որն ավանդություն համաձայն կոչվում էր Աստվածածնի քույր: Մարիամ Կղեովպասը, Հովսեփ արդարի կրտսեր դուստրը, դեռ ամուսնացած չէր, երբ նրանց տանը բնակվեց Ամենասուրբ Կույսը, և նրանց հարաբերությունները քույրական սիրով էին: Այս կապվածություն հիման վրա է Հովհաննես ավետարանիչը Մարիամ Կղեովպասին անվանում Հիսուսի մորաքույր¹: Երբ Կույս Մարիամը գնաց Հովսեփի տուն, այդ ժամանակ Սաղոմեն արդեն ամուսնացած էր

ձկնորս Զեբեդեոսի հետ ու ապրում էր Գենեսարեթի լճի մոտ գտնվող նրա տանը: Այժմ մեզ մնում է բացատրել, թե ինչու սուրբ Մատթեոս ու Մարկոս ավետարանիչների մոտ Մարիամ Մագդաղենացին ուրիշ կանանց հետ մի կողմ է կանգնած, իսկ Հովհաննեսի մոտ՝ Խաչի մոտ, Աստվածամոր կողքին: Դրանում ես բարդություն չեմ տեսնում: Սկզբում կանանց խմբերն այսպես էին դասավորված. խաչի մոտ կանգնած են Աստվածամայրը, Մարիամ Կղեովպասն ու Հովհաննես Աստվածաբանը, իսկ հեռվում՝ Մարիամ Մագդաղենացին, կրտսեր Հակոբոսի ու Հովսեփ մայրը՝ Մարիամը, Սաղոմեն և ուրիշ կանայք: Բայց ժամանակի ընթացքում իրավիճակը Գողգոթայում կարող էր փոփոխվել, և հնարավորություն կամ, ավելի շուտ, անհրաժեշտություն առաջացավ, որ Մարիամ Մագդաղենացին էլ մոտենա Խաչին: Նրան կարող էին կանչել այն բանից առաջ, երբ Տերը, նախազգալով մոտեցող մահը, Իր Մոր խնամքը հանձնարարեց սիրելի աշակերտին ու նրա միջոցով իր բոլոր հետևորդներին որդեգրեց Աստվածամորը: «Ո՛վ կին, ահա՛ քո որդին», – դիմում է Քրիստոսն Իր Ամենասուրբ Մորը: Հետո դիմում է Իր սիրելի աշակերտին. «Ահա՛ քո մայրը»: Ավետարանի էջերում, անմիջապես

¹ Жизнь и Труды святых славных и всехвальных Апостолов / Листвица. - М., 2006, стр. 361.

Խաչի մոտ կանգնածներին թվարկելուց հետո, Հովհաննեսը հավերժացնում է Աստվածային սիրո ու գլխարտության այդ գործողությունը: Որդեգրումն ինչ որ չափով նաև իրավաբանական ակտ է և ավետարանիչի համար կարևոր են պատմական այդ մեծ գործողության երկու վկաները: Եվ հենց Մարիամ Կղեովպասն ու Մարիամ Մագդաղենացին են որդեգրման վկաները, քանի, որ ինչպես ասված է Գրքում. «երկու կամ երեք վկաների շուրթերով կհաստատվի ամեն խոսք»¹: Կարելի է բերել ևս մի փաստարկ: Երբ Հովսեփը Նիկողեմոսի հետ, Քրիստոսին թաղելուց հետո, քարը գլորելով դեմ են անում գերեզմանին, միայն երկու կին են մինչև վերջ գերեզմանի դիմաց նստած այդ պահը դիտում: Մարիամ Մագդաղենացին ու Հովսեփ մայր Մարիամը (տես. Մատթ. Իհ, 61; Մարկ. ԺԵ, 47): Աստվածամայրն արդեն չկա, ո՞վ է Նրան տուն ուղեկցել, եթե ոչ Մարիամ Կղեովպասն ու Հովհաննես Աստվածաբանը: Այս ամենն ինձ համոզում է այն եկեղեցիական ավանդույթի ճշմարտության մեջ, որ Մարիամ Կղեովպասն ու Հակոբոս կրտսերի ու Հովսեփ մայր Մարիամը միևնույն անձը չեն, այլ երկու տարբեր կանայք են:

¹ Մաթթ. ԺԸ, 16, փես նաև Բ Օր. ԺԹ, 15:

Մարթա ու Մարիամ, չորսոյա Ղազարոսի քույրեր

Թեև ավետարանիչները Մարթային ու Մարիամին չեն հիշատակում մեր Փրկիչ Հիսուս Քրիստոսի տառապանքների ժամանակ, բայց, անկասկած, մյուս յուզաբեր կանանց հետ քույրերը Գողգոթայում են եղել: Իսկ հետո եղել են Քրիստոսի հրաշափառ Հարույթյան վկաները: Անհնար է պատկերացնել, որ նրանց սիրելի Ուսուցչին կալանավորում են, իսկ Մարթան ու Մարիամն անտարբեր նստում մնում են Երուսաղեմին այդքան մոտիկ, քայլելով՝ կես ժամում անցնելիք հեռավորության վրա:

Եկեղեցական ավանդույթից հայտնի է, որ Մարթան ու Մարիամը միսիոներական ուղևորություններ են կատարել Հռոմեական կայսրությունում, այնուհետև իրենց եղբոր մոտ անցել են Կիպրոս կղզի: Ղազարոսը մոտ տասներեք տարի Կիպրոսի եպիսկոպոսն էր ու քույրերը նրան նախանձախնդրությամբ օգնում էին Քրիստոսին քարոզելու հեթանոսների մեջ, և քրիստոնեական հավատի մեջ ամրապնդելու դարձի եկածներին¹:

¹ Համաձայն հայոց Հայսմավորքների Մարիամն ու Մարթան

Նարության գիշեր

Հարուժյան գիշերվա իրադարձությունների հաջորդականությունը, համաձայն չորս ավետարանների տեքստերի վերլուծության: Վերականգնել է Միխայիլ (Գրիբանովսկի) եպիսկոպոսը¹:

Հարուժյան օրվա ավետարանական դեպքերի նկարագրությունը նետված թեթևակի հայացքը բերում է այն մտքին, որ ավետարանիչների պատմությունները բավականին տարբեր են: Միխայիլը (Գրիբանովսկի) եպիսկոպոսը նախաձեռնեց Քրիստոսի Հարուժյան մասին պատմող ավետարանական տեքստերի մանրագնին ուսումնասիրությունը և եկավ այն եզրակացություն, որ Հարուժյան գիշերվա պատմություններն ավետարանիչներին հասել են դեպքերի անմիջական ականատես տարբեր կանացից:

Ահա նրա եզրակացությունները՝ հանգամանորեն կատարված հետազոտությունից հետո.

նահապարակվել են Լիկարիոն կրոնավորի հետ՝ դպրավորի հրամանով (Նամաբարբառ Նայսավուրթ, Բ, փետրվար 10, Ս. Էջմիածին, 2009, - *ծնթ. խմբ.*):

¹ Михаил (Грибановский), епископ. Над Евангелием. - М., Православный Свято-Тихоновский Богословский институт., 2001, стр. 320.

Առաքյալ ավետարանիչ Հովհաննես Աստվածաբանը գրել է Մարիամ Մագդաղենացու խոսքերից.

Առաքյալ ավետարանիչ Մատթեոսը գրել է Ամենասուրբ Աստվածածնի խոսքերից.

Առաքյալ ավետարանիչ Մարկոսը գրել է Հակոբոսի մայր Մարիամի խոսքերից.

Առաքյալ ավետարանիչ Ղուկասը գրել է Քուզայի կին Հովհաննայի խոսքերից:

Ուսումնասիրելով Ավետարանի տեքստը՝ Միխայիլ եպիսկոպոսը վերականգնել է այդ գիշերվա բոլոր դեպքերի հերթականությունը: Յուրաքանչյուր կանայք ապրում էին Երուսաղեմում, տարբեր տներում. իբրև մոտիկ ազգականներ՝ Սաղոմեն ու Մարիամ Կղեովպասն Աստվածամոր հետ ապրում էին Հովհաննես Աստվածաբանի տանը: Նրանց հետ ապրում էր նաև Մարիամ Մագդաղենացին: Մյուս՝ Մարկոս առաքյալին պատկանող տանը, ապրում էին Հովհաննան ու գալիլիացի մյուս կանայք: Առաքյալների հետ այդ նույն տանն էր ապրում նաև Պետրոսը:

1) Շաբաթ օրվա երեկոյան, երբ սկսեց շողալ շաբաթվա առաջին օրը (այսինքն՝ երբ տաճարում վառեցին ջահերը, իսկ դա համարվում էր հաջորդ օրվա սկիզբը), Մարիամ Մագդաղենացին

ու մյուս Մարիամը (չատ մեկնիչներ «մյուս Մարիամ» ասելով հասկանում են Աստվածամորը) եկան գերեզմանը տեսնելու (տես Մատթ. ԻԸ, 1):

2) Տեսնելով ու իմանալով, թե ինչ է հարկավոր, Մարիամ Մագդաղենացին հետ վերադարձավ, և քանի որ շաբաթն արդեն անցել էր, նա, Հակոբոսի մայր Մարիամն ու Սաղոմեն գնացին խնկի պատրաստություն տեսնելու, որպեսզի գան և օծեն Նրա մարմինը (տես Մարկ. ԺԸ, 1): (Հովհաննան ու մյուս կանայք խոռնկ գնել էին դեռ շաբաթ օրվա սկզբին, երեկոյան, Գողգոթայում կանգնելուց հետո):

3) Մինչ այդ «մյուս» Մարիամը, այսինքն՝ Աստվածամայրը, գիշերը գերեզմանի մոտ աղոթում էր: Եվ ահա մեծ երկրաշարժ եղավ, որովհետև Տիրոջ Հրեշտակը երկնքից իջնելով՝ մոտեցավ, գերեզմանի դռնից վեմը մի կողմ գլորեց ու վրան նստեց: Նրա տեսքը փայլակի էր նման, իսկ նրա զգեստը՝ սպիտակ, ինչպես ձյուն: Նրա ահից պահապանները խոռովեցին ու մեռելների պես եղան (տե՛ս Մատթ. ԻԸ, 2–4):

4) Մարիամ Մագդաղենացին, խոռնկ առնելուց հետո, թողնելով իր ընկերուհիներին, նորից շտապեց գերեզման: Առաջ անցնելով այնտեղ գնացող գալիլիացի կանանցից, նա գերեզմանին հասնում է շաբաթվա առաջին օրվա վաղ

առավոտյան, երբ դեռ մուլթ էր, ու տեսնում է վեմը գերեզմանից մի կողմ գլորված: Այդ տպավորության տակ նա վազում ու գալիս է Միմոն Պետրոսի ու այն մյուս աշակերտի մոտ, որին սիրում էր Հիսուսը, ու նրանց ասում. «Տիրոջը վերցրել են գերեզմանից և չգիտենք, թե ուր են դրել Նրան»: Այս լսելով՝ Պետրոսը, ինչպես և մյուս աշակերտը, ելան ու գնացին գերեզման (տե՛ս Հովհ. Ի, 1–3):

5) Այդ ժամանակ, երբ Մարիամ Մագդաղենացին վազեց Պետրոսի ու Հովհաննեսի մոտ, գալիլիացի կանայք, որ գնում էին նրա հետևից, բերելով իրենց պատրաստած խոռնկերը, մոտեցան գերեզմանին: Նոր էր ծագում շաբաթվա առաջին օրվա լուսաբացը: Եվ քարը գերեզմանից գլորած գտան ու ներս մտնելով՝ Տեր Հիսուսի մարմինը չգտան: Եվ մինչ նրանք զարմացած էին այդ բանից, ահա լուսավոր զգեստներով երկու մարդիկ հասան նրանց մոտ: Եվ երբ կանայք զարհուրեցին ու իրենց երեսը գետնին խոնարհեցին, մարդիկ ասացին. «Ինչո՞ւ ողջին մեռելների մեջ եք փնտրում: Այստեղ չէ, այլ՝ հարություն առավ: Հիշեցե՛ք, ինչպես խոսեց նա ձեզ հետ, երբ Գալիլիայում էր. ասում էր, թե պետք է, որ Մարդու Որդին մեղավոր մարդ-

կանց ձեռքը մատնվի, խաչվի և երրորդ օրը հարուժյու՛ն առնի»։ Եվ նրանք հիշեցին Նրա խոսքերը։ Եվ վերադարձան ու պատմեցին այս ամենը Տասնմեկին և բոլոր մյուսներին (Ղուկ. ԻԴ, 1-9)։

6) Այդ ընթացքում Պետրոսն ու Հովհաննեսը Մարիամ Մագդաղենացու հետ գերեզման էին շտապում։ Երկուսով միասին էին վազում, բայց մյուս աշակերտն առաջ անցավ Պետրոսից և ավելի շուտ վազեց ու առաջինը գերեզման հասավ։ Եվ կռանալով՝ տեսավ, որ կտավներն այնտեղ էին, բայց ներս չմտավ։ Եկավ նաև Սիմոն Պետրոսը, որ նրա հետևից էր գալիս. մտավ գերեզմանը և տեսավ, որ կտավներն այնտեղ էին, և վարչամակը, որ նրա գլխին էր, մյուս կտավների հետ չէր, այլ առանձին ծալված՝ մի կողմ էր դրված։ Այդ ժամանակ մտավ և մյուս աշակերտը, որ ավելի առաջ էր հասել գերեզման. տեսավ ու հավատաց. քանի որ դեռ չէին հասկացել գրվածքը, թե՛ մեռելներից պետք է հարուժյու՛ն առնի։ Աշակերտները, վերադառնալով, գնացին իրենց տեղերը (Հովհ. Ի, 3-10)։

7) Բայց Մարիամը (Մագդաղենացին) կանգնած էր գերեզմանի դուրսը ու լաց էր լինում, և մինչդեռ լաց էր լինում, կուսացավ դեպի գերեզմանը և տեսավ երկու հրեշտակներ՝ սպիտակ-

ների մեջ, այնուհետև նրան հայտնվեց Ինքը՝ Փրկիչը, ու ասաց, որ հայտնի աշակերտներին իր հարուժյան մասին (Հովհ. Ի, 11-18)։

8) Իսկ առաջին օրվա վաղ առավոտն ավելի էր լուսանում ու արդեն ծագում էր արևը։ Մարիամ Մագդաղենացին ու նրա ընկերուհիները խուճկ առած շտապում են դեպի գերեզման։ Նրանց հայտնվում է Հրեշտակն ու ասում, որ առաքյալներին հայտնեն Քրիստոսի հարուժյան մասին։ Հակոբոսի մայր Մարիամը, հուզված ու սարսափած, առանձին գնում է ուղիղ Պետրոսի մոտ (Մարկ. ԺԶ, 1-8; Մատթ. ԻԸ, 5-8)։ Երբ կանայք գնում էին, նրանց հանդիպեց Քրիստոսը (Մատթ. ԻԸ, 9-10)։

9) Այդ ժամանակ, գերեզմանից վերադառնալով, գալիլիացի կանայք առաքյալներին պատմեցին Հրեշտակի՝ իրենց հայտնվելու մասին։ Առաքյալները չհավատացին։ Սակայն Պետրոսը նորից վազեց գերեզման, նայեց ու տեսավ, որ այնտեղ միայն կտավներն էին։ Եվ գնաց՝ մտքում զարմացած, թե ինչ էր եղել (Ղուկ. ԻԴ, 9-12)։

10) Մարիամ Մագդաղենացին ու Հակոբոսի մայր Մարիամը, բոլոր հավաքվածների առջև, ընդհանուր անվստահուժյան մեջ, հաստատե-

լով գալիլիացի կանանց վկայությունը, ոչ մի կերպ չէին համարձակվում դրան ավելացնել այն, ինչ որ իրենք անձամբ էին տեսել ու լսել: Նրանք սպասում էին այն պահին, երբ կմնան միայն ամենամոտիկ աշակերտները՝ Տասնմեկ առաքյալները (Մարկ. ԺԶ, 8):

11) Եվ ահա, երբ գալիս է այդ պահը, Մարիամ Մագդաղենացին նրանց բոլորին, «որ Հիսուսի հետ էին» և դեռ սգում ու լաց էին լինում, հայտնում է, որ տեսել է Տիրոջն ու հաղորդում է այն խոսքերը, որոնք Նա ասաց իրեն: Բայց նրանք լսելով, որ Նա կենդանի է և Մարիամը տեսել է նրան, չհավատացին (Մարկ. ԺԶ, 9-11):

«Այսպիսին է եղել Հարություն գիշերը, – գրում է Միխայիլ (Գրիբանովսկի) եպիսկոպոսը, – այդպես են կատարվել յուզաբեր կանանց բազմապիսի գործողությունները, նրանք այդպես են ստացել մեկը մյուսից տարբեր և առանձնահատուկ տպավորությունները, և այդպես է ստեղծվել նյութը նրանց՝ մեկը մյուսից տարբեր պատմությունների համար, որոնք հաղորդում են ավետարանիչները»:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Նրա արարակցության կողմից	5
Նեղինակի կողմից	7
Գլուխ 1	13
Գլուխ 2	24
Գլուխ 3	30
Գլուխ 4	38
Գլուխ 5	42
Գլուխ 6	49
Գլուխ 7	52
Գլուխ 8	55
Գլուխ 9	60
Գլուխ 10	63
Գլուխ 11	65
Գլուխ 12	71
Գլուխ 13	75
Գլուխ 14	84
Գլուխ 15	93
Գլուխ 16	103
Գլուխ 17	115

Գլուխ 18.....	125
Գլուխ 19.....	128
Գլուխ 20.....	134
Գլուխ 21.....	145
Գլուխ 22.....	150
Գլուխ 23.....	159
Գլուխ 24.....	166
Գլուխ 25.....	173
Գլուխ 26.....	180
Գլուխ 27.....	189
Գլուխ 28.....	195
Գլուխ 29.....	200
Գլուխ 30.....	208
Գլուխ 31.....	214
Գլուխ 32.....	224
Գլուխ 33.....	230
Գլուխ 34.....	244
Գլուխ 35.....	249
Գլուխ 36.....	255
Գլուխ 37.....	267
Գլուխ 38.....	272
Գլուխ 39	279
Վերջարան.....	289

ՆԱՎԵԼՎԱԾ

Ուլբե՛ր են յուղաբեր կանայք, և քանի՞սն են նրանք.....	295
Առաքելապատիվ Մարիամ Մագդաղենացի.....	298
Ներովղեսի վերակացու Քուզայի կին Նովհաննա	302
Սաղոմն.....	302
Մարիամ Կոլովպաս	302
Շուշան.....	305
Նակորոս կրտսերի ու Նովսեի մայր Մարիամ	306
Մարթա ու Մարիամ, չորսոքյա Ղազարոսի քույրեր	313
Նարուքյան գիշեր.....	314

ՆՈԳԵՎՈՐ ԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ - ԺԲ

ՆԻԿՈՒԱՅ ԱՎԱԳ ՔԱՆԱՆ ԱԳԱՅՈՆՈՎ

ՅՈՒՂԱԲԵՐ ԿԱՆԱՅՔ

*Թարգմանությունը տուներենից՝
Վայեղի Պարանյանի*

Նրապարակչության տնօրեն՝	Տ. Եզնիկ արք. Պեքրոսյան
Խմբագիրներ՝	Ղևոնդ քահանա Մայիլյան Յու. Նովհաննիսյան
Էջաղրումը՝	Արարակ Տիպանյանի

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ - 2010

2ափսը՝ 70x100 1/32, թուղթը՝ 80 գ., տեքստը՝ 2 գույն, կազմը՝
կոշտ, 4 գույն, ծավալը՝ 324 էջ,
տպաքանակը՝ 1000:

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՏՊԱՐԱՆ